

ERDÉLYI TÖRTÉNELMI ADATOK.

SZERKESZTI ÉS RIADJA

GRÓF MIKÓ IMRE.

III. KÖTET.

KOLOZSVÁRTT,
NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETŰIVEL.
MDCCCLVIII,

— Haec aliaque ex veteri memoria repetita, quotiens res
locusque, exempla recti, aut solatia mali poscent, haud
absurde memorabimus.

Tacit.

III
1169.036/3
Miklós Széchenyi könyvtár
Leltári szám:

V1351-561/1962

ELŐSZÓ.

Midőn „Adatgyűjteményem” e harmadik kötete már félig ki volt nyomva, kezeimbe jutott a Magyar Akadémia „Történelmi Bizottmánya” által szerkesztett Magyar Történelmi Tár IV kötete, mely az én kiadványomnak ugyyszólván derekát, Sepsi Laczkó Máté egykoru író 1619-ben magyar nyelven írt krónikáját, mint ismeretlen szerzőju Codexet „Sáros-pataki Magyar Krónika” czim alatt kivonatilag — úgy, a mint azt Satzizai István 1703-an valószínűleg az általam használt eredeti példány valamely másolatából, czélja és történeti felfogása szerint összeállítani s illetőleg egyszerűen átírni jónak vélte — kiadva lenni láttam. Végig olvastam az érdekes művet s megfontoltam: ha vajjon a dolog ily állásában kiadásommal nem teszek-e hasztalan fáradságot, vajjon nem vált-e az fölöslegessé a már megjelent Sáros-pataki Krónika által? Végre a kiadás mellett megmaradni, munkámat folytatni és bevégezni több okoknál fogva jónak láttam.

Ugyanis az én kiadásom által a névtelen krónika nevet nyer; annak eredetisége és szerzője, valamint a kelési idő is meghatározott; ezt pedig a történeti kútfők teljes hitelessége szempontjából critica és pragmatismus egyiránt követelik; végre az említett kiadásbeli történetfolyam csak 1615-ig terjed, azon korig, midőn Bethlen Gábor Erdély fejedelmi székén ugyyszólván még csak megszilárdította vala ülését; kiadványom pedig elkíséri öt erőfeszítései, kifejtett kormányzási bölcsesége és aratott dicsőségeinek szinte tető-

pontjáig, 1624-ig. Ezek és még más okok is arra bírának engem, hogy a magyar olvasó közönségnek a **Sáros pataki**(névtelen szerzőjü) **Magyar Krónika** mellett **Sepsi Laczkó Máté** eredeti **Krónikáját** is, mint amannak akár anyját, akár testvérét, akár mint netalán egy törzsről származott rokonát, eredeti elintézésem szerint bemutadni bátorkodjam. E közbejött körülmény tette szükségessé e rövid Előszót, melynek során, **Előismertetésemben** előforduló azon kifejezésnek: „mintha én lennék első, ki e korrajzot nemzeti irodalmunknak átadám“ ezek szerénti értelmezését s illetőleg módosítását kérni alkalmam legyen.

SEPSI LACZKÓ MÁTÉ,

Lorándffi Mihály udvari concionatora

KRÓNIKÁJA

és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései.

1521 — 1624.

SEPSI LACZKÓ MÁTÉ

Lorántffy Mihály udvari concionatora

KRÖNIKAJA

1831 — 1834

ELŐISMERTETÉS.

Sepsi Laczkó Máté és korirata legelőbb, ez alkalommal vonatván be a hazai történetírás és történettudomány életfolyamába, szükségesnek látom az író személyiségére, valamint a mű irányára és történeti hitelességére nézve nézeteimet elmondani; nem idegen adatok nyomán, mert írónkról a magyar irodalom történetét és annak művelőit tárgyzó sem önálló művekben, sem az itt-ott elszort adatokban tudtomra emlékezet nincs; hanem magából e koriratból, melyből annyit nyilván megérthetünk, a mennyit mindkettő felől tudni mulhatlanul szükséges.

Korirónk születéshelyéről csak gyaníthatólag szólhatok; az Abauj megyében fekvő Sepsit gondolom annak lenni. Gyanításom egyik alapja az író előneve, másik azon kitűnő figyelem, melylyel az ott történeteket kíséri és oly kicsinységeket jegyez fel, mik csak ott születettet érdekelhetnek. Közmunkássági pályájára nézve lelkes volt, előbb—mint maga említi—“ama nemzetes és nevezetes” Lorántffy Mihály udvari concionatora, kinek 1614-ben történt halála után a virágzó és népes megyével bíró Bényén (értendő Erdős-Bénye) találjuk papi állomáson; de Lorántffy Mihály nagyobbik leányának Zsuzsánnának Rákóczi-val való házasság viszonya következtében, ezen hatalmas házzal is egybeköttetésben kellett lennie; különben alig lesz megfogható, hogyan jutott azon tények tudomásához, melyeket ama nagy tekintetű úr magán életéből feljegyzett.

Ily befolyásos egyénnel és protestáns házakkal való viszonyában kell keresnünk írónk történelmi munkásságának kulcsát is. Mig a kor mozgalmas szelleme, a vallásos felekezetek egymással küzdése, lelkére elevenen hatott, addig a kedvező alkalom, az úgy szólván szemeláltára születő s körüllette lefolyó események mintegy önkénytelenül vitték őt az írói térre.

Írónk im e társadalmi helyzete és viszonyai határozzák el egy-szersmind történetírási fő irányát is; mint pap és gyakran rajongásig buzgó protestáns, minden egyebek felett vallásos és felekezeti szempontból fogja fel korát, s annak eseményeit csaknem egészen a vallásos érdekekhez, az ezekért kezdett hadjáratok fontos mozzanataihoz és végkimeneteléhez csoportosítja; fő levén előtte a vallás, a politikai érdekek ellenben csak alárendelt kérdések, úgy szólván eszközök amannak nagy széljén kivételére: művét méltán lehetne nevezni a vallásos küzdelem a protestantismus küzdelme történetének Magyar- és Erdélyországban Bocskai és Bethlen Gábor alatt. És még is, bár ez irány némileg egyoldalunak lássék, lehetlen a kiviteltől az érdekességet és fontosságot elvitatni. Az általa tárgyalt korra esnek ugyan is a bécsi, linzi, prágai és más békekötések; e korban és nem kevés bajnak és vérnek árán gyökerezett meg hazánkban a protestantismus; ama két jeles fejedelem alatt lőn sok hányatás és véget érni nem akaró szerencsétlenségek után újból kiviva Erdély másfél százados önállása, melynek hogy a magyar nemzetiség mit köszönhet, ma inkább látjuk mint évekkel ez előtt, és új évsorok elteltével — ha történeteinket tanulmányozzuk — még inkább átlátandjuk. Mily nagy politikai szerepkörük volt ez időkben a különböző hitfelekezeteknek, s ezek a társadalmi és alkotmányos életre mily nagy befolyással bírtak, tudja az, a ki történeteinket ismeri; és hogy ezeket a mi Laczkónk mily részletesen s minő gonddal írta meg, az e korirat során az olvasó előtt nyilván kiderülend.

S ha kifogások tétele és általában az adatok bírálata kulfőkiadási tisztem körébe esnék — mit én nem hiszek — ez esetben e korirat szerzőjének tulontul orthodoxus volta, itt-ott szenvedélyes elfogultsága és helylyelközzel metszőn éles sőt epés színezései lennének azok, miket nem helyeselhetnék; azonban ezek is ama kor geniuszában, melyben irattak, az író egyéniségében és a mind két rész-

ről folytatott tusák elkeseredett voltában ha teljes felmentésöket nem is, némi mentségöket mindenestre feltalálják. Sokkal újabbak voltak az adott és vett sebek, minthogy ne hatottak volna a szívekre, sokkal erősebbek az események, hogysen irányadólag ne folytak volna be a szinte legjobb akaratu író tollára is.

A mi felvilágosult korunk fiaira — lehetlen — hogy harmadfél száz év előtti történeti rajzok bántólag hassanak. Sőt én azt hiszem, hogy e — némely gyöngye odalainak daczára is — szerfelett tanulmányos értesülést a távol multból még örömmel és alkalmul kell vennünk arra, hogy jelenkorunk mind polgári fejlettségéhez, mind vallásos türelmességéhez magunknak szerencsét kívánjunk, és a Gondviselésnek azért, hogy ama viharos időket végre valahára e részben békés napok válták fel, halát adjunk. Fájna nekem, mert a polgárisultságnak, a közerkölcsöknek és kivált a történettudománynak hazánkban igen alantállását tanusítná, ha hogy egy meszsze századok papir- és porhalmazából kifürkészett történelmi adat — bár itt-ott szemsértő világot vagy netalán sötétebb árnyrajzait, melyekhez a jelenből egyetlen észrevétel sem járult, nem bírná meg a mi korunk és közmiveltségünk napfényereje! Mert a miket e vállalat eddigi köteteiben kijelentett nézeteim értelmében kihagyandóknak láttam, már magam kihagytam. Igen, kihagytam jobbára azon oldalvást irt tárgymutató jegyzéseket, melyek a szövegnél csaknem mindenütt élesebbek, sőt sokszor hosszantó epéskedésig mennek, és a melyek — mint a krónika szövegétől különböző írások mutatják — nem is magától az írótól, de az elsőbb időkbéli átolvasóktól származtak; kihagytam azon egymást üldözési szellemet lehellő kifejezéseket, melyek vajhasoha se egy se más részről nyilvánultak volna; kihagytam végre némely immár valóban közönségesekké vált okmányokat, miket Kátóna, Bethlen Farkas, a Corpus Juris és több más történeti kulfők ismételve adtak, és a melyek — miután gondos összevetés után semmi újat, sőt bármi csekélyebbszerű megigazító variánst sem tartalmaznak — nézetem szerint csak a papir és betűk tömegét s nem történelmünk adatkincseit növelendették. Mind ezt azonban a nélkül tevém, hogy az eredeti kéziratához csak egy szót is adtam volna.

E korszak eseményeit, kivált midőn azokat avatott tollu, élő szemtanu — és a mi az én czéломhoz képest rendkívül fontos — édes nemzeti nyelvünkön rajzoló, és sokat másképpen, talán az igazsághoz

hívebben, mint a hogy az eddigelő megjelent adatokból olvastuk — e korszakot nekem mellőznöm lehetlen vala, s tisztemben állónak tartám adni e korrajzból annyit és úgy, a mennyit és a hogy lehetségesnek véltem.

Mikori e mű, meghatározza a kezdő lapon oldalvást levő s szerző saját kezével írt im e jegyzet: *Inchoatum hoc opus die 12-a octobris 1619.*

A példány, mely után én közlöm, az eredeti; megtalálható a Maros-Vásárhelytől levő Teleki-könyvtárban az 1420 könyvszám alatt; ebből lemásolta előbb szóról szóra, betűről betűre, sőt a legkisebb vonásig híven báró Apor Károly igen becsült barátom, kinek az erdélyi történetírás egykor ezért és sok becses kincsekért fog hiálával tartozni, és a kinek én ezennel legszívesb köszönetemet nyilvánítom; azután ebből lemásoltattam és az eredetivel egybevettem én. A példány eredetiségét bizonyítja a kézírás végig ugyanazonsága, sajátkezű számos törlések és írói igazítások, sok utólagos pótlások, a nem egy alkalommal kisebb nagyobb, fehérebb és szürkébb papirosra és egész ívekhez ragasztott papírszeletekre való írás, némely az író kezénél nem levő adatok számára fenhagyott hely, mi néha éppen maga által ön utólag kiegészítve, végre az ily jegyzések: „*Inserenda suo loco*“ — „A kinek ez és ez az adat kezében van, ide írja be“ — „A hajdukkal való zenebona inseráltessék“ — sat.

Az eredeti kéziratnak negyedréti könyv alakja van, harmadfél ujj vastag, kemény író papiros, mit azonban az idő sok helyen szinte az olvashatlanságig megviselt. A szöveg egybefüggő folyamának megállapítása nagy utánjárással eshetett meg, a jegyre következő új jegyek, beletoldások sat. miatt; téblája bőr, mely egyikfelől a könyv ormára ráhajlik s belső oldala elől-hátul papírral van bevonva; az első oldalon van írva e latin czim: *Est author libri hujus Mathaeus Laczkó Sepsiconcionator aulicus Michaelis Lorandfi in Hungaria.* Az ezutáni lapon a magyar czim van későbbi időben és egészen más kézzel írva s alól e két évszám: 1521 — 1624. Legalól áll: *M. S. autogr.* Maga a korirat vagy is tulajdonképpen annak bevezetése kezdődik a harmadik lapon e nagy betűvel írt szókkal: **A MAGYAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖ.** **KÖT** szóból gyűlölte sat.

A belső felosztást és tartalmat illetőleg megjegyzem, hogy

legalól — a mint hátrább látható lesz — a XVII század első felét és a magyar nemzet akkori közérzetét ismertető harci dalok állnak; ezeket követik 1520-tól 1556-ig terjedő akkori kalendarium-féle rövid korjegyzések, melyek mellé elől oldalvást ez levén írva: *Or dinanda suo loco* —, én ezeket a krónikába a maguk helyökre igtattam; ezután jó maga a sajátképpen krónika e czimirat alatt: *Observationes Rerum Memorabilium. Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései.* Innét van kivéve a krónika magyar czime; áll pedig az három könyvből: az első könyv — mely azonban az eredeti kéziratban sehol nyilván kijelölve mincs — magában foglalja az elvást megelőző évektől Bocskaiig (1520 — 1604-ig) terjedő korszak töredékes és kevés újat tartalmazó rajzát; a második (*Liber secundus*, ez már kivan téve) terjedelmesen tárgyalja a szerenczés fegyverü és politikájú Bocskai korát (1604 — 1607 kezdetéig); a harmadik könyv (mi ismét csak romai számmal van megjelölve) a Rákóczi Zsigmond, utolsó Báthori és Bethlen Gábor korát, ennek fejedelemsége utófelég (1607 — 1624-ig).

Vannak még az eredeti kézirat szélén oldaljegyzések, részint magától a szerzőtől, részint egykoru vagy később időbeli két olvasótól, kik közül egyik 1575-ben élt és olvasta el e krónikát — a mint egy az eredeti kéziratban látható jegyzéséből kitetszik; ezek közül azokat, melyekről meg voltam győződve, hogy ugyan azon kéznek írásai és a szöveg felvilágosítására szolgálnak, csillag alá téve felhasználtam, a többit, mivel e krónikához egyáltalában nem tartoznak, de annak nem is használtak volna, kihagytam.

A helyesírásra nézve e kötetben is eddigi elveimet követtem.

A MAGYAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖKÖT

sziből gyűlölte, vele szíve szerint harczolt és semmi szövetsége vele nem volt, míg Rudolphus császár ő fel-
sége meg nem háborította: mely dolog imez közönsé-
ges magyar énekekből, melyek a vitézségről ez időben
irattattanak, eléggé megtetszik.

**A nemzetes, tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén
úrnak, Homonnai Istvánnak, hazánknek egyik fő oltal-
mazójának vitézi éneke és könyörgése.**

Hozzád kiált lelkem, örök életemnek Istene, magos menyben!
Mert igen örvendez énnékem fogadott kegyes ígértődben,
Azért én Istenem! te Szent Felségednek így könyörgök hitőmben:

O irgalmasságnak és élő kútfőnek, minden jóknak Istene!
Kinek természete könyörgő szíveket szükségében segíti,
Az én kérésemis-hiszem-Szent Felséged édesden elő viszi.

Minden seregeknek csak Felséged ura és vezérlő Istene,
Jámor hadnagyoknak, vitézlő népeknek igyőkben segítője.
Te vagy bátorsága, paizsa és kardja, pogányoknak rontója!

Oly bizodalommal könyörgök én mostan isteni Felségednek,
Kardot kik felkötünk a te szent nevedben, légy segítség népednek,
A te szent angyalod minket körül fogjon és megsegéljen minket.

Nagy bizodalommal és nagy hátorsággal hegyön völgyön mi járunk,
 A Jézus Krisztusban, mi fő hadnagyunkban bizván, pogányra mé-
 gyünk,
 A te szent nevedért győzedelmet vegyünk és tégedet dicsérjünk.

Nagy dicsőségedért, kérlek én Istenem! hallgasd meg könyörgésem,
 Jám bor vitézekkel és végbeliekkel meg szenteljéd kérésem,
 Kiért, én Istenem! sok nyomorultakkal szent nevedet dicsérjem.

Ábrahám és Izsák, Jákobnak Istene! áld meg az én útamat,
 Hozzád tartozókkal, engem hallgatókkal, kivont élős kardunkat;
 Isten! légy segítség, hogy hátokban törjük fölemelt kopjainkat.

Irgalmasságodból ezt meg cselekedjed, sok romlásinkat nézzed,
 A te szent nevedért-mikor szemben vivünk- Sz. Fiadért megverjed,
 Vedd el hátorságát, add közben fejenként, hogy rabolhassuk őket.

Igazgasd elménket, bátorítsd szívünket mikor nézed ígyünket,
 A Krisztus Jézusnak vére hullásáért megsegítséd népedet:
 Lássuk hatalmadat, hogy nem felejtéd el véreddel megvölteket.

Sok jámbor vitézek, kik rabságban vagynak, szabadítsd meg azokat,
 Mint Jéruzsálemben hogy meg szabadítád a te benned bizókat,
 Egy jámbor királyért, a Sennacheribet hatalmaddal megrontád.

Te Felséged akkor elküldé angyalát, a tört kezébe adád,
 Istentelen királyt, a Sennacheribet hatalmaddal megrontád,
 Száznolczvanötezer népét leváगतád és megmentéd a királyt.

Vigasztalásodnak ő Szent Lelke által azt elhittem magamban,
 Hatalmad nem kisebb, Ur Isten! mint akkor volt, a régi időben,
 Azon angyalt kérem te Szent Felségedtől segítségül útamban.

Atya, mindenható felséges Ur Isten! mind meg adjad ezeket:
 A kik harczra megyünk mert mi Felségedtől várunk csak segítséget,
 Hogy haza tértünkben te Sz. Felségednek tegyünk dicséreteket.

Nagy tisztességedért és könyörgésünkért megengedjed ezeket;
 Mert látod Ur Isten! szívem Felségednek teszen tisztoleteket,
 Ki közülünk meghal, örök dicsőségben részesztessed mind őket.

Dicsértessél tőlem, igaz örök Isten! míg élek itt e testben,
 A te Szent Fiaddal és a Szent Lélekkel ki vagy egy Istenségben,
 Áldassál mitőlünk mostan és örökké mennyei dicsőségben.

Más vitézi ének.

A vitézek kardjainak, megjött ereje karjoknak,
 A jó fringyia szablyáknak: majd böcsi lesz katonáknak.
 A nagy kiterjedt síkmező, ligetes, fás, cseres erdő,
 Majd megzöldül minden szép fű, majd kelletik az hamar ló.
 A szép fényes fegyverekre, lesz majd szemek látó ere,
 Kedvünk megadó eszköze, sok jó vitéz hadban léte.
 Istenünknek könyörögvén, országunkért rájuk menvén,
 Istenünkért és hitünkért, ha meghalunk idézülünk.
 Raboltatja velünk őket, gyalázza mint hitleneket,
 Kezünk közt mint cserepeket, mind elrontja töri őket.
 Isten velünk, kitől félünk? Ki lehetne ellenségünk?
 Mi Istenünk és mi Urunk! oltalmat csak tőled kérünk.
 Ne féljünk mi sokaságtól, mint hitetlen pogányoktól,
 Várjunk oltalmat Urunktól, mint kegyelmes Istenüktől.
 Kiről ha megemlékezünk, megmarad jó hírünk nevünk,
 Becsületünk tisztességünk lesz, ha megmarad mi hitünk.
 Hagyjunk békét félelemnek, hiszem ők is csak emberek,
 Fejenként legyünk vitézek, rá mentünkben vakmerővek.
 Hogy hatalmas jó tétéről, magasztaljuk szent nevéről,
 Istenünket, neki mondjunk dicséretet tisztességet.

Más hasonló.

Segítségül a nagy Istent ki hijja.
 Az oly embert nagy sok jókkal megáldja,
 Szívét bátorítja, lelkét vigasztalja.

Áld meg Uram ellenségem bosszumat,
 Mert csak reád bízom Uram magamat,
 Viseld jól gondomat, add meg hatalmammat.

Reménységét az Istenben ki veti,
Az oly ember ellenségét meggyőzi,
Várait eltöri, országát megveszi.

Kopja török, szablya fénylik, fő esik,
Szív irtozik, szín változik, seb esik,
Sas holt testben hizik, vérrel részegedik.

Örök Isten! te vagy a mindenható,
Diadalom és hatalom adható,
Te vagy bátorító és megvigasztaló.

Seregeknek nagy felséges Istene,
Menynek földnek nagy hatalmas vezére,
Szablyánk élessége, karunk vitézsége!

Zászlód alatt bátorsággal mi járunk,
Pogányokkal szent nevedért mi vivünk,
Mert te vagy biztatónk, oltalmunk, vezérünk.

Isten velünk: hát kivel mit gondolunk,
Igaz hittel ha ő hozzá folyamunk,
Soha szégyent nem vallunk, mert ő mi királyunk.

Majd látjátok pogányoknak romlását,
Isten előtt oly nagy szégyen vallását,
Előttünk futását, széllal bujdosását.

Atyánk! kelj fel a nagy felső egekből,
Tekints reánk dicsőséges székedből,
Jöj segítségünkre isteni kedvedből.

Töltsd bé, Uram békességgel szivünket,
Végzetetlen örömmel mi lelkünket,
Neveljed hitünket, jó reménységünket.

Erőtlennel a nagy erőst vereted,
Kevés által a sokakat elveszted,
Különség nincs nálad, mit akarsz azt teszed.

Te vagy nekünk segedelünk, Istenünk!
Erősségünk, vitézségünk, vezérünk,
Te vagy segedelünk és hatalmasságunk!

Hozzánk küldjön te Szentséged segédet,
Vele össze nagy hatalmas erődöt
Kivel megverhessük mi ellenségünket.

Observationes Rerum Memorabilium. *)

Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései,

melyek a magyar nemzetet jó vigyázásra serkentetik, igen igyefogyott állapotjában.

1520. Carolus Quintus, hispániai király, Filep király fia Aquisgranumban romai császárrá tétetik, 12. octobris.

1521. Nándor-Fejérvárat Szulimán, a török, megveszi Sz. János fővétele napján.

1523. Nagy földindulás vala Erdélyben és sok vén ember hala meg.

1525. Pécs városának veszése.

1526. Lajos királyt s a püspököket a török császár megveri Mohácsnál, Keresztelő - János fővétele napján. Pest városát a török megégeti kisasszony napján.

1526. Budát először megveszi a török.

1526. 29. aug. Solymanno imperatore cum ducentis millibus turcarum Hungariam ingresso, infelix Rex Ludovicus, agens annum aetatis 20. non exspectatis auxiliis vicinorum, cum exiguis copiis occurrit inter Budam et Quinque - Ecclesias, et ducum suorum importunis sollicitationibus ad praeliandum compulsus et ab equitatu suo nudatus, dissipato a turcis exercitu, ipse quoque fugiens, in

*) Ez és a következő czímisor után oldalyást az eredeti kéziratban im e jegyzés áll: Inchoatum hoc opus die 12. octobris 1619.

loco palustri ab equo collapsus oppressus est, ac 15 millia Christianorum desiderata sunt (*Jovius, Clades Mohacsiensis.*)

1526. János Vajda (Zápolya János) magyar király tizenöt esztendeig, megkoronázása után.

1526. Tisza-Duna-Köznek pusztulása.

1526. 15. septembris Solymamus post miserabiliter interfectum Ludovicum, Ungariae regem ferro et igne vastata utraque ripa Danubii usque ad Strigonium, nemine resistente, hoc die occupatam Budam, regum hungaricorum sedem faede diripuit.

1527. 1. augusti Maximilián a Ferdinánd császár első szülött fia Bécsben született hora 11. minut. 16 post merid.

1527. Ferdinándot Prágában a csehek megkoronázzák királyságra 24. februarii.

Ferdinándust más pártos magyar urak hozzák bé a királyságra János király ellen. Ujlaki Imre erdélyi vajdává leszen.

1527. Ferdinánd János királyt Budából kiűzé, 1527. megkoronáztatik.

1527. A török császár kiküldi Budából az urakat.

1528. Török Bálintnak és Petrovichnak fogsága.

1528. Kacianos Jánost Ferdinánd Magyarországra küldi, hogy János királylyal megharcoljon, ada melléje 6000 népet; a magyar uraknak hadai is mellette valának, kik Ferdinánd pártján valának; Szinánál megharcolának és János király hada megvereték, maga Lengyelországba szalada. Kassát Ferdinándnak megadják.

1529. Kacianos János ismét Magyarországra jő a magyar nemzetet fogyni; de gondja érkezék, mert a török császár hada előtt vissza mene.

Ez időben rút pártolkodás vala az országban 1529-ben:

1529. Szulimán császár Bécsét megszállja 26. septbris kétszáz ezer törökkel, huszszor ostromlották, 15. octobris elmennek álóla; Philippus Comes, Palatinus Rheni volt a Főhelytartó henne; visszamenőben János királyt Budán székébe ülteté. Elvesze a törökben fegyver és hideg miatt 80,000. Báthori István Erdélyben a szász városokat meghódoltatja János királynak; csak Szében 7 esztendeig tartja magát Ferdinándnak.

1530. Köszögnek Szulimán császártól való meg szállása.

1530. Ferdinánd Budát másodszor veszi meg.

1530. Nagy üstökös csillag látszik kisasszony havában. Erdélyből 60,000 török sok nemes asszonyokat elviszen, kiknek urok a törököt behívták vala, Nagy dőghalál Erdélyben.

1530. Az „Augustana Confessio“ adatik Carolus Quintusnak. *)

1531. Ferdinánd 5. januarii Coloniában romai császárrá választatik, 11. januarii Aquisgranumban megkoronáztatik.

1531. Szulimán császár 200,000 törökkel Bécs alá indula, Köszöget ostrommal meg nem veheti — megadják neki; Bécsét megszállja, de Károly császártól félt, ki 80,000 gyaloggal és 30,000 fegyveressel és nagy magyar haddal jó vala, — azért nagy prédával Tótország felől haza mene.

Két üstökös csillag láttaték az egen.

1532. Perényi Péternek fogsága; nagy erős hitre hívák fel császárhoz, azután halva hozzák le a testét.

1532. 9. augusti hora 10. antemerid. Perényi Gábiel születetik.

1533. Somlyai Báthori István született 27. septembr.

1534. Czibak Imre és Géczi veszedelme.

1534. Gritti Erdélyben megölettetik Czibak Imre haláláért.

1535. Erdélyben nagy drágaság.

1536. Kassát megvevé János király népe.

1536. Memhet bék egy néhány várat megvött.

1537. Kacianos János megvereték Eszeknél.

1537. 9. die octobris a Ferdinánd császár hada Kacianos Jánostól elárultatván, Horváthországban szörnyen levágitik. Ez lött — ítélem — oka, hogy azután Zrini Miklós midőn vendégségbe ment volna hozzája, Kacianosnak fejét vővé és mint árulónak fejét Maximilián császárnak küldi. **)

1538. Maylát István erdélyi vajdává leszen. Nagy üstökös csillag látszik.

*) Innet valami kimaradottnak látszik.

**) Oldalirás: Joannes Vayvoda Transylvaniae, Joannis Vayvodae filius ex Isabella Sigismundi Regis Poloniae filia, Sigismundi Augusti sorore, nascitur Budae anno 1540 dimidia hora post quartam pomeridianam.

1539. János király feleségül veszi Izabella aszszonyt, a lengyel király leányát.

1540. Buda a töröktől megvéteik.

1540. János király halála.

1540. Maylát István és Balassa Imre kapitánysága.

1540. Ferdinánd királynak megcsalatozása.

1541. Balassa Imrének Erdélyből való kiűzése.

1541. 20. aug. Ferdinánd király német és cseh tábora Buda alatt a számtalan sok töröktől levágattatik. *Eber.* *)

Pest városát a török megveszi.

1541. Szulimán császár Budát megveszi 2. septembris, Török Bálint fogságra vitetik. János királyné a fiatal János vajdával Erdélybe küldetik. Maylát István török fogságba esik.

1541. Királyné aszszonyának Budából való kiküldése és Erdélybe menése.

Paulus Eberus in Calendario erről így ír: Anno 1541. 11. septembris Solymannus turcarum imperator a vidua Joannis Vajvodae, regis Hungariae et a tutoribus filioli accersitus in Hungariam contra exercitum Ferdinandi regis Hungariae obsidentem tunc Budam, fraude evocato ad se in castra filio, Vajvoda et vidua exiri jussae in Transylvaniam, contra jus fasque occupata urbe Buda et arce: hoc die templum summum ingressus, Deo suo gratias egit ob captam tanta facilitate urbem Hungariae praecipuam, et relicto in ea praesidio, in castra reversus est.

Frater György választatik király képévé.

1542. Joachim herczeg Pestet hijában ostromolja. Sásák járnak. **) Moldovai Ilyés vajda Erdélyt pusztítja. A romai hitőt Erdélyből kiköltöztetik.

1543. Szulimán császár Valpót, Siklyóst, Esztergomot, ***) Székes-Fejérvárt és Pécsét megveszi az uraknak visszavonások

*) Oldalirás: Eberus.

**) Alább néhány sorral ez esemény másodszor e szókkal van megírva: Sásáknak második kijövése.

***) Valamivel alább e város megvételének napja is t. i. aug. 11-ke ki volt téve.

miatt, kik közül egyik a másik kárát csak neveti vala. Nagy földindulás vala Erdélyben.

1547. 27. jan. Anna regina Hungariae, Ludovici regis soror, conjunx Ferdinandi, Rom. Hungariae et Bohemiae regis, et qui fratri Carolo Quinto in imperii gubernatione successit, mortua est in partu filiae, quae fuit 15 proles. (*Paulus Eberus.*)

1547. Egervárát Ferdinánd veszi oltalmába.

1549. Hat nap *) látszik az égben. Ferdinánd népe megveszi Zágrábot, Lévát, Zythnát és Muránt.

1551. Izabella a magyar koronát Ferdinándnak küldi, ő maga Opoliába megyen János fiával, Ferdinándnak hagyván Erdélyt. Gróf Mikola a bátyjának ajánlá Erdélyt. Frater Györgyöt megölik.

1552. Ferdinánd nagy német hadat küld Erdélybe.

1552. 18. junii Rudolphus császár, Maximilián második fia születtetik Bécsben.

1552. Tömösvárat a török megveszi. A németet először segítségére hívják, de rák hátán menván és csak lakván, nem segíti, — — — — — Egervárát megszállja százhatvan ezer török 10. septembris, és 38 napig vivták; de mivel a nagyságos Dobó István vitézivel belől erősen és bátran oltalmazá, nagy károkkal, szegyenekre a törökök elmenének alóla 13. octobris. Isten tartá meg.

1553. A németek Erdélyből ismég kimennek. Budai basa megveszi Kapost, Ujvárat és Babocsát ősszel.

1554. Kassa város mind megéke.

1555. Aly basa hiába megszállja Szigetet.

1555. Solimannus turcarum imperator filium suum natu maximum, Mustapham, ob suspicionem affectati imperii foedo supplicio interim jussit.

1556. Ungari et germani cruenta victoria profligarunt turcicum exercitum ad Szegedinum 22. julii; in qua pugna ceciderunt ex nostris 1200 et inter hos capitaneus regi Ferdinando charus: Polveil, de turcis vero 1800 occisi sunt.

1556. Izabella János fiával ismég Erdélybe jő.

*) Értendő: hatszoros, hat udvaru nap.

1556. A némők megvevék Tarkó várát Tarczai Györgytől, és Nagy-Idát Perényi Ferencztől, melyeknek köfalait földig leronták. Ugyan ezen némők, kik szám szerint öt ezren valának, Szádvára alá menének, megvevék; onnan Krasznahorka alá, de Bőbék György reájok jöve öt száz törökkel, és Rosnyó-Bányánál szörnyen megveré és 13 szép algyujokat elnyeré. Hirmondó is kevés szalada el a némőkben. Ezt híják a magyarok krasznahorkai veszedelemnek.

1557. Az oláhok 40,000 a Nyírséget dulják. Erdély János király mellé áll.

1557. Mátyás austriai herczeg született 24 febr. Bocskai István erdélyi fejedelem született 1. januar. Váradot János király fia megveszi Ferdinándtól.

1558. Veliczán bék a fileki tisztartó megvereték éktelenül Kazánál és Galgócznál Bőbék Györgytől és Telekesi Imrétől, a Ferdinánd császár kapitányától, kik négy ezer magokkal válogatott vitézökkel Szikszó vidékét, az Erdőhátat elrablották vala 14. octobris.

1558. 21 sept. V Károly császár letévén a császárságot, Hispaniában in monasterio vallis Toletanae, quo se abdiderat, meghala.

1558. Ferdinánd király német császárrá leszen.

1558. Izabella megöleté Kendi Ferenczet, Kendi Antalt és Bőbék Ferenczet Fejérváratt. A keresztesi mezőn három kő esik le az égből, 28 fontot nyoma. Bőbék György levága Kassánál 4000 törököt.

1559. Izabella királyné aszszony meghala Erdélyben. Egy homályos üstökös csillag láttatik.

1560. Filek várát a török lopva megveszi.

1562. 24 die 9-bris Maximilián Francfurtumban romai császárrá választatik, még az atyja Ferdinánd császár éltében. 30 die 9-bris ugyan ott a császárságra az atyja jelenlétében megkoronáztatik.

1563. Egy török deák, fő nemzet, Debreczenben a Krisztust vallja, Szepsiben leszen prédikátorrá: Stephanus Galatinus; — ugyan ott holt meg.

1563. Magocsi Gáspár török kézbe esék 22 junij Bőbék

Györggyel együtt. Magocsi kiváltozik, Puskás Ferencz hozá ki. A summa bévitele után igen üzik a törökök hogy meg tudák nagy uraságát, újonnan el foghatnák vagy megölnék, de el nem érheték, eljövénnek vele mind nyargalva. Bőbék Györgyöt ifju János király, a nagy János király fia, Izabellától való, hozá ki a törökök közül, és Erdélyben lakott; sok kárt tött magyar nemzetnek.

1563. Ferdinandus megveszi Szakmárt Svendi Lázár kapitánya által. Item: Erdődvarát, Munkácsot, Husztot.

1563. Maximilián magyar királylyá koronáztatik Pozsonyban

1563. 8. septembris. Maximilián német császár 12 esztendeig.

1563. 9. septembr. Maximilián király felesége, Mária aszszony az V. Károly császár leánya, magyar királyné aszszonnyá koronáztatik.

Ez időtájban Németi Ferencz Tokajból, az erdélyi pártról, ellenkezik Perényi Gáborral a sáros-pataki urral; és az lön a Tokaj vára megszállásának occasioja, hogy Németi Ferencz Perényi Gábort mind feleségestül Viszolytól fogva Füzér-váraig üzeté a tokaji haddal; kin Perényi Gábor meg búsulván, császárhoz mene és arra bírá, hogy Tokajt megszállassa.

1564. 25. julii. Meghal Ferdinánd császár ez esztendőben. Ez a Ferdinánd, — — — magyarok királyává választatván, igen szép szint mutat vala a magyaroknak és jó akaratot. Mert mikor tanácsi némelykor azt kérdenék tőle: Micsoda az oka, hogy felséged ily igen faveál a magyar nemzetnek, holott elejük annyi sok injuriákkal illették legyen nemzetségünket? azt felelé: Képtelen vagyok — ugymond — vele, mert ha nem faveálok nekik, mindenikből egy-egy törököm leszen.

1565. Svendi Lázár Tokajt megszállja 5 febr. az pataki urral és az ide által való hadakkal, és megis vevé 11. februar. Ekkor szakada Tokaj el Erdélytől. Németi Ferenczet a várban meglővék puskával — egy corivalisa, azután ugy vevék meg.

Ezen esztendőben vette meg Svendi Szerencset, Szathmárt, Erdőd-varat, Kővárát, Báthort és Szenderőt Maximilián számára.

1566. János vajda Szulimán török császárhoz megyen a táborba.

1566. Maximilián hada a töröktől megveszi Tatát és Gesztet, a törököket levágja.

1566. A vén Szulimán török császár Szigetet megszállja, meghal alatta 3. szeptembris. Gyulát megveszi Pertavus vezér basa 4. sept. Szigetvárat pedig 7. szeptembris Mahomet basa, eltitkolván a császár halálát a törököktől. Élt 80 eszten. többet.

Zrinyi Miklósnak a helytartónak fejét a törökök Maximilián császárnak küldik, mint ő is nem sok esztendővel az előtt Kacianos Jánosnak fejét tafotában takarván — a kit maga ölt vala meg — neki küldötte vala, vendégségben lévén Zrinyi házában.

1566. Sziget megvétele után a tatár a király fia mellé jöve, Tokajt megszállá. A tatár szörnyű nagy rablást tön, a kassai köhídig mene fel. Negyven ezer rabnál többet vón el. Tokajt félben hagyván, haza indula a király fia, egyik basa tanácsából, ki megsugallotta vala, hogy nem magának keres; és megszáván a magyar rabokat, megharczola a tatárokkal és számtalan rabot szabadita meg tőlök a böszörményi nagy gátnál; a tatároknak nagyobb részét ugyan ott mind levagatá.

Svendi Lázár megvevé Szádvárat és Munkács várát.

NB. Svendi Lázár Kassa alatt való táborból senkit a tatárok ellen árultatásból ki nem bocsátá, hogy Tokaj alól rablani menne, hanem szemök láttára a magyar rabokat elhagyá vinni.

Székely Antal keserves szível nézi és nagy búsulással a rabok vitelét, de ki nem bocsátatik a táborból. Patakról ment vala fel a táborba, és midőn látta, hogy a táborból senkit ki nem bocsátanak, ottan azt mondá: Bizony elárulták az országot.

1567. Perényi Gábor császárhoz Patakról felmene és ugyan oda fel meghala; csak testét hozák alá, és Patak várát minden jószágával császár számára foglalák.

1567. Szepsi városát meggyújták történetből a magyar katonák, a napkeleti szert, mely mind megéke éppen a templommal együtt és a napnyugati szernek egy darabjával; három jelős harangok is olvadtanak el.

1568. Maximilián német császár és Zelim török császár között frigy vettetik, melyben foglalták Erdélyiséget is. Svendi Lázár ismét fölindula.

1569. Koradion György a Nyírségen paraszt hadat támaszta, a papokat és nemeseket levágatá, végre ő maga is rútul vesze.

1570. Az fekete ámitó embernek hada megveretik

Bala *) Sz. Miklós alatt a szolnoki béktől. Szebennek fele megéke Erdélyben. Nagy éhség Magyarországon egy esztendeig.

1571. János vajda meghal 14 martii.

Báthori István erdélyi vajdává választatik. Gedon (?) várát a török megveszi.

Ruber János kassai király képe Kállót épített.

Békes Gáspár Báthori Istvánt nem akarja erdélyi vajdának ismerni.

Maximilián császár halála.

1572. II. Rudolphus magyar királylyá koronáztatik 25. 7-bris Pozsonyban. Somlyai Báthori Zsigmond e tájban született. 28. 7-bris új csillag láttatik.

1573. Kálló vára építettik. Fogaras várát megveszi Báthori István, Békes Gáspár kimenvén belőle.

1574. A szepsi tornyot újonnan csinálják az égés után.

A szigeti törökök Kanisa városát dulják.

1575. Békes Gáspár magyar és német haddal Erdélybe megyen híjába, Báthori István ellen.

1576. Báthori István választatik lengyel királylyá 1 maji. Báthori Kristóf erdélyi vajdává tétetik. Békes Gáspárnak megkegyelmez István király.

Rudolphus német császárrá leszen.

1577. A Ferhát fileki bék, a szikszai sokadalomra sz. Márton napján reá üte, sok népet és marhát vón el; de az Ur Isten békével el nem bocsátá, hanem megvereték éktelenül Szent-Péteren túl minden hadával Vadnánál a hegy között s a Sajó között 11. 9-bris Prépostvári Zsigmond által, vele lévén a sárgák és vörösek. **)

Ugyan ezen esztendőben volt szörnyű döghalál. Üstökös csillag láttatik.

István király Danczkát megszállja.

1578. Buda várát a menyüto kő megüti és a por elhánnya. Musztafát, budai basát megfojták.

*) Talán Rába - Szent Miklós, mert ily nevű falut, legalább én nem ismerem.

**) Oldalvást írva: a sárgák és vörösek gyalogokat teszen.

1578. A Ferhát fileki bék elküldé hadát rablani Torna-Ujfalura; de az Úr Isten ott is megveré hadát Rákóczi Zsigmond által, holott sok fő-fő törökök veszének.

1579. A nagyságos Báthori István vőtte el házas társul a nagyságos Homonnai Ferencz leányát, Frusina aszszonyt. 25 januárii volt menyegzői lakodalmok.

A menykö Gyula-Fejérvárat meggyújtja.

1580. A magyarok és némők Hatvan városát megégeték és elrablák 4 april. nagy nyereséggel.

Sasvár békét megverik Nádudvarnál 19 júl: 11 zászlókat nyernek tőle a magyarok, rab törököt háromezernél többet hoznak Kassára.

István király egy néhány várost elnyer a muszkáktól. A németek Szepsi városának egyik részét meggyújták napnyugot felől való szeren 22 octobris.

1581. Báthori Kristóf meghala, a fia Báthori Zsigmond leszen az atya helyett erdélyi vajdává.

1582. A mely törökök Mohira jövének és Onodot is megégeték, vissza tértükben Hidvéginé megveretének 11. aprilis; voltak sok ezeren, sok zászlók volt, Sasvár bék volt velök.

A magyarok és némők nem igen voltak többen ötödfél száznál.

István királyt és a Basilus János muszkvát egymással megbékélteték.

Új kalendariumi először támadá.

Svendi Lázár meghala 27 maji.

A szepsi templom híjazzatik az égés után és megpadoltatik, a kápolnát is megcsinálják.

1583. A szepsi templom megfejérittetik belől, és Asztalgártó Mathé megírta festékekkel az bót alatt.

Bodnár Máthéné az urát egy varga legénynyel megöleté; tüzes fogóval szaggaták, fejüket vevék és négygyé vágván, mind kettőt kerékre veték.

1584. Rudolphus és Amurates császár között a frigy meghosszabbították 8 esztendővel.

Somlyai Báthori András cardinállá leszen. *) Horváthország-

*) Oldalirás: practica, a familiát fogyatják.

ban 10,000 törököt megvernek a keresztyének és sok rabokat szabaditnak. Török rabot hoznak 145.

1585. Géczi János erdélyi gubernatorrá választatik.

Nagy hirtelen való drágaság s döghalál következött. Paxi Mihály szepsi prédikátor meghal 2 martii.

Ez esztendőben volt szörnyű szárazság, a Bodva mind elapadt, Somodiban örölhetnek három forinton.

A magyarok a thuri sokadalomra ütnék, sok nyereséget hoznak: Báthori István, Russel Claudius tokaji kapitány, egri Borbély András, kassai had: sárgák, vörösek.

1586. Nagy drágaság volt e földön. A buza költ ötödfél forinton, rozs fl. 4, árpa fl. 2, zab fl. 1.

1587. A törökök igen megveretnek Kanisa alatt.

Ambrosius Laskai megholt.

1588. Szikszóra jöven a törökök 12 ezeren, szent Mihály estin hét órakor éktelenül megveretének harmadszor a keresztyénektől, kik harmadfél ezeren nem voltak. A had előtt való gondviselők voltak a tek. nagys. Rakóczi Zsigmond, egri kapitány Homonnai István, fekete fegyveresek, sárgák, vörösek, és a végbeli vitézek, velök együtt a kassai had is ott volt. A tokaji had, Bornemisza a dobszai hegyről nézte.

Géczi János az erdélyi gubernatorságot az ország gyűlésében Medgyesen leteszi.

A tekintetes nagys. Homonnai István török kézben foglylyá esett vala; de az Isten a maga eszessége, bátorsága és vitézsége által megszabadítá, levágva a törököket a kik viszik vala. A fia Bálint Gesztelybe ment.

1589. Géczi János 7. jan. meghal Fejérvárat.

1589. Báthori Zsigmond az erdélyi fejedelemségre esküszik 23 decembr. Jászó városát megüti a menykö, éppen mind megéget a prédikátor házatól megválva, 16 junii.

1590. Nagy földindulás volt Bécs országban.

1591. Volt szörnyű száraz dér; a Bodvát mind elapasztotta, a somodi kutfőn itatták a barmot a határos szomszédok.

1592. Bocskai István Váradra jött a generalisságra 20 jun. Sok égbeli csudák láttatnak éjszak felé karácson havában.

A bosznai basa nagy rablást teszen Horváthországban, ki miatt

a két császár között a frigy fölhomla, mely a két császár között 1584 esztendőben kötött vala. A szépsi templomot kőfállal megkerítik.

1593. Báthori Zsigmond elhajol a töröktől.

22. junii. Horváthországban a Kupa vizénél megveretik negyven ezer török tizenkét ezer keresztyének által, Sziszeknél, német, magyar horvát által. Elvesze a törökben lövés miatt, egyéb fegyver miatt és vízben, tizennyolcz ezer. A magyarok és némők közül ötven alig esék el. 13. die januarii a szépsi gyalogok, 25 januarii szendreiak, jászaiak le Szendrőből kimenvén megveretének. Színán basa megveszi Beszprimet és Palotát, a benne valókat levágták.

1. 9-bris Székes-Fejérvárnál húsz ezer törököt megvernek az oda fel való urak: Nádasdi, Battyáni, Zrini, Pálfi. Voltanak a törökök húsz ezeren a budai basával. Tizennégy ezer vesze el benne, sok békek. A basa sebben haza szaladván, megholt. Nyertek 32 tarackokat. A mieinkben elesének 200 sebes és holt.

6. 9-bris 1593. Szabadkát megszállá és megüté a magyar tábor; sánczot sem vetének, sem nem lövék álgyuval, hanem mindjárt ostromnak menének, (Ez azért gorombaság volt, mert míg a vízárkot megtöltötték, nagy kárt tettek lövéssel, és ugyan az után is löni kellett álgyuval; jobb lett volna elsőben löni, kevesebb kár lött volna a magyarban) és ostromval megvévén, a benne való törököket mind levágák.

E táborban jelen volt a kassai generalis Tiffenbach Kristóf, Báthori István, Rákoczi Zsigmond, Dobó Ferencz, Homonnai István, Forgács Simon, Bánfi János, Tököli Sebestyén. Onnan Filek vára alá menének és megszállák. *)

1593. 11. novembris a megnevezött magyar uraknak hada megveré a törököt Romhányánál, mely jött volt Filek segítségére. **)

*) Oldalvást írva: Az urak még kicsinységökben magzatjokat (szektatják vala) a vitézi bátorságra, hogy királyoknak jól szolgáljanak...

**) A magyar tábor akarta megütni e segítség; de a kémök által nyelvel kapván a magyarok, ők mentek rájuk, és hajnal előtt ütötték meg. Hasznos a vigyázás és serénység!

Tizen négy zászlókat nyertek tőlök, sokat levágtak, és sok fejet hoztanak Kassára. Ezek között volt a híres Nemi agának is feje — ki annak előtte 41 esztendővel a magyaroknak gondviseletlensége és vigyázatlansága miatt egy menyekzői lakodalom alatt (mely a városban vala, ott levén a várbeli gondviselők és tisztartók) a várat egy ablakról, annak előtte való rabságában a rostélyt ki tekervén belőle és bé hálozván vagy helyére tatarozván, meghágtá és meglopta vala, — Kassán a több fejek előtt az alsó kapuban legmagosban téteték, és az Isten így tartá meg a büntetésre. Csak Kassára hoztak akkor 97 török fejet.

11. novembris megadják a törökök hitre Filek várát.

Első ok indította, a külső segítségnek megveretése, kiktől elnyert zászlókat a magyarok egy parton mind rendre felverték vala, hogy a várból látnák a törökök.

Másodszor inditá őket és kényszeríté a szomszág. Mert a hol kőfal között csövön a víz bément a várba, egy paraszt ember információjából a faltörő öreg álgyuk oda szögeztetnek, és ki süttetvén úgy elrontották a kőfalt, hogy a csövön mindjárt ide kiszakadt a víz.

Harmadszor az erős szorongatás és ostromlás.

A törökök, kik házok népével tizenkilencz százon voltak, békével bocsáttattának, a rabok megszabadítottak, a pribékek megfogatván, Murányi *) — Száros Jakab megsüttetének.

E győzelmen az egész magyar nemzet megörüle és Istennek hálaát ada.

Egy héttel Filek megvétele után az Ur Isten egy néhány vég-házakat esmég kézben ada, ugymint: Szécsén, Ajnácskő, Somoskő, Kékkő, Hollokő, Dévén, Bujak, Drégely. Ezekből féltökben a törökök mind ki szöktek és pusztán hagyták, kár nélkül adta meg az Ur Isten.

1594. Mátyás herczeg Nogradot megveszi alkuvással 2. martii.

1594. 11. aprilis Hatvant megszállá a generalis Tiffenbach Kristóf, tiz hétig vitták, de meg nem vehették, eljövénnek alóla 21. junii.

*) Itt egy név érthetetlen.

21. aprilis a budai basa húszezer törökkel jöve Hatvan segítségére, kiket az Ur Isten Turánál kevés keresztyének által csudálatosan megszégyenite és megvere. A török taraczkának kilövése alatt az egész magyar gyalogság mind a földre leborult, és semmi kár nem lőtt a taraczkok mián bennök; azután mind talpra állván, úgy kezdöttek harczolni és löni. Nyertek a töröktől 27 zászlókat, nyolcz száz török fejet hoztanak csak Kassára, azon kívül Egerbe és minden várakba vittének.

1594. A slésiai fekete fegyveresek, nem fizetvén nekik a császár, zászlóját Tiffenbachnak veték Hatvan alatt.

1594. Ugyan ekkor Mátyás herczeg hiában vivá Esztergomot; elmene alóla Szinán basa nagy táborának jövele miatt junius vége felé.

1594. 17. julii. Husznál kijöven a tatárok, az urak sokat harczolának velök, és a nemzetes nagyságos vitéz Balassi Ferencz elesék a harczon. Volt e harcz Pályinál (Debreczenen alól); nem bírván a tatár tábor a kevés magyar haddal, elszalada Szolnok felé. E tatárok jötkben megégették Tajót. E tatárok szörnyü rablást tőnek az alföldön Magyarországon: pusztíták Kecskemétet, Thurt, Hatvan környékét. Rák háton ment Tiffenbach a tatárral való harczra az ő német hadával, kiért pirongatás esék rajta a nagyságos Dobó Ferencztől.

1594. Báthori Zsigmond az erdélyi fejedelem öt nagyságos *) úrnak véteti fejét Kolozsvárat: Kendi Sándornak, Ilfju Jánosnak, Kendi Gábornak, Forró Jánosnak és Szent-Egyedi Gergelynek, hogy a török frigyétől való elhajlását nem javallának. Báthori Boldizsárt és a cancellariust felakasztatja. **)

1594. 21. junii Szinán basa törökkel és tatárral Tata várát megszállja, és harmadnapon a szent Márton hegyen való kastélyt megvevén, a várat is a benne valók feladák.

1594. Nagy-Győrt Szinán basa szent Jakab havának végi felé megszállá, megvevé 29. septembris.

Buchholzerus erről így ír: Jaurinum praecipuum non tantum Ungariae sed universae christianae Reipublicae adversus turcas

*) Oldalvást ez volt irva: A két utolsó nem volt nagyságos.

**) Oldalírás: megfojtatta Szamos-Ujvárbán, nem felakasztatta.

propugnaculum, duorum mensium intervallo a turcis gravissime obsessum et oppugnatum, tandem die S. Michaelis mane circa horam 10. Sinani basae veziri, a Ferdinando comite (kft a magyarok kis grófnak hittak) Hardeccio arcis praefecto, permissa sibi et suis vitae incolumitate, una cum omni apparatu bellico traditur. Jaurino dedito, Papa quoque a praesidiariis ungaris incensa et deserta, in potestatem turcarum ipsis calendis octobris pervenit.

1594. Komáromot Sinán basa megszállja — erősen tartják a benne valók — meg nem veheti, hanem nagy kárával elszáll alóla 13 octobris. Két álgut és egy néhány taraczkokat ott hagyja, és megrémülvén a felső magyarországi uraknak hadaitól és táboroktól, mely segítségre siet vala menni oda fel Komáromnak, meg nem várá őket, hanem táborostól Budára szalada.

Nagy-Győr körül és Mátyus földében a tatárok szörnyü rablást tővén; alá jöven Debreczen körül szörnyen rabláknak.

1595. A moldvai Aaron vajda és a havasalföldi oláh Mihály vajda, Báthori Zsigmond mellé hajláknak a töröktől.

1595. februáriusban Rudolphus császár frigyét vét Báthori Zsigmonddal az erdélyi fejedelemmel, Moldvával és Havasalföldével, a török ellen való harczolásra.

Ugyan ezen februariusnak végében a tatárok haza akarván menni Magyarországból a nagy sok prédával és rabokkal, Moldvában a Neszter vize mellett Orissog városánál az erdélyi és havasalföldi hadtól szörnyen megveretén. Négy ezer rabot szabadítának el tőlök. Haszon basa meg akarván a tatárokat segíteni, ő is megveretött.

1595. Albertus Király, exercitus principis Transylvaniae in Valachia Transalpina praefectus, trajecto Danubio, die 16. martii in tria turcarum millia incidit, quibus maxima ex parte caesis et profligatis, plurimisque una cum vexillis captis, Derztor (aliter Silistria) oppidum Bulgariae igne injecto incendit et destruxit, ac die sequenti Danubium remeans, Brailoviam, arcem ad Danubii ripam, vi et armis in potestatem suam redegit.

1595. Circa initium junii tatari in Valachiam et Transylvaniam magno exercitu irruunt, a valachis, cosaccis et transylvanis in finibus Valachiae caesi et paulo post Ferhates bassa, prope Nicopo-

lim cum suis copiis praelio devictus, et ipsa urbs Nicopolis (excepta arce, quae illaesa remansit) ferro et igne devastata est.

1595. Ferdinánd Hardeck kis grófnak hogy Nagy-Győrt hiti ellen Szinán basának megadta, először jobb kezét elvágják, azután fejét veszik Bécsben 14 junii, vele együtt azon szerint Lotharingiai Berlim Miklósnak a győri német strázsa-mesternek.

1595. Maximilián herczeg alá jöve Kassára, vele elhozván, a Károly herczeg leányát Maria Christiernát, kit feleségül Erdélyben Báthori Zsigmondnak vőnek. Ez a — — házasság veszté ötöt.

1595. 1. julii. A Mansfeldi Károly gróf Esztergomot megszállja húsz ezer hadával.

30. julii Babocsát, mely Szigettől öt mértföldön vagyon, megveszi a magyar had.

1595. 4. augusti. A Szinán basa fia, Mahomet begler bék tizenötezer törökkel jöve Esztergom segítségére, ki mikoron sokaságában bizakodnék, megvereték szörnyen; ötezer török vesze el, kik közül találtatott a nagy-győri Osman basának és hat békeknek testők. Huszonhét zászlót nyerének, a koppányi békét elevenen elfogák egy örményországi békkel. A mi hadunkból ötvenen alig hullottanak el.

1595. Sigismundus Transylvaniae et Valachiae princeps cum Maria Christina (alii Christierna) Caroli Archiducis Austriae filia die 5 mensis martii, sibi Graetii in Styria, praesente legato suo Stephano Boeckai, legitime desponsata, nuptias celebravit Albae Juliae die 6. augusti.

1595. 13. augusti. A temesvári Achmet basa nyolczezer törökkel Facsyát váránál igen megvereték. A lippai és jenői békek foglylyul esének. Facsyát várát megvevék.

1595. A Mansfeldi Károly gróf 14. augusti vérhasban meghal Komáromban.

1595. In Valachia Transalpina, *) non procul ab oppido Argyas, die 23. augusti commissum est praelium inter Sinanem bassam vezirem (qui ponte navali structo Danubium trajecerat, et Transalpinam turcis rursus subigere conabatur) et conjunctas valachorum

et transylvanorum copias turcarum multitudine longe inferiores. In quo cum tribus conflictibus, dubio quasi marte de summa rerum, et quidem acerrime fuisset dimicatum: tandem transylvani, Deo juvante, victoriam obtinuerunt, et Sinanem bassam, aliquot turcarum millibus et inter praecipuos Mahomete bassa, caesis, tormentis et signis pluribus captis, cum reliqua exercitus turba in fugam conjecerunt.

E harczon az erdélyi gyalognak nagyobb részét Archiangieros (?), a török levágta. A maradéka — mintegy négyszáz — éjszakára kelve a tábor helyet meggyújtotta, hogy eljőjön a török elől. De az Isten megrémíté a törököt, a kikkel nappal erősen harczoltak vala, és azt gondolván a török, hogy a gyalogok reájok készülnek, előttök elfuta. Egy pribék jöve a magyarokhoz, a tön hirt, és a gyalogok úgy menének a török táborára: minden hadi szerszámot, álgukat, taraczkokat készen találván elnyerének.

1595. Strigonium, cum duorum mensium spatio, ab ungarorum, germanorum et italorum exercitu (cui dum in vivis esset, comes Carolus Mansfeldius sapienter praefuerat et viam ac rationem occupandae arcis paulo ante obitum monstraverat) maxima tormentorum grandiorum yi et incursionum frequentia graviter fuisset concussa et oppugnata, ac praesidiarii ejusdem de suppetiis a turcarum imperatore ferendis prorsus desperaverint: tandem certis conditionibus (ut nimirum vita incolumes et solitis armis dimissi, mutuatis cymbis Budam usque deveherentur et quantum supellectilis evincto brachio amplecti possent, secum ferrent) Mathiae Archiduci Austriae arcem, quam annis 52. tenuerunt, die 1 septembris dederunt. Inter dedititios ex imbelli turba, utpote mulieres et pueri 1700, milites robusti 700 et vulneratorum 500 numerati fuere, qui omnes Budam secundo Danubio descenderunt.

1595. Király Albert és Borbély György ugyan azon 1 die sept. Lippát a Maros vize mellett a töröktől megveszik. Hitre adák meg a várát. Jenőt is megvevé Báthori Zsigmond hitre így.

1595. 11. 8-bris. A török Szent-Miklóst megégetven, pusztán bagyá. Azután harmad nappal Szarvasból és Békésből is kiszökének. Szálla a tábor mindjárást Szólnok alá, de onnan hamar

*) Oldalvást írva: Duce Sigismundó Báthori.

viszsza kérdé *) Maximilián herczeg. Mihelyt eljőve a tábor Szonoktól, egyik bástyája ottan leszakadt a várnak.

1596. Vissegradum supra Budam arx (quae olim theca coronae regni Hungariae habita est) in altissima rupe sita, et fossa 12 pedum saxis incisa, cincta, probeque munita, a copiis caesareanis, die 21. 7-bris expugnata, in christianorum potestatem concessit.

Havasalföldet vissza nyerik.

Sigismundus Báthori Transilvaniae princeps, Tergovistiam ad Jaloniczam fluvium Valachiae Transalpinae, metropolim et sedem vajvodae (ex qua biduo ante Sinanes bassa vezires cum Hazane bassa Buckarestum profugerat) die 18 octobr. sub vesperam expugnavit, et caesis ultra 600 praesidiariis, Mehemetem bassam Caramaniae et Ali begum Albaniae, praesidii turcici praefectos coepit. Biduo post 20 octobr. Buckarestum arcem a Sinane bassa desertam et incensam, absque ullo suorum sanguine recuperavit, et tandem die 30 octobr. arcem Gyirgyo ad insulam Danubii munitionissimam, tridua obsidione quinque millibus turcarum partim caesis, partim in Danubio submersis et magna captivorum valachorum multitudo liberata, expugnatum sibi subegit, et Sinanem bassam vezirem, cum superstite exercitus parte Valachia ejecit, praedamque amplissimam adeptus est.

Ez időben a török nemzet rettegni kezdte vala a Báthori Zsigmond hatalmát és jó szerencsáját. Magyarországnak is nagy remény-sége vala fölöle.

1595. 23. octobris Jenőt az erdélyi és váradi hadnak földadják. Azután megszabadulának Világosvár, Páncsót, Feltót, Varsótz, Becskerek, Sirylagh, Eperjes, Arad, Solymos és Tóth-Váradja.

1596. Sub finem mensis januarii Achmetes bassa Temesvariensis cum suo comitatu a Transylvaniae caesus occubuit.

1596. Lipa mense majo irritó conatu a turcis et tartaris obessa et oppugnata, ipsi turcae et tartari a transilvanis fortissime repulsi, et prope Temesvarum profligati; Zambok vero castellum a strigoniensibus militibus armis et igne die 28 maji expugnatum et turcis trucidatis destructum est.

*) Talán térité.

1596. Szinán basa május vége felé Landor-Fejérváratl gutta-ütésben meghal.

1596. Vaciam arcem infra Novigradum, non procul a ripis Danubii, clam discessis turcis, ungari recuperant 22. julii.

1596. Báthori Zsigmond Tömösvárat júniusban megszállja, erősen víja; de a tatár tábor mián félben hagyván eljőve alóla.

1596. Hátvan-várat die 3. septembris estve felé 4 órakor megveszik ostrommal. Két ezer töröknél többet vágnak le mind háznép-től. Hirtelen meg nem csinálhatván, a török császár ereje előtt kijönnek belőle, és 9. septembris porral mind elhányaták. Jelen voltak a megvételeben Maximilián, Svartzenberg, Pálfi a felső táborral, az alsó táborbeliek voltak kassai generalis Tiffenbach Kristóf, Rákóczi Zsigmond, Homonnai István.

1596. A török császár derék erejével személy szerint jöven Magyarországra, utában meghallá Hatvan megvétele, és a németektől a töröknek Hatvanban való lekonzultatását, a holt testöknek nyuzását, felhasogatását, metéllését, hajok kiszedését; (a magyar elevenen fogja vala mind őket, de kezében is általverik és levágják vala a németek) megbúsula rajta, és hogy vindicálna érte, a mi földünkre fordula erejével; 19 septembris azért megszállá Eger várat másfél száz ezer emberrel: három felől szörnyen löteté és rontatá, végre a bástyáját is megásván, porral fölverteté, és sok ízben ostromoltatá három hétig. Nem bizhatván a benne valók a külső segítséghez, noha Maximilián megesküött vala nekik, hogy megsegíti: 12 octobr. hitre föladvák a várat. Elvesze az ostromokon Eger alatt a törökben húsz ezer. A vitézlő rendet mind magyart, némőtöt levágotá hiti ellen a török, a parasztságot megfosztván, békével bocsátá. Nyári Pál a főkapitán és helytartó megfogattaték.

Eger várában a császár tízezer törököt hagyta.

1596 die 26. octobris a török császár hadával megharczola Maximilián és Báthory Zsigmond keresztesnél 40,000 magokkal. Elsőbben a magyar had lön győzedelmes, és mikor a császár hadát megtéritötték volna és a török táborban is vágnák immár őket, prédálásnak esének a magyarok, elhagyván az üzést. Kit mikor látott volna valami sereg török, hátra fordula és a széllel eloszlott kaposó hadat megfutamtatá. A fegyveres lovagos német csak seregenként vesztig áll vala és meg nem segíté a magyar hadat; sőt ez időben

ugy dühösködni vala, hogy akármely fővitéz magyar embert is meglőnek vala; mint Hatvan alatt a vitéz Horvát Györgyöt, és Somodiban a híros vitéz Kardos Pált, Trombitás Albertet, Trombitás Tamást, Homonnai István szolgáit. Így fogok fejejét mutogatják vala, melyet a magyarok is eszükbe kezdenek venni lassan-lassan, mire intendálnának: nam malum diu dissimulari non potest.

A keresztesi harczon hatezer magyar s német maradott oda, a törökben tizenkétezer. Lett ez nagy harcz a nikápolyi veszedelem után, mely volt 1396 esztendőben, 200 esztendővel. Az nikápolyi veszedelem után 52 esztendővel lőtt a várnai veszedelem, az az 1448.

1596. Eger megvétele után a vörös és sárga némötöket Szepesbe szállíták: mind olaszok kezdenek lenni, kik minden istentelenséget, prédálást, kóborlást, embernek megölését, lövését, által verését, a nagy uraknak nevetséges csúfolását, szabadosan kezdik cselekedni. Sok mérög bosszút kényszerítették vala ekkor a magyar nemzet elnyelni.

1596. Circa initium novembris turcae et tartari ex pugna superstitis, in Bulgaria circa Nicopolim a Michaele Valachiae Transalpiniae vajvoda et transylvanis caesi et fugati, ac praeda quam secum habebant amplissima exuti sunt.

1597. Báthori Zsigmond az arany gyapjas vitézök között számláltatik II. Rudolphus császártól Prágában a ceremonia szerint 6. martii és nevezik: Princeps Sacri Romani Imperii, de igazabban itt tévék vasalussá.

Nem igen nyere vele.

1597. Tata várát Pálfi Miklós és Nádasdi Ferencz—a kapuját fa álgyuval (petarda) belővén—kár nélkül negveszik 22 maji hora 9. antemerid. és a benne való törököt mind levágák.

1597. Maximilián Pápa várát 14 augusti megszállja, 20 augusti megveszi hitre és az áruló bolonokat, kik töröknek adták vala, mind levágták. A törököt elbocsáták.

1597. Maximilián 9. septembris. Nagy-Győrt megszállja, de keményen tartja a török; és Mahomet basa is nagy erővel érkezvén, Tatát megszállá és 12 octobr. megvevé. Azért die 3. és 4. octobris Nagy Győr alól elszáll, Komáromhoz megyen, onnan Esztergomhoz, azután Vácshoz, a holott meg akara a basa harcolni Maximilián táborával. De kevés voltát látván hadának Maximilián, bésánczoló

táborát, és 6. novembr. a török táborára mene, ostromlá a tábor; de hiában, mert 700 jancsára vesze az ostromlásan és az eszéki basa. Melyet látván az, másnap — kilátta? — frigről akara tractálni, és a hit adás alatt másnap elszalada, Váczt megégeté és Budára mene. A magyarok Vácza bészállának és megépíték.

1597. Báthori Zsigmond 9. és 12. octobris megveszi Fellakot és Csanádot, Józsika Istvánt a cancellariust Tömösvár alá bocsátá, de decemberben hiában eljövénnek alóla.

1598. Jaurinum fortissimum orbis christiani propugnaculum, inclutus et generosus heros Adolphus Baro Schwartzbergius, urbis Viennensis praefectus, et Liber Baro Nicolaus Pálfi ac Sebastianus Tököli exercitu 4500 equitum et peditum hungarorum, germanorumque instructus, insigni stratagemate militari (porta nimirum vi et impetu tormenti petarrae a Vabacurtio, *) nobili lotharingo praeparatae clanculum admotae et succensae, hora noctis 3. rupta, disjecta et aperta, militibusque immixtis, praecipuis plateis, vallis et propugnaculis occupatis) post acerrimam quatuor horarum dimicationem, die 29. martii fortiter et feliciter expugnarunt et recuperarunt. Ex turcis coesi 1600. capti 400. equi 700. et 185 tormenta bellica reperta, nostrorum vero 500 vulnerati fuere, et plus minus 700 trucidati periere. Inter reliquos magni nominis turcas occisos praecipuus fuit Mehemetes bassa, qui duobus sclopeti globulis ictus, tandem a Vabacurtio (si ita est) lancea transfossus, prope portam in sinistra valli parte occubuit, cujus caput a cervice resectum et hastae suffixum publicum omnibus spectaculum praebuit. Vabacurtium pro hoc nobili invento et facinore Rudolphus Imp. equitis aurati jure ac dignitate donavit, aliisque honoribus et muneribus ornavit. Amisum fuit Jaurinum 29. septembr. anno 1594. recuperatum 29. martii 1598.

Az ágyuknak és taraczkoknak számok, a mennyit a keresztyének — Nagy-Győrt a töröktől megvevén — nevezet szerint benne találtak:

Öreg ágyukat és apró taraczkokat in summa, numero: 187.

Öreg ágyukat in specie: numero 24.

Éneklő ágyuknak kit hívnak, numero 4.

*) Oldaljegyzés: Vabacurtius a petárda inventora.

Faltörő ágyukat, öregeket, numero 8.

Még alkalmas öreg szabású ágyukat, numero 4.

Még olyakat, kiket Falkonyoknak hívnak, numero 17.

Hasonló szabásuak a Falkonyokhoz, numero 111.

Még olyatén öregek, faltörők és forgó taraczkokat, numero 16.

Mozsár pattantyukat, numero 7.

Ezeknek kívülötte sokakat, kik a földön ágy nélkül hevernek és ágyok nincsen.

Port találtak benne numero 500 tonnával.

Fejér ónat találtak 50 mázsát.

Vas golyobisokat és egyébféle golyobisokat, kik ágyukhoz és taraczkokhoz való voltanak, találtak numero huszanöt ezeret.

E nagy hadi készületet, a császár Bécs megszállására készítötte volt, de Isten nem engedte.

Ezek löttek 18. martii juxta novum, anno 1598.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps, jesuiticis consiliis mutato vitae instituto, Rudolpho II. romanorum imperatori regionem suam Transylvaniam occupandam, possidendam et contra turcas defendendam Albae Juliae in conventu ordinum Transylv. praesentibus imperatoris legatis die 4. aprilis tradidit; procures, nobiles et subditos omnes eidem juramento fidelitatis et obedientiae obstrinxit; Transylvaniae gubernator a legatis nomine imper. rom. Maximilianus archidux Austriae designatus et unanimi omnium Ordinum consensu receptus est. Szintén úgy jára Báthory Zsigmond fejedelem, mint a kit a kertben megrijasztanak: ki akar hágni, és a csipke bokorhoz kapván, kezét megsérti, mint az Aesopusnál való róka.

Transylvanorum exemplum secutus Michael Valachiae Transalpiniae vajvoda (Megfizettek neki is érte, megláthatod ide alább.) una cum suis subditis mense junio legatis imp. similiter homagium praestitit.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps tradita Rudolpho II. rom. imp. Transylvania, mense junio duos Silesiae Ducatus, Oppolensem et Ratiboriensem, *) sibi ad tempora vitae duntaxat ab imp.

*) Oldaljegyzése az írónak: Nosza fráska! Igen vakok az emberek, nem látják hol tapogat a halász, és miért süvölt a madarász.

rom. (addita annua quinquaginta millium Joachimicorum pensione) concessos occupavit (Subán gubát cseréle.) et sedem rerum ac fortunarum suarum ibidem collocavit. Verum duos vix menses in Silesia commoratus, praeter omnem spem et expectationem eandem rursus deseruit et per Poloniam ac Scepusium in Transylvaniam celerrimis itineribus contendens die 21. augusti Claudiopolim rediit. Igen bánák ezt a — —, hogy a fraskát és praktikát Báthori Zsigmond eszébe vötte és mindenképpen nem kezdének igyekezni, miképpen hamarabb elüthetnék láb alól.

1598. Adolphus Baro Schwarzenberger Tatát megveszi fogverrel, Czákat, Palotát, Veszperimet és többet kevés kárral nyolczadn apig, idest a die 2. augusti ad 9. augusti.

1598. Michael Valachiae Transalpiniae vajvoda, exercitu quinque millium valachorum armatus, trajecto sub finem septembris supra Nicopolim Danubio, in Bulgariam irruptionem fecit et in tredecim turcarum millia incidit; cum quibus velitando primum, postea apertamente dimicando, adeo feliciter pugnavit, ut non minima exercitus ipsorum parte deleta et profligata, reliqui cum ducibus suis dissipati et in fugam versis sint. Unde prosperum victoriae cursum urgens, ipsam Nicopolim aggressus est, eandemque igne incensam totam ferme exussit, omnesque incolas turcas una cum bassa urbis praefecto trucidavit. Similem fortunam Bodonum, Plevint, Uracrudum, Florentint et Archavichatum(?), oppida turcica experta sunt, quae idem vajvoda mense octobri cum multis pagis exussit, vastavit atque evertit; ita tamen, ut tureis tantum coesis, christianorum et bulgarorum utriusque sexus sedecim circiter millia una cum bonis et fortunis ipsorum ex turcicae inhumanitatis jugo liberati et Danubio transmissi in Valachiam ducti fuerint.

1598. Buda regni Hungariae metropolis, ab archiduce Mathia, ab initio octobris usque ad finem ejusdem mensis, selectissimo et florentissimo triginta circiter millium exercitu circumsessu, strenueque oppugnata est. Ac etsi turcae praesidiarii illam pro viribus propugnarent et defenderent, et continua quoque pluviae, ac inde secuta Danubii eluvies, praeclaris nostrorum conatibus—cuniculos nimirum inundando et impressiones susceptas impediendo—remoram injicerent: adtamen, suburbio versus Danubium primo, postea civitate satis ampla et bene munita, castello denique in monte Divi Gerardi

a nostris summa vi expugnatis, turcae ultra duo militum suorum milia, ac inter hos duos bassas, magnam commeatus, varique supellectilis copiam, et ultra 80 tormenta aenea amiserunt, et cladem haud exiguam acceperunt. Cumque plura et majora archidux ob dictas causas efficere non posset, arce ipsa tormentorum fulmine gravissimo diverberata et concussa, oppido et suburbio eversis, molis ultra 100 exustis, villis in duabus Danubii insulis solo aequatis, earumque colonis numero 7000 abactis, jumentis et pecoribus in veteres caesaris fundos reductis, obsidionem die 2. novembris solvit, exercitumque dimisit.

1598. Varadinum, superioris Hungariae arcem valadissimam et munitissimam Mahometes bassa vezirus, *) chamus tartaricus et Ismail bassa Temesvariensis exercitu centum et quadraginta plus minus milium turcarum et tartarorum instructi, castris undiquaque positus, die 29. septembris obsidione arctissima cingere et conjunctis viribus oppugnare coeperunt. Verum cum totis 36. diebus muros tormentis aeneis feriendo, munimenta et propugnacula arcis cuniculis actis rumpendo, extrema omnia tentassent, et continuis ferme impressionibus acerrime sed frustra oppugnassent, obsidionem spe omni abjecta solverunt, et multissuorum millibus amissis, die 3. novembris summo cum dedecore discesserunt. Ex praesidiariis militibus, qui ab initio 2000 fuerant et rabiem tam animose sustinuerunt ac represserunt, septingenti superstites remanserunt; interfecti sunt mille et trecenti.

Nyári Pál volt főkapitány benne és Melchior Redern a németek kapitánya; mert immár Báthori Zsigmond ismét a törökhöz kezdett válni hajlani.

1599. Invocavit vasárnap a tatárok szörnyű rablást tesznek a Tiszán túl Miskolc körül is, az egri törökök is velök voltak. A sárgákat és vöröseket Vámosnál megverik; 28 maradnak oda, kit megölnek, kit rabságra visznek. A kassai hadból maradtak 15.

1599. Sz. György napján a tatárok ismét Szendrő körül, az egész Csereháton Forróig rabolnak; a forróiak az ostromlás után a templomból elszaladni kijönnek, a tatárok útonban sokat levágnak bennök. Boszitan (ma Buzita) Rősten (ma Reste) égettenek, Péderből is rabokat vittének. Boszitan a kastélyt Becz Ferenczné a tatároktól

megoltalmazza és megtartja, szakállasokkal ő maga lövődözvén hozzájuk. Emlékezetre méltó aszszonyi állati bátorság és vitézség! *)

1599. A hajduk Szolnok városát fölverik és megégetik. Ekkor kezd Magyarországon a hajduság támadni és szaporodni Rottál János a szendrei német kapitány alatt, kit a hajduság a sok török prédával igen igen meggazdagította.

1599. Ismét másodszor circa initium septembris megégetik Szolnokvárosát; de a petarrát a vár kapujának nem sütheték, mert igen készen várták a törökök a reájok ütő hadat. A petarrát elnyerik, mert az álgukat a kapun nekik szögezték, rájuk sütötték. Voltak e hadban magyar katonák, a sárga és vörös némők, kozákok, hajduk. Gondviselők velök Forgács Zsigmond, Pethe László, Rákóczi Lajos, Rottál János szendrei német kapitány, ki alatt a hajduság nevedek.

1599. A török és tatár iszonyu rablást tön Mátyus-földében, sőt szinte Vöröskőig égetett, rablott. Annakutána Szécsén felé tért, Filek és Rima-Szombat körül Rosnyóig rablott; magyar német és egyéb hadak is elfutottak előttük. Básta György Szepsiből álgyuival és hadával Kassára szalad. A tatár tábor az oldal uton akart által menni Patak felé és Husztra által, hogy arra menjen haza; de az Ur Isten csudálatosan meggátolá útukat és megszégyeníté őket. Mert Szendrő táján hét (700) száz hajdu éjszaka az egész táborokra üte, mikor szinte fekünni készülének: szörnyen lövék őket, az egész tatár tábor elfuta Eger felé előttük. Tizenháromszáz lovat nyerének tőlök, a rabokat elszabadíták és sok prédát nyerének. Ekkor ásatá Dobó Ferencz Sáros-Patak hostátit körül sánczczal ótalomnak okáért.

1599. Lőcse városa mind megégete, templomával és harangjával egyetemben.

1599. Báthori Zsigmond Erdélyt hagyja Báthori Andrásnak a cardinálnak, ő maga Lengyelországba megyen. A felesége Maria Christierna Erdélyből haza küldetik.

1599. 28. octobris Mihály vajda megveré Báthori András hadát; Szehennél megverték, Csiken által menvén a moldovai határban ölték meg a csiki-szekelyek.

*) Az író oldaljegyzése: Ez dolog bővebb szóval declaráltassék a leírásakor.

*) Oldalirás: Szatarczi Mehemet basa volt.

1600. Januariusnak kezdetén Kassán hatvan mázsa puskaapor veté fel magát nagy szörnyű rettenetességgel a portörő malomban, tizenkét óra után éjjel. A portörőket, kik ott háltak, mind elszaggatta. Az egész Kassa városa megreszketött a por hatalma miatt: boltok szakadtak, ablakok lehullottak, kemenczék romladoztak, pléhes éjtők bészárolva levén megnyilatkoztanak. Éjszaka nem tudták mire vélni, azt ítélték, hogy ítéletnek napja leszen — igen félték.

1600. Husvét előtt való héten a hajduk éjjel meghágák Egör városát, sok törököt vágának le benne. A basa a várból reájok kiűte, erősen harcolának: a törökben ötszázhusz vesze, a hajdukban is száznál többen hullottak el.

1600. Juliusban erős palánkkal Szepsi megkerítettik.

1600. 16. junii a hajduk Gyula városát meghágák, fölverék és megégeték, nagy gazdag nyereséget hozának; és valamint a tatár rablott vala Magyarországon, úgy kezdének a hajduk a törökkel banni.

1600. Volt iszonyu nagy döghalál.

1600. A hajduk Becskereket megveszik.

1600. Volt szörnyű nagy drágaság. A buzát adták fl. 8. A rozs is nem sokkal volt olcsóbb. Tizenhat pénzön oly kenyeret adtak a vásáron, hogy csak egy elő-araszni volt az fenekének széli vagy kerekedsége.

1600. Kanizsát megvévő a török.

1600. Básta György a kassai olasz generalis (Ez időben mind olasz praesidiariusok kezdének az országba bocsátatni.) Mihály vajdát megvervén, kiűzé Erdélyből octobernek elején. *)

1600. Decemberben Mihály vajda a császárhoz felmegyen, 25. die Szepsiből Jászóra megyen.

1600. Decemberben az új kalendariumot nagy bírság alatt bevéteti a császár a pápa akaratjából az országgal. Ezer forint vala a bírság. Az ecclesia is Telkibányán generalis synodusban cum „Protestatione“ felveszi.

1601. Az erdélyiek Báthori Zsigmondot Moldvából titkon ismét kihozzák Kolozsvárra. Básta Györgynek az ország búcsut ada Erdélyből.

*) Irónk oldaljegyzése: Sok kozák vesz a Maros vizében a Mihály vajda hadából; stratagemával verték meg—simulatione fugae.

1601. 12 martii a törökké lőtt híros pribéknek Oroszlán Péternek a fileki magyar vitézők a csatán fejét veszik és 14 martii Kassára viszik.

1601. Mihály vajda alá érkezik a császártól Kassára pünkösöd előtt három héttel, és onnan ment Tokajba ő maga; tábora és hada volt Rakamaznál, pünkösöd után ment el táborostól Bástával együtt.

1601. Pünkösöd előtt negyednappal Kassa városának napkelet felől való szeri nagyobb része megége a czaigházig; a malom-utca is az alsó kapuig.

1601. Básta György megveré Báthori Zsigmondot Goroszlónál 3. augusti: ott volt Mihály vajda is és a magyar hajduk, sok magyar vesze ez harczon.

Ez a Básta György midőn in consilio kérdezné: Miképpen kellene a magyar nemzetet könnyebben elveszteni és elfogyatni az országból? azt felelé az imperatornak: egyik ebet a másik ebbel kell mardostatni, és úgy mehet az véghez.

Egy embőr az ő tanácsával soha annyit nem ártott a magyar nemzetnek mint ez ember; mert az ő tanácsából kezdik a magyarral egymást vágatni és fogyatni. Ennek a veszedelmes tanácsnak gyümölcseit sok esztendőig ezután megláthatod a meglőtt siralmas példákban.

1601. Zsigmond a megveretés után Moldovába megyen, és visszajő törökkel, tatárral szent András havában, és Básta kényszerítettik kijöni Szakmárra. A tatárok nagy rablást tesznek Erdélyben.

1601. Sz. Bertalan napján péntökön, Básta György a németekkel Mihály vajdát a maga sátorában neglövődzteti, által vereti, fejét véteti, a fejét a maga fejr lovára kötözteti, a táborban szálljel úgy hordoztatja és azt kiáltatja, hogy áruló volt. A vitéz magyar Békényi Jánosnak véle együtt fejét vötték, Rákóczi Lajost nyakon vágták, kicsinyen mult, hogy fejét nem vötték.

Epitaphium Michaelis vajvodae:

Hic jacet ille ferus, latro merus et Nero verus;

Cacus, atrox Dacus, scelerum lacus ille valachus.

Hic qui transibis, bis terve — — bis et ibis. *)

1601. Székes-Fejérvárat megveszik: lakott a török benne 57.

* Kissé oldalvást írva: Stephanus Szamosközi fecit.

esztendeig, sz. Mihály hetében vötték meg. Duca de Mercurio volt a praefectus belli. A sembékre üres hordókat hordottanak, azokra hánytak sövényeket, úgy mentek ostromnak.

1601. Kanizsát a némők magok megszállák magyarok nélkül, hogy a vitézségüket — magyar ott nem lévén velök — megmutassák, a várnak megvételeit kevélyen ígervén magoknak. Szörnyű nagy veszedelemmel és szégyen vallással elhaladnak alóla. Innen kele amaz közmondás: Kacsó Kanyisa!

1601. Erdélyben megvervén a hajduk Zsigmond hadát, iszonyu rettenetes dúlást, kinozást, égetést tőnek a németek, balonok és hajduk: mind marhájokat, ruhájokat, pénzőket, barmoknak sokaságát elhozák és kihajták.

1602. A miskolci hajduk százan vesznek a hevesi erdőn részségük miatt: szónoki, hatvani, egri törökök mind rajtok voltak. Ugyan fekö helyökben ütötték meg őket, talán csak heten szaladhattak el bennök.

1602. Székes-Fejérvárat a török sz. Mihály nap előtt egy hónappal ismét megveszi; a benne valókat levágja circa 19. augusti, megszállotta 10. augusti.

1602. 6. augusti Báthori Zsigmond Tokajba érkezik, a császárhoz felmegyen gratia kérni, és ugyan oda fel marada, azután nem jüve alá mind hótáig. Éltilg való rabságban tarták Báthori Zsigmond fejedelmet a németek a sógorságért. Básta György regnál Erdélyben szörnyű magyar vérontás és pusztítás által.

1602. Dobó Ferencz Eperjesen meghala Ledniczéről haza jöttében 15. septembris, eltemették Sáros-Patakon a templomba 8. januar.

1603. Patakot német császár számára foglalák. Dobó Ferencz nagy kincsét a tárházból az Erdélyre menő német hadaknak zsoldjokra fordíták.

1602. Básta György megveré Székely Mózes Fejérvárnál.

1602. 13 octobris tájban Budát megszállják másodszor, 21. 9-bris félben hagyják a vivást. Mátyás herczeg volt a hadnak gondviselője. Pest városát mindazáltal megvevők és népet hagyának benne.

1603. 22 januar. a tatárok a Nyirben rablának, azután oda fel a Duna mellett.

1603. 2 martii Lyszkán Básta György zsoldot kiállat: gyalognak öt forintot, lovasnak hetet. Erdélyre megyen.

1603. Erdélyből hétszáz (700) bolon kijöve; nagy kárt tön Lyszkán, a búzára bocsátottak minden lovakat 10 maji—közel másfélezer lovat; s mert reájok támadta a föld népe, kicsinyen mülék, hogy mind le nem vágák; Egerbe akarának szökni a törökhöz, Lyszkáról Cesztely felé menvén, de Kassára fölksérék őket a magyar hadak a bolonokkal kedvek ellen a generalis parancsolatjából—hatot néggyé vágának bennök Kassán.

1603. A törökök, tatárok Egerbe jutának éléssel és 4 junii mindjárást rablani jövének. Szerencséről reájok kimenének, tizenkilencz tatárt fogának, sok barmot vissza nyerének. 6. junii ezek a tatárok a Tiszán tul rablának és 9. junii a Horváth Ábrahám hajdúi megverék őket; másfél százat vágtak le, kétszáz elevent fogtak.

1603. 12 julii Sáros-Patakra szálla a Thessini herczeg, Básta-hoz menvén segítségre Szakmárhoz, és a Dobó Ferencz kincsét ismét elvivék, hogy a hadaknak fizessenek. Básta György néhány nap mulva Erdélybe megyen másodszor és az országot ismét occupálja; megvervén Murza, a Radul vajda hadnagya Székely Mózes, és a vele való török, tatár ellenséget, ő maga is elvesze augustusban. Básta György nem volt a harczon a németekkel. Nagy drágaság lön Erdélyben.

1603. 21 novembris. Hatvan várát megadák a törökök hitre a felső táborbelieknek; a benne való török mind Szolnokba mene, voltak harmincfél százán.

1603. 14 napjától fogva decembernekigen lágy és meleg idő lön mind decembernek a végéig. A jég a Bodrogról mind elmene.

1604. 11 januarii Jakab János az olasz új generalis Kassán, a magyarországi német és olasz praesidiariusokat behíván fegyveres készüllettel Kassára, a templomot elveszi erővel a keresztyénektől, és mindjárást misét mondat benne Dominica 1. post Epiphanias. A városbelieknek meg nem engedi, hogy predikáltathassanak. A keresztelést is megtiltja és a megholtaknak keresztyéni ceremóniával való eltemetésöket. Szabó György házában egy vasárnap predikálni kezdettek volt az oda gyülekezett keresztyénségnek; de a király képe Jakab János de Belgiojosa ágyukkal akará reájok rontatni a házat. Szabó Györgyöt megfogván, minden marháját elfoglalá és elpeccsüllé: vött rajta 25 hordó bort és háromezer forintot.

1604. Aprilisben a Bodrog és Tisza úgy megáradta, hogy tiz-
esztendőttől fogva nem volt ilyen árvíz.

1604. 6 augusti hallatik, hogy Jakab János a kassai generalis
Magyarországban közönséges persecutiot akarna az imperator aka-
ratjából indítani.

Ez időtájtban egy astrologus, helvetiai Sebaldus Brandinus, a
romai császárnak és az austriaca familiának szerencséje és velők
együtt az imperiumnak jövőndő állapotja felől, az ő jövőndő mondá-
sát kibocsátá, mely im ide alá megvagyon írva, mivel részszerént
Magyarországra is tartozik:

Vaticinium sive divinatio futurorum, promanans ex conjunc-
tione planetarum, Sebaldi Brandini helvetii ab anno 1604 us-
que 1623.

Verissimum est partim ab oraculorum divinorum detectione,
partim ex infallibilibus verae astrologiae fundamentis desumptum va-
ticinium de imminente ecclesiastici et politici status mutatione mul-
tarum in Europa, praesertim Germaniae provinciarum ab anno 1604
ad annum usque 1623 deductum, et ad omnes romani imperii pro-
ceres et ordines fidelissimae praemonitionis causa conscriptum per
Sebaldum Brandinum ex Helvetia, purioris mathematicae disciplinae
artificem.

Anno 1604. Frustra hominum sortes explorat, qui astra non
consuluerit. Ut a romanorum imperatore juxta illud: „a Jove prin-
cipium“ hunc meum sincerioris astrologiae discursum exordiar:
dicam, quid ipsius Majestati cum suis fratribus et cognatis brevi anno-
rum spatio sit spectandum. Et primum formidabilem terrae incursum
annis futuris 1605 et 1606, imo multarum civitatum, propugnaculo-
rum, castrorum et arcium occupationem Hungaria tota superior prae-
sertim experitur, terror plebis ingens erit, et subditorum a suo cae-
sare defectio, unde ipsi caesari ob majorem animi moerorem mors
non longe affutura. Cujus dignitatem et successionem in regno unus
ex fratribus affectabit, sed frustra; imo Dii sphaerarum errantes, et
totus syderum positus huic lineae ex sanguine superiorum caesarum
procreatae interitum, et provinciarum translationem in alium longe
ignobilioris sanguinis peregrinumque principem minatur. Reliquorum
in Austria et Styria viventium status propter exercitatum in christi-
anos tyrannidem et alia graviora delicta erit anno 1607. omnium ger-

maniae principum miserrimus. Quotidiana enim Turcarum incursione,
crudelitate, devastatione et incolarum in perpetuam servitutem abdu-
ctione omnes illae regiones desolabuntur ita, ut istis in locis Salvatoris
dictum adimpleatur: Eodem modulo, quo mensi fueritis, remetiatur
vobis. Et Salamonis: Vae terrae, cujus rex puer vel fatuus est.

Secundo: Italiae status mihi perlustrandus venit, in qua caesare
et pontifice demortuis, tantae erunt seditiones, turbae et intestinae
caedes, ut nisi Hispaniae et Galliae regionum ope subleventur, ve-
rendum sit, ne tota nobilitas italorum funditus subvertatur. Sed novo
pontifice creato, florebit regni tranquillitas et divulgabuntur Clemen-
tis octavi pontificis consilia adversus quosdam romani imperii pro-
ceres; de quibus tamen hoc nostrum tempus non tacet. Interim ma-
gnus Heltruscorum dux itemque Parmensis a Simoniacis insidiis hujus
novi pontificis et cardinalium sibi consulto caveant.

Ad Galliam me converto, cujus statum, hoc rege vivente, astra
pronunciant moderatum et placidum.

Audientur tamen in eo anno 1606. horribiles in proximis Ger-
maniae partibus terrae motus et montium quorundam disruptiones,
quae sine dubio magnatum dissensiones ob dignitatem in quosdam col-
latam ex invidia exortas pronunciant. Hic rex, romani imperii scep-
trum, demortuo hoc caesare, variis technis, imo palam postea persvasu
et consilio nonnullorum Germaniae principum flagitabit, sed inutiliter
et cum damno belgicae nationis, quae ipsi suas vires frustra pollice-
bitur. Nunc in Germaniam redeo, cujus conditio—indagatur—imperio
erit plane formidabilis. Duorum enim superiorum planetarum con-
junctio in sagittario facta, quibusdam principibus electoribus imo uni-
versae Germaniae populo, imprimis autem Misnicae nationi mutationem
religionis et alia non levia pericula portendit. Et revera erit magnum
Electorum in novi imperatoris creatione dissidium; quidam enim ex
ecclesiasticis valde favebunt vel regi Francorum, vel familiae au-
striacae, vel domino Bavariae, secularium autem votum inclinabit po-
tissimum ad partes regni Daniae; nonnullorum ad ipsum Electorem
Saxoniae, cujus electionem vehementer urgebunt vel Ordines et ipse
rex Poloniae; et erit sane eo tempore ejus nominis autoritas par-
tim propter septemviralem dignitatem, partim ob divitias, quibus ipse
saxo omnibus imperii principibus antecellit. Quod si fatale foret, vel
rex Franciae vel Daniae—nullatenus ex Germaniae ducibus elige-

retur, — non tamen sine sanguine et caede multorum, imperii romani regnum est occupaturus.

Moriens caesar romanorum moritur simul et rex Bohemiae,*) ex cujus obitu omnibus istius regni ordinibus gravissima calamitas, privilegiorum et libertatis amissio, item reipub. totius conquassatio imminet. Tres enim Germaniae de vetustissima generis prosapia oriundi principes, ex diversis et contrariis Bohemiae procerum votis postulati, saxo nimirum, bavarus et austriacus hujus regni sceptrum sibi adscribent; hinc variis in locis exustionem et inflammationem pagis, eversionem urbibus, depopulationem agris, et devastationem praediis sunt illaturi. Pacis tamen legibus et conditione aequa, inter hos tres principes conventionem facta: regni diadema Duci Saxonum ex antiquo ejus cum hoc regno inito foedere manebit.

Novo caesare creato (sit quicumque velit) novae leges — uti fit — exoriri solent. *) Itaque fiet, ut mutato romanae ecclesiae cultu, plurimi reformatae Germanorum religioni (uti vocant) nomina sua sint subscripturi. Hoc tempus Jesuitarum ordini in Germania plane est lethale; ut qui sibi fuga mature non consuluerit gravissima pericula sit initurus. Ordines Austriae, quibus invitis romanae ecclesiae ritus contra datum promissum fuit obtrusus, isto periculoso servitutis iugo se liberabunt et pristinam Augustanae Confessionis fidem in templa ac scholas iterum introducent.

Jupiter ingressus signum Geminorum et cum Mercurio ac Sole junctus, quod circa annum 1610 continget, duci ejusdem Bavariae ingenii virtutibus excellenti, mutationem pristinae religionis itemque majorem dignitatis elevationem praedicat. Vetus et antiqua simultas palatinorum Rheni et ducum Bavariae, quae hactenus in unius bonitate delituit, tum temporis graviter recrudescet; consilia cruenta, machinationes et insidias invicem molientur, donec conjunctis ab utraque parte copiis, per sanguinolentum conflictum negotium, de quo disceptatur, novo caesare auctoritatem suam interponente, componatur; domus Brandenburgica anno 1607. caveat sibi ab incursione barbara polonorum crudelitate Prussiam affectantium; facile enim totam hanc provinciam pulcherrimam incuria et negligentia

*) Oldalirás: Mathias moritur a. 1619.

*) Oldalirás: 1619.

amittere possunt; dubium siquidem nullum est, quod res Poloniae — rege praesertim in pertinacia sua persistente — ad arma tandem deveniat.

Idem rex quorundam sui regni procerum sentiet infidelitatem ex inita cum suspectis in vicinio habitantibus principibus amicitia ortam. **) Sed prohi dolor! quantam rerum omnium penuriam et caritatem circa hunc annum 1607. et sequentem annum universa sentiet Romania, potius conticere malo, quam in recensendo hoc miserissimo patriae statu morari diutius. Probos autem et optimos quosque praemonitos volo, ut in tempore de frumento in annis fructiferis sibi prospiciant.

Exoptata jam dudum a Belgis et Hispanis pax, utrinque bonis conditionibus a caesaris novi bonitate tandem stabilietur, et sic in omnibus inferioris Germaniae provinciis tranquillitas publica denuo efflorescere incipiet; sed ex mala Hispanorum a cunabulis ad perfidiam educatorum malitia non diu pax illa durabit; donec ex justissima et promerita Dei vindicta obstupendas scortationis, crudelitatis et impietatis suae poenas (quas anno 1623. quando superiores duo planetae in signo Leonis congregabuntur) certissime experiuntur et Deo coelorum et turcae Asiae regi cum magna totius orbis terrarum admiratione ex professo dederint.

Anno 1611. episcopus salisburgensis novos non admodum sibi optatos hospites in Archiepiscopatu suo excipiet, *) quorum studium erit depraedari rusticos, et quidquid subditi ex pastu pecorum lucri currassent, de industria depraedare, nonnulli ex primariis tributum implorabunt a canonicis et clericis, et sic multorum gazophilacia evacuabuntur, imo ipsius quoque episcopi aerarium a spoliatoribus non tutum erit; jussu tandem novi imperatoris per Bavariae ducem expellentur. Idem annus 12. reliquor. Pontificior. senatui propter varias astrorum constellationes erit admodum iniquis.

Nam expulsis ex Germania Jesuitis quidam ex imperii proceribus conabuntur etiam ejicere monachos ordinis Francisci, quos qui-

**) Oldalirás: 1619. 1620. Post conflictum ad Homonna tres magnates poloni literas dant ad Magnificum Dominum Generalem Georgium Rákóczy.

*) Oldalirás: Anno D. 1619. impletum per Ungaros cum Bohemis.

dem Capucianos appellant, sed intercessionem Pontificis dabitur eis longius degendi spatium, ex qua occasione desolatam romanae ecclesiae fidem iterum denuo restaurare laborabunt, sed frustra.

Ad finem dum properat meum vaticinandi studium, cupio universo populo christiano laetabilem et gloriosam victoriam, quam de turcico exercitu annis fere 1614. et 1616. felicitate prius inaudita sunt reportaturi, praenunciare. Circa hoc tempus enim hostis christianitatis ingentes militum copias ex omnibus suis provinciis conscribet, cum quibus in has Germaniae partes magno impetu irruet, et quidem primo cupiens patriam nostram funditus evertere. Nec quidem primo aggressu respondebit votis eventus. Totam dein Hungariam, Slavoniam, Croatiam, Carinthiam et Styriam percurrent devastantque, venientes usque ad superiores Austriae plagas; ubi Romanorum Imperator exercitu equitum et peditum selectissimo ei obviam resistit, et conflictione facta, tantas in turcicum militem edet strages, quantas pro redimenda patriae libertate et summa de hoste tyranno ob dominandi libidinem ultione, sat laudabile erit.

Ez vaticiniumnak és jövendő mondásnak igazságát a következő idő ide alább, ha megtekinted, elégendőképpen megbizonyítja, csak az idővel együtt figyelmezz a megelőit példákra, lassan lassan mint megyen elő ennek igazsága.

1604. Rudolphus császár országgyűlésre hívja a magyarokat. Báthori István után sokat praktikálnak hogy Ecsed várából kihitegethették, mivel ő tőle igen tartanak vala, de ő is igen eszén jár s azt mondja vala: Elmennek a gyűlésbe, ha Ecsed vára eljönne velem. Az ország a gyűlésre felmenvén, articulusokat írta. Az országnak hazajövele után pedig ilyen articulusot írának ország hire és akarata nélkül.

Articulus vigesimus secundus.*)

Postremo siquidem Majestas sua Caesarea atque Regia tum ex fidedigna relatione, tum vero ex binis per supradictum Serenissimum Principem, Dominum Mathiam Archiducem Austriae et fratrem suum

charissimum, suae Majestati transmissis supplicationibus eorum, qui sese potiozem statum et ordinum Regni Hungariae partem indigitarunt, non sine admiratione, tanquam rem hactenus inusitatum et plane novam, displicenter intellexit, quidnam illi de turbatione ipsorum religionis, ademptione suarum Ecclesiarum et proventuum, ac submotione ministrorum verbi, sive concionatorum suorum, tam scripto quam ore tenus ejus Serenitati exposuerunt et explicarunt; atque insuper ab ejus Serenitate intercessionem ad sacram Matrem suam Caesaream ac Regiam, eum in finem demisse flagitarunt, ut omnibus per suam Majestatem restitutis, in libero suae religionis exercitio permanere, illoque frui et gaudere queant; qui tamen ab ejus Serenitate requisiti et admoniti, neque scriptum suum, qui se illius participem facere cogitassent, proprio suo nomine subscribere, neque cujus religionis sint, profiteri, quasve Ecclesias et proventus sibi ademptos esse questi sunt, explicare voluerunt; sed circa generalia solummodo persistentes, haud facile a concepta opinione sese dimoveri passi sunt, et per hoc publicos hujus Dietae tractatus non modicum retardarunt, caeterisque fidelibus regni statibus et scandalum et malum exemplum praeberunt. Quod quidem sicut suae Majestati Caesariae Regiaeque gratum esse non potest, ita quoque sua Matris recordari nequit, quod illis per suam Matrem in praetensa eorum religione aliqua injuria irrogata, vel aliquae Ecclesiae aut earum proventus, in bonis praesertim eorum propriis et aviticis, eis ademptae fuissent; non sua Majestas Caesarea super obnubilatis eorum praetensionibus, sese ullo modo resolvere valet, praesertim quod existimet, illos aliquam cum liberis civitatibus Regni, quae sacrae coronae et suae Majestatis Caesariae tanquam inclyti regis Hungariae peculium sunt, collusionem, in urgendo novae religionis exercitio habere. Cum autem sua Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, instar duorum quondam progenitorum et praedecessorum suorum, tam Imperatorum Romanorum, quam vero regum etiam Hungariae felicium recordationum, sacrosanctam catholicam romanam fidem et religionem sincere profiteatur, illam quoque in regnis et provinciis suis, ac praesertim in hoc suo Hungariae regno, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, ex tot falsis opinionibus et sectis erutam, ubique florere et dilatare cupiat, ac ex debito regiminis officio pro virili etiam tueri et defendere satagat. Idcirco Majestas sua Sacratissima, nutu proprio, deque

*) Öszvevetendő a Corpus Juris 1751-beli, nagy-szombati kiadásának 642. lapján levő 22. t. czikkkel és az arra tett jegyzéssel.

regiae suae potestatis plenitudine, tam sancti regis Stephani, hujus gentis hungaricae apostoli, quam vero omnium aliorum divorum quondam Hungariae regum, suae Majestatis praedecessorum decreta, constitutiones et articulos pro praefata sancta catholica romana fide et religione, quovis tempore praeclare et pie edita, et evulgata, non secus ac si de verbo ad verbum praesentibus literis inserta et inscripta essent, hoc speciali suo articulo, clementer ratificat et confirmat, ac ne deinceps in generalibus praesertim et arduis regni tractatibus et diaetis, alicui religioni ad remorandos et interrompendos publicos tractatus quovis colore et praetextu, impune movere liceat, benigne statuit et serio decernit: ut contra tales inquietos rerumque novarum cupidos poena a div's quondam regibus Ungariae in eisdem decretis et articulis statuta, confestim procedatur, et caeteris in exemplum irremissibiliter puniantur. Datae Praegae, 1604. die — mensis maji.

Szörnyű nagy háborúságot és romlást hoz ez az art.culus az országoknak és sok tanácskozást szerze. Az ország protestál, hogy az articulust nem acceptálja, sőt a státusok a császárnak a pecsétes articulusokat vissza küldék; mivel a Diaeta eloszlása után irattott volt ország hire nélkül ez 22-ik articulus.

1604. Juliusban Básta Erdélyből kijöve; Jakab Jánossal Kassán elvégezé, hogy ő indítsa el az persecutiót, ő pedig fölmegegyen hadat gyűjteni, hogy alá jöjjön melléje segítségre. Azután Kassáról fölmegegyen Pozsony felé hadat készíteni és gyűjteni, hogy a megírott articulust az ország protestatiója ellen, fegyverrel exequálják.

1604. 10. augusti a magyar hadak gyűlnek a zsold kiáltásra Jakab János mellé császár számára. A hajduság is igen megegyen reája. A hajduság felől pedig ily vélekedésben valának: De csak a hajduknak adjunk zsoldot, mind atyjokat anyjokat levágathatjuk velök, ha a zsold mellett szabad nyereséget is adunk nekik. De megcsalá őket ez velekedés.

1604. 15. augusti. Rakamazra gyűlnek táborra szállani a hadak mindenfelől.

A had gyűjtésben és indulásban Jakab János mind azt tette, hogy az ország javára igyekeznék, Gyulát akarná a török kezéből megszabadítani. Ezért jó szível mennék vala a táborba fizetésre. De mérög vala alatta.

1604. 18. augusti Jakab János de Belgiojosa a kassai generalis kiszállván Kassáról Tokajba ére, hogy Rakamazhoz menne a táborba; de egy néhány nap mulva Kassára vissza tére.

Ez Jakab János indulásában ilyen omen esék. Mikor ki akar indulni a kassai házból, a lovasok oda gyűlnek. A korona-zászlóval a zászlótartó a házból kijöve és a kassai piaczon a ház előtt megáll. Azonban a ló tapodni kezd és tekergeni alatta, és nagy búsulva bészágulda vissza a generalis házába; és mikor ott is szöknék a zászlótartóval a ló, a korona-zászlónak a nyele vagy fája megakada a bóthajtásban, ketté törék és a zászló a földre leesék. Ebből eszébe vehette volna, mint jár, ha akarta volna.

21. aug. két zászlóalja katona szálla Lyszkára, vissza jövéen Rakamaztól, hogy nem mustrálta meg a király képe. Ez idő alatt Pethe Márton is a magyarországi Locumtenens a Rudolphus császár Patens Mandatumával alá jö Pozsonyból, hogy a több szabad királyi városokban is a templomokat elvegye. Maga is a Locumtenens Patens Mandatumot készített vala, hogy a maga autoritásával is ugyanazon dolgot véghez vinné az országban; mely két Mandatumok Lyszkán akadának kézbe, mint ide alább megláthatod.

9. septembr. ismét másodszor Jakab János Kassáról alá jöve Tokajba 2 óra tájban déljest; igen erőlködik a templomot Tokajban elfoglalni és elvenni a város népétől; de Ruber György tanácsából nem engedének neki, noha a tanácsbeli embereket a bíróval együtt igen fenyegeti vala. Állhatatosok és erősek levének a tokajiak. Látván a regale brachiumot a keresztyén magyar urak, mint a tekintetes és nagyságos Báthori István, Bocskai István és a többi, látván a feljövő vezér basa is ezt az alkalmatosságot: levele által a magyar nemzettel való frigyöt igen kezdé jártatni; csak azért a nagy szükségtől és veszedelemtől kényszerítettén, hogy mind a két császár ellenségek ne lenne, a törökkel frigyöt köténnek.

11. septembris Rakamazhoz szálla táborba Jakab János. A magyar hadakat megmustrálván a király képe, arra erőltette, hogy a zsoldot fölvevén, úgy esküdjenek meg neki, hogy valaki ő neki ellensége és valakikre viszi, azok lesznek ő nekik is ellenségi. A magyar hadak eszükben vészik, hogy: „latet angvis in herba“, megjelentik az uraknak (Báthori István vala a főtanács) Jakab János kívánságát, kiknek iniqua conditionak tetszék. Azért meg nem es-

küvék a hajduság az ő kívánsága szerént, hanem úgy: hogy hivek lesznek, ha törökre viszi őket. Mert a király képe praetextusa a vala, hogy törökre viszi őket és Gyula várát akarja megszállani.

1604. 12. septembr. Pestből a magyarok a vezér basa előtt kijönek, porral elvetetik és pusztán hagyják. A török Esztergom segítségére jö vala, melyet Básta György megszállott vala, hogy a magyarok az ő tanácsát eszközbe ne vennék.

Hatvanból is kijönek és török száll belé. Veszik vala eszközbe, hogy Jakab János nem jó dologban törekedik.

19. 7-bris szörnyü vörös rettenetes nagy égbeli jegy mint egy hadi kerek sátor mind az egész föld fölött látszik éjjel, és hajnalig tart szinte. E chasmának *) csudálatos voltán az világ álmélkodék és szívében rettege.

26. 7-bris Lyszkán Pethe Márton akarattjából, Pethe László a templomot és parochiát elfoglalván, a predikátornak (R. et Clar. Paulus Szántai) bucsut adnak, és jesuiták vitetnek ketten a parochiába. Pater Gregorius Vásárhelyi és Paulus Bezerédi, kik anyagi jámborsággal és szelidséggel képlak ámitják vala elsőben a községet; de azért az ő uraságokat nem hagyják vala porba esni: legkisebb kívánságok is igen nagy parancsolat vala és el nem mulik vala.

Pethe László midőn e dologban munkáikodnék Lyszkán, hogy hamarabb elhajlana a község, mivel ugyan consiliarius is vala az imperatornak és a magyar hadnak campestris generalisa, ezt jövendölre Lyszkán, kifakasztván a mérgét: „Hat esztendőt vetek — ugymond — neki határu, és ennek a ti hitőtöknek e világon még csak a hire sem marad meg.“ Ezt is mondja vala a persvasiora: „Jobb, ti csudálatok másokon, hogynem mint mások csudálganak ti rajtatok.“

1604. Pethe Márton de Hetes, a Locumtenens Löcsére mene a császár Mandatumával, kéré a várostól a templomot, de meg nem adák neki. Mikor pedig urgeálná a dolgot, fenyegetné őket,

és a tanácsot megrekesztötte volna egy házban, kényszerítve, hogy engedelmesek legyenek a templom megadásában: megharaguvék rajta a község, házára mene, kövel béveré a szállása ablakait, és rút szégyenvallással kiszalada Löcséről.

Jakab János Ecsedbe készül kémleni: micsoda állapotban legyen Báthori István? kelljen-e tőle félni vagy ne? Mert ott fekszik vala a pásztor a bokorban, a kitől a vadak rettegnék vala. Az úr észébe vevén a dolgot, fő ember szolgait (kik sokan valának) mindenfelől behivatá Ecsedbe, drabantit megsaporitá, és Jakab Jánosnak izené, hogy örömet elvárja, ha oda akar menni hozzája. Elmene Ecsedbe, és elálmélkodék a számtalan udvar-népen és fő-fő népeken. A fő nemes népek székből ülén, néhol a gyalogok között kezeket fogja vala és kérdezi vala: ha ez e az úr? Végre bémenvén a várba az úrhoz, köszönté; az úr nem kele fel előtte, veszteg üle. Ebédre meg marasztá és megvendéglé. Az ebéd után pedig kér vala az úrtól kölcsön császár számára, (a nervust akarván kicsalni); de eludálá az úr a praktikát, mondván: Látja kegyelmed, énnékem sok udvar-népem vagyon, ezeknek minden óra meg kell fizetnem. Jakab János kijövén Ecsedből, azt mondá: „Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagy herczeg!“

1604. Jakab János a váradi német haddal Szent-Jóbot elfoglalja Bocskai Istvántól. Itt mutatá ki Jakab János kicsoda az ő töröke, a ki ellen táborba szállott t. i. a nagyságos Bocskai István. Ezen megörüle Jakab János, hogy Szent-Jóbot elfoglalhatá, és Kereki alá bocsáta nyargalókat, hogy kérjék a császárnak, és ha meg nem adnák, tehát meg szállják, ágyuval lőjék és ostrommal is meg vegyék.

Ezt a táborban való hajduság meghallá, hogy Konczin a váradi kapitán Szent-Jóbot elfoglalta és megvötte, immár pedig Kerekit is megnyargalták és megszállották; megtudák ezért, hol halász Jakab János és mit akar, ezt mondván egymásnak: „Nem török vár Szent-Jób, sem Kereki, hogy azokat vészi meg és azokat szállja meg. Más a dolog, nem tréfa ez, módot kell ebben találni, ideje már a tromfot megütni.“ Ilyen tanácsot tartottak vala pedig a persecutionak módja felől. A török birodalomnak szomszédságában leg szélén kezdjük el — ugymond — a persecutiót, hogy valamiképpen megbúsulván a

*) A légtünemények e neméről így ír Humboldt a „Kosmos“ I köt. 159. lapján: Der Anblick feueriger Meteore hatte die Alten auf die Idee von Spalten und Rissen (Chasmata) in der Himmelsdecke geleitet; mit Cotta így bővíti: Diese Spalten wurden aber nur als vorübergehend betrachtet; statt dunkel zu seyn, waren sie erleuchtet und feuerig, wegen des hinterliegenden, durchscheinenden, entzündeten Aethers. Aristot. Meteor. II. 1.

magyarság, a török közibe ne szaladjon és valamit ne indithasson; hanem a generalis Jakab János onnan alól indítsa fel őket, innen felül pedig Básta György legyen rajtok, hogy se egyfelé, se másfelé ne szaladhassanak. Ez veszedelmes hálót veték utána Magyarországnak, ki nagy sok esztendőktől fogván a maga nyakán visel a török és tatár fegyvert, hogy — — — egyéb országok békességben nyughatnának. A praktikában pedig mind az olaszok valának főik. Az Isten ez álnok tanácsot nézi vala és elő bocsátja vala, hogy jót hozna ki belőle — megszabadulást.

Ez időben a magyar keresztyénség minden külső emberi segítségtől megfosztatott vala. Nem vala kire szemeit oltalomnak okáért függeszteni; csak sohajtunk, bánkodunk és az Istenhez ő Felségéhez foháskodunk vala. Sem várainkban nem bizhatunk vala; mert az ország házaiban mind idegen praesidiariusok voltak, gyalogok és lovasok; sem hadainkban nem, mert az ország és nemzetség ótalmára sehol egy csöp had sem vala.

Finis sit Libri Primi.

LIBER II.

Isteni segítség kezdetik.

Azért a hajdukat fölébreszté és felkölté az Isten, kik köveket bocsátának Bocskai Istvánhoz, hogy tractálnának véle. Egy köz helyre menének a mezőn a kapitányok Bocskai urunkhoz: Német Balázs, Lippai Balázs s. a. t. megesküvének Bocskai Istvánnak a hivsége, hogy mellette lesznek mind halálig in vindicanda libertate patriae et religionis — a nagy keresztyén uraknak tanácsokból. Bocskai István urunk is a hitnek és a megromlott Magyarországnak hajnal csillaga föltámadá és megesküvék nekik, hogy gondjokviselő legyen. És itt végezék el, mint bánjanak a Jakab János hadával.

13 és 14. octobris hó-pénzt ad Jakab János a hajduknak — este későn gyertyánál is olvassák a hó-pénzt. Éjszakára kelvén,

az egész magyar hajduság éjfélkor felüle a mezőben; a kapitányok megmondák a hadnak, Jakab János miben praktikál, és kérék a hajduságot, hogy pro patria et fide vonjanak fegyvert ellene, és az egész had reá hajla.

1605. 15. octobris a hajduság éjfél után, midőn Kereki alá menne a Jakab János és Pecz János hada, a tanácskozás után mellesleg eredvén velők, midőn szinte olyan hosszúzan nyulának el mint a németek, egyszersmind oldalról egész végig nekik sivalkodának a németeknek, erősen harczolának és levágák a némőtöket Diószegnél. Pecz Jánost megfogák és Kerekibe fogva vivék, melyet meg akarnak vala venni. 2600 lovas slésiai fegyveresek és lánczok veszték.

Jakab János Pethe Lászlóval futva szalad vissza Váradról: a hajduság utána vagy on üzőben, szörnyen üzi de nem érheti. Debreczen felé várják vala, de a kalauzok Szolnok felől hozák el; így menekedének meg. A magyarországi praesidiarius fegyveresek: sárgák, vörösek, zöldek s. a. t. valának velek.

24. octobr. Tokajhoz érkezik a futó Jakab János estve későn, és hadaival általjő a kompos hidon, Pethe László is vele, *) és a deszkát utánok felszedeti mindjárt, mert igen fél. A ráczok oda által sötétülének és maradának.

25. octobr. jó hajnalban Tokajhoz érkezék a hajduság, és a ráczokban számtalan sokat levágának a Tiszán túl. Tokajból ágyukkal igen lövének a hajdukhöz a németek, de mivel nagy köd vala, semmi kárt bennök nem tehettek. A ráczokban a Tiszába is sokat üzének és sokan (el) veszének.

26. octobr. Paulus Bezerédi a jesuita elszalad: kanavácز kötötését és kalapos süvegét levetvén, szűrbe öltözik, estranggal hozzája övedzi kocsis módjára, köz süvegöt nyom a fejébe, és Bényére által az oldal útra és Szepes felé tartja a ló száját Lyszkáról. Pater Gregorius Vásárhelyi egy néhány nappal megint az előtt Leszre illanta. Lőkhöz száll Bocskai István táborba.

27. octobris Lyszkára érkezik Ladányi Gergely egy néhány hajduval; Hegedüs Mathé a Locumtenens ispánja házáat el prédáljak:

*) Oldalirás: Inseratur Ladislai Pethe colloquium Lyszense post fugam et discessum . . . Elmaradt.

a ládákat fölvagdalván, mindeneket kiforgatnak és a ruhákat, pénzt, ezüst marhát elviszik. E házban a széljelhányt levelek és papirosok között megtaláltatik a Rudolphus császár pecsétetes Mandatuma és a Pethe Márton váradi püspök és Locumtenens pecsétetes Mandatuma cum subscriptione et sigillo authentico; melyekben serio parancsolták mindketten: hogy a templomok mindenütt a p—nak megadattassanak; akarták elboronálni, hogy nem volt a császárnak hírével. Kecskeméti Tiburtius János hozta volt alá ez Mandatumokat, de mi végre ő maga tudja csak.

Jakab János Kassáról Szepes várába szalad: Tarjáni Demeterre szállja a várat, szörnyen lőteti, de meg nem veheti.

29. octobr. Kállót megadják Bocskai Istvánnak.

Jakab János feleségét a hajduk utában elérik, megfosztják.

31. octobris Kassát megadják Bocskai Istvánnak Lippai Balázs és Német Balázs által; a némötöket kiküldik belőle. Ugyan ezen héten Szendrőt is megadják Német Balázsnak, a némötöket kiküldvén belőle.

Szádvarából is ugyan akkor kimennek a németek és pusztán hagyják féltökben a várat.

7. novembris Tokajt megszállják a magyarok és sánczot vetnek alatta.

14. novembr. alá jő Básta György a magyarokra a Duna mellől tizennégyezer magával. Losonczhoz szálla táborba, és vakmerőül Német Balázs kevesed magával lévén Ozsgyánnál megharczola bolondul velök, megvereték és maga is foglyul esék — nagy kinnal ölték meg. Lippai Balázs eléggé kéré és tartóztatá Német Balázst, hogy kevesed magával az ellenségnek ne menjen, és ne tegyen kárt sem a fejedelemnek, sem az országnak, sem a hadnak sem magának, de temere ugyan neki (mene.) No, itt mondhatták: neki Balázs. *)

28. novembris Básta megütközik Edelénél a Bocskai hadával, és megfordula a had Básta György hada előtt, mert stratagemával csalá meg.

30. nov. Bocskai Gönczre szálla táborba, a hajduság melléje

*) Oldalirása az írónak: Multa inserenda de strennitate militum hungarorum, securitate ducum, contemptu boni consilii Barcsaiani et stratagemate hostis ... Elmaradt.

gyülekezék, Básta pedig Szendrő felé tére fel a német táborral és Szendrőt vissza veszi.

Jászó várát a bolonok és ráczok, hitre bocsáttatván, földulják.

2. decembr. Nagy-Idához szálla Básta táborba, egy éjjel ott hála és a falut — elmenvén — megégeték.

3. decembr. Kassát Básta György megszállja, lőteti, nagy karával.

7. decembris elszáll alóla és minden hadával Eperjesbe szalad, mert a fejedelem hadától megijede.

9. decembris a fejedelem Bocskai István magyar hadaival. törökkel, tatárral Gönczről elmegyén Kassára, és hadai a némötökkel igen csatáznak Sebösön; egy éjjel egy néhány százat megégetének — fegyvereseket — reájók gyujtván a falut, erősen vágák, ölék őket nyargalván az égés alatt.

10. dec. Tokajból kiütének a némötök a sánczra, igen megcsatázának a magyarokkal. A némötöknek a színe itt künn vesze: Elias a strázsamester és a profotz; a többi bészalada a várba.

1605. 6. januar. Lippai Balázs Kassán megöletik a Kátai Mihály szállásán: Senyei Miklós, Nagy Albert ölék meg, és a harangláb mellett eltemettetik.

10. januar. ágyuval kezdik a magyarok Tokajt löni.

24. januar. hallók, hogy a németek Szakmárt megadják és kimentek belőle; laktak benne negyven két esztendeig — az útban levágattanak a fejedelem hire és akarata nélkül.

E napokban Bocskai István a hajduságot az országban széljel elbocsátá telelni, és mikoron egész Filekig és Nagy-Bányáig eloszlottak volna: innen alkalmatosságot vön Básta György arra, hogy Tokaj várában Ruber Györgyöt megsegitené és Tokajt éléssel megtakarítaná.

Azért 12. februarii 1605. Eperjesből kiindulván, alá megyén Tokaj segítségére, mihelyen a fejedelem ugyan azon napon Kassáról Sáros-Patakra jött volna. A német had Gönczre érvén, a várost feldulák, sok embert ölénék meg; ezenképpen Hejezen, Szántón, Szerencsen, Mádon szörnyű dulást, éktelen fertelmességet cselekedének, és minden éléssel megrakodván Tokajba menének. A Tokaj alatt levő öriző vármegye hada a német tábor előtt elszalad. Tokajból a németek zsákmányra jövének Tolcsvára, és a hajduktól

tól megveretének — a Básta hada féle. Tolcsvánál megindították, Lyszkánál alól is mind üzték és hullatták őket.

Patakról mintegy ezer lóval eleibe menének csatára a német tábornak; éjszaka Mádon alól a német strázsára ütének, de sokan levén a németek, nem bírának velök.

Tokajban Básta György egy néhány nap mulata, és az egész környékből: Tarczalról, Kereszturból, Mádról, Zomborról számtalan buzát, hort, barmot takarita a várba. Azután Lyszkára szálla minden hadával táborba, és harmad napig tanácskozik ott, ha megszállja-e Patakot vagy ne? A tanácsban Horváth Györgyöt hivatja, Patak állapotját megkérdezi. Nem lön módja a megszállásban: egy az, hogy lövő szerszámokat hagyott vala a fejedelem benne; más az, hogy téli idő vala, és a hostátot megégették előtte; harmadszor, mert a fejedelem hada minden felől gyülekezik vala, és igen fél, hogy megütik Patak alatt. Azért Patak mellől elmene, hogy a fejedelem után menne. A fejedelem Vásárhelynél általkale a Bodrogon, és Homonnai Bálint tanácsából a Bodrog-közről Patakba viszsza jöve; kinn Básta György igen megháborodék elméjében, és igen kezde tartani a cunctator fejedelemtől, mint Hannibal Fabiustól; mert nem tud vala ellene mit cselekedni, és rókának mondja vala.

Homonnai Bálint Vásárhelynél eleibe szálla Básta hadának, ki Huszt felé igyekezik vala, és Erdélyben a fejedelem háta megéke-rül; de féle mind a hadaktól, mind a vizek megáradásától, és Eperjesbe viszsza mene nagy égetéssel. Oka viszsza menetelének ez lön. A bolonok egy praedikátor foglyot vének Bástának, kit csak akkor fogtak vala, kitől azt kérdé Básta: miért lőnek ily igen a várakban? Felelé amaz: „Egyért lőnek, hogy ez jegyre minden felől a fejedelem hadai induljanak a nagyságod hadával való harczolásra.“ Ezen megijede Básta, és úgy indítá hadát Eperjes felé.

Básta György Eperjesben nem mere maradni, hanem minden hadával Pozsony felé erede, hogy kimenjen Magyarországból. A hajduság mind utána levén, a Liptóságon igen üzék, kapdosák őket; Pozsonynál pedig igen levágák hadának egy darabját, és így ki pironkodék Magyarországból a korbácsos hajduk elől. Jakab János még az előtt elszökék, mikor Tarjáni elmene Szepes vára

alól. Semmi mezei praesidiariusi nem maradának Magyarországbán Rudolphus császárnak.

De Georgio Basta ex Ungaria Stephani Principis armis pulso anno 1606:

Ne fuge, sta Basta, sta, ne fuge, sta bene Basta!

Sed fugis et vasta tua copia sternitur hasta,

Copia non casta, miserorum sanguine pasta.

Te pariter Basta perdat male vasta catasta.

1605. 1. martii Rhedei Ferencznek megadja Honorius Tanhauser János Filek várát, maga is Bocskaihoz hajla.

1605. Nagy-pénteken déljest három órakor tiszta levén az ég, nagy csudálatos menydörgés lön, mintha sok ágyuval lötenek volna Kassa táján, és a zendülés minden felé meghallatott Szendrő felé, Tokaj felé, Lyszkára; Szepsiben szép verőfény volt, semmi felhő nem volt.

Bocskai István magyarországi fejedelemmé tétetik az országtól, Szerencsen való gyűlésben 17 die aprilis. *)

Nos Stephanus, Dei Gratia Hungariae, Transylvaniae Princeps et Siculorum Comes etat.

Adjuk emlékezetre mindeneknek ez mi levelünknek rendiben: Mivelhogy az Ur Istennek a volt kedves és kellémetes akaratja, hogy a magyar nemzetség elvölt szabadságoknak felállítására a boldog emlékezetű eleinknek szokások szerint fegyvert fogjon, és legelsőben is minket választott volt arra, hogy ez dicséretes dologban elő mennénk: melyben az Ur Isten az ő szent nevének tisztességéért és megromlott hazánknak megszabadulásáért minket megáldván, ez elmúlt szent György havának tizenhetedik napjára egybengyűlvén Szerencsre országunknak szükséges dolgairól végezni, holott egyenlő akaratból minden rendbeliek megtekintvén hazánk mellett való fáradságunkat és nagy költségünket, ugyan azon hónap huszadik napján Urokká-fejedelmökké választának. Mely választáskor nyujtának és adának kezünkbe közönséges gyűlésökben végezett articulusokat, könyörögvén nekünk, hogy azokat mind magokért és maradékokért kegyelmesen acceptálnók, erősitenők,

*) A mik itt következnek, Pray, Katona és mások közölték.

javallandók, és azokra fejedelmi engedelmsüket adnók. Mely articulusok rendszerint így következnek: *)

Urunknak ő felségének első articulusában való kívánságát a mi illeti, végezte az ország: hogy Eperjes városát, kiben az ellenség vagyon, hadával megszállván, megvétesse; mely várost álgyuival Isten segítségéből ő felsége megvevén, a benne lakozókat (kik megérdemlik) hitetlenségeknek erős büntetésével büntesse meg; ha az ő felsége álgyuit reá várja, tehát ő felsége, in toto, az egész várost deleáltassa, mint Argentina régentén deleáltatott Atillától.

Mint hogy Tokaj várában benne az ellenség, végezte azt az ország: hogy azokat Zemplény, Szabolcs és Ungvár megyékben lakozó urak segítségével rekeszszék meg.

Váradot, Bihar, Szolnok és Kraszna vármegyék az urakkal össze rekeszszék meg.

Huszt várában levő ellenséget is Máramaros, Szakmár, Bereg és Ugocsa azon szerént rekeszszék meg.

A mi az ő felsége második articulusában való kívánságát illeti: Minthogy az ellenség hazánkban vagyon, és azt is értette ő felsége bizonyos atyáinkfiától, hogy a felső vármegyékben vannak olyak, kik feltámadtanak ellenünk, találjon módot ő felsége benne, azokat mint szállíthassa le, és az ellenséget kövesse ő felsége hadával.

A mi a harmadik articulusát illeti: Minthogy urunkat ő felségét választottuk fejedelmünknek, azt ő felsége tudja, hol szükséges szolgálatja a tatárnak, szolgáltasson ő felsége ott vele; mely tatárokkal ő felsége kerütsesse el Magyarországot, ne sanyarítsák ennél is inkább a romlott országot. Rendeljen pedig ő felsége a tatárok mellé bizonyos kapitányokat, kik zabolán hordozhassák őket, ugymint Bosnyák Tamást, Duló Gergelyt és Jotay Benedeket.

*) A Fiscale Archivumban levő hiteles egykoru példányban ide van igaztatva a hozott törvények szokott bevezetései: Articuli Universorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae in Generalibus eorum Comitibus ad diem 17. mensis aprilis anni 1606. Cassoviam indictis et continuative celebratis conclusi.

A mi a negyedik s ötödik articulusnak kívánságát illeti: Noha az ország felette igen megromlott és megégettetett az ellenségtől, mindazonáltal hazánk megmaradásáért ígérünk ő felségének e hadaknak continuálására minden füst után, a mint tavalyi esztendőben voltanak a házaknak a számok, két két forintot, de úgy, hogy a holott megégették a falut, tehát az olyan felől megígért contributionak felét, az az egy-egy forintot adják meg, holott pedig az emberét levágták, azok semmit ne adjanak.

A mi a téli egy-egy forint contributiót illeti: azok a kiket illet az exigálása, késedelem nélkül exigálják és adják a perceptornak kezébe, mely perceptort ő felsége rendel a mostani contributionak beszédésére.

Zolyom és Hont vármegyebeliak (mig Isten megszabadítja őket az ellenségtől) felét adják meg a két-két forintnak; a szerént azok is, kik törököknek hódolnak, a régi szokás szerént.

E mostani contributionak exactorát, minden vármegye rendeljen olyan atyjafiát, ki késedelem nélkül szolgáltatassa felét a jövőendő pünkösdi napjára; a másik felét pedig a következő szent Jakab apostol napjára szolgáltatassa a perceptor kezébe.

A felől pedig ő felsége urunk continuálja a győzedelmes hadakozást. Ajánljuk magunkat mind urak, mind nemesek, hogy személyünk szerént lovagokkal, gyalogokkal készek leszünk felülni ő felsége mellé mentől jobban lehe; kérjük is ő felségét, hogy a győzedelmes hadakozást continuálja késedelem nélkül.

A hatodik articulus a mi illeti: Hogy ha olyan nemes személyek vagy városok találtatnának, kik hitetlenségnek notájában eshetnének, azoknak jóságok confiscáltassék, hoc declarato, hogy ha valamely nemes embernek vagy városnak pénzen vött szőlője vagy egyéb öröksége volna valamely urnak földén vagy határán, afféle örökségnek a pénze, a min vötték, ő felségére száll, de nem az öröke, az is úgy, ha a notoriusnak atyjafia nem volna; mert az atyjafia hozzá válthatja a fejedelemtől ha a földesur engedi. Ha pedig a földesur afféle notoriusnak donált volna olyan örökséget, nem ő felségére, hanem in donantem regredial.

Ha pedig ő felsége birni akarja a pénzen vött örökséget és az ő felsége udvarbirái elhagynák parlagulni, és az olyan szőlőket három esztendeig negligálnák mivelní: a földes uraknak szabad legyen

pénz letétel nélkül hozzá nyulni. De míg mivel, tartozzék a dézmájával, (ha más megveendő és mivelendő) a földes urának és egyéb proventusával; úgy pedig, ha nem szabados az örökség. Ha pedig a földesur ő felségét nem akarná patálni, szabad legyen a földes urnak pénzét letenni, a mint vötték volt az örökséget, mert a proprietás a földes uráé.

Ha valamely vármegyebeli atyáknak találtatnának olyak, kik ő felsége hívsége mellé akarnának jöni, és azoknak az ő felsége alattvaló vármegyékben jószágok volna, de az ellenség miatt nem jöhetnek, és alattomban azért országunknak és ő felségének igazak, addig míg ő felsége hada felérkezik, azoknak jószágok ne confiscáltassék. A kiknek pedig jószágokat eladta vagy elígerte volna (úgy mint híveknek, igazaknak) abból is módot keressen ő felsége, hogy restituáltassék.

A mi a hetedik articulust illeti: Miért hogy a szabad városoknak Isten segítségével jobb része ő felsége hívsége mellé hajlott, kiknek lovok barmok ugyan megmaradt, — kik mellé rendeltetnek Szathmár-Némethy, Nagy-Bánya és Debreczen — azokat illeti az álgyu alá való barom és szekér adás. Az urak, nemesek, jobhagyoknak a kétféle hadak miatt mind lovok barmok elveszett, az álgyu alá való barommal és szekerekkel régi szokások szerint nem tartoznak.

A mi a nyolczadik articulust illeti: Minthogy országunk igen megromlott a kétféle had miatt, ő felsége zabolázza meg a vitézlő rendet, hogy az élés hordók, kalmárok és mindenféle kereskedők szabadon járhasanak, és rendeljen ő felsége élésmestert a mely vármegyéből lehet; a tábor élésből meg ne fogyatkozzék, hogyha az élésnek ára megadatik, kinek gondviselésére rendeljen ő felsége bizonyos élésmestert.

Hogyha a hajdu vitézek malmokat elvagdalnának, a féléknek kezek elvágattassék; a kik pedig falukat szántszándékkal égetnének, azok megégettessenek.

A hidak és utak mindenütt megcsináltassanak. Debreczen, Várad, Kálló contribuáltassék, azonképpen Báthor, ha a régi privilegium szerint valamelynek exemptioja nincsen.

Országul könyörgünk urunknak ő felségének azon: Minthogy Sáros vármegyebeli atyáknak házak és minden örökségeknél

jobb része az ellenségtől tüzzel emésztetett meg, ő felsége az eperjesieknek házakat úgy mint hitetleneknek nekik adja, hogy épülhessenek romlásokból, és a kik okai a hitelenségnek a városbeliek közül, az olyakat méltó büntetéssel büntesse meg.

Az élés hordó szekerektől se vámot, se harminczadot ne vehessenek.

Ezt is végezte az ország: hogy az ur és nemes rend, a mely vármegyékben derékképpen lakik, onnan tartozik személyében felülni ő felsége mellé, de más vármegyékben való házaitól nem tartozik személyétől lovast bocsátani, hanem csak jószágától a vármegyéknek felvetése szerint.

A mi illeti a tisztviselő és egyéb féle esztendőszolgát, similiter et inhabiles: abból accomodálja az ország magát a régi constitutiohoz, és a szerint üljenek fel és vitézkedjenek a nemesek.

Item: A mely jószágot urunk ő felsége valakitől olyantól, a ki sem némettel együtt ellenünk nem hadakozott, sem országunknak vagy ő felségének ellensége nem volt és nem vétett, ez disturbiumban elfoglalt vagy elfoglaltatott, eladott és elígért volna is, azoknak a kiktől elfoglaltatott, megadassék. A kiknek pedig pénzek, marhájok elvételtek, akarmi névvel nevezetessék, vagy várban vagy városban, vagy pedig falukon, azok a híveknek ex facto megadassék, ha ugyan vannak. A kik pedig azon hitelenségben maradtak, ő felsége szabad azokkal és azoknak jószágokkal marhájokkal.

A mely olyan híveknek pedig jószágokat ő felsége valakiknek eladta volna, avagy valamely hatalmas elfoglalta volna ez disturbiumban, és azok ez jövődő pünkösdi napig meg nem ereszténék, in nota perpetuae infidelitatis convinctassanak, kivévén azokat a jószágokat belőle, kiket ő felsége a szolgáló rend közben osztott volt; hogy most azok oda fel hazánknak szolgálnak, és nincsenek az országban, míg a had vissza jő és ő felsége újabban végez velek, legyenek exemptusok az articulustól, hogy valamiképpen a szolgáltatól meg ne idegenedjenek országunknak nagy kárával. A hol pedig elvitt pénzeket, marhájokat, a kiknél jelen volna és meg nem akarnák adni, az olyan contumáxok in minori potentia régi országunknak törvénye szerint, et insuper in refusione damnorum duplici convinctassanak. Mely contumáxok ellen minden vármegyék-

ben levő vice-ispánok, statim et de facto solummodo ad primam certificationem, exmissionalis nélkül csak házoktól is, abscissis omnibus iuridicis remediis, kimehessenek és exequálhassanak; ha a vice-ispánoknak engedetlenek lennének, a főispánja minden vármegyének segítséggel lehessen.

A mely czimeres nemesek városokon laknak, azok is tartoznak a vármegyével együtt felülni személyek szerint; hogy ha nem akarnák cselekedni, azoknak a czimer-levelek corruáltassék, és ezután ne élhessen nemességével — kivévén Debreczent belőle, kinek erről privilegiuma vagyon, és tartozzék az ország előtt producálni.

Végezte ezt is az ország: hogy az urak és nemes személyek udvarházokra és majorokra, azonképpen az egyház-rendek házára, semmi féle vitélő rendnek ne legyen szabad szállani feje vesztése alatt; a kik pedig cselekednék, megtalálván a generalis kapitánt, kit ő felsége rendel, az articulusnak rendelt büntetésével irremissibiliter büntesse meg.

A keresztyén prédikátoroknak, kik evangelikusoknak mondatnak, az holott azelőtt quartát adtanak, ott ennekutána is quartát, az holott decimát, decimát adjanak régi szokásunk szerint.

Végezte azt is az ország: hogy urunk ő felsége minden végházaiban főrendek közül bizonyos kapitánokat rendeljen, nem hajduk közül, hogy inkább a végházak táján való uraknak és nemeseknek jószágok ne pusztittassék.

Kassában is ő felsége rendeljen az urak közül egy generalist, mely igen szükséges volna.

A mi az ő felsége utolsó articulusának kívánságát illeti: Noha az országnak nagy pusztulása vagyon, mindazonáltal hogy ő felségének is jobb alkalmatossága lehessen a hatalmasok compescálására, megígértük ő felségének az ezer kék gyalogot esztendeig megtartani, kik ő felsége mellett continue legyenek. Mely ezer gyalognak az öt százát rendeltük hogy az vármegyékben lakozó urak és nemesek és minden rendek tartsák, kiknek megtartására mind ő felsége, mind pedig urak és nemesek jósága hasonlóképpen rótasék meg.

A más ötszáz gyalogot a szabad városok a melléjük rendelt városokkal együtt, ugymint: Debreczennel, Szathmárral, Néme-

tivel, Bányával és Váradal tartsák meg. E városokat a tizenhárom szepesi városok segítsék meg; de hogy ő felsége bizonyosabb gyalogokat fogadhasson, az ezer gyalognak fogadására az ország az ő részéről és a városok is ő felségének készpénzül adják kezéhez.

Minthogy ő felségének is hasznosabbnak ítéljük, az országnak is jobb, végeztük: hogy a máramarosi sónak százát három forinton, mint régen járt, most is adják.

Ezen is könyörög az ország ő felségének: hogy ő felsége a lengyel királyhoz és a respublicához bizonyos követeket rendeljen, mert az is igen kíváncsi, miért hogy sok nyomorúsággal és háborgatással illetetnek az ő felsége hívei a lengyelektől.

Végeztük azt is: hogy a szökött jobbágyok, mind várakból, városokból és minden helyekből a holott találtatnak, a szökött szolgák az szerint, mindjárást a régi szokásunk szerint és törvényünk tartása szerint megadassanak mindenektől. Ha mely városnak pedig ez ellen privilegiuma vagyon, producálja és abban tartassék.

A mely nemesek városokba futottanak volna és végházakban volnának, tartassanak meg régi szabadságokban.

Ha ennekutána akárminemű renden levő vitélő népek közül valamelyek szentegyházat feltörnének, avagy fertőztetnének, azok megégéttessenek.

Ha valamely hajduk találtatnának, kiknek sem zászlójok, sem kapitányok, sem ő felségétől, sem generalis uraktól levelek nem volna, azok megfogassanak és megbüntettessenek.

Miérthogy a káptalanok requisitorok nélkül nem lehetnek, végezte azt az ország: hogy Homonnai Bálint uram a leleszi conventben két nemes személyt és egy notariust rendeljen, kik az Ungvármegye előtt és ő nagysága előtt megesküdjenek, azonképpen a szepesi káptalanban rendelt két nemes személy és egy notarius az ott való vármegye előtt. A jászai conventben azon szerint.

A leveleknek taxája mind az ő felsége cancellariáján, mind káptalanokban, e mostani időhöz képest fizetessék. Mikor pedig esendebb állapotba jutand országunk, az régi királyok szerzése szerint és országunk rendtartása szerint exigáltassék.

Mi azért tekintvén minden renden levő hiveinknek méltó és igaz törekedéseket és kívánságokat: ez feljúl megirt, minékünk mutatott articulosokat szórul szóra vétek és fogyatkozás nélkül leiratván,

minden részeiben javallottuk, acceptáltuk, erősítettük, és azoknak megtartására kegyelmes engedelmmünk adtuk, és a mi fejedelmi szónkra igérvén magunkat, hogy mindeneket, valamik az articulusokban irván vannak, minden punctaiban és részeiben mind magunk megtartjuk, mind pedig minden rendbeli alattunk való hiveinkkel megtartjuk. A mint is acceptáljuk, erősítjük és javalljuk ez mi levelünknek erejével és bizonyosága által. Datum in Libera Civitate nostra Cassoviensi die vicesima *) mensis maji, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinto.

1605. májusnak tizenhetedik napja tájában ilyen csuda dolog esik. Apádfalvánál az égből mint egy nagy hordó füst szállott alá, és a apádfalusi erdő meggyulott, a nagy nyers fák és a föld is füstölögve égett közel két hétig; ugyan ekkor az égből ágyulóvések és trombita szók hallattanak, nagy seregek láttattanak. A nagyságos Báthori István Kis Farkas nevű fő szolgáját elbocsátá látni az apádfalusi erdőre, és égve találta, és nagy csuda dolgokat látott és hallott. Egy ősz emberrel is beszélt, ki azt mondá Kis Farkasnak: a te uradnak alamisnázkodási kedvesek az Isten előtt, de menj el haza, és mond meg uradnak, hogy a mely titkos bűnben él, térjen meg, mert hamar időn meghal. Közvélekedés, hogy angyal volt.

A reliquiákat testamentomában átok alatt az ecclesiának hagyá, hogy deákokat promoveáljanak, rabokat szabadítsanak és szegényeket tápláljanak; de Forgács Zsigmond és Dóczi András violálák a testamentomot.

1605. 25 julii kilencz és tíz óra között estve a tekintetes és nemzeti Nyír-Báthori István Ecsedben meghal. Ötszáz esztendőnél több ideig durált ez familia. Az ősz embernek izeneti így hételjese-dék. Ez Báthori Istvánt az Isten sokféle ajándékival látogatta volt. Az igaz religionak articulusit fundamentum szerént jól tudta, bibliothecában igen gyönyörködött, költségével esztendőnként a religio propágálására és oltalmazására sokakat promoveált. Hatalmat, becsületet és nervust is a mellé Isten neki elegendőt adott. Országot, nemzetséget, mindenek fölött pedig az ecclesiát és igaz keresztyén-séget igen szerette, és egy szóval: fuit acerrimus fidei et libertatis

*) A fenidézett hiteles példányban e törvény kiadása napja 25. májusra van téve; ezen kívül a lényegben különbség nincs.

patriae defensor. Kiért sokan hazánknak gonosz akarói noha csak vesztig ült a keresztesi harc után várában, igen tartottanak tőle, és sem hazánk ellen, sem az ecclesia ellen sokáig derekason az ő vírusokat nem merték nyilván kifakasztani; a mikor pedig Jakab János által kiönték is, az ő hasznos tanácsából orvosoltaték meg a felséges Bocskai István fejedelmünk által.

1605. A felséges Bocskai István Erdélybe megyen, és Medgyesen ország fejedelmévé választaték.

1605. 9 octobris Báthori István eltemettetik a Báthori-templomban. Báthori Gáborra száll Ecsed vára. A fejedelem Bocskai István is ott lőn a temetségen, kijövé Erdélyből minden hadaival.

1605. 12 octobris a Zemplén vármegyebeli nemesség személyek szerént felülván, Lyszkára szállának, várván a fejedelmet hogy általkeljen a Tiszán Patak felé.

1605. 14 octobris Bertzelnél csinálának hajókra hidast, ott kele által a fejedelem. A hadakat pedig Lutznál költözteté által, és Filekre bocsátá fel az országot meghajtani.

1605. Esztergom várát a töröknek adják meg a németek a magyarok bosszúságára. Homonnai Bálint Érsekújvárat lőtetí és ostromoltatja.

1605. 26 octobris hallók, hogy Érsekújvárat, Lévát és egyéb várakat a németek megadának a magyaroknak.

28. octobris a fejedelem Patakról Szerencsre ment, onnan a Rákos mezejére, és 12. novembris a vezér basa a török császár akaratjából, (ki Bocskai Istvánt hitvös atyjának fogadta vala) a görög császár koronájával megkoronázá, és megajándékozá a ráczországi koronával 13. novembris. Egy botot és kardot is küldé a császár a fejedelemnek, negyvenezer forintra becsülik a kettőt. Láttam és kezemben is volt Tokajban mind kettő; mikor a fejedelem testét Erdélybe vitték temetni—Rimai János komornyika Balthasar Burja mutatta meg.

1605. 14 die novembris Váczi a koronázat után a fejedelem a korponai gyűlésbe megyen.

Rákóczi Zsigmond erdélyi gubernatorrá tétetik Erdélyben.

1605. Midőn Korponán az országgyűlésében a pacificationak conditioit és postulatumit disputálják: az idő alatt a császár tanácsa commissariusokat bocsát Komáromba, kik titkon elküldék Caesar

Gált Budára Aly basához, hogy tractát inditson a magyarok nélkül a törökkel, és mindenféle ígéretekkel és adományokkal a törököt arra bírja, hogy a magyar nemzettel kötött frigyét elbontsa.

Summa legationis magnifici Caesaris Galli (itali) a spectabilibus et magnificis Ernesto et Joanne a Molarth, et Adolpho ab Althan, commissariis caesareis, ad illustrissimum Aly basam Budensem, Comaromio expediti; continens replicationes et responsa cum eodem bassa, ultro citroque habita, fideliter ex lingua turcica, propriaque ipsius bassae, ex ore legati raptim excipientis, descriptione translata.

Quoniam dictus internuncius dominorum commissariorum Caesar Gallus, non expectatis literis salvi passus et publicae fidei, ex improviso et temeritate se Budam contulit, humaniter nihilominus ab illustrissimo Aly bassa, nunc pro tractatu isto pacis, a supremo vezirio cum plena instructione et autoritate relicto, exceptus, ac in hospitium deductus, tandem solenniter in aulam Budensem ad bassam introductus, primum literas credentiales commissariorum praesentare jussus est; tandem summam breviter bassa his verbis denotavit.

Scripta ipsius bassae translata ex turcico.

Domini commissarii Principales Comaromio haec scribunt:

Nos cum proceribus ac magnatibus regni Hungariae, cumque serenissimo rege Bocskai, totum pacis negotium in optatum perduximus finem — Stephano Illyésházio nobis pro obside dato, quem jam nostro caesari misimus — cum ipsis omnes pacis condiciones finaliter et integre conclusimus, restat tantum pacis nobiscum ineundae ratio. Magnificis Dominationibus vestris puram hac in re veritatem scribimus et Internuncium misimus, qui quidquid loquetur, nostra verba sunt, et quidquid concluderit, idem est, ac si nobiscum conclusissent. Hoc et his similia clare scribunt.

Respondet bassa ad literas credentiales commissariorum.

Serenissimum regem et principem Dominum Bocskaium, universosque et singulos regni Hungariae proceres et magnates, et omnes ipsi subjectas provincias potentissimus et invictissimus imperator noster, in manum, potentem suam protectionem, et curam singularem accepit, ac firmissimo jure jurando fideliter ac diligenter eosdem protecturum ac defensurum obsignavit. Ad nuda ac simplicia verba vestra pacem vobiscum inire non possumus; ut de his certiores — quae vos dicitis — fieri queamus, a serenissimo domino rege Bocskai, literas sigillo et manus propriae subscriptione firmatas adferri, et ex fidelissimis a latere ipsius dominis consiliariis, qui nobiscum huic tractatui intersit, praesentem esse necesse est, cum quo collatis consiliis, communibus votis et suffragiis, ex ipsius voluntate et nostra censura, de pacis conditionibus concludemus.

Pacem porro omnimode in optatum finem jam esse perductam, multis juramentis et variis coloribus verborum legati confirmarunt. Ad quae omnia nihil ille respondit, praeter verba prius a nobis recensita.

Iterum proponit legatus germanorum.

Nunc — inquit — exercitus caesarei numero et apparatu sunt instructissimi: a sacratissimo Papa, a duce Florentino, et ab Imperio multa auxilia, una cum ingenti pecuniarum summa advenere, ac pro capto Strigonio Pontifex romanus summa animi indignatione est commotus. Rex Poloniae nobiscum est. Frater carnalis regis Daniae in castris adest. Aut oblatae paci consenties, aut tu vinceris. Multus ab utrinque sanguis effundi debet, ac plebs misera funditus deleri, aliud nihil efficietur. Nihilominus noster Caesar ad pacem foedusque vobiscum ineundum animum suum induxit, ob idque per nos, si vobis placuerit, hanc legationem instituit.

Respondet ad haec Aly bassa.

Potentissimus et invictissimus — inquit — imperator noster neque sumptibus, neque militibus subsidiariis indiget, ac neutrum eorum

ab quoquam flagitat, quin alios quos convenit, tam sumptibus, quam copiis auxiliariis juvat. A tanto temporis spatio, quod scitis, vobiscum, et quos tu enumeras, simul cum omnibus bella gerimus, cum vires gentis hungaricae vobis fuerunt adhuc adjunctae; ac si ita sors tulerit, in posterum etiam eodem modo belligerare vobiscum non recusamus. Cum a vobis arx Strigoniensis capta est, binis vicibus triginta millia hominum in oppugnatione amisistis; nobis vero Deus est misericors, etiam si rex Poloniae vobiscum consenserit — is semper manibus nostris subjectus est — quid vos nuper cum decem millibus cozarum adjuverit? Bonam regni ejus partem in pulverem et cinerem redeimus. Si his similia quaerere perrexerit, plura etiam inveniet.

Replicat legatus germanorum.

Quod proceres Hungariae se vobis subdidere, causa ejus haec fuit. Cassoviae antea pro negotio religionis controversia quaedam suborta fuerat, sed cum illi a religione majorum suorum et parentum radicitus imbuta nequaquam discedere voluissent, imo in illa pertinaciter se indurare contenderent: caesar noster hoc ubi animadvertit, requisitus a proceribus et magnatibus regni, hanc illis culpam jam condonaverat, illisque in gratiam receptis, omnem controversiam sedaverat; sed interim videntes hungarorum primates, tam indolentem unius post alterum cladem et mortem, atque ditionum suarum ac miserae plebis tantam calamitatem, quae a Bocskaiianis hajdonibus illis quotidie inferebatur, et quod efficax maledictio in his omnibus sacratissimi nostri caesaris eos apprehenderit, ne unicum quidem verbum Bocskaiio proferre concessum est, sed unanimi consensu omnes simul ad fidelitatem nostri caesaris iterum redierunt.

Respondet Aly bassa.

Ecquidnam mali quaeso, inquit, proceres Hungariae a potentissimo imperatore nostro passi sunt, ob quod turbati, aversa facie rursum ad vos defecissent? Aut quo metu quave timoris causa percussi sua vobis rursum colla subderent? Sin autem de magnatibus nunc primum demortuis loqueris, ita tales fuere, qui post cursum prosperae duntaxat fortunae se converterunt, nunc vobis, uti sors temporis

ferebat, se adjungentes, quos Sigismundus Bathori violenter in verba vestra jurare cogens, vestro se subdiderunt imperio. Talium vero mors in emolumentum potentissimi ac sacratissimi imperatoris nostri et serenissimi regis Bocskaii prosperos successus, laetiorumque eorum progressum peropportune contigit.

Nunc autem omnium, quae in hisce confinibus sunt, arcium, invictissimi imperatoris nostri, militumque stipendia in illis merentium, supremus capitaneatus meae fidei est commissus, in quibus plus quam viginti millia selectorum et expeditissimorum militum sub imperio meo relictas sunt; quantiscunque auxiliariis copiis serenissimus rex Bocskaius indigerit, severissime mihi in mandatis datum est, quod ad primam requisitionem ipsius, praesto illi sim, suppetiasque feram. Ac insuper hoc momento — ut videtis — supervenit cursor a supremo vezirio, qui quinque millia tartarorum et duo millia janizerorum advenisse mihi certo adtulit; praeterea versus Cassoviam etiam nova auxilia denuo expeditimus.

Proponit iterum legatus germanorum.

Quia—inquit—video illustrissimam dominationem vestram, de confecta cum serenissimo rege Bocskaiio pace prorsus dubitare, ego, quo majorem verbis meis fidem adhibeat, formam etiam et modum proferre possum, quibus de pace inter nos terminata conventum fuerit. Regnum namque Transylv. imperator noster Bocskaiio tradidit, cum quo etiam ipse contentus est, reliqui Hungariae proceres in prioribus suis locis et conditionibus permansere. Coronam, quam nuper illi supremus vezirius dedit, nostro imperatori misit; regiam dignitatem, quam affectare videbatur, post se posuit, ac talem conatum voluntatemque prorsus deposuit, atque sicuti antea, nunc etiam servitio imperatoris nostri se addixit.

Replicat bassa ad haec isto modo.

Ast—inquit—nequaquam tu mihi persuadere poteris, quod verbum serenissimi domini regis Bocskaii semel ore prolatum, ac tam potentissimo et invictissimo imperatori nostro, quam etiam

illustrissimo supremo ejus vezirio promissum, duplex et dubiosum esse queat; siquidem nullum ipsius postulatum coram invictissimo imperatore repulsam patitur, quin tam de sumptibus, quam etiam copiis auxiliaribus praesto illi sit. Cum autem tot pulcherrimorum regnorum adeptione ad tantum regiae dignitatis fastigium ascenderit, ac cum invictissimo imperatore nostro foedere constanti, paceque durabili connexus, eum tutorem ac protectorem habeat: quomodo ego verbis vestris fidem adhibere possim, suam Serenitatem tam sua sponte, ac sine omni rationabili de causa, manum vobis porrexisse, perpendens identidem, quantis injuriis, damnis et calamitatibus Tua Nos Serenitas affecerit; et quod sola Transylvania funditus toties eversa deletaque, relictis hisce regni Hungariae fertilioribus et populosioribus ditioribus, contentus foret? Sicque dimisso exercitu et armis depositis, collum rursum vestro jugo subderet, nisi in memoriam fortassis revocaverit, quanta scilicet beneficia vobiscum hisce diebus praestiterit; quasi vero tam frigidae memoriae sua Serenitas esse poset, ut immemor sit facinorum et cladum vestrae genti a suis illatorum. Et quod majus est: factu impossibile arbitror, quod tanta bona adepta, nisi inevitabilis necessitas coegerit, manibus suis extorqueri patiatur.

Videns autem Caesar Gallus pacis conditiones jam esse perfectas turcis nequaquam persvaderi posse: aliis technis rem aggredi tentavit, et sic dixit.

Noverit—inquit—illustrissima Dominatio vestra, gentem hungaricam tam esse infidam et inconstantem, quod quidquid cum suo naturali ac solenniter coronato rege fecerit, multo magis vobiscum — videbit vestra illustrissima Dominatio — hoc ipsum factura est. Ideo illustrissimam Dominationem vestram obnixepeto, ut ipsis posthabitis, pacem nobiscum inire dignetur, et quidquid a nobis postulaverit, ea sine fuce et defectu nos praestituros spondemus; et his dictis ad genua manusque procumbentes obsecrarunt et obtestati sunt — addentes — solummodo nos, inquit, cum illustrissimis Dominationibus vestris ac gente turcica pacem inire queamus. Quidquid injuriarum et calamitatum gens hungarica vobis intulerit, debitores earum vobis nos

esse, ac in manibus retinere nequaquam patiemur, duplicem pro una quaque vindictam de illis sumpturi.

Nam ut uno verbo vestra illustrissima Dominatio rem totam capiat, sibi persvadeat, nunquam ex utraque parte pax certa et constans constitui et permanere poterit, neque hic tumultus opportunum sedari, quamdiu inter nos gens ista hungarica in hoc statu permanserit.

Bassa ad haec respondet.

Potentissimi — inquit — imperatoris nostri nostrumque omnium jusjurandum genti hungaricae praestitum tale est: quoadusque ipsi a nobis secessionem non fecerint, neque nos offenderint, interea nobis nedum ipsis nocere, sed ne malam quidem cogitationem contra illos concipere praesumemus.

Homini in vita, fide ac religione juramenti nihil praeclarius esse poterit. Vos gentem hungaricam tam in religionis libertate violastis, quam aliis etiam bonis privastis. Sub invictissimo et potentissimo imperatore nostro septuaginta duarum nationum diversis legibus et religionibus utentium homines reperiuntur, ex quibus nulla gens in sua religione turbatur. Nos hungaris nihil injuriae inferre conabimur; si ipsi nobis nil tale merentibus injuriam fecerint, a Deo ipso, justo omnium judice, dignam vindictam recipient.

Replicat iterum legatus germanorum.

Credat — inquit — illustrissima Dominatio vestra, Bocskaium regem jam dudum fidelitati nostri caesaris se addixisse, vel his rationibus: Nam cum primum arces et praesidia annis superioribus christianorum armis e vestris manibus recuperata, ab hungaris restituenda petivistis. variis ipsi tergiversationibus et dilationibus usi, nequaquam vos voti compotes fecerunt; nec mirum, siquidem ne in posterum quidem vobis ea restituent. Praesidium Novae Arcis, quod Archiepiscopale dicitur, ex voluntate et concessione nostra hungarorum manibus assignatum est. quod tamen nunc quoque in

nostra potestate habemus. Thomas siquidem Bosnyák ejus praesidii praefectus, caesari nostro se subiecit, et ut semel dicam, certissimum est, hoc praesidium nostrum esse. Ipsi vero ejus modi arces et praesidia turcarum manibus dein habita, nunquam vobis restituere volunt, nos autem ea omnia, quae a nobis antea fuerunt possessa, iterum restituemus; saltem modo pacem nobiscum constituere non dedignemini.

Bassa ad haec respondit.

Praesidia — inquit — de quibus loquimini, laus Deo sit, nunc omnia nostrae jurisdictionis sunt, et invictissimus imperator persvasum habet, nostro ea imperio subjecta esse. Cur igitur esset necessarium, eadem a vobis vel petere vel accipere? Caeterum ut causa earum arcium vel tantillum nos a fide semel hungaris data recedamus, nulla voluntas nobis est. Quod si Valentinus Homonnai et Thomas Bosnyák vestri regis fidelitati se addixerunt, gladius potentissimi et invictissimi imperatoris nostri super illos aequae ac super reliquos hostes erit. Cum tamen nos certo certius sciamus, Valentinum Homonnai dies noctesque aequalem in omnibus occasionibus nostro imperatori, nobiscum operam navare, eamque semper fidelissime praestitutum firmissimo multoties iusjurandi sacramento se nobis obstrinxisse. Sed brevi videbitis, quod quidquid nobis tam de foederis et amicitiae inter nos initae ratione, quam de negotio arcium coram nobis dicitis, omnia in confusionem faciei vestrae redundabunt.

His acceptis, ad talem se viam legatus germanorum convertit.

Spondeo — inquit — ego illustrissime bassa, nomine dominorum commissariorum, quod quocunque die de pacis conditionibus inter nos convenerimus, finibusque regni Hungariae turcarum et tartarorum subsidiarios exercitus eduxeritis, omnes arces et praesidia, quae antea potentissimi imperatoris vestri fuerunt, nunc autem in nostra potestate habemus, omnes eas et singula illico manibus vest-

ris resignabimus. Hoc autem anno efficiemus, ut imperator noster, vestrum imperatorem in filium sibi adoptet genuinum. In cujus testimonium, donativam illi pecuniam, videlicet marsupialem, seu pro minutis expensis ducenta florenorum millia, quae jam Comaromii deportata nobiscum habemus, mittet. Sin illam parvi aestimabitis, ducentis addemus adhuc alia quinquaginta millia, vel si etiam illis contenti esse nolueritis, summam trecentorum millium florenorum plenarie potentissimo imperatori numerari parati sumus.

Illustrissimo domino supremo vezirio, quaecunque a nobis antea honoraria seu donativa annuatim data sunt, dabuntur etiam in posterum. Propter Deum et fidem vestram, animarumque vestrarum salutem rogamus, pacem nobiscum ac foedus ineatis tam justis bonisque conditionibus:

Excursiones et velitationes militum mutuo in confinia in posterum ne sunt; arces et praesidia sive aperto Marte, sive occultis et dolosis stratagematibus miles nequaquam capiunt.

In confinibus et toto imperio viatoribus quibuscunque liber aditus et reditus permittunt.

Negotiatores et mercatores cujuscunque nationis, ad extremos usque imperiorum et provinciarum omnium fines libere ac sine impedimento peragrando, suasque pro lubitu negotiationes exercent.

A germanis nullo unquam tempore molestiae et injuriae turcis inferunt, sed ne pilus quidem capitis alicui ex vestratibus cadunt.

Imperator noster, vestrum imperatorem paterno amore, hic vicissim illum filiali honore invicem colunt et amplectunt.

Aeternum foedus, perpetuae tranquillitas inter utrosque nostrum pangunt, quod in omne aevum permanent.

Respondet bassa.

Invictissimus — inquit — et potentissimus imperator noster sive incumbat illi bellorum necessitas, sive non, singulis tamen annis, tot azprorum millia expendit, quot quinque aut sex millia mulorum bene oneratorum portare possunt. Quae ergo necessitas — inquit — tam invictissimo et ditissimo imperatori, ad tantam, quam offertis pecuniolae summulam incumbit, ut fidem semel Serenis-

simo domino Bocskai datam violaret? Absit hoc a nobis, fidem ne nos quidem, nedum invictissimus imperator noster venalem unquam habuimus! A pactis et promissis semel cum sua Serenitate factis et conclusis, ne latum quidem unguem discedimus, et — ut jam aliquoties dixi — resolutionem super hac re vobis, dedimus. Si pax vobis cordi est, et foedus nobiscum pangere vultis, ad serenissimum dominum regem Bocskaium ite, litteras suae Serenitatis sigillo et manus propriae subscriptione roboratas adferite. Si suae Serenitati ita placuerit, ut communiter de pace concludatur, nos etiam vobiscum paulatim suis modis conveniemus.

Addit Legatus germanorum.

Ergo—inquit—si tanto rigore, illustrissima Dom. vestra nos ad Bocskaium dirigit, rogo saltem, ut ad illustr. dominum supremum vezirium certum aliquem nuncium expedire liceat, per quem animum etiam ipsius his de rebus tentare modus detur.

Respondet bassa.

Illustrissimus dominus supremus vezirius me tali cum instructione hic reliquit, ut tam de pacis istius tractatione, quam etiam in aliis negotiis necessariis, totus a serenissimo rege Bocskai pendeam. Itaque hac de re etiam absque scitu suae Serenitatis nequaquam vobis aut eundi, aut mittendi aliquem facultatem ad supremum vezirium concedere possum. Omnino igitur vobis, tam de hac, quam aliis de rebus, ad suam Serenitatem, siquid volueritis, eundum est.

Cum tributo tamen, ad inclytam potentissimi imperatoris nostrae portam ingredi volentes, prohibere difficile est — quod signanter animadvertit.

Paria litterarum Aly bassae Budensis ad sereniss. principem D. D. Stephanum Bocskai datarum. Ex corrupto hungarico idiomate in latinum translata.

Serenissime Rex! In omnibus bonis, licitis et honestis rebus, officiosam amicitiae meae offero commendationem, tanquam

amico fratrique benevolo. A Deo maximo valetudinem optimam, prosperosque successus largiri, Serenitati vestrae precor!

Significandum porro Serenitati vestrae volui, quod lectis iis literis, quas per Ahmet begum nuper ad me miserat, cum alias quasque res necessarias intellexi, tum vero, quod in illis de omnibus negotiis, quae in commune emolumentum inter nos agitantur, tam invictissimum et potentissimum imperatorem, quemadmodum illustrissimum D. supremum ejus vezirum, atque me etiam fratrem Serenitatis vestrae benevolam, post finem Comitiorum per certum internuncium certiores se facturam clare promiserit et scripserit, unde nos in posterum saltem modo futuros rerum eventus speculamur et expectamus. Magnificum vero dominum Ahmet begum, ex eo, quo erga Serenitatem vestram amore afficior, pro praecognoscenda ejus valetudine et incolumitate, quam visitandi gratia similiter etiam reliquorum spectabilium ac magnificorum dominorum primatum et consiliariorum, qui amici nostri sunt, ac insuper statum optimamque valetudinem universorum ejusdem exercituum sciscitandi, injurias praesentis frigoris et hyemis subire nil recusantem, ad eandem Serenitatem vestram, tanquam fratrem charissimum expedivi: praesertim vero, quo magis per eum singulis de rebus necessariis Serenitatem vestram certiores redderem, datis in manibus hisce meis literis transmissi.

Qui non ita pridem a Serenitate vestra ad me reversus, post eum, quo huc appulisset, die sequenti matutina, literae Strigonio statim advenere; in quibus scribebatur, legatos regis germanorum duabus actuariis navibus Strigonium appulisse, Budam—inquientes—ad illustrissimam Dominationem vestram descendere volunt, eamque ibidem convenire, itineris ducem postulant, cum quo libere descendendi facultas illis praebeatur. Haec nostrates Strigonio ad me scripserunt. Nos autem illico ejusmodi actuaria navigia vicissim praeparantes, ecce! cum in procinctu profectionis stabant, terrestri etiam itinere literae sunt allatae, ad quas dum respondemus, interim de repente Caesar Gallus, cum aliis aliquot caesareanis capitaneis adfuit.

Quos secundum invictissimi ac potentissimi imperatoris nostri officiosam consuetudinem, ac in excipiendis legatis morem, ab antiquo usitatum, honorifice excipientes, et in hospitium deducetes,

tandem cum illis congressi sumus. Ubi de pacis negotio, magnificor. Joannis et Ernesti a Molart, et Adolphi ab Althan supremorum regis germanici commissarior. nomine literas nobis praesentantur.

In quibus scriptum erat: „Serenissimum caesarem nostrum „cum potentissimo et invictissimo imperatore, ac serenissimo rege „Bocskai, procerumque hungarorum universitate, de pacis negotio „concludendi ac determinandi, nobis plenam auctoritatem dedisse, „eumque in finem expedivisse, ut cum serenissimo rege Bocskai „et magnatibus hungarorum, de rebus omnibus necessariis jam „conferentes, Illyésházus nobis pro obside missus ac datus est, qui „ad caesarem etiam nostrum transmissus.“

„E numero hominum nostrorum hunc capitaneum Caesarem „Gallum, loco nostri ad ill. d. vestram misimus, qui quidquid dixerit, „nostra verba loquetur, ac quidquid cum ill. d. vestra concluderit, „tantum est, ac si nobiscum concluderet“ — clare scripserunt: haud secus ut in prioribus literis, nullo modo, nullaque rei occasione habita, praeter omnem veritatem, qualia verba scripserunt, nunc etiam similibus machinationibus et technis rem aggressi sunt.

Ego vero Serenitati vestrae tanquam amicus sincere benevolus qualem resolutionem ipsis dederim, noster Ahmet beg cum tractatui interfuit cumque plura ibi longe negotia, quam ut praesentium literarum modulus capere possit, agitata sint, satius esse duxi, verbis Serenitati vestrae ea denunciare, quae omnia Ahmet begum fideliter referentem Serenitas vestra exaudiat.

Summa tamen earum, ut paucis attingam, haec fuit. Potentissimus imperator noster, a quo serenissimum dominum Stephanum Bocskaium ac proceres et magnates hungaros, totumque regnum Hungariae sub tutelam alarum suar. recepit, maximoque confirmavit iuramento, se nequaquam praeter voluntatem et consensum ipsorum pacem vobiscum aut foedus constituturum. Vos autem asseritis pacem cum illis jam esse confectam, quod nos nequaquam credimus, verbaque vestra loco literarum sigillo munitarum haud quietare nos poterunt, donec serenissimi domini Stephani regis literae, certique eade re commissarii ad nos venerint.

Etiamsi de constituendae pacis negotio vobiscum loquerer, aut de quibusdam admittendis annuerem, tamen nonnisi in praesentia

illorum finaliter concludere poterimus. Haec mea ad illos resolutio fuit.

Quod me Strigonium usque saltem conferrem, indeque duos aut tres ex nostratibus Comaromium expediam, aut vero ad illustrissimum dominum supremum vezirium mittendi vel eundi facultatem ipsis praebeam, anxie et obnixè sollicitantur; ex quibus nullam penè conditionem admisi, sed vehementius inculcavi, quod si cum Serenitate vestra de pacis negotio conclusum est, literas et certos inter-nuncios a Serenitate vestra mihi adferant.

Mi serenissime rex et amice! Reliquis de rebus necessariis ab Ahmet bego certior redditus, mihi amico Serenitatis vestrae sincere benevolo, quod optimum visum fuerit, vere ac uti se res habuerit, notum faciat.

Tractatus porro, quem in agro Pestiensis Serenitas vestra cum supremo vezirio habuit, optime eidem constat, quidquid Serenitas vestra eatenus dignum conveniensque arbitrabitur, nos etiam ea omnia pro rato firmoque habebimus.

Quinque vero millia tartarorum, quos ab illustrissimo domino supremo vezirio Serenitas vestra postulaverat, ad me Serenitatis vestrae amicum benevolum sua Illustritas transmisit, literasque simul ad Serenitatem vestram dedit; hos ergo exercitus ad quas partes mittere debeamus, vestra Serenitas me reddat certiore. Janizerorum etiam duo millia sua Illustritas misit, qui continuis itineribus adventum maturantes, brevi huc appellent.

Rogo Serenitatem vestram, ne Ahmet begum diutius ibi moram nectere patiat, sed quanto ocyus poterit ad me remittat.

NOTA. A mely levelet Aly basa kíván vala Caesar Gáltul, a német császár Rudolphus II. és Bocskai István között véghez ment békességről (maga még végben nem ment vala a békeesség, hanem arról csak tractában valának Illyésházi István által) lásd meg minemű mesterséggel akarák obtineálni, hogy azzal az basa előtt abutálhatnának. Ilyen levelet küldének azért Komáromból a commissariusok a fejedelemnek, minekutána Aly basától Caesar Gál által a fejedelemhez igazítának.

Paria literarum ad serenissimum Principem a D. Commissariis Caesareanis datarum.

Illustrissime domine amice nobis observandissime! Salutis et officiorum nostrorum praemissa commendatione....

Ex nobis rescivit D. vestra ill. rissima, in quo statu sit tractatio foederis, quam cum magnificis commissariis, Aly bassa et Habil effendi tractavimus, et certe nobis constat, quod plenipotentiam habeant, quae per hominem nostrum visa est. Post multos hinc inde tractatus, tandem negotium hoc eo pervenit, ut omnem bonum eventum, Deo favente, non dubitamus. *) hoc ea de causa Dominationem vestram illustrissimam certiore reddere volumus, cum promiserimus, nos nihil sine interventu dominorum hungarorum et praesentis Dominationis vestrae illustrissimae tractaturos esse, ac eadem, tam suae Serenitati quam nobis aliquoties scripserit, quod nihil magis quam tranquillitatem et quietem totius christianitatis optet, nec quidquam antiquius habeat; id nunc ex eo apparebit, si statim suos homines huc Comaromium cum omni plenipotentia, de quo eundem rogamus, in hoc negotio tractandi et concludendi miserit, praesertim ea de causa, cum aliqua perardua negotia cum ejusdem hominibus conferenda sint, quae nunc calamo committere non possumus. Quod si autem id ob temporis brevitatem fieri non posset, attamen speramus D. vestram illustrissimam literas nobis missurum, in quibus cum Caesarea Majestate se tractasse et conclusisse appareat, cum hoc in publicum bonum utrique parti vergat, et nullum tempus praetereundum sit; certo promittentes, hoc sine omni praejudicio fieri posse, ac de commissione domini Illyésházi non solum nihil detrahi, sed multo magis promoveri et inde argumentari, quod sicuti antea, ita et nunc omnia ex nostra parte sincere et candide tractentur. Nos autem promittentes, ad fidem, honorem et humanitatem nostram, quod homines suos omni honore excipere, nec non libere, pacifice et secure cum omnibus adjunctis servitoribus, dimittere velimus. In

*) Super.

cujus rei testimonium has praesentes literas propria manu subscripsimus, et proprio sigillo nostro muniri fecimus. In reliquo D. V. illustrissimam feliciter valere cupimus. *) Datum in arce Comarom, 11. die decembris, anno 1605.

Ad omnia amicitiae officia prompti

Ernestus a Molarth,

locumtenens.

Joannes a Molarth.

Adolph ab Althan,

liber baro.

A fejedelem mature informáltatván a budai Aly basától mind a felső levél által, mind Ahmet bék által; a commissariusok levelére ilyen választ írt és így eludálá:

Responsio illustrissimi Principis ad superiores Commissariorum literas.

Spectabiles ac magnifici domini, amici nobis honorandi! Salutem et officii nostri commendationem.

Accepi literas D.strarum 11. die decembris Comaromii datas, audivi quoque hominem earundem cum dictis literis ad me missum. Quod igitur dominationes vestrae sciant se caepisse cum illustrissimo Aly bassa et Habil effendi potentissimi imperatoris turcarum commissariis de foedere tractare, et spem bonam affulgere negotii ad optatum finem perducendi, modo nos quoque commissarios nostros, qui tractationi intersint, quantocyus mittamus: Significamus dominationibus vestris, nos commissarios nostros, spectabilem ac magnificum Dominum Stephanum Illyésházi de Illyésháza et egregium Petrum Mladossovich ad sereniss. Dominum Mathiam Archiducem Austriae jam ablegasse cum certa instructione, negotium id apud suam Serenitatem tractandi. Cum igitur dubium non sit, quin quoque spectabilem ac domin.strarum commissionis autoritas a sua Serenitate

*) Oldalvást írt: P. S. Flara oretenus ex homine nostro ill. D. v. intelligere haud gravabitur.

depedeat, visum est nobis, non esse necessarium, ut alium in eodem negotio ad spect. ac magnific. D. vestras expediamus, ne id duplici via duplicique in loco, uno eodemque tempore tractetur. Quod si quae negotia alia ardua sunt nobiscum conferenda, poterunt ea si non literis, tamen fido alicui homini nobis perferenda committi.

Quod autem spectabiles Dom. vestrae cupiunt, ut eo casu, si ob brevitatem temporis nemo a nobis mitti posset, literas daremus, in quibus appareret nos, cum sacr. caes. Majestate tractasse et conclusisse: facere id quoque non possumus, cum nihildum plane conclusum sit, appareant etiam num maximae difficultates. Persuademus igitur nobis, eadem vitio non daturas, quod Earundem voluntati morem gerere non possumus. In reliquo D. V. feliciter ac diutissime valere cupimus. Datum Carponae, 15. decembris, anno 1605. A böles Cato mondását követé a fejedelem:

Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus.

Tu quoque fac simile, sic ars deluditur arte.

Anno 1606. A török császár Uzen offendi csauzától egy csudálatos drága szép botot és egy görbe kardot küldé; némely helyt rubintokkal, smaragdokkal szépen egészen megvoltak rakva és ékesítve. Negyven ezer forintra becsülte ez drága szép ajándék.

1606. A sáros-pataki kapitány, a híres neves vitézlő Simoni György, Bodrog-Kereszturban szállván a vármegye hadával és a pataki haddal, a Tokajban levő németekre igen szorgalmatosan vigyáz, és a kit kikaphat, lábáról elülteti. Sok izben Tokaj várát megnyargalja, igen serénykedik, a németekkel vitézül csatázik és igen ragadozza a kit kívül kaphatnak. Zsákmányra ki nem mernek jöni, megrémülvén tőle: és így kibeszélhetetlen és hallatlan nagy éhségre juttatának.

1606. die 10 febr. Ruber György szót ad ki a várból, és Tokajt megigéri a fejedelemnek. Rácz György kapitány negyed magával mene bé a várba, hogy végezzen Ruberrel a vár megadásá felől. Ugyan azon nap kijöve Rácz György a várból, más nap Kassára mene a fejedelemhez és az tractát megmondá. Titkon mindazáltal Rubert árultatásból ez a gonosz életű áruló Rácz György megbiztatta vala, hogy még tovább tartsa a várat, és talán mód lesz a megsegítésben. Mely árultatás azután ki tudódván, oka lön több

gonosz cselekedeteivel nem sok idő múlva a Rácz György megöletetésének és feje vételének sok istentelenségéért.

1606. die 11. febr. Ruber György a tracta alatt Tokaj várából másfél százig kibocsáta a németekben és ráczokban. A véneket, betegeseket, aszszonyiállatokat, gyermekeket és erőtlenekeket. (Rácz György tanácsa volt ez.) A magyar rabokat is, a kiket a község közül békaptanak volt, és eddig éhel meg nem holtanak vala, (mert éhség miatt ugyan sok magyar rab holt meg ott benn a tömlöczben) kibocsátá, csak azért, mintha ő nagy jóakarója volna a magyaroknak; maga azzal csak azt intendálja vala, hogy az ő kibocsátott felei békével maradnának, kiket a magyarok ugyan nem is bántának. Ezeket mind azért bocsátá ki a várból, hogy a maradék élést ne fogyaszszák, és hogy a vastagabb nép, a kész eleség mellett, a várat tovább tartsa. Ugyan ekkor a magyar raboktól egy nagy táblán, melyet négy ember hoz vala, Tokaj várának hasonlatosságára, Tokajt nagy mesterességgel minden bástyáival, ágyuival, kicsináltatván, Simoni Györgynek—hogy vele megcsufolhatná—Kereszturba küldé, ezt izenvén neki: „Ihon — ugymond — Simoninak kis Tokaj, vagy Tokajnak fia, lássa ha lakhatik benne! Én az anyjában lakom és azt senki nem adom.“ Simoni György ezt jóra magyarázta és Rubernek viszont azt izené: „Igen jó neven veszem Tokajnak kis fiát, mert valahova a fiu megyen, a jó anya is nem sokára megkeresi a fiát, és utána megyen.“ Ez okos felelet nem sok napok múlva rea teljesedék.

14. febr. a nagy éhségnek miatta egy bástyán való németek tizenhármán éjtszaka Tokaj várából mindnyájan kiszökének.

1606. die 15 febr. a betegeseknek, vénekek és erőtlenekek kibocsátása után, begyűjté Ruber György a várban maradt népet és ezt mondá nékiek: „Jó vitézek! im kibocsátottam a várból a kik csak haszontalanul költötték a kész eleséget. Immár azért ti semmit ne féljete; mert még annyi élés vagyon a várban, a kit ti nem tudtatok, hogy fél esztendeig híven megtarthatjuk a császárnak a várat, és az idő alatt nem feledkezik el ő felsége rólunk.“ Az után elhívá őket magával, egy boltot megnyitatta, a mely dugva tele vala búzával, és mondá: „Ihon vagyon jó vitézek, az eleség, ne kételkedjete benne, és semmit ne féljete!“ Megörülének azért az igen éhező németek látván a sok búzát, és kilencz órakor reggel mind a külső várban a bástyákon, mind a belső várban az ágyukkal két

izben örömet lövének. De nem lön állandó az öröm, mert midőn a búzához nyulának, hogy örülenének benne és kenyeret készítenének belőle, megláták hogy nem élhetnek véle, mert a susok féreg mind megette vala az székit, csak a héja és korpája maradt vala.

26. febr. megszorongattatván, megbúsulván és elepedvén a tokaji németek a szörnyű éhség miatt, ismég kényszerítették Ruber levelet írni a fejedelemnek, hogy Tokaj várát megadja jó conditiok alatt.

A németeknek Tokaj várában iszonyatos hallatlan éhségök.

Midőn Básta György megsegítette volna Tokajban a némötöket az elmúlt felső 1605 esztendőben, és a várat az egész környéknek javával megtakarította és töltötte volna: Básta Györgyben veték reménységeket és elhívék magokat. Ez okáért örülni kezdenek, hogy ők híven megtartván a romai császárnak Tokaj várát, nagy uraságra jutnának s vitézségöknek is hire örökben fön maradna. Ez reménységtől viseltetvén és a várban minden jókkal bővölködvén, házasulni, vendégeskedni, lakoskodni, menyegzőzni kezdenek sok szegénységnek siralmas veritékéből, melyet Básta György Tokajba takarított vala az egész tartományból. De az emberben való bizodalom és a magok reménysége igen megcsalá őket. Mert elfogyván a közönséges rendtartás szerint való husféle eleség, úgy mint szalonna, tehénhus, juhhus, tyúk, lúd sat. először a lóhusra szorulának, és két lónál több nem marada a várban, mind megevék. Másodszor elfogyván a lóhus, az ebhusra szorulának, és valamennyi ebek leve, a husát mind megevék. Harmadszor az ebek után a macskahusra szorulának, és valamennyi macska a várban volt, mind egyiglen megevék. Negyedszer az egerekre szorulának, és mint jó macska, az vala főbbmester, a ki hamarábban és több egeret foghat vala, mert az lakhatik vala jobban. Ötödször a puszta város helyre kijövé, mivel az előtt a várost magok megégették vala, ha az udvarhelyeken régi hitván megrothadt törkölt találhatnak vala, nagy rettegéssel lopva a várba béviszik vala, megmosák, szárasztják, vagdadják, őrlik vala és pogácsát sütnek vala belőle, korpával elegyít-

vén azt eszik vala. Hatodszor valamennyi ökörbőr, lóhbőr, juh és kecskebőr volt a várban, megfőzvé, mind megötlék—a lenyírott szőrrel rakva volt a vár az megadáskor. Hetedszer, midőn az is elfogya, azután valamennyi hitván sarujok és czipellőjök volt, megfőzték és megötlék. Nyolczadszor, a szemetekből és rakás ganéjokból a hitván sarutalpat és egyéb dirib-darab régi hitván rothadt falat bőröcskéket felkeresgették, megmosták, megfőzték és megették. Mert hogy megadták a várat, sehol az egész várban a szemetekben csak egy ujnyi hitván bőrt sem találhattak volna. Kilenczedszer, az ökör, tehén, kecske és juh szarvát, lókörmöt, ökörkörmöt és egyéb oktalan állatok körmeit a tűzbe hányták, meglágyították a tűzön, és valamig meglágyult, mind elrágták—még az fogok helye is mind ott maradt a harapás után a meglágyult szarvakon és lókörmökön—a mint a vár földadáskor a külső várpiacson minden ember látta és egymásnak mutogatták. Tizedszer, gyermeket sütöttek meg. Tizenegyedszer harmadnap eltemetett holt testet a földből kiástának és megötlék.....

Emberi állat soha az ég alatt vajuttabb és elkampadottabb népet azoknál nem láthat e világon. Mert mindnyájon mintha esztendeig a phtysisben feküdtek volna, oly igen elapadtanak testökben. Ha a fejedelem kegyetlenséget akart volna üzni, kevés ideig mind éhel megölethette volna őket a várban; mert egy jó félmaroknyi lenmagot három ezüst talléron adtanak. De kegyelmesen cselekedék a fejedelem vélek.....

1606. 4 martii a fejedelem Ruber György kívánságára ismét commissariust bocsáta Tokajba, kivel beszéle Ruber György.

5. marti három németet bocsáta Ruber Kassára a fejedelemhez, hogy a vár megadásának conditioiról végezzenek. Három fő ember magyar mene bé a várba is zálogul. A németek a conditiokban imez dolgokat kívánák: 1.) Hogy senkitől semmi injuriájok ne légyen. 2.) Hogy semmi marhájok tőlök el ne vétessék. 3.) Hogy békével elbocsáttassanak haza Németországba. Ez conditiokat a fejedelem nekik kegyelmesen megengedé.

1606. 17 martii sok halogatás és várakozás után Ruber György kényszerítették Tokaj várát megadni a fejedelemnek 10 órákor reggel. A fejedelem commissariusi voltak Czobor Mihály és Simoni György, a sáros-pataki kapitány. Először bemenének a várba a feje-

delem kek hacz éri kék zászlóval, és a belső vár kapuja eleibe állának két renddel, a tárogató sípot örömmel fújják vala és dobolnak vala. Azután bemenének a commissariusok és azokkal együtt az egyházi rend. Ruber György a külső kapun belől két rendben állatta volt a beteges, vajútt lánczokat fegyveresen, maga pedig a porkolábokkal és egyéb tisztviselő főemberekkel elől áll vala; az orálása és a commissariusok replicálása után a várat a fejedelemnek és az országnak resignálá, melynek bizonyására a főporkolábtól a vár kulcsait elő kérvén, azokat Czobor Mihálynak a fő commissariusnak kezébe adá. Azután a belső várba bemenének, az várt „Te Deum Laudamus“-sal és imádsággal consecrálák, és inventálának a várban.

1606. 22 martii 11 órakor reggel, Ruber György Tokaj várából kiméne, és mihelyen Ruber ő maga a Bodrogon általkelvén, a pázsitra kihága, ottan a magyarok a várban az ágyukkal örömet lövének. A németek birták Svendi Lázár megvételeitől fogva negyvenegy esztendeig, egy holnapig és mintegy két hétig.

1606. 16 martii Illyésházi István a fejedelemhez Kassára haza érkezik Bécsből a követséggel, és a pacificationak exemplarát alá hozá a fejedelemnek és az országnak. De a fejedelem és az ország nem akará acceptálni, mivel nagy ambiguitas vala benne, hanem ismét másodszor nem sokára ugyan Illyésházi Istvántól fölküldék, hogy a pacificatio megjobbittassék: „De Libertate religionis et Templorum“ — mert addig a fegyvert le men teszik.

1606. 16 aprilis Illyésházi István Kassáról Tokajba mene a várat meglátogatni, és ismét Kassára vissza mene, hogy Bécsbe menne a pacificationak megjobbításáért.

1606. 8 maji fogtanak meg Kassán két németet, kik éjtszaka árkokat ástának, és puska porral töltötték meg az árkot, kanótot csináltak melléje tüzesen, hogy a por egynéhány helyen fellobbanván, a várost elhányja. Az ágyukat is az Czeig-házban megtöltvén, a Homonnai Bálint szállására általellenben szögezték volt, hogy a mikor az oda hivattatott vendégségben leendő urak, a fejedelemmel össze, legvigabban mulatnának, akkor kisüssék rájuk az ágyukat, és mind ott veszeszszék őket. De az Ur Isten nem engedé és megnyilatkoztatá. A ki fő volt ez practikában, az elszaladott; a más két

practicást pedig, a felső hostáton ágyura ültetvén és megkötözvén, ellőtték és izenként szakadoztanak.

1606. Buda várát a menykő másodszor megüti, a por a bástyában töle meggyuladván, a bástyának nagyobb részét elveti, törököt is sokat hánya fel. A bástya köveit Pest városa felé hányla.

1606. 9 augusti haza jutta Illyésházi István másodszor Bécsből Kassára a fejedelemhez és akkor hozá alá a bécsi pacificatiot, a melynek continentiája szerint az ország megbékélék Rudolphus császárral. Mely bécsi pacificationak tenora ígyen következik.

Bécsi Pacificatio.

Exemplar Viennensis reconciliationis cum Hungaris factae 23 junii, anno 1606, excussum Pragae, typis Othmarianis.)*

NB. Acta haec superiora, iterata sunt mense septembri anni 1606. et confirmata sunt, atque ad maiorem primi articuli „De religione“ declarationem, hoc in specie additum est: ut hae tres confessiones: Romano-Catholica scilicet, Lutherana et Helvetica absque omni impedimento in toto Hungariae Regno exerceri possint.

Rudolphus császár diplomája, melylyel az országot assecurálá hitivel, hogy a Bocskai támadásáért, és az ellene támadásban esött violentiákért és injuriákért soha sem ő maga, sem posteritása nem vindicál, hanem örök amnestiában, feledékenységbn hagyja a fejedelemnek és az országnak postulatuma szerint, alias az ország a pacificatoria semmiképpen nem menne.

Diploma Assecuratorium.

Rudolphus secundus, divina favente clementia, electus Rom. Imp. semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Sclavoniae etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, Comes Tyrolis etc.

Quoniam nos ad instantiam et devotam supplicationem fidelium nostrorum praelatorum, baronum, procerum et nobilium regni nostri Hungariae decrevimus, cum omnibus rebellibus et adversariis nostris

*) Olvasható a „Corpus Juris“ 1751. évi nagy-szombati kiadásában a 643 és következő lapokon.

in regno Hungariae, nec non in partibus Transylvaniae constitutis et existentibus veram et synceram pacem facere, concordiamque stabilire: ideo nos ex innata nobis clementia, ex regia item et paterna affectione moti, omnibus et singulis baronibus, magnatibus, nobilibus, militibus, clientibus, nec non cujuscunque alterius status et praeeminentiae vel conditionis hominibus, in regno nostro Hungariae atque etiam in Transylvania commorantibus, gratiam dandam et faciendam duximus in hunc modum: Quod omnibus et singulis baronibus, nobilibus, militibus, clientibus et aliis praetitulatis et haeredibus illorum universas violentias, quas a 15 die octobris Anni Domini 1604. usque modo hinc inde patrarunt et commiserunt, oblivioni benigne concedimus, ita, quod vel ratione erectionis banderii et insurrectionis contra Majestatem nostram et alios fideles nostros, diversarum pugnarum et conflictuum, excursionum, ablationum, omnium denique caedium, rapinarum, spoliatorum, castrorum interceptionum, necnon civitatum, oppidorum, possessionum et villarum occupationum, generaliter vero universarum violentiarum sub hoc tempore factarum et patratarum, nulli hominum cujusvis status, conditionis, ordinis et praeeminentiae hominibus, demtis in Tractatu exceptis, quidquam omnino imputetur; sed cuncta de plano et simplici oblitterentur et annihilentur, et nullo unquam tempore, quovis exquisito modo et colore, neque Majestas nostra, aut successores nostri legitimi reges Ungariae, nec ipsi damnificati regnicolae ad invicem, palam vel occulte, in vel extrajudicium, per eos vel per alios, possint propterea vel impedire, aut aliquammodo aggravare; quin imo hi omnes et universi, super suis factis, intra praefatum tempus commissis, a quibusvis actoribus, causidicis et litigantibus tam in, quam extra judicium liberi penitusque absoluti sint et habeantur; nec eos quivis iudex ordinarius judicare valeat aut praesumat quovis modo. Siqui etiam ex praedictis Bocskai adhaerentes Ungariae quaevis castra, fortalitia, munitiones sponte vel invite manibus hungarorum tradidissent, aut assumpto sibi exterorum turcarum auxilio, Majestati nostrae, aut hungaris, aut etiam vicinis provinciis damna intulissent, nec non liberas civitates, fodinas, oppida, villas, possessiones, census, taxas, vel proventus quovis nominis vocabulo nuncupatos percepissent et pro se usurpassent, aut cusionem aliquam monetae fecissent, sint sicut supra dicti superinde quoque absoluti. Ita tamen, ut Tractatui supe-

rinde confecto omnino satisfiat, et ubi aliquis eorum de praemissis quovis modo resiliendo, contra nostram Majestatem in futurum rebelizare niteretur atque vellet, tunc nos cum praelatis et baronibus nostris consiliariis, simul et conjuncti, non autem divisim, juxta regni nostri jura et antiquas consuetudines, prout qualitas rei exiget, punire talem valeamus; spondentes atque promittentes omnia praemissa et singula eorum eis, et quibuslibet eorum et ad ipsos pertinentibus, heredibusque et posteritatibus illorum universis, pure et sincere, sine omni dolo et fraude aliquali bona fide et inviolabili mediante firmiter observaturos. In cujus rei fidem et testimonium hasce nostras literas manu nostra subscripsimus, et regio nostro sigillo, quo tanquam rex Ungariae utimur, munivimus. Datum in arce nostra Pragensi 24 die mensis septembris, Anno Domini 1606. regnorum nostrorum Romani tricesimo primo, Hungariae et aliorum tricesimo quarto, Bohemiae vero anno similiter tricesimo primo.

Rudolphus Secundus.

Franciscus Nagy-Mihályi.

A minemű difficultása volt a fejedelemekek és az országnak a religionak szabadsága felől, az első articulusra való homályos resolutionból: azt így complánálá és arról ilyen assecuratoriát ada az országnak a felséges Mátyás herczeg, a császári méltóság plenipotentarius, a fejedelemekek és az ország postulatuma szerént.

Assecuratoria

Serenissimi Archiducis Austriae.

Nos Mathias, Dei gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Comes Tyrolis et Goristiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes etc. Recognoscimus et notum facimus, quod cum spectabilis et magnifici Stephani Bocskai de Kis-Mária, eique adhaerentium hungarorum ablegati et nuncii in Tractatu cum ipsis proxime concluso, super quorundam articulorum correctione, additione et explicatione scripto singulari, die nona hujus mensis septembris oblato supplicarunt, ob certas vero causas illis expositas, hujusmodi correctionem, limitationem aut additionem Tractatus hic jam conclusus et a sua Majestate confirmatus amplius non patiat: Ideo nos

ea omnia, quae praeter paragraphum ultimum articuli primi in medium adduxerunt, ad proximam Diaetam revidenda, explicanda et complananda remittimus; prout in hoc, etiam domini ablegati ex rationibus supra memoratis quoque consenserunt. Quod vero praedictum paragraphum in verbis: (Absque tamen *) usque ad finem— non mala fide adjectum esse; sed ut utraque pars in eorum religione, usu, exercitio et templis non turbentur. In cuius rei testimonium has litteras propria nostra manu subscripsimus, et sigillo nostro communiri fecimus. Datum 25 die septembris, Anno Dni 1606.

Mathias m. pr.

Franciscus Nagy-Mihályi.

1606. A Lippán lakozó rácok, kik az előtt Lippát elárulták és töröknek adták vala, levágák a Lippában levő törököket, és Lippát a fejedelemnek megadják. Világos-várát és Solymost is megadják.

1606. A felséges Bocskai István, nézvéen Magyarországnak és a magyar nemzetnek megmaradására, sok okokért a török császár és német császár között húsz esztendeig való frigyet és békeséget szerze. Mely dolognak bizonyosságára Kassán és Tokajban 20. die novembris öröme kilövének az ágyukat. A két császárok között való confoederationak tenora és conditioi vagy articulusi imigyen vannak, végeztetvén a Sytvatorokban Anno 1606 die 11. mensis novembris, ipso die b. Martini Episcopi.

Articuli Conclusionis Pacificationis inter Turcarum et Romanorum Imperatores. **)

Nos Joannes a Molarth, liber baro in Reineck et Trosendorff, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius bellicus, supremus capitaneus Comaromiensis et supremus praefectus tormentariorum in confiniis

*) Megolvasandó a bécsi békekötés I-ső t. cikkének 2. §-a a Corpus Juris idézett lapjain.

**) Oldalvást írva: Haec reperiuntur de verbo ad verbum in libello rubro impresso. Ez lehetett oka, hogy írónk a békekötést csak kivonatilag ismerteti. Egyébiránt láthatni azt a Corpus Juris fenemlített kiadásában egész kiterjedésében a 649—650 lapon.

Suae Mattis, Adolphus ab Althan liber baro in Gonspurg et Munsterheim, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius bellicus, supremus praefectus tormentariorum campestrium, et gubernator exercitus Sacr. Caes. Reg. Mattis, comes Georgius Turzo de Bethlenfalva; perpetuus comes Comitatus Arvensis, dapiferorum regalum in Hungaria magister, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius, Nicolaus Istváni de Kiszaszonyfalva, janitorum regalum in Hungaria magister, Sacr. Caes. Reg. Mattis consiliarius, Sigefridus a Kolonits Sacr. Caes. Reg. Mattis partium Regni Hungariae Cis — Danubianarum generalis capitaneus, Christophorus Erdödi de Erdöd, perpetuus comes Montis Claudii, Serenissimi Archiducis Mathiae cubicularius, ad tractatum pacis designati commissarii; ac per illustrissimum Principem, Siculorum Comitem, ac partium Regni Hungariae Dominum ad tractatum ejusdem pacis delegati: Stephanus Illyesházi comes Comitatus Trencziniensis et Liptó, Paulus Nyári de Bedegh, Michael Czobor de Czobor-Szent-Mihály et Georgius Hoffman.

Adjuk ez mi levelünknek jelenvoltával mindeneknek tudtára, hogy minekutána a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk, második Rudolphus Isten engedelmeiből a felséges romai császár, Németországnak, Magyarországnak, Csehországnak, Dalmatiának, Horvát- és Tótországnak királya között, és a hatalmas második Murates, harmadik Mehemet megholt császárok között, a török részről megszegetvén a békeség, had támadott, és az mind a mostani hatalmas Achmates török császár idejéig tartott: Ugyan azon fejedelmek azért, szánakodván a sok szegénységnek ennyi ideig való, úgy mint tizenöt egész esztendeig külön külön féle egymás szerencsékkel continuáltatott hadak miatt való nyomoruságokon; és akarván azoknak a több alattvalóknak is nyugodalmat és csendességet szerzeni, a hadaknak tulajdon való háborgatásából valamennyire elméjeket elfordították, és ő felsége császár urunk, a mi királyunk, a fölül megnevezelt commissariusokat és követeket, a hatalmas Achmates török császár penig a tekintetes és nagyságos Aly basát, Buda várának főhelytartóját és gondviselőjét, Habil effendit a fő kadiát választották, kik sok tractálások és egymás között való szörlások után, végtére a következő békeségnek conditiojára, mind a két felől erősen megtartandókra jutottak.

I. Hogy mind a két császárhoz a követek elérkezvén, mostan

mindjárt ugyan azon követségben, egyik a másikat apjának, a másik pedig a másikat fiának fogadja.

II. Hogy minden irásokban, levelökben és látogatásokban tisztességesen procedáltassék, és egyik a másikat császárnak nevezze, ne királynak.

III. Hogy a tatárok is és egyébféle nemzetségek a békeségben befoglaltassanak, és míg a békeség tart, semmi kárt a keresztény országokon ne cselekedjenek.

IV. Hogy a két fejedelem között legyen a békeség minden helyekben, főképpen Magyarországon, és ahoz eleitől fogva tartozandó tartományokban és egyéb országokban, tartományokban és provinciákban, mind tengeren mind szárazon, a kik ő hozzája tartozandók, és befoglaltassanak minden országok, az austriai házhoz kötelesek. És ha a Spanyol királylyal is békeséget akarnak szerzeni, ellent nem tartanak benne. etc. etc.

Ez békeség szerzésével cselekedé a fejedelem, hogy minden nemzetségeket kirekeszte Magyarországból, kik Európának minden részeiből és Azsiából is, mint hadakozásnak szerűjére ide gyűlekeznek vala, és az országot és nemzetet rontják vala.

1606. die 22. novembris, Váradot a németek a fejedelemnek megadják és kimennek belőle.

Propositiones

*A Serenissimo Principe et Domino Stephano, Dei gratia Hungariae, Transylvanicaeque Principe et Siculor. Comite, pro bono publico in Conventu ad 13 diem decembr. anno 1606 Cassoviae indicto, Statibus et Ordinibus regni discutiendae extradatae. *)*

Praefatio.

Miért hogy soha oly hosszú és kemény hadakozás nem lehet, kinek végre békeségre nem kellett menni; sőt gyakorta a hadak azért indítanak és viseltetnek, hogy magoknak az emberek

*) Összevetendő: Katona, „Historia Critica Regum Hungariae“ Tom.

28. Stirpis Austriacae Tom. 9. pag. 632.

azzal az elviselhetetlen inség alól szabadulást szerezvén, állandó békeségre jussanak: Nemkülömben mi is az elmúlt esztendőben, először—ugy vagyon—csak magunk életünk oltalmáért, annakutána közönségesen hitünknek és régi törvényünknek, megrontott szabadságunknak helyére állatásáért egész országot, egyenlő értelemből, nyilván való köntelenségből fegyvert kellett vognunk; kiből a hatalmas Isten látván méltó és igaz igyünket az ő tisztessége mellett, csudálatosképpen sok jó szerencsével megáldván bennünket, csak hamar viszontag mind a két félnek szívét arra vitte és indította, hogy mind ő felségök egyfelől, mind mi másfelől az ellenséges fegyvert letennők, meglévén hitünknek és régi törvényünknek régi állandó és bizonyos szabadsága; viszontag az előbbi egyességre és békeségre száll(unk) a közöttünk elvégzett conditionok szerént, melyeket a mult kassai gyűlésünk után a nemes országnak tőlünk való kívánsága szerént, ultro citroque miképpen tractáltunk legyen, és most micsoda karban legyenek—gyűjtöttük össze ő kegyelmöket—hogy azokat voltaképpen értvén, lássák mind hitünk és szabadságunknak restitutióját, és azt is, minthogy tizen négy esztendőktől fogva a két császár között való hadakozással láttuk csak a mi hazánk pusztulását és romlását, kívántuk volt, hogy a mi békeségünkkel együtt a török császárral való békélés is egyszersmind menjön véghez, miért hogy a mi hazánk közbejárt és azt is Isten segítségével véghöz vittük; értse a nemes ország, mint ment legyen a két császár között való békeség véghöz, és a melyek még hátra maradtanak ez állapotnak helyére hozásában, arrolis egyenlő értelemből minden jót végezzen.

I. Propositio.

Először e tractatusban minthogy sok disputatioknak kellett ultro citroque lenni, a kassai ez előtt való gyűlés után, kétszer is kellett Bácsba követünket felküldenünk. Mert először a minémű resolutiokat hozott volt Illyésházi uram, noha mindenestül a nemes országot arra nem convocálhattuk, de tanácsinkkal és itt környül való vármegyék és szabad városok követeivel megruminálván, oly difficultásokat láttunk benne, kiknek megjobbításaért újabban felküldvén, legutolszor azon állapotott meg a dolog, hogy Mátyás

herczeg ő felsége Assecuratoriát adott róla, kit a nemes országnak megmutattunk, hogy ott fenn a következő generalis Diaetán mindenben ex consensu dominorum regnicolarum complanálja. Intjük azért a nemes országot: a conclusiókat renddel elővevén, most végezzenek bizonyost fölöle magok javára és szabadságoknak örökös allandóságára, mit kellessék ott fenn ő felségekkel és mi módjával componáltatni, hogy innen fölmenő követeknek lehessen arról teljes és egyenlő értelemből való tanuságok. Holott nekünk úgy tetszett, hogy mind az első, harmad, nyolczad, kilenczed, tized, tizenkettődig és tizennegyedik articulusokban vannak complanálásra való difficultások. A magunk személyének contentálásáról való írásban pedig, minthogy annál is sokkal több akadályok láttatnak, ha tetszik a nemes országnak, éppen az az írás hagyassék ki, hanem csak az irassék róla, hogy a minemű Diploma császár ő felsége és mi közöttünk emanáltatott, mind a két fél csak arra legyen köteles, valamelyek abban írva vannak és azon kívül semmire se.

II.

Kivántuk ez előtt is, most pedig annál nyilvánosabban kívántassék, hogy nem csak a pozsonyi gyűlésben Anno 1604. a religio szabadsága ellen végezett articulus deleáltassék, hanem eleitül fogva akármely királyok gyűlésében, decretumokban, constitutiojokban emanáltatott articulusok, expresse kiíratván, in perpetuum pro cassatis, invalidatis et annihilatis habeantur.

III.

Harmadszor noha nyilván látjuk azt, hogy a fizetetlen hadak miatt e kevés idő alatt a nemes ország felette sok károkat vallott, ki miatt minden rendek—el hittük—keseredett szível is vannak, de minthogy hitünknek, lelkiismeretünknek, azonképpen régi törvényünknek szabadsága minden aranynál és drága marháinknál följobb becsültetik, sőt azért a maga életét is ember le szokta tenni, ezennel pedig a szent békeség alatt és csendességben álló kárainkról mind elfeledkezünk: szükség a nemes országnak azokról a hadakról, kik szabadságunknak megkereséséért életüket nem szánták letenni és fegyverökkel igazán szolgáltának hazánknak, ez után

is hálaadóképpen emlékezni, és minden eddig való kárt, bosszút elfelejtván, sem titkon, sem nyilván, sem törvénnyel, sem törvény nélkül azért senki bosszuszállásra ne igyekezzen. Sőt legyen gondja arra a nemes országnak, hogy a korponai gyűlésben lőtt végezés szerint, a mi tőlünk adattatott kegyelmességünkben—a nemességben megtartathassanak, és valakik a Tiszán innen a mi birodalmunk kívül maradnak is, mind fizetésre s mind tisztre és a vitézlő rendben akarmi becsületes állapotra előmenetelök lehessen. A kik mi alattunk lesznek, azokra minekünk hálaadó tekintetünk levén, mostani csendesen való leszállításokról is a nemes ország gondolkodjék illendőképpen és deliberáljon bizonyosan.

IV.

A hadakozást pedig minthogy egyenlő értelemből ordináltuk a nemes országgal, ígérletünk tartotta, hogy semmit ország hire nélkül nem cselekeszünk, noha a békeségnek véghöz vitele után szorgalmaztattunk a váraknak, kik mi birodalmunkban és kezünkben vannak, resignatiojára, és immár commissariusokat is denomináltunk Mátyás herczegnek ő felségének, kik kezébe kelletnék ország számára a várakat bocsátanunk; de még eddig egyet is azokban nem resignáltunk,—akarjuk azért a nemes országnak megjelenteni, hogy a bécsi végezés szerint immár ennekutána a végházakat és a birodalmat, mind tul a Dunán s mind innen, resignálnunk kelletik.

V.

Minthogy méltó és igaz okokból tartjuk, hitünk és törvényünk szabadságáért ő felségek ellen eddig való hadakozásinkat, és ahhoz képest szabad akaratjából minket választván a nemes ország fejedelmévé magának, mind addig is meddig a birodalmat ő felségének nem resignáljuk, az országnak választott, szabados és törvény szerint való fejedelmének tartván magunkat, szükségesképpen minden adományunknak, inscriptionknak, dispositioinknak, és akár micsoda legitime emanáltatott leveleinknek, örökösen állandóknak kell lenni, mint legitimus Princeps leveleinek; alioquin azoknak invalidálásával, ha a mi eddig való fejedelemségünk invalidáltatnék:

consequens, hogy a nemes ország is, kik minket fejedelmekké választottanak, notába esnék. Ki hogy ne legyen, szükség ő kegyelmeknek serio gondolkodni és concludálni felőle.

VI.

Nyilván vagyon az is, hogy nem utolsó támasza a respublikának megmaradásának a szomszéd országokkal való erős confaederatio, bár idegen nemzetséggel legyen is; mentül inkább, miért hogy a sok hadakozás miatt, és a sok körülöttünk való hatalmas nemzetségekből álló szomszédoknak huzása vonása miatt, ennyére elfogyatkozott legyön a mi szegény magyar nemzetségünk ő magában: semmi nagyobb erőssége nem lehet, az egymás között való egyességnél és szeretetnél. Azért noha a Tiszán tul való darab föld Erdélylyel együtt, más fejedelemség alá láttatik szakadni; de a minemű hittel való kötelesség Erdély és Magyarország között mostan köttetött, felette hasznos és szükséges, hogy az örökben fönny maradjon, úgy, hogy egyik birodalom alatt való is más fejedelemnek személyéhez köteles ne legyön. De az országok egymás között és abban való respublikák egymás javára és oltalmára kötelesek legyenek, és minden ellenségek ellen tartozzanak egymást megoltalmazni. Kiről nem ártalmas sőt szükséges leszen, hogy a következő generalis diaetan articulus irassék erről, és hitlevél is keljen egymás között. Az erdélyiek is abból hasonlóképpen cselekedjenek.

VII.

Szabad választásából adván reánk a nemes ország Szerencsön a fejedelemséget: ugyan ekkor praescribált ő kegyelmök nekünk titulust és subscribálásnak formáját is. Mostan pedig immár a békeségnek több módjai között ő felsége adván nekünk titulust: In Principem Sacri Romani Imperii, Transilvaniaeque creáltanak, Partium Regni Hungariae Dominum et Siculorum Comitum appelláltak. Az ő kegyelmök hirök nélkül az előtt nekünk adott titulust letenni nem akartuk, és mostan a nemes ország eleibe támasztjuk: ha az eddig való titulust, kit ő kegyelmök adtanak, letevé, a másikat, kit ő felségek adtanak, felve-

gyük és usurpáljuk; vagy, hogy ennek is a birodalomnak resignálásával együtt kellessék változni.

VIII.

Az ott fönny való gyűlésre válaszsának ő kegyelmök oly házája szerető atyánkfiait, kik valóban a közönséges jóra nézendő dolgokat tudhassák forgatni. Ne is szánjuk költségünket, hanem azok feles számuk legyenek, hogy voxzal is ne superálhassák őket, és a minek fundamentumát itt felvetik, instructiojok legyen arról a nemes országtól, hogy semmiben azokból hátra ne álljanak.

IX.

Az erdélyi fejedelemség, minthogy a nemes országnak egyenlő értelméből, mostan a Tiszáig Tokajjal és régtől fogván Tokajhoz tartozó minden jóságokkal, Beregvármegyének egészen a Tiszán tul és innen való részeivel és ezökon belől, Szabolcs, Ugocsa és Szathmár vármegyékkel megöregbitetött és oda szakadott, és császártól ő felségétől is, úgy mint Magyarországnak koronás királyától örökben minden királyi igazsággal, hittel adatott diplomával nekünk adott: kívánjuk a nemes országtól, hogy megemlékezvén ennek előtte ezön dologról, ő felségének mellettünk való törekedéséről, most is azoknak a részöknek örökben való oda szakadását ott fenn a generalis gyűlésben articulusba irassák, és oda adatni confirmálják.

X.

Minthogy ez hadakozásinkkal régi szabadságát édes hazánknak és nemzetségünknek éppen helyére igyekeztük állítani, annak pedig nagy része és fundamentoma a régi mód szerént áll, a Palatinusnak cum veteri et plenaria autoritate restitutiojából: emlékeztetjük és intjük a nemes országot mégis arra, ne mulassák el arra való alkalmatosságokat, hanem azt a következő gyűlésben solenniter eligálván, minden dignitásával igyekezzenek helyére állatni. Azonképpen melléje magyar consiliariusokat rendeljenek és a végházakba is magyar kapitányokat, tisztviselőket, hazafiait, nem adoptivusokat válaszsának. Mert ha ezt a mostani jó occasiot elmulatják, és állapotjoknak elrendelését ha könnyen hagyják, mi mind Isten s mind embe-

rek előtt jó lelkiismerettel protestálhatunk, hogy mirajtunk semmi el nem mult. Áll azért csak a nemes országon, ha maga szabadságát helyére akarja állatni, most az ideje, holott a feltöltött ezélt, kiért eddig hadakoztunk, az országnak és respublikának régi szép formáját éppen helyére állatván, valamint magunkat ennekelötte mi a nemes országnak ígértük volt, annak minden részének megfeleltünk. Kiért a mi hasznos szolgálatunkról a nemes ország minden időben azután is háláadó jóakarattal emlékezhettek, és a mi általunk szereztetett, véghez vitt jó és békeséges csendes állapotban sokáig floreálván, kicsinytől fogván nagyig, a mi hatalmas kegyelmes szabadító Istennünknek velünk egyetemben nagy hálákat adhat.

Rerum in vita

a Serenissimo Principe Domino Stephano Botskaio in Ungaria et Transylvania gestarum consignatio, descripta ex autographo ejusdem.

I. Anno Domini 1557. prima die januarii, qui inciderat in diem veneris, natus sum Claudiopoli, in arce veteri in captivitate, quam genitor, ob fidelitatem Austriacae Domui exhibitam perpassus fuit.

II. Ab ejusdem Domus Austriacae fidelitate armis Suae Majestatis pulsus frivola suspicione per generalem Cassoviensem Joannem Jacobum Barbianum comitem de Belgiojosa, die veneris movi ex arce Solyomkö, die secunda mensis octobris anno 1604.

III. Prima victoria obtigit die veneris apud Almosd, cum copias Joannis Petz obtruncari fecissem, 15 die octobris anno 1604.

IV. Prosequendo illam victoriam, fugato generale, Civitas Cassoviensis die veneris ad manus meas devenit 29. mensis octobris.

V. Postea Eperjes quoque die veneris 5. novembris deditionem fecit.

VI. Turcarum Imperatoris vexillum, clavam et frameam, die veneris adtulerunt Cassoviam 19. novembris.

VII. Primus conflictus cum Georgio Basta apud Edelin factus satis victoriosus die veneris fuit, ubi plures quam mille pedites amisit, 1604. 28 novembris.

VIII. Octingentos pedites capitanei Puchan in possessione Kuchin die veneris nostri invaserunt, qua incensa, pedites etiam coesi.

IX. Impressio facta est in Szathmár die veneris 14 januarii anno 1605. ipso die ex arce vox edita, et obsides traditi.

X. Deditionem arcis Filek die veneris 10 martii promiserunt.

XI. In Sebes, Kellemes, equites et pedites Kolonitsii die veneris profligati.

XII. Quartum praelium cum exercitu Georgii Bastae commissum in die Parasceves circa diluculum, quo die fortuna usi sunt milites ea, quod Georgius Basta coactus fuerit 10. hora Eperjesino cum fletu excedere.

XIII. Georgium Bastam Posonium usque exercitu meo persequente, validus conflictus ad civitatem factus, qui nostratibus fuit victoriosus, exusto etiam suburbio civitatis, die veneris.

XIV. Germani Trincinium die veneris 22. julii dediderunt.

XV. Die veneris discessi et perveni ad Principatum Transylvaniae Claudiopolim, ad locum nativitatis.

XVI. Adversarii ex Segesvár die veneris excesserunt, et eo die civitas ad manus meas devenit; illo die tota Transsylvania ab hostibus liberata.

XVII. Nova arx Archiepiscopalis die veneris dedita.

XVIII. Arx Huszt die veneris deditionem fecit, sequenti die germanis egressis.

XIX. Cum vezerio die veneris sub Buda conveni, ubi turcarum imperatoris missam coronam 11. novembris accepi.

XX. Arx Deva in Transsylvania die veneris dedita 11. novembris juxta scriptum Domini Sigismundi Rákóczi Transsylvaniae gubernatoris.

1606. die — decembr. midőn lassan bizonyosan és nyilván kitűdődék, hogy Kátai Mihály megétette méreggel a fejedelmet, a tanács urak közül a fejedelem némelyeket békiva, és a dolgot consiliumra bocsátá, mit kellessék cselekedni? In intimo consilio azt találák: hogy mint áruló gyilkost meg kelljen fogni, és várakozásban kell lenni, mire megyen a dolog. E tanács után, egy éjszaka hirtelen mind felhívák az urakat a tanácsházra. Midőn az urak felgyülekeztenek volna, égő szövétnekökkel mindnyájan benn voltak és nem tudák mi dolog volna. Azonban Kellemesi Mihály, a fejedelemnek egyik intimus consiliarius a szövétnekkel közikben mene és monda: „Urak! azt kérdem nagyságtoktól, mit érdemlene az az ember, a ki az

égen való fényes napot, melyet az Isten azért teremtett, hogy az egész földet világosítsa, és a teremtett állatokat melegítő erejével nevedésökben gyarapítsa és vidámitsa, az égből alá lopná, és világosító erejében megrontván, setétségre változtatná?" Az urak azt felelék: „Mivel mind ez világnak kárt tenne az olyan ember, igen szörnyű nagy büntetést érdemlene.“ Monda ismét Kellemesi Mihály: „Hát az olyan ember mit érdemlene, a ki jól tölt urát, kegyelmes fejedelmét, ki az egész országot a hatalmas ellenségtől Isten kegyelméből megszabadította, az Isten anyaszentegyházát megoltalmazta, az országot és a magyar nemzetet régi szabadságára juttatta mint édes atya, halálos méreggel megéti és elveszti?“ Az urak felelének: „Az is hasonló szörnyű büntetést érdemel, mert egész ország ellen vétett.“ Mondának az urak: „Kicsoda az az ember?“ Felele Kellemesi: „Kátai Mihály az, a ki azt cselekedte.“ Az urak mondanak: „Bizony tehát méltó a büntetésre. Azért fogják mint árulót és vigyék fogságra.“ Ezután megfogák Kátait ugyan ott és fogságra vivék.

1606. die 29 decembris hora 5. matut. a felsőges fejedelem Bocskai István, ki a magyar nemzetet — — — megszabadította, egy néhány hétig való betegeskedése után, meghala Kassán, midőn annak előtte Kátai Mihály egy néhány holnappal mérget adott volna meginnia egy kertben való lakodalomban. Ezen Kátai Mihály rendi szerént nemes ember vala, a Mislei jóságát bírja vala. A fejedelem nem tekintvén közrenden való voltát és az ő érdemét, az uri renden való méltóság fölött magasztalá és cancellariusává tevő. Ez méltósággal nem elégedvén meg, hanem a felső gráfust, az erdélyi fejedelemséget kívánja vala, melyet másunnan talán ugyan meg is ígértek vala neki; abból colligálhatni, hogy mihelyen a mérget megadá innia Kassán a fejedelemnek Kátai Mihály, híre lön — — n az étetésnek titkon. És noha még él vala a fejedelem, de tudván, hogy bevőtte a mérget: az egész imperiumban kibocsáták a hirt minden felé, Bocskai Istvánnak halála előtt egy néhány héttel: „hogy megholt Bocskai István.“

A felsőges Bocskai Istvánnak meghalásáról.

Nota: *Irgalmazz Ur Isten immáron ect.*

Bátorság lelkemben felette nagy vagyon,
Noha sok fájdalom tagjaimban vagyon,
Testem sok kinokkal megterhelve vagyon,
Sok keserőséggel szívem rakva vagyon.

Kassa szép városa, legyen Isten hozzád!
Ki tisztességemet nekem oltalmazád,
Hűségedet hozzám mindenkor mutattad,
Én királyi székem meg nem rágalmaztad.

Szívem hasad rajta hogy töled megválom,
Nagy keserőséggel tanácsid említem,
De ez földiektől nekem meg kell válnom,
Az halállal bizony ím majd meg kell vínom.

Kncses Erdélyország! futamjál előmben,
Légy vigasság nekem ily nagy gyötrelmemben.
Oh nagy Isten! s urak! hol vagytok igyemben,
Könnyebbséget, kérlek, tegyetek testemben.

Az én gyötrelmimet, intlek, lássátok meg,
Jaj a méreg miatt mert szívem hasad meg;
Tagom nyavalyától hogy nem nyughatik meg,
Jaj az én életem, hogy már nem halok meg.

Szonyu kínomat palotám jajgatja,
Én kiáltásomat ágyas házam hallja;
Tagjaim gyötrelmét az ég is csudálja,
Ki volna az ember ki engem nem szánna?

Jövel jövel hozzám hamar én Krisztusom!
Lelkemet ezennel én néked ajánlom,
Bádjadt testem penig a földnek ajánlom,
Halálom óráján mindennek azt mondom:

Szerető fiaim, urak és köznépek!

Kik én halálomon mostan jelen vagytok,
Nagy jó neven veszőm ti szolgálattokat,
Kik nagy zokogással atyátokon sirtok.

Testem fájdalmakkal noha rakva vagyok,
De eszöm és elmém nyitván helyén vagyok,
Királyi koronám előttetek vagyok,
Tündöklő zászlomat tireátok bizom.

Vegyétek fel gondját, kérlek, országomnak,
Helyt adjatok, urak, az én intésemnek;
Ugy adjon jót Isten, urak, magatoknak,
Hogy megőrizzétek ti az országtokat.

A hatalmas Isten titeket megáldjon,
Én testemmel együtt Erdélybe bévigyen,
Minden utatokban szerencsésé tegyen,
Minden tanácsokban tiveletek legyen.

Nó, menj immár lelkem, jövel én Krisztusom!
Mert bádjadt testemet tovább nem tarthatom,
Te szent országodat add meg nekem látnom,
A nagy dicsőségben veled uralkodnom.

1607. Meghalván lassan az mérög bevétel után a fejedelem, Kátai Mihály a fogságban igen megbizá magát, azt kérdi vala: „Kicsoda foglya vagyok én? Ki tart engemet in arresto? Akarrám bizony megtudni, és gondot is viselek jövődöben róla.“ Azután titkon a császárnak leveleket ira és egyebeknek is, melyekben kéri vala a császárt, hogy küldene Mandatumot, hogy a fogságból mindjárást elbocsáttatnék. Azután titkon hívá egy fő szolgáját*) — — — és committálá, hogy mentől hamarább a leveleket vigye el, és ő felségöktől hamarsággal hozzon kedves választ. A jó ifju legény követ nem türheti, hanem a Malom-utczába tekint estve, madarától elbúcsuzni, hogy oly meszsze utra menne. A szépen szóló madár mint Delila, a nyájasság közben kiveszi belőle: hova menne,

*) A név nincs kitéve az eredetiben is.

mi dologban járna, és mikor indulna; igen fogadá, hogy senkinek meg nem mondja. Reggelre kelve a követ Kassáról elindula és utára eredvén Jászóra mene. Nem türhető a csácsogó szarka, hanem a titkot, házat nyomkodó és látogató hőseknek reggel ottan megmondá. Azok hitősek levén udvarhoz, Nyári Pálnak a dolgot titkon megmondák. Nyári Pál ex consilio a követ után elküldte estve Kassáról, és megparancsolá, hogy Jászón ott érék és megfogván vissza vigyék az udvar hadabeliek. Azok éjjel Jászóra menének, és megtudakozák a Kátai követének szállását. Reggelre kelve, elkészüle utára a követ, és a búcsuvétel után fölüle és elindula. A fejedelem szolgálai mindjárt rajta lőnek, megfogák és mind levelestől Kassára vissza vivéek, honnan az urak sok titkokat megértének. Azután Kátai Mihályt, a megholt fejedelem udvara népe egy hajnalkor a fogságból kihozá, igen mondja vala: „Mit csináltok vitézek? Ugy cselekedjétek, hogy jó legyen, mert bizony megbánjátok! A romai császárra tiltom magamat.“ Amazok mondanak: „„El költél bizony arról!““ Midőn a piacra érének velle, a kő pelengérhez kezdének velle menni. Eszében vevé, hogy elkölt a tréfáról; reménkedni kezde. Amazok mondanak: „„Jer előbb csak, majd elbocsátunk.“ A pelengér alá vivéek, és Gyimes Ferencz azt kiáltá kivonván az kardját: „Nosza vitézek! tisztessége vesztett áruló az, ki e hitetlen árulót nem vágja.“ Elsőben Gyimes Ferencz vága, azután mindnyájan, izről izre a sokaság apróra elapritá a fejedelem megétetéséért. Azután mintegy kilencz óra tájban a felesége öszvesöpörteté a sok ezer részre aprított testet a pelengér alatt, egy lepedőben fölszedeté és ugyan azon nap Kassáról kivívén, azután Mislén eltemettette.

A fejedelemnek megétetéről és annak büntetéséről való ének.

Nota: *Rajtunk Istennek mostan nagy haragja. etc.*

Ha kérdi Isten, Kátai, te töled,
Hol vagyon neked kegyes fejedelmed?
Mit felelsz arra? Mert azt elvesztötted,
Testéből lelkét méreggel kiűzted.

Te is azt feleld, mit Kain felele,

A barázdából mikor öse vére

Fel kiált vala Isten eleibe:

Mi? nem voltam öcsémnek örzője.

Haj te áruló! örzője nem voltál,

Fejedelmünknek, de gyilkosa voltál,

Noha ő tőle nagyra méltóztattál,

De mindazokról háládatlan voltál.

Magyarországban nagyobb ur náladnál,

Nem tudom ki volt Kátai Mihálynál,

Tisztoddal mindent te fölül haladtál,

Fejedelmünknek becsületben voltál.

A mi kegyelmes fejedelmünk téged,

Érdemed fölött emelt volt fel téged,

Nagy urasággal látott volt meg téged,

Kit nem érdemlött volna meg személyed.

Csak nézte Isten, mit csinálsz, az égből;

Ha hálaado lész hozzá ezekről;

Elfeledkezél régi jó tettéről —

Gondolatod lön fejedelemségről.

Mint jára Judás — ha olvastad volna —

Jól tött urának hogy lön árulója?

Igaz példa ez, mert Szentírás mondja:

Önön maga lön magának hohéra.

Tudd-e mint jára Mydás kevélységben?

Mikor Bacchus ezt tevő eleiben,

Hogy a mit kérne tüle szükségében,

Megadná neki teljes életében.

Telhetetlenség környékező szívét,

És azt kíváná: valamire kezét

Ő ki nyujtaná, régi természetét,

Napnak elvenné arany fényességét.

Mikor Bacchus ezt tevő eleiben —

Ha valamihez Mydás király nyulna,

Elváltoznának azok mind aranyra —

A Midás király azt megbáná vala.

Mert sem ihatik, sem éhetik vala,

Telhetetlenség ezt mivelte vala,

Étke aranyra mert válik vala,

Ez áldást Mydás vissza adta vala.

Mydást azután Phoebus megcsúfolá,

Mert igen nagy számár füllel látá.

Téged bizony kevélység számarra,

Tött vagy annál is oktalmamb állattá.

Kevélység mit tön kilencz kar-angyalnak,

A kik magokban felfuvalkodának,

Istenök ellen hogy tanácskoznak,

Tudd-e? Mennyekből alá hányatának.

Ha forgott volna Biblia kezében,

Mózes könyvének szintén kezdetiben,

Megláttad volna harmadik részében,

Mint jára Ádám nagyra nézésében.

Minthogy Istenné akar vala lenni,

Mind jót és gonoszt meg akara tudni:

Azért kellett neki elváltozni,

Halhatatlanból halandóvá lenni.

Talám téged is Isten ő felsége,

Az ezer hatszáz és hét esztendőben,

Gyertya-szentelő havának végében,

Izenként nem tött volna be a földben.

De hogy éltöddben jót és gonoszt tudtál,

A jót elhagytad és gonoszt forgattál,

Urad székében ülnie akartál,

Megérdemlötted azt, a mit találtál.

Ebben főképpen vétél Istenednek,
 Annak utána minden feleidnek,
 Vétél magadnak és te nemzetednek,
 De summa szerint a magyar nemzetnek.

Hogy ily kegyelmes jó fejedelmünket,
 Ugy mint mi nekünk tagunkat vérünket,
 Ki által Isten jó egyességünket,
 Megadta vala mi békességünket:

Csalárdul tőlünk elvesztéd méreggel,
 Fog nélkül való élnék fegyverével,
 Kiért tégedet sok élős fegyverrel,
 Elapritának Kassán egy jó reggel.

Méltó nem voltál temetni a földben,
 Hanem vadaknak hollóknak gyomrában,
 Mindazonáltal testednek fölibe,
 Egy verset irok emlékezetedre:

Én, ki magyar nemzet árulója,
 Adtam uramnak mérget halálára,
 Kátai, Mislén egy kis sirban,
 Takarván fekszem sok ezer darabban.

Az ezer hatszáz és hét esztendőben,
 Kegyelmes uram halála eszömben
 Mikor forogna keserűségemben,
 Szerzém ezeket a Maros mentében. *)

Az idvezült fölséges Bocskai Istvánnak, Magyar és Erdély- ország fejedelmének szomo- ru haláláról.

Nota: *A jó hitű ember széled ez világon oct.*

Mély álomba merült, oszloptul üresült,
 Pusztaságra terült, gyalázatra került,

*) Összevetendő Huszti „Ó és Új Dácia“-ja 247-ik lapjával.

Szemében veresült, szívében keserült,
 Idejében vénhült, erejében gyengült —

Köszivü magyarság! kiben a pusztaság,
 Megrögzött a rabság, újult az árvaság:
 Micsoda durvaság töled — — ország,
 Ha most is vigaság dolgod és nyájasság?!

Szomoru ruhával, feketített gyászszal,
 Siralmas orcával, elholt ábrázattal,
 Festett lobogókkal, keserves zászlókkal,
 Nézd! az urak haddal, mint mennek bánattal.

Ama bévont hintó, és hat fekete ló,
 Kit a sok udvarló körül vött, sok zászló
 Valjon mire való? Bezzeg sok a jajszó!
 Nem nyert csak egy ló, s mind sir a sok báró.

Csendes szép lépéssel, alázatos szinnel,
 Kit visznek bús szívvel, siránczó szemmel,
 Mit akarnak ezzel, a sok énekléssel,
 A papi sereggel, deákkal, mesterrel?

Föld bé szemeidet, nyisd meg füleidet,
 Hallhatd sa ezeket, a siró ígéket,
 Elveszszek, ha többet értél ilyeneket:
 Megölték fejünket, jó fejedelmünket!

O váratlan fortély, véletlen jött veszély,
 Judás szívü személy, iszonyító fekély!
 Im mily nagy bűt szerzél, mely kárban léledzél,
 Jó uradnak kevés, halállal fizettél.

Köszivü kegyetlen, élető hitetlen!
 Tigris velt olmédben, scorio lelkedben,
 Uradat bor közben, itatván méregben,
 Hogy valamennyiben nem szántad szivedben?

S lásd mely nagy jót kapál, csak magadnak ártál,
 Urunkon a halál mert ugyan nem regnál:
 Lelke a Krisztusnál, teste az országnál,
 Hire pedig fenn áll az egész világnál.

De te — sok kinokra, sok ezer szablyára,
 Sok színü halálra, méltó gyehennára —
 Nero maradékja, Judás unokája!
 Nem mehetél nagyra az ő halálába;

Sok részre vagdalva, sok izre konczolva,
 Sok dirib-darabba, vettetél pokolba.
 Áldott legyen annak karja és a kardja,
 A ki ezt próbálta, mert jó urát szánta.

S hát ti szelid Muzsák, számkivetött Nymphák!
 Kiket a magyarság megunt mint az ország,
 — Noha vagytok csuftság — de háládatlanság
 Ne legyen, parasztság bennetek a vakság.

Ha udvar nép szánta ötet elannyira,
 Halálát bujában hogy megis torlotta,
 Nemde méltó volna tehát siratnia
 Nektek is, ő rajta könnyet hullatnia?

Bűn nélkül egy sincsen földi emberekben,
 Rágalmazás közben jusson eszetekben,
 Azt hagyja az Isten Moizes könyvében:
 Holtakat hírekben tartsunk tisztességben.

Alexander marka ha nem volt ő nála,
 Nem is volt annyira terjedt birodalma,
 Így minden ő reá méltán panasználja,
 De ki Krisztus tagja, azt már megbocsátja.

Fényes szerencséjü, jó emlékezetü!
 Kit sirat minden szü, mert holtad keserü,
 Mely szép tekintetü valál s éles szemü,
 Mely kegyelmes szívü, mely drága erkölcsü!

Magyarok paizsa, igazság oszlópa,
 Jók oltalmazója, gonoszok rontója!
 Hova mégy a sirba, előlünk a porba,
 Pásztor nélkül néma és kevés juhocska —

Sok farkas környülünk, melyektől rettegünk,
 Tudjuk hogy vezérünk vagyon, egy Istenünk,
 De drága tükörünk valál te közöttünk,
 Kinek örvendeztünk, kivel dicsekedtünk.

Ha te minket elhagysz, mint a hogy el is hagysz,
 Utánad csak bűt hagysz, csak keserü jájt hagysz,
 Minden jót elragadsz, árvaságra juttatsz,
 A pusztaságra hagysz, ha nekünk szót nem adsz.

Nedves keszkenőcske! kit szememnek könyve,
 Sűrűen megtölte, meghata bő vize,
 Te légy ennek jele, keserűség mérge
 Hogy bément lelkembe, szívem közepibe.

Nó im megfacsarlak: Hol vagytok már urak?
 Nincs-e fia annak a drága atyának,
 Itt-e vége annak a jó akaratnak,
 Kit ajánlottanak az előtt urunknak?

Megvénhűdt katonák, fizetetlen szolgák,
 Rongyosult besliák, nyomorodott árvák!
 Bizonyosság az ország, voltatok jó szolgák,
 Kiről jutalomság mennyei boldogság.

Ne nézzétek dolgát, megszorult tárházát,
 Láttátok jóvoltát, kegyes akaratját,
 Mutathat Isten mást, fáradság váltását,
 Ki megadja árát, munkátok jutalmát.

Kisérjétek el bé ti ötet Erdélybe,
 Az urak székekben hadd üljenek helyben;
 Leszen jövődöben csak hamar időben,
 Hogy ő nemzetünkben lesz emlékezetben.

Hadat szállítani, törökkel alkunni,
Némettel tractálni, erős frigyét kötni,
Népet gubernálni, megtelepíteni,
Megválni hordozni, ki lesz jobb viselni?!

Nó ez Isten dolga, ti ötöt azonban,
Fogjátok ágyában, szomorú boltjában,
Vigyétek a sirba, utolsó házába,
Holott nyugovásban, lesz csendes álomban.

De a vitel közben, keseredett szüben,
Sirjatok lélekben, ezt mondván ezenben:
„A kihez éltünkben biztunk legerősbben,
Azt tesszük a földbe romlandó selyében.“

Magyarok bölcs atyja, nemzet megszánója!
A kit csak mutata Isten s meg elhiva,
Judas maradéka, kit pénzért elolla,
És minket elronta, tőled hogy megfoszta —

Immár az irigység, nem bánt semmi inség,
Drága test! békeség, legyen már könnyebőség,
Testedben szép épség, lelkedben csendesség,
Krisztusnak dicsőség, örökös fényesség.

Országod országnál jobb legyen ez rosznál,
Kit romlásban hagyál, mert úgy is találál;
Immár mindnyájunknál siralmas bánatnál
Nem marad a bűnül egyéb ohajtásnál.

Többet nem szólhatunk, téged im itt hagyunk,
Most csak mi siratunk, kik szegények vagyunk,
De jövődöt mondunk, hamar időt hagyunk,
Országostul sirunk, rajtad és zokogunk.

Adja Isten jóra, mit szívünk vádolna,
Gonoszt távoztassa, tőlünk elfordítsa,
Hazánkat megtartsa, békességbe hozza,
A ki magyar tagja, tudjuk ezt kívánja.

Ugyan azon felséges Bocskai István fejedelem haláláról irattatott siránkozó versek.

Clari et potentes Pannoniae Duces,
Chorus Baronum et tu generosior,
Vulgique egeni turba senta
Cum Procerum, Comitumque copis.

Tristes querelas pectore langvido
Plangore mixtas fundite, et aëra
Implete moestis questibus nunc
Mille modis sonitus ferendo.

Atrâ favillâ spargite nunc caput,
Pulloque frontem syrmate cingite.
Venit dies en ultionis
Ultima Pannonicas ad oras.

Cujus venenum, virus et asperum
Pannon columnam diluit, hem! tuam
Stantem, potentem Principemque
Sustulit e medio Triumphum.

Heröem iniqua, eheu! Stephanum, Atropos
Injurioso calce petit furens.
Fulcro hoc dirempto, cuncta passim
Ergo cadant pereantque, oportet.

Si Troja planxit magnanimum Hectora,
Ducem severum pro meritis pie,
Grajumque matres ejulando
Si lacrymis decorare Achillem:

Quis quæso tanti funera Principis
Non tristis plangat? Quisque recondere
Posset dolores cordis aegros
Hac super immerita ruina?

Zetes hic alter finibus Harpyas,
Orisque nostris Eumenidas truces
Divisit, Heros, rite sceptro
Vi superum, requiemque fessis

Virtute summa praeuit Hungaris;
Almam fidem post e tenebris Stygis
Solutus reduxit — fata dura —
Interimens Furias scelestas.

Cyrus secundus, Codrus et Hercules,
Fortis Camillus, Numaque maximus,
Theseus erat Fautor per orbem,
Mucius et Decius coruscus.

In hoc micabant laus, pietas, decus,
Honor potenter, nudaque veritas,
Candor benignus, ceu Poli inter
Sol nitidos roseus planetas.

Cujusque virtus clarius igneo
Fulsit pyropo, parrhasia et nive aut
Carbunculo: O quanto Deus nos
Principe despolias colonos!

Hunc — credo — casum scilicet ingemit
Tristis Notus, nec non Hyadae simul
Omen minaces innuunt hoc
Insolitis pluviis frequenter;

Arclurus ipse et Cimmeriis Poli
Involvit aedes nubibus, æra et,
Lugendo nobis spargit umbram,
Ob miseram Ducis hanc ruinam.

Nec desinas tu Pannon egens ope
Deflere damnum hoc irreparabile,
Sed Principi praeconia affer,
Et recinas benefacta semper.

Omnis salus, spes, gloria et inclyta,
Fasces superbi sub tumulo hoc jacent;
Rusto fer ergo sponte sarta,
Vota simul cineri beato.

Salveto regni jam columen pium, et
Phoenix! Vale Lux! Elysiae plagae
Manes colant oras, precamur,
Fama solo vigeat superstes.

Stephanus Sid. Szikszai.

Euphemisticon

*Carmen de veneris die, quae Serenissimo Ungariae et Trans-
sylvaniae Principi Stephano etc. felix et salutaris saepius
illuxit. *)*

Alme volubiliū moderator Phoebe dierum!
Si fas pauca loqui, te duce pauca loquar.
Tu quoque quae niveis peragras Venus astra columbis,
Ad mea propitio numine vota veni!
Vos Stephani primos vidistis Principis ortus,
Lucinae genitrix quum pia sensit opem.
Per vestros radios supera defluxit ab Aetra
Spiritus immensi vis animosa Jovis.
Qualis in Alcidae generoso pectore, qualis
Aeacidae geminis Tyndaridisque fuit:
Festa sit in nostris tua lux, Cythereia, fastis
Semper, et hunc solem candida gemma notet.
Clara dies veneris Jani sociata calendis
Nascenti Stephano lumina prima dedit,
Aurea qua surgit septenis Dacia castris
Et spectat Jannas cultu Colosvar aquas —

*) Megolvasandó ide vonatkozólag a „Tudományos Gyűjtemény”
1818. évi I. köt. 68—75. V. köt. 132—133. lapja.

Dux Stephanus, Venerisque dies et Janus et annus
 Principium capiunt (quod bene vertat) idem.
 Luce pia veneris Stephanus descendit ab arce
 Quae de Falconis nomina rupe gerit, *)
 Indutusque piis adversus Teutonas armis
 Pro se proque suis ad nova bella ruit.
 Lux veneris stravit germanica castra Dioszegh
 Frugiferis late qua spatatur agris.
 Illa dies captum Peczem stratasque cohortes
 Faustaue coelesti proelia vidit ope.
 Lux veneris fulsit, gratans Cassovia quando
 Victori Stephano seque fidemque dedit.
 Insuper interea victricibus Italus armis
 Cedit, et e tota pellitur Ungaria.
 Lux veneris sceptrum tibi dat signumque peramplum,
 Et capit invita turcica dona manu.
 Lux veneris Bastae vires Edelineae repressit,
 Et dedit ex illis, mille, per arva, neci.
 Hic Mars inflatum Bastam, victoria turmas,
 Spes animos, vires destituere manum.
 Castra die veneris Colonica Mars fudit atrox
 In mediisque armis fulsit amica Venus.
 Strata cadaveribus sunt Kellemsia rura
 Et rubuit rapidus caede frequente Sebes.
 Lux veneris fulsit, quum Kővár ad Aethera surgens,
 Quo rapit auríferas Lapus amoenus aquas,
 Dux tibi depositis germanus tradidit armis,
 Et Dominae Rivus **) sub tua sceptris redit.
 Fausta dies veneris tibi Princeps maxime reddit
 Szathmár, dividuis quam Szamos ambit aquis.
 Vane, duci Stephano, frustra germane, repugnas,
 Omnes vincendi nam tenet ille vias.
 Lux veneris Filecum sublimi rupe locatum
 Subjugat, et Stephano reddit amica suo.

*) Solyomkö.

**) Nagy-Bánya.

Hinc Szecien rapidis victoria pervolat alis
 Danubioque tenuis panditur omnis humus.
 Lux veneris Bastam liquentem vidit Eperjes,
 Cui sparsit trepidas lachryma multa genas.
 Perge senex vulpes, et non tua desere rura,
 Hic nihil est, quod jam fraude favente geras.
 Luce tua, Venus, hausit edax ante-urbia flamma,
 Quae Posonum late Danubiumque vident.
 Basta repentinos spectans e moenibus ignes
 Indoluit, ferrum sic hebes esse suum.
 Luce etiam veneris victricia senserat arma
 Gens Moravum, quos pax foverat ante diu.
 Hic toties fractasque manus conflataque frustra
 Stravit Dux Michäel agmina Dengelegus.
 Luce sacra veneris Pannon Trenczine potitur,
 Teutonicos stringit compedibusque pedes.
 Haec plaga fert tepidas, coelestia munera, thermas
 Vagus amoena vagis qua secatur arva vadis.
 Alma dies veneris Quintili *) mense reclusit
 Et Fogaras arcem et subdidit imperio.
 Hic tibi se vicit Teuto discordibus armis,
 Jam sículus jussis paret Aluta tuis.
 Lux veneris fulsit, quum Principis ora Kolosvár
 Vidit, et invicto plausit amica Duce.
 O bene habet, magno civis gratatus alumno
 Natali reducem suscipit urbe ducem.
 Lux veneris celsum deponat ut arma Segesvár
 Jussit, et expulso Teutone parta quies.
 Jam Sículus, jam Saxo tuum Dux inclite vultum
 Obsequio pergunt demeruisse suo.
 Lux veneris tractus Huszti tangentiaque astra
 Moenia, dimisso Teutone, reddit ovans;
 Nunc jam Carpatico fusus de monte Tibiscus
 Per tua regna vado liberiore fluit.

*) Julius.

Luce bona veneris Patachinam venit in urbem
 Laetifice Forgács foedera pacis habens.
 I Stephane! et Janum cum magno claude Rudolpho
 Et compesce brevi bella cruenta sera.
 Prospera lux veneris forti obsidione coarctans
 Restituit castrum Pontificale novum.
 Pro te stant superi, tibi Pallas Gorgona sumpsit,
 Armipotens Mavors militat ipse tibi.
 Lux veneris claro cinxit diademate frontem,
 Et plausit Stephano Regia Buda Duci.
 Danubii vitreo plauserunt gurgite Nymphae,
 Et fulsit radiis laetus Apollo suis.
 Lux veneris Marisae sublimia moenia Devae
 Praesidio frustra fortia Teutonico,
 Victori Stephano pacatis reddidit armis,
 Et posuit crebros Dacia pressa metus.
 Lux veneris celsi patefecit claustra Murányi
 Jam tua Rattibor jussa fidelis obit.
 Carpatum in coelos Stephanum atque cacumina tollens
 Jungit sarmaticis ungara regna plagis.
 Luce nova veneris Zolyom se dedidit altum.
 Cremniumque vagis insinuata jugis.
 Hic tibi fulva coquit montanus Tauto Metalla,
 Aurea commutans fert tibi dona Midas.
 Lux veneris Tokajum Ruberi ergastulo solvit
 Tarda licet fuerit, deditione tua est.
 Nunc Bodrogus placido miscet vada lata Tibisco,
 Per juga jam lymphas libera liber agit.
 Lux veneris reddit redivivae moenia Lippae,
 Thrax iterum dubio te colit obsequio.
 Efficit hoc virtus, ut tu vel ab hoste proberis
 Et redeant Moesi sub tua signa truces.
 Phoebe, potens astris! Rex coeli, et luminis autor
 Sic tua te Daphna, sic tua Delus amet,
 Et matutino radias quae lumine Diva
 Sic te Mars propior sic tua Cyprus amet.

Ambo serenantes Stephano depromite vultus,
 Et date magnanimo prospera cuncta Divi.
 Semper ei vestram felicem reddite lucem:
 Phoebe tuum solem, tu Venus alma, jubar—
 Lauream tu capiti, tu myrtea mittito sertam,
 Ludat per placidas utraque bacca Comas.
 His super accedat pacalis ramus Olivae,
 Et decoret te simul Pallas, Apollo, Venus.

Stephanus Szamosközi.

Epigramma.

Qualis ubi roseum Tithonus purpurat ortum
 Tranatoque polum carpit olore Venus—
 Laeta serenantem sensim lux inficit orbem,
 Redditur et rebus, qui fuit ante color;
 Deformes fugiunt tenebrae, redit ignipotens Sol
 Purpureisque petit celsa serena rotis:
 Talis Dux Stephanus fulgens victricibus armis
 Aerumnas patria servitiumque fugat.
 Candida libertas Astraeaeque sancta revertit,
 Et pia restituit patria jura Themis.
 Diffugiunt Erebumque petunt Alemannica monstra,
 Et meritas poenas vindice caede luunt.
 Vive diu Princeps, Superorum munus! et unus,
 In quo Spes patriae praesidiumque situm est.
 Te tremant hostes, tibi totus serviat Ister
 Et diuturna tuis sit rediviva salus.

Stephanus Szamosközi.

1607. 1. jan. látgy esős idő, és szivárvány látszik.

1607. 6. jan. két szivárvány látszik. A bodza fa, csanál és földi bodza igen megindulnak: egy ujjnyi földi bodza és fái bodza jövést találtunk a kertekben 26 die. Az eb-kapor is virágzott. Ilyen időt télben a mostani emberek soha nem említének hogy volt legyen. Nagy sokáiglan esős idő tarta és nagy homály, béborult idő

lön sokáig, hogy a napot is sokáig nem láthattuk, és az éltető ég is a szelek által a ködöktől és homályos fölhöktől sokáig meg nem tisztított.

A következő pestisnek materiája és előjáró jegye volt, mint a következő július havában megtetszett.

1607. 2. januar. reggel föl-szél indul, és a felhőt megszagatván az eget megtisztítja és az időt megderíti.

1607. — — febr. a megholt fejedelem testével Kassából kiindulnak, hogy Erdélybe vigyék eltemetni.

6. febr. Tokajba érnek a fejedelem testével.

7. febr. által vivék a fejedelem testét a Tiszán Tokajnál az alsó Patkó-kőnél egy órákor délután; vélle voltanak az urak közül: Homonnai Bálint, Czobor Mihály, Szokolai Péter, Homonnai György, Nyári István.

11. febr. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemségre választatik az országtól Erdélyben.

11. febr. a császár commissariusi Turzó György és Forgács Zsigmond Kassára érkeznek. Gyulai István szót ada ki nekik a fokról; mely dologért kicsinyen mulék, hogy feje nem esék, mivel nem ő reá bizattatott vala Kassa, és hogy a generalis Magocsi Ferencz tiszti ellen cselekedett volna, a kire az ország az urakkal Kassát és a tractát bizta vala.

12. febr. ismét újabban Rudolphus császárhoz hajla az ország, és megadván Kassát a commissariusoknak örömet lövének Kassán az ágyukkal. — — — — —

19. febr. ugyan azon császár commissariusit Tokaj várába is bebocsátván, a várat megadák, és ott is délután egy órákor az ágyukkal három izben lötetének.

22. febr. eltemették a fejedelem testét Gyula-Fejérváratl Erdélyben. Homonnai Bálint hirtelen kiszalad Erdélyből; mert Rákóczi Zsigmondot a gubernatort választották volt fejedelemségre a fejedelem temetségeig; jöllehet Bocskai István Homonnai Bálintot hagyta volt testamentomában a tanács uraknak és az országnak, hogy az erdélyi fejedelemségben ő legyen successora. Kijövéen Homonnai Bálint Erdélyből (ki a magyarországi tanács uraktól úgy bocsátatott volt a fejedelem testével Erdélybe, hogy a temetség

után mindjárt succedáljon a fejedelemségben Bocskai urunknak de hír nélkül Rákóczi Zsigmond választatott volt fejedelemségre) igen megháborodának a tanács urak rajta, és Illyésházi István ilyen levelet íra Rákóczi Zsigmondnak az erdélyi új fejedelemnek.

Illyésházi István levele.

Paria literarum Splis ac Magnifici Dni Stephani Illyésházi, ad Sereniss. Dnum Principem Transsylvaniae, Splem ac Mag. Dnum Sigismundum Rákóczi datarum. Illustris et Spectabilis domine et frater observandissime! Post Salutem et Servitii mei commendationem.

Az Ur Istentől egészséget és minden jókat kívánok kegyelmednek. Itt mi felénk olyan hírek érkezének, hogy Erdélyország kegyelmedet választotta volna ott való fejedelmének a szegény Bocskai uramnak tanácsi és a török császár censensusa ellen. Azt is beszélék hogy kegyelmed hátra vetvén azokat a végezéseket, a kiket a szegény ország sok kárával és vére hullásával végre való megmaradására valót végezett volna, semmivé akarná tenni. A végezés pedig az, hogy a német nemzetség Erdélyhez, sem pedig ahoz a mit engedtek Erdélyhez, ne avassa magát; hanem egy fejedelem legyen Erdélyben, s a birja ezeket. Erre penig a kívánságra a vitte a magyarokat, hogy ez okkal és ez szín alatt megtarthassák Erdélyt és az oda való földet a török hatalmasságától. Minthogy immár mind a boldog emlékezetű Maximilián és Ferdinánd császár eléggé megpróbálták és kísértették azt, ha megtarthatnák e Erdélyt fegyverrel; de minthogy Erdély igen oda bé vagyon, Buda, Esztergom, Fejérvár, és a több török végházak mind előtte fekszenek, nem vihették véghez soha, hogy megtarthatták volna: számtalan sok kincset költött főképpen Ferdinandus császár reá és Maximilián császár, de nem tarthatták meg. Utolszor ő felsége Rudolphus császár urunk is kezéhez vevé. Mi következék belőle? Az, hogy szinte a bécsi kapura hozák mind a törököt s mind a tatárt, és csak a Ur Isten oltalmazza meg bennünket, hogy az egész hazánk török birodalma alá nem esék. Ezek és sok egyéb igaz okokért ment császár ő felsége és a német tanács is arra, hogy Erdélyt kihagyják a végezésből a hozzá tartozó tartományokkal egyetemben. A török-

től is ezzel is hogy megoltalmazták és Magyarországnak megtartásuk. Senki nem lehet oly vak, a ki ezt által nem látja, hogy ha Erdélyben török férkezik, hát Magyarországnak el kell belőle veszni. Immár azért ha ezen az úton, a kit végeztünk, megtarthatjuk Magyarországnak és a keresztyénségnek javára, micsoda lelkiismeretű magyar az, a ki hazájának és a magyar nemzetnek javát és megmaradását inkább nem kívánja, hogynem a maga hasznát.

Azért kegyelmed jól meglássa mind az eleit, mind a közepit, és a végét is ennek a dolognak jól megrostálja kegyelmed, maga vagy gyermekei hasznáért kárt ne tegyen kegyelmed az országnak, se pedig új háboruságot és új veszedelmet ne indítson a szegény országnak. Meggondolja azt is kegyelmed, hogy immár mint szintén én, kegyelmed is elhajlott a délről, beteges is, de legfőképpen az Istennek ítéletitül féljen kegyelmed; az igaz keresményét is, szép gyermekit is e miatt kegyelmed szerencsére vesse: bizonynyal higgye kegyelmed, hogy az Ur Isten igen igaz bíró. A romai császár és a török császár is consentiált ahhoz, a mit szegény Bocskai uram rendelt volt az erdélyi dolgon; ugyan meglehetett volna, hogy az erdélyiek is választottak volna, a libera electio ugyan helyén maradhatott volna, hiszen Homonnai uram is kegyelmed fia és tagja; higgye kegyelmed, hogy sem német, sem magyar, sem semmi nemzet nem dicséri ezt a kegyelmed dolgát és maga haszna keresését, sem az Ur Isten sem fogja kegyelmedet nyomossá tenni benne.

Innen császár urunktól semmi ok nem adatik; valamit végezett az országgal, azokat mind megtartja, de a mint látom immár mi magyarok és kegyelmed leszen az egyik, ki felbontja. Sokkal könnyebb háboruságot indítani, hogysem békességet szerzeni. Megérnénk most egyszer velle, mennyi nyomorúságot és pusztítást szenved szegény hazánk, bátor ne indítanának többet. Ha kegyelmed okot fog adni hozza, hogy ezt a végezést, kit én végeztem, megbontja kegyelmed, méltán az egész magyar nemzet valamig a kegyelmed nemzetségében egy tart, méltán halálos ellenségeknek tarthatják és átkozhatják őket. Azért kegyelmed értsen egyet Homonnai urammal, és alkudjék meg vele, hazánknak javát és megmaradását nézze kegyelmed, nem csak a maga hasznát és becsületét. Ehez a kegyelmed cselekedetihez képest Báthori Zsigmond is Prá-

gából elindult, oda megyen Erdélybe, kegyelmed őrizkedjék tőle. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex arce Trincsin, die 12 martii, anno 1607.

Illustriss. D. Vestrae

Servitor et frater deditissimus

Stephanus Illyésházi, m. pria.

1607. 17. martii Lyszka városát Tokaj várától elszakasztják, és a szepes-váraljai káptalan prépostjának Hoszsztutóti Lászlónak foglalják és ismét megadják.

LIBER III.

Itt kezdik a papi jószágokat a haza jödőkö papoknak megadni és lassan lassan a Bocskai István fejedelemtől jókarba állatott dolgokat vissza más karba állatni.

1607. 18. martii a budai basa Tihája másod magával feljőve Budáról és a török császár akaratjából Ungvárra mene, hogy Homonnai Bálintot Bocskai István helyett Magyarországnak és Erdélynek fejedelmévé tennék. De Homonnai Bálint elméne előttök Kővárba, és a fejedelemséget föl nem vevé, előtte viselvén mind a király becsületit, s mind országunknak békeséges állapotját, hogy új háboru ne támadna a Fejedelemség miatt. Kevés ember találta-lik ilyen, hogy az ambítiótul meg nem győzetnék, és a felső potestáson, mikor unszolják velle, és ilyen módja volna benne, hogy nem kapdosna és magáról le lerázná —

Sed felix, qui sua sorte contentus vivit.

1607. 19. apr. az uraknak Rozgonban leve gyűlések a fejedelem halála után; ott voltanak a Rudolphus császár urunk commissariusi is, Turzó György és Forgács Zsigmond, holott arról tractáltak, hogy Homonnai Bálint menjen az erdélyi fejedelemségre a megholt fejedelem testamentoma és a két császárnak consensusa szerént, Rákóczi Zsigmond pedig resignálja az erdélyi fejedelemséget.

1607. 20. apr. Turzó György a rozgoni gyűlés után ilyen levelet írt Rákóczi Zsigmondnak az erdélyi fejedelemnek:

**Paria literarum per Magficos Dnos Commissarios ad Illust-
ris. D. Sigismundum Rakóczi exaratarum in Trans-
sylvaniam.**

Illustrissime Dne etc. Servitiorum nostror. etc.

Sok jó szerencsével és boldog csendes állapottal, hoszszu ideiglen való egészséges étellel áldja meg Isten kegyelmedet!

Mit izent legyen kegyelmed minékünk Erdélynek állapotja és magának minden rendbeli dolgai felől, meghitt fő követő és atyjafia által, s annak utána is bizonyos levelében mindenikről mit írjon, nyilván és bőségesen megértettük.

Mindazokat azért magunkban igaz ítéletünk és elmélkedésünk szerint aequa lance ponderálván, és mindeneknek mind eleit utoljárt, és gonosz végét diligenter perpendálván, és akarván szerelmes hazánknak szép megmaradásának és benne levő kedves egységének mostani kíváncsi állapotját minden tanácsunkkal, igyekeztünkkel és tehetségünkkel erősíteni és nagyobbra kiterjeszteni —

Én Turzó György, mellénk vevén Dóczy András uramat és Hoffman György uramat ő kegyelmeket, mentünk vala ki Homonnai Bálint uramhoz ő kegyelméhez Rozgonba, ugymint szemben lételünkre és egymással való beszélgetésünkre rendeltetett helyünkre; holott ő kegyelmével a dologról bőségesen beszélgetvén és mindeneket előszámlálván, sok bizonyos szép levelekből minémű jó akarattal és affectioval legyen ő kegyelméhez mind a hatalmas török császár s mind peniglen a vezér, nyilván és kétség nélkül megértettük. De sőt egy fő szolgájától is, ugymint Budai Istvántól, ki csak akkor a beszélgetés közben érkezék a vezértől, és a mi bizonyos követinktől is, ugymint Kékedi Györgytől és Csató Imrétől, kiket a budai basához hcsátoltunk volt, értettük azt, hogy semmiképpen a török nem akarja szenvedni kegyelmedet ott az országban, sőt még a mely Musztapha kapucsi basa kegyelmednek a zászlót, botot és szablyát vitte, azt igen iszonyu kínos halállal, (noha nagy summa aranyon váltotta volna meg életét) ölette meg

bizonyosan a vezér; azzal meg nem elégedvén, minden marhájában zsákmánt tétetett, és a házat is, in terribile aliorum exemplum, tövéből kiégettette és porrá tétette sat. A deáknak peniglen, mely a Homonnai uram nevét kivakarta a levélből — mert bizonyos az, hogy nem a kegyelmed neve volt a vezér levelében, hanem Homonnai uramé — a félkezét elvágatta, s annakutána fejét vétette. A mi peniglen mind ezeknél nagyobb és az egész Erdély országának ártalmasb, s a mellett a mi szegény hazánknak is — ki mind ez ideig is Erdély miatt romla ennyire és pusztula — veszedelmes: mely hadát a török császár a Kazulra akarta bocsátani, és a többi kin levő hadakat is mind törököt, tatárt, kiknek bé kellett volna menniek, a vezér megtartóztatta, s teljességesen mind csak Erdélyre fordítani akarja, oly szándékban levén, hogy ha szintén a vajdaságra Homonnai uram nem menne is bé, átalán fogva mást akarna bévinni a vajdaságra, az országot teljességesen megrontani, és kegyelmedet tűzzel vassal persequálni. etc.

Mely exemplum és indulat, a kegyelmeden és az egész országon való hoszszuállásoknak — a mi vékony értelmünk szerint — valjon nem bizonyos oka é? És mi következhesék belőle, kegyelmed mint eszes okos ur, bölcs ítéletivel ítélje meg maga is. Meggondolván azért kegyelmed mindezeket a bizonyos okokat, hogy immár kegyelmed törődött idős és beteges, s ha ilyenkor kegyelmednek holtá történnék, kegyelmed felesége, gyermeke mint maradnának és mire jutnának, azt csak az Isten tudja; nem lenne-e valami veszedelmek, gyalázatok, és romlások, akár ki is meggondolhatja.

Kérjük annakokáért kegyelmedet az Istenért is, kegyelmed mint atya szerelmes gyermekével, úgy igazgattatván fő eszes okos emberek által, végezzen minden jót, egymással szépen meg alkuván, s ő felségének először mindeneket hurré adván, jöjjen ki Erdélyből kegyelmed s az országnak ő kegyelmét commendálván vigye bé a vajdaságra, mely kegyelmednek sem gyalázatjára, sem peniglen kissebbségére nem esik, azt jól látjuk. De minthogy töröknek ő kegyelméhez való declarált jó akarattját nyilván eszünkbe vötték, és a botot zászlót immár el is hozták ő kegyelmének, s Egren vannak véle, csak hogy addig mig kegyelmed végez ő kegyelmével, nem acceptálja: kérjük mégis kegyelmedet, holott jól tudja azt kegyelmed, soha kegyelmednek nem akartunk gonoszat,

hanem mindenkor javára voltunk és igyekeztünk, mind magának s mind az egész országnak csendes megmaradását és javát s mind peniglen e mostani hazánkban való szép békességet jól meggondolván: szálljon magába, és addig mig én Turzó György ő felségének Mátyás herczeg urunknak bizonyos és kiváltképpen való hivataljából felmegyek Bécsbe, holott ő felségének mindeneket proponálván s diligenter eleibe adván, értésére kell adnom, végezzen minden jót ő kegyelmével, ő kegyelme pedig ad ulteriorem usque suae Mattis resolutionem csendességben legyen, és a kegyelmed salvus conductusára is bé nem megyen. Mert ha kegyelmed addig semmi bizonyost ő kegyelmével nem végez, a botnak is és zászlónak kezéhez való vételét kényszeritetnek megengedni ő felségnek. És annakutána mint succedáljon kegyelmednek a dolog, azt csak az Isten tudja. Szuhai Gáspár uramtól a kegyelmed főszolgájától és meghitt atyjafiától szóval is izentünk kegyelmednek bőségesen, higgye meg szavát ő kegyelmének és mindenekre teljes választ írjon minekünk. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó szerencsés egységben. Datum Cassoviae, die 20 aprilis, anno 1607.

Mathias Granyai, Secretarius
m. pria

1607. 24. augusti in festo Bartholomaei, az országot Rudolphus császár Pozsonyban diaetára hívja, hogy szent Mihály napig celebráltassék.

9. septembris azt hallók meg, hogy a német herczegök és urak nem jöttek és nem is akarnak jöni a diae ára. A mely frigyleveleket annak előtte a megholt fejedelemnek és az országnak adának volt Rudolphus császár és a herczegök pecsét alatt, Rudolphus császár azt mondja vala, hogy nem az ő hírével és nem az ő engedelmeiből cselekedte azt Mátyás herczeg, és ez okon haragszik rá, nem is akarja azt a végezést megtartani, hanem az insurrectioért vindicálni akar.

A magyarországi követek ezt hallván, azt mondák: hogy ők az országgal a pecsétes confederatiohoz tartják magokat és a hűséghez, és kétször protestálnak, hogy ha a confederatiót valaki fölbonthatja, Magyarország oka nem lesz, és ha mi romlás esik valamely országon és nemzetségen, Isten annak okát büntesse meg.

Ez idő tájban Rudolphus császár az Imperiumbeli státusokhoz minden felé követeket bocsáta, segítséget kér vala a státusoktól, hogy a confederatio ellen is hadd állan meg boszuját a magyar nemzeten. Az imperiumbeli státusok megértvén a császár kívánságát, gyűlést ténének, és a császárnak a követek által ilyen választ adának írásban:

- 1.) Imperium nunquam arma tulit in hungaros.
- 2.) Num quid oppugnabimus Hungariam antemurale Christianitatis?
- 3.) Violenta media contra hungaros nunquam valebunt.
- 4.) Fidem datam esse servandam cuilibet, etiam gentiles sanxerunt.

Ez dorgáló és pirongató feleletet hallván és értvén a császár, a bécsi pacificatiót helyben hagyá.

1607. 25. septembris üstökös csillag támada napkelet és éjszaka között: az üstöke dél felé áll vala; elenyészék vagy elfogy 20. octobris tájban.

1607. 20. octobris a hajduság a Tiszán túl másodszor föltámadta, Nagy András kapitányok lévén, és a népet újonnan esketni kezdék Magyarország hívségére, és magyar fejedelem hívségére. A hajduság Homonnai Bálintot akará erővel is fejedelemmé tenni, de ez semmiképpen a fejedelemséget föl nem vevé. Báthori Gábor nagy haddal által jöve a Tiszán Ecsedből tarackokkal, Tarczalra szálla. *)

Nagy nehezen szállithaták le az urak a hajduságot, nagy kártételek után, hogy helyben hagyá Rudolphus a confederatiót vagy bécsi pacificatiót. Volt a hajduság második leszállítása 19 aprilis 1608.

1608. 5. martii Rákóczi Zsigmond Erdélyben az országtul elbúcsuzik és Magyarországra kijöve.

1608. 7. septembris Magocsi Ferencz bémegyén Kassára a generalisságra.

1608. Báthori Istvánné, Homonnai Frusina aszszony meghal ultima octobris. Eltemettetik Váradon a templomban.

*) Oldalirás: Itt a hajdukkal való zenebona inseráltassék....Ki tudja mi okból, elmaradt.

1608. Mátyás herceg melléje vevén a magyarokat, Csehországban Prágára méne a magyar koronáért, és Rudolphustól a koronát kivén, haza hozá Magyarországra, kiért a magyarok Mátyás herceget 19. novembr. magyarországi királyságra megkoronázták Pozsonyban. És mikoron Illyésházi István és a Cardinal Forgács Ferencz, fejébe tötték a koronát, kivonván pallósát a király, Bécs felé kétszer vágott (a király koronázatlan szokás az, hogy így vágjon, ad orientalem et occidentalem plagas) nap keletre s nap nyugotra egyszer-egyszer. A koronázás után Illyésházi Istvánt palatinussá választották, Homonnai Bálintot Judex Curiaeságra, Magocsi Ferenczet generalisságában hagyták és confirmálták, Homonnai Györgyöt, Korlát Istvánt, Bornemisza Jánost, és Kékedi Györgyöt szentölt vitézökké tötték, Czobor Mihályt komáromi kapitánynya, Bocskai Miklóst a szakmári kapitánságban hagyták.

1608. Báthori Gábor erdélyi fejedelemségre megyen Erdélybe a hajdusággal.

1608. 21. januarii a nagyságos Rákóczi Zsigmondnak teste Szerencsen eltemettetik, ki hazájának, a magyar nemzetnek és Istennek az anyaszentegyházzal való dajkálódásával, promoveálásával és oltalmával sokat szolgált.

1609. 4. septembris Nyári Istvánnak ő nagyságának, elvevén a mostoha anyja leányát, menyegzői lakodalma volt.

1609. a nagyságos Turzó György palatinussá tételik Pozsonyban az országgyűlésében.

1609. az ország bírása a tekintetes nagyságos istenfélő kereszttyén Homonnai Bálint meghala, non sine suspicione veneni. Nyergét kenték volt meg méreggel, és a feneke rothadt, az miá holt meg. Ez időben a Bocskai halála után szokásba jöve ez országban a merőggel való étetés, nyergeknek és széköknek méreg porral való meghintése. Vendégségbe menni ez időben igen félelmes vala. A Dóczi András vendégsége és Dóczi pohara példabeszéddé lett volt.

Eltemettetik Homonnai Bálint teste Ungváron die 14 martii anno 1610. A kereszttyénség ez urnak halálán igen bánkodék. Egy kis fia marada, kit az édes atyjának a n. Homonnai Istvánnak emlékezetüért keresztiségek Istvánnak neveze.

1610. 22. martii Jászó várát elfoglalják Nyári Istvántól, és Pethe László szálla belé.

1610. Báthori Gábor Kendi Istvánnak megengedi, hogy egy megromlott egész ágyból mind pénzt veressen és gazdaguljon. Igen rossz hitván őt pénzös garast verete.

A fejedelem Bocskai István halála után hertelenséggel mind megváltoztanak az emberek.

1610. A pápasok közönségesen azt beszélék, hogykár —ugy mond — eretnek embernek erdélyi fejedelemséget viselni. Ez axiomából sok és nagy veszedelem következik.

1610. A p — urak tanácsot tartnak Báthori Gábor fejedelmök ellen Erdélyben, és azt végezik, hogy megöljék éjjel a szállásán; a háznak reteszit mind letekerték, pléheit levonták volt az előtt a hová szállásra rendelték, hogy ha mikor éjjel a szálláson reá ütnének, a sövént mindjárt lerántván a háznak rohannának és gonosz tanácsokat véghez vinnék. A praesidarius kék harczérokat is messze rendelték volt a szállástól, hogy míg oda jutnának és hírokkal lenne a rohanás, addig a vásár meglenne. De egy inasok az uraknak éjjel megjelenté az árultatást a fejedelemnek; a fejedelem mindjárást felöltözték; meghagyá a körülötte levőknek, hogy igen vigyázzanak. Lovára üle a fejedelem és a kik közel voltak, kevés főszolgái vele. Kit mikor a p — uraknak a kímők megvittek volna, eszközben vevék, hogy hírével vagyon a fejedelemnek az árultatás: megfutamanak a fejedelem előtt, de némelyeket az udvar népe megfoga, és törvény szerint megölettetének.

1610. 30. die martii Kendi István az erdélyi cancellarius az árultatás után elszaladván, Kassára fut, ötöd napig jött Erdélyből Kassára, mert igen megijedt volt.

1610. A palatinus Turzó György Kassára jöve 14 die aprilis, 30 die aprilis ismét elmegy — sok ajándékot visz el.

1610. 6. junii Szakmárt gyűlés lön. A palatinus ott volt, és az erdélyi fejedelem az áruló urakat kívánta kézbe, de nem adták, kinn igen megharaguvék a fejedelem és táborba szálla. Mikor pedig a mezőn szemben akarnának lenni egymással; egyik is másik is vontatva léptet vala elő, és hogy Báthori Gábor a palatinushoz nem mene előbb, azért von ellene a palatinus nagy haragot szívében, mely harag sokáig tart.

1610. 1. augusti országgyűlést hirdete a palatinus Turzó György; 4. augusti azt végezik Kassán, hogy táborba szálljanak az erdélyi fejedelem ellen, ki a Tiszán túl a hajduságot melléje vevén, táborban vala és az áruló urakat kívánja vala. A hajduságtól igen megijedének az emberek, és Kassában igen költöznek, futnak.

15. augusti megbékéllék a palatinus és az erdélyi fejedelem. A nagyságos Magocsi Ferencz és Senyei Miklós voltak az intercessorok. Örömet lőnek Kassán.

23. aug. a palatinus Kassáról fölmegeyen Bécsbe a királyhoz és ismét forral a fejedelem ellen, mely dolog a magyar nemzetnek nagy kárára esék. 15. aug. tájban Erdélyből számtalan sáska jöve Szakmár vidékére.

1610. septemberben Starnitzki Lengyelországban tizennyolcz száz hajdut hiva segítségére, de míg a hajduk bėjutának, addig a lengyelek megölék Starnitzkit. A hajduk prédálva jövének vissza. Magyarország hire nélkül és ország törvénye ellen cselekedtek.

1610. 29. decembr. Báthori Erzsébetet Csejten kő közzé rakják, mivel haragjában egynéhány leány aszszonyát megölte, el is rekkentött bennök iszonyuképpen. Volt fogságban három eszten-deig; holt meg 23. novembr. 1614.

Anno 1610. Symbola vexillorum. Imperatoris Romanorum, quae ad futurum bellum praeparata sunt:

1. Acquiruntur, augentur, conservantur virtute imperia.
 2. Aequitate etc.
 3. Post nubila Phoebus.
 4. Super aspidem et basiliscum ambulabis et conculcabis Leonem et Draconem. *)
 5. Periculum periculo expellendum.
 6. Potentes de sede deiecit et exaltavit humiles.
 7. Amor vincit omnia.
 8. Pro justitia — — — —
 9. Regina coeli protege nos tandem.
- Non habemus Regem nisi Caesarem.

*) Vonatkozás az ország és Báthori nemzetség ezimerére.

10. Qui non nobiscum, contra nos est.

11. Deus in coelo, Caesar in terra.

12. Deo et Caesari reddite, quae debetis.

13. Iniquis pavorem et in me sperantibus dabo salutem.

1611. Báthori Gábor Szeben városban beszálla. Mert Básta György járásakor a szászok a kulcsos városokban sok futott magyarokat rekkentöttek el éjjel, és a magyar nemzetöt — bizván a németekhez — minden injuriákkal illették; e beknek hívták Básta járásakor. Ilyen okossággal élt a fejedelem Szeben megvetélésben. A hadaival Szeben hostátjába mene, magát ötvened magával bébocsáták és megvendéglék. Másnap reggel a hadak, trombita szó után elkészülvén, fölülének; a fejedelem ötvened magával a városban a szerént. Megindula a fejedelem a városból hogy kijöjön. Midőn a kapuba jut, a bóthajtás alatt megállá az ötvened magával, és igen dicséri a polgároknak, hogy igen szép és erős alkotmány volna. Midőn a kapuban mulatna a fejedelem, a kész hadak a parancsolat és végezés szerént oda nyargalának, a kaput megvevék és minden hadak a városban beszállának.

1611. 29. junii a kassai generalis Forgács Zsigmond kiszálla Kassáról táborba a hajduk ellen, kik Báthori Gáborhoz hallgatnak vala. Ilyen omen esék az ő kiszállásának előtte való napon 28. junii. Kassán szörnyű rettenetes zápor eső lőn, az egész utcát a vize a piacon elborította, két menyűtő kő esött le, egyik a mészár-székre, másik az alsó kaput ütötte meg, a melyen Forgácsnak ki kellett menni. Azután a közép-németi hidacskánál az apró madaracs-kák a kopjás seregnek a kopjájokra sereggel szállottak, a katonák össze zörgették a kopjájokat, mégis nehezen üzhették el a mada-racs-kákat. A Tiszán túl menvén a tábor, nagy szomjuságot bocsá-ta Isten reájok, egynéhány ember holt meg szomjuval a hadban; az után a sáska szállott a táborára, hogy Máramarosba ment.

6. julii. Nagy András kapitány tizezer hajduval áll a generalis Forgács Zsigmond mellé.

1611. 8. julii. Brassónál megharczol Báthori Gábor Rádul vajdával, és a szászok árultatása miatt megvereték; azután Sze-benbe szálla. Rádul vajdával az áruló urak valának, lengyel urak-kal és lengyel kozákokkal, kin a török császár lengyel királyra

megharaguvék, hogy az ő oltalma alatt lévő fejedelemre támadott, frígyes lévén a császárral.

Forgács Zsigmond Erdélybe megyen a hadakkal Báthori Gábor ellen, megbizván magát, hogy a fejedelem hada Rádultól megveretött.

1611. 18. augusti tájban Nagy András vissza állván Báthori Gáborhoz, Pálfi János, Bosnyák Tamás és Forgács Miklóst megveré Diószőgnél, kik Forgács Zsigmond után sietnek vala menni Erdélybe, hogy ha Báthori Gábort elveszthetnék, tehát Forgács Zsigmond lenne a fejedelem, és az erdélyi tisztekkel ő utána fölösztöznának.

A palatinus Kassán az olasz Caesar Gállal igen tanácskozik, mindennap a maga hintóján viteti maga szállására, és a mint tőlök lehet, igen igyekeznek a dolgot Báthori Gábor ellen promoveálni és tanácsokkal innen hazul Forgács Zsigmondot. *)

29. augusti a palatinus országgyűlését tévén Kassán, az országot arra veszi, hogy az erdélyi fejedelemre fegyverrel támadjon.

1611. 8. szeptembris Ladánynál a hajdukat megveri az ide által való had: sokat levágának bennök, és testeiket halomba rakák, kinn a hajduság igen megharaguvék. Ezek a levágattatott hajduk Tokajt akarták megutni és próbálni.

13. szeptembris a hajduk megverék a hadat Böszörménynél, mely által ment vala reájok, sokan veszének az ide által valóokban. Elesék az ide által való hadból Györfi János, ki igen jámbor vitéz keresztyén ember vala és a pápai kapitány.

1611. 18. szeptembris tájban Forgács Zsigmond panico terrore perterritus, Erdélyben Báthori Gábor fejedelem előtt harc nélkül megfutamadott nagy éktelenül, és az ember alig tudja megmondani, minémü rettenetes iszonyu ostorral verte meg Isten hadát. Minden gazdagságokat, sátorokat, tár szekereket, ezüst marhájakat, lövő szerszámokat, elhagyták és futva elszaladtanak. Azután nem mertek Magyarország felé vissza jöni, hanem a havasalföldi és Moldva határiban lévő havasokra szaladtanak, azok között bolygottanak; harmad napig a mennyit mentenek, ismég ugyan azon helyre keveredtenek vissza. Nagy havas eső és hideg támadott reájok, kopjájokat mind elhagyták, a hidegség miatt fegyver de-

*) Innét valami kimaradottnak látszik.

rekokat, pánczéljokat, sisakjokat mind el kellett hányni, hideggel számtalan sokan megholtak, kenyerök nem lévén tizenegyed napig lovok husával éltenek mindnyájon.

A jesuita a ki Forgácscsal volt, a ló májra ott mondja vala pénteken, hogy: fiat piscis. Maradtanak oda a hadból éhség és fegyver miatt hat ezerezen—a mint mondják. Oka ez nagy veszedelemnek:

1.) Az olasz praktika, nemzetségünk ellen, hogy a hadakozó férfiak, a földnek oltalmazói kevesedjenek.

2.) A palatinusnak a fejedelem ellen való titkos simultása.

3.) Forgács Zsigmondnak ambitioja, ki a cardinál ígéreti által az erdélyi fejedelemséget keresi vala.

1611. 15. octobris Kassára jut a hír, hogy Nagy András Se-nyei Miklósnak fejét vötte.

1611. 16. octobris a hajduk Kálló várát megszállják hat ezerezen Bosnyák Tamásra és Forgács Miklósrá, kik az Istenért kérik a palatinust, hogy megsegitse, mert oda lesznek.

1611. 17. octobris 9 órakor ebéd előtt a palatinus Kassán réz dobott üttet készülőre hogy táborra kiszálljon; 12 órakor kiszállta Kassából és Tokajba méne, az urakat és vármegyéket is fölülteté és táborba szállitá.

27. octobr. megbetegül a nagyságos Magocsi Ferencz; *) megholt non sine suspicione veneni 27. novembris, kinn az ország igen bánkodék, mivel jól és keresztyénül szolgált hazájának. Eltemetteték Beregszászban 28 febr. anno 1612.

Lásd meg halálának okát és módját Magyarország „Panaszá”—ban. Ez is méreg miatt hala meg mint Homonnai Bálint.

28. octobris Szécsi Tamást a palatinus által bocsátván Tokajnál, a hajdukat Kálló alól elfutamtatá, mivel két felé szakadott vala a hajduság. A harczon Isten áldásából nem igen sokan estek el mind két félben is, mert igen nagy köd volt.

31. octobris a hajduság elnyeri a port és golyóbist, melyet Kállóban akart küldeni a palatinus.

2. novembr. a táborban gyülekezett urak és a királyi szabad városok a vármegyékkel egyezvén, az ország akarátját a palati-

*) Oldalvást írva: A Magocsi familiának magva szakad a fiui ágban.

nusnak írásban pecsét alatt Tokajban beadják és megjelentik nyilván, hogy nem ő akaratjokból vagy az egymásra való rút hadakozás. Azért a fejedelemmel a békeség tractálásához kezdjen, mert az országnak ez az ő akaratja. Immár itt kezdének az emberek vigyázni és felszerkenni, és a mit Kassán a gyűlésben meg nem merének mondani, a táborban kimondák nyilvánossággal, és arról ilyen protestatiót adának bé a palatinusnak.

Protestatio Statuum et Ordinum

coram Illustrissimo Dno Comite Palatino in Castris facta.

Illustrissime Dne Dne nobis gratiosissime!

Servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem. Intelleximus Splem ac Magiscum Dnum Sigismundum Forgács de Ghymes, Generalem Capitaneum Sacrae Regiae Mattis Superioris Ungariae partium, ac Judicem Curiae. etc. cum suo attrito exercitu jam post multas miseriarum perpressiones, multorumque suorum millium militum horrendissimas caedes, ex alienis Regnis in Hungariam penetrasse, cujus adventu non minus gratulamur, quam multorum emeritae militiae virorum, Regnique nostri Hungariae contra varios hostes protectorum, jamque penes ipsum Dnum Generalem occisorum amissione cruciamur. Quod utinam de alienis potius, quam defensoribus et militibus fratribusque nostris audivissemus. Verum ut ista praeteriverint, saltem futura nobis erunt praevidenda et cavenda, quae ita iudicio nostro commode fieri poterunt, si depositis armis, evitatoque intestino bello (quo nihil funestius esse potest) pace pia nobis et nationi hungarae consultum voluerimus, quam pacem consensus Statuum hujus regni Hungariae, per vestram Illustrissimam Celsitudinem quo ocyus fieri poterit, tractari et concludi instantissime adhuc petimus. Quia vero annotati Dni Sigismundi Forgács animum eum esse certo certius intelleximus, ut exhaustum suum exercitum, cum maximo Patriae detrimento, gratis in certis Comitatus ulterius aleret; bellumque per ipsum Dnum Forgács insciis et inconsultis Statibus hujus Regni, Transsylvanicae illatum continuaret, cujus belli continuationem non minori cum periculo, quam antea fieri posse animadvertentes, iterum atque iterum vestrae

Illustrissimae Cels. supplicamus: dignetur ex officio suo, animo ipsius Dni Sigismundi Forgács mutato ita providere, ne ulterius quidpiam damni et periculi hoc regnum Hungariae patiat; milites vero ipsius Dni Sigismundi Forgács unumquemque in suas aedes, stipendiarios vero in sua loca pro communi Patriae defensione statim dimittere, ac pacem exoptatissime tractare, salvaque et intacta ditione Sacrae Regiae Mattis permanente, etiam concludere. Hoc enim inconveniens esset, si ipsi milites in nostris bonis jam extreme exhaustis haerentes, nobis quoque penes personam vestrae Illustrissimae Cels. hic in castris existentibus et adtenuatis, adhuc miseris colonos nostros premerent. Protestamus enim eo nomine universi Status et Ordines regni hic in castris constituti, quod si ulterius in hoc regno suum exercitum cum extrema paupertate colonorum nostrorum aluerit: nos simul et semel ad unum usque cum omni bellico apparatu ex istis modernis castris insurgere, ac nos et bona nostra contra exercitum bona nostra expilantem, ac publicam pacem et statuta regni violare satagentem, defendere velle. Cum ipso vero Principe Transsylvanicae, salva coronae et Sacrae Regiae Mattis ditione permanente, omnino bono modo ut Illustrissima Cels. vestra concordet et confoederationem cum eodem, Provinciaeque Transsylvanica conservet, iustam et tanquam Palatinum regni Hungariae petimus. Ut autem nobis in posterum etiam in hoc cautum sit, petimus per vestram Illustrissimam Cels. literas Protestatorias superinde authentice extradare

Illustrissimae Cels. vestrae

Servitores addictissimi

Universi Status et Ordines Regni
hic in castris constituti.

1611. 8. novembr. Rádul vajda Lengyelországon által men-vén, fölméne a királyhoz.

19. novembr. Forgács Zsigmond az erdélyi bujdosás után Lengyelországon által jöven, Kassára haza érkezik nagy kárával és hadának rút zsiros ködmönös voltával. Kassára bójöve hadastul, kopják nélkül, trombitálás és dobolás nélkül. Ez dolognak csudájára mindez rendbeli emberek és a gyermekek futnak vala. Ez

nagy rút szegényvállást Forgács el akarja vala törteni, hadát reparálni akarja vala, és ismét Erdélyre menni ancipiti fortuna et eventu; de az ország opponálá magát és Protestatit (lásd feljebb) ada bé ellene Tokajban a palatinusnak a táborbeli gyűléséből.

20. novembris Báthori Gábor a palatinussal békesség felől kezd tractálni.

27. novembris a brassaiak két követe, kik a császárhoz küldettek vala, Kassán Hoffman György asztalánál a szászoknak sok rendbeli árultatásokat kifecsegit az ebéd fölött—Hoffman Györgynek hízeltedvén—melyet cselekedtek Básta György idejében az erdélyi magyar fejedelmek és a magyar nemzet ellen. Egyik követ nemes ember volt N. Miklós, a másik brassai polgár, egy nagy szakállu szíjgyártó.

9. decembr. Szikszóra érkezik Dampir két ezer magával németekkel és balonokkal, kiket a palatinus segítségre kért vala a királytól Báthori Gábor ellen. 10. dec. Gönczre szállanak.

27. decembr. ismét megbékélik színnel a palatinus Báthori Gáborral, de nem szívvel: a simultasnak gyökere megmarad, melytől viseltetvén nem sok idővel ez után ilyen szó esék: „Még ez egyet megpróbálom — ugymond — és ha ezzel nem árthatok, ám éljen a bestye kura fia én felőlem mind örökké!” Micsoda volt legyen az az egy—ki tudja.

Magyarországnak Erdélylyel való confoederatiója.

Mi Bethlenfalvi gróf Thurzó György, Magyarországnak palatinusa, és itt velünk együtt lévő király urunk ő felsége tanácsai, egyéb urak és vármegyék követi, kik a mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő felsége részéről ide Tokajban gyülekeztek:

Adjuk emlékezetül a kiknek illik a mi levelünknek rendiben: Hogy látván a magyar nemzetnek ilyen veszedelmes állapotját, melyben egymás között mind Erdély és Magyarországnak felső része immár egynéhány esztendő óta fogván vagyon, úgy annyira, hogy mikoron a két császár a nyilván való hadakozásban fenn lott is, annyi romlásra a miatt nem jutott, nem is veszett a mi nemzet-

ségünkben, mint csak ez jelen való esztendőben. Akarván azért ennek elejét venni és csendes állandó békeségre hozni Erdélyt és Magyarországot, a mi nevünkkel ez ide alá megirt conditiokat és törvényt végezünk a felséges Báthori Gáborral, Erdélynek fejedelmével, székelyeknek ispánjával és Magyarországnak némely részeinek urával, Erdélyben lakozó mind a három nemzetséggel és rendekkel és egyéb ő felségéhez tartozókkal: Hogy ha ő felsége országával és hozzá tartozókkal egyetemben magát azokhoz a conditiokhoz tartja és ő felségével király urunkkal és magyarországi státusokkal és rendekkel maga ország becsületes követi által a mit a jövő országgyűlésében végez, megállja, és azokat javallja és acceptálja: mi is arra ajánljuk magunkat, hogy ő felségének és országának minden illendő kívánságában, intercedálunk király urunk ő felsége és a nemes ország előtt, hogy azokról ő felsége országával együtt a mit végez, articulusbairassa, a confoederatus országnál is intercedáljunk ő felsége az erdélyi fejedelem instantiája mellett. Fogadjuk is a mi igaz keresztyéni hitünkre, hogy az erdélyi fejedelem ő felsége ellen semmi birodalma és hozzá tartozók ellen sem titkon, sem nyilván, sem magunk által semmit nem indítunk, sem fegyvert nem fogunk, akar mely nemzetsége által is, sem ő felsége és birodalma ellen nem praktikálunk. Hanem a jó békességet és csendes egyességet ő felségével, az erdélyi státusokkal és hozzá tartozókkal örökké megtartjuk. Ha pedig meg nem állanók ezeket, és csak valami részből is violálnánk a mely hitlevelet nekünk az erdélyi fejedelem ő felsége maga és birodalmabéliek hozzá tartozók nevekkal, maga keze írása és pecsége alatt adott, annak semmi ereje ne legyen eo facto.

A nevezett conditiok pedig így következnek:

Első: Hogy most mindjárt becsületes meghitt szolgáját felségéhez király urunkhoz bocsássa az erdélyi fejedelem ő felsége, előtte viselvén ebben ő felsége, király urunk ő felsége becsületit. A következő magyarországi gyűlésre is peniglen maga és Erdély ország nevével bizonyos fő követit bocsássa, kiknek jelen léteben a mik ultro citroque proponáltatnak, azoknak complanálására lehessenek elégségesek.

A második: Hogy a hajduság közül a jobbágyságot és parasztságot ő felsége mindjárt kiadja; ő magokat is a régi hajduságot,

a tél mulván mindjárt a maga ditiójában szállítja és telepíti és ott is úgy constituálja, hogy soha miattok semmi háborúság ne legyen.

A harmadik: Hogy ő felsége az erdélyi fejedelem, a közöttünk lett békeség után, minden injuriákat és violentiákat coerceáljon és a menőknek jövőknek szabad utat aperiáljon. Itten pedig az Erdélyhez tartozó vármegyékben, a kiktől in praesenti anno ugymint ez mostani disturbiumban jószágok elvételtenek, azokat megadatja; ezekhez pedig így accedált ő felsége, hogy innet is a mi részünkről mindeneknek szabad jövések menések engedessék, és jószágok is az ő felsége hiveinek és szolgálainak hasonlóképpen megadassék.

A negyedik conditionak az utolsó *) — — — mind a két felől elvétellett marbának megadattatása fel — — — tönk, hogy utrinque megadassanak, a kik megtaláltnak benne. A ki pedig meg nem akarná adni, innét a mi részünkről megleszen hagyva az itt való generalis uramnak és a végbeli kapitányoknak is, hogy kényszerítsék a megadásra.

Az ötödik conditio így következik: Sok kártételek és prédálások között legszenvedhetlenebb az, hogy ok nélkül és ártatlanul nemes személyeknek is történt a hajduságtól halálok: azokat az erdélyi fejedelem keresse ki és érdemlett büntetésekkel meg is büntesse, kedvezés nélkül értve. Erről azért a conditiorul így alkudtunk meg, hogy utrinque efféle bűnösök megbüntettessenek törvény szerint, a kit a laesa pars megmutat, avagy megbizonyíthat.

A hatodik conditio így volt: Hogy a feljű megirt dolgokról, mind két felől assecutoria leveleket adjunk egymásnak, melynek tartása szerint adjuk mi ez nevünk írásával megerősített pecsétetes hitlevelünket.

A hetedik conditio ez volt: Hogy a fegyver letétessék közöttünk. Végeztük azért, hogy egyszersmind tétessék le mind két felől mindjárt.

Datum in oppido Tokaj, die 27. septemb. anno millesimo sexcentesimo undecimo.

Transscriptum 30. decembris ao Christi 1611.

*) Ebben és a következő rendben a vonalak néhány szakadás miatti olvashatlan szó helyét jegyzik.

Utinam haec confoederatio dlu duret.

1612. 2. januar. a palatinus Kassáról felmene a királyhoz.

1612. 20. januar. Rudolphus császár meghala.

14. febr. A cardinal Forgács Ferencz Kassára jöve.

21. 22. 23. 24. febr. oly nagy hó esik a többihez, kinn mindenek álmélkodnak. A mezőn mindenütt övedig fölért. Fuvások kopja magasságnira voltak. Sok emberek hálnak meg a mezőn hideg miá és a fuvatagokban. Szegedi Márton Kassán betegségében meghalván, házatól a temetőbe teste különben nem vitethetik a nagy hó miá, hanem a háztól fogva szinte a felső kapuig (mert ott temetett a párkányban) hónaljig való havat hánynak kétfelé, a hol a funebris solennitas elkiséri.

29. febr. Magocsi Ferencz eltemettetik Beregszászban. Moldvából a török a vajdát kiűzi, mivel Lengyelhez kezd vala hallgatni.

1612. 1. martii hallatik, hogy a tatárok Lengyelországot kezdötték ostromlani, és hogy a török császár a frigylevelet vissza küldte. *)

Ugyan ekkor hallatik, hogy a török császár csauzát küldötte Lengyel királyhoz ilyen legatioval: hogy ha a pártosokat, a kik Báthori Gáborra mentenek volt Erdélybe ez elmult 1611. esztendőben, ki nem adandja, mind tüzzel vassal országán lészen.

16. martii hallatik, hogy a tatárok 1500 rabokat visznek el Lengyelországból.

16. martii a nagyságos Homonnai Bálint egy fia Homonnai István hirtelen halállal meghal nyolcz esztendő korában, non sine magna suspicione veneni, ki azelőtt való napon Homonnai György hozzá menván, megvendéglette vala. Harmadnap mindjárt bészállá Homonnai György Ungvárra. A régiek itt ez aránt azt mondanák az ő szokások és törvények szerént: Cui bono fuit mors? A tekintetes, nagyságos vitéz Homonnai Istvánnak és Homonnai Bálintnak magva szakad.

3. april. a balonok Kassán fölül való falukra szállnak.

4. april. ezren a balonok Kassára az alsó kapuig együtt jönnek. Az alsó hostátban menván kétfelé szakadnak: öt száz Göncz felé,

*) Oldalirás: Inserendum est hic exemplar litterarum, quibus (Turca) bellum indixit Poloniae ad 1. diem martii 1612,

öt száz Szepesi felé. Dampir az ő vitézségével igen kérkedik, és azt mondja kérkedésből, hogy Báthori Gábort hajra kihija, de meg nem cselekedé.

4. aprilis hir jut Kassára, hogy a brassaiakban sokat ki szorítván a fejedelem hada, mind levágák őket. Fejér Mihály a királybíró is ekkor vágatott le.

4. aprilis azt hirdetik, hogy Nikápolynál költözik a császár ereje. Eod. die: hogy Nagy András Budánál törökkel táborba szállott. E hirt csak comminiscálák, és hasznos stratagema lön az ellenkező félnek megfenyegetésére, hasznót is hozza ez fráska hir, mivel contingens vala ez dolog, és az emberek igen tartnak vala tőle.

15. aprilis a balonok és németek felkületnek haza Gömör vármegyéből.

1. junii Forgács Zsigmond fölmegeyen a királyhoz.

13. junii Mátyás király romai császárságra választatik.

29. junii a generalis haza jöve Kassára.

30. junii a nagy öreg ágyukat a hostátokra vonszak ki, és —

1. julii a reggeli prédikáció után örömet lövének, hogy királyunk császárrá tétetölt.

1612. 25. augusti hir jött, hogy a fejedelem Báthori Gábor Nagy Andrást ő maga a baltájával lova hátáról leverte, azután árultatásáért megöleté. De ki tudja mint volt ez dolog, és micsoda praktika volt benne!

25. aug. ugyan ekkor hallatik Kassán, hogy a muszkvák és tatárok a lengyeleket szörnyen megverték. Más fél száz lengyel nagyságos ur veszett a harczon. A kik ugyan zászlós urak voltak, helen veszték.

22. novembr. Eszterházy Miklósnak és Magocsi Ferencznének Dersffü Ferencz leányának Orsolya aszszonynak menyegzői lakodalmok leszen, de igen gyalázatos és fabulás menyegző. Lásd meg a Magyarország „Panasz”-ában melyet írának anno 1620.

1613. 25. febr. Pozsonyban országgyűlést hirdet Mátyás király, tart ez országgyűlése husvét napig. Micsodás articulusokat adott ki az országnak ő felsége azoknak röviden való sensusok és értelmök így következik:

Die 9 martii anno 1613

Postulationum Sacratissimae Caesar. Regiaeque Mattis Posonii extradatarum brevissimus extractus vel sensus.

1.) Hungariae novis motibus laboranti, noviter censuit Diaetam Generalem publicandam.

2.) Clementer acceptat frequentem conventum eorum.

3.) Bona tempore Bocskaii donata, inscripta et impignorata legitimis dominis restituantur.

4.) Capitulo Agriensi certa residentia concedatur.

5.) Hajdones nobilitate et bonis per Bocskaium donati, producant testimoniales literas, si noluerint subire onera rusticana.

6.) Transsylvaniae infestationibus tempestive subveniendum.

7.) Regnicolis personaliter insurgendum.

8.) Dica regia ad tres annos continuos a singulis domibus per florenos tres exigatur, et a Dno terrestri fl. 1. dr. 50.

9.) Restantiae omnium annorum exigantur, ac perceptio erogatioque dicarum in quem usum collata sint, fideliter perquiratur.

10.) Officiales ad reddendam rationem dicac compellantur.

11.) Dica regia certis praescriptis terminis plenarie solvatur.

12.) Dicatores non molestant subditos superfluis expensis, et nullam pecuniam pro quietantiis exigant.

13.) Nemo dominorum levat contributionis pecuniam a suis propriis subditis.

14.) Universa oppida et possessiones subiaceant contributioni, quae alias non fuerunt dicatae, ita tamen, ut ditiores sublevent pauperiores; exactio solvatur duobus terminis, ut pro festo Georgii et pro festo Michæelis.

15.) Ratio exigatur a dno Petro Revai super dispensatione proventuum fl. 4.

16.) Confinia Hungariae germanis compleantur.

17.) Germanorum nationem hungari in regno Hungariae in antiquum statum redigant.

18.) Promptos et paratos se in his ultro offerant, quo vicina Regna ac Provinciae, in ferendis subsidiis sint promiores.

19.) De stipendio militum ac poena eorum ad exterarum nationes transeuntium postulat renovare articulos superiores.

20.) In confiniis interteneantur milites continue certo ac pleno numero.

21.) Centum subditi equites tres interteneant continue, ad omnes regni necessitates occurrentes.

22.) Salis nitri et pulveris eductio serio prohibeatur.

23.) Ratio exigenda a D. Vicecomitibus de pecunia gratuitorum laborum.

24.) Versus Canisium novum praesidium muniendum.

25.) Propter inconfidentiam turcicam in tempore comparanda pecunia.

26.) Vinorum et frumenti decimatio fideliter continuetur.

27.) Quaestoribus sit libera facultas venditionis, de monstratis literis regiis.

28.) Reparentur viae.

29.) Bona demortuorum D. Magnatum et Nobilium, deficiente semine, deflectant ad Sacratiss. Caesar. Majestatem.

30.) Vagabundis hajdonibus injiciatur fraenum.

31.) De occupatis bonis violenter superiorum annorum fiat diligens revisio.

32.) Hungari ubique sequantur aulam suae Majestatis.

33.) Ad metas revidendas eligantur personae certae.

34.) Tibiscus fluvius intercludatur, ne diffuens damnum inferat.

35.) Adulterina noneta (Komorótzki hitván réz garasa) penitus aboleatur, et fautores monetariorum puniantur.

36.) Conventum regnicolarum differri postulat.

37.) Educationem vinorum ex Hungaria prohiberi postulat S. C. Regiaeque Majestas.

Ugyan ezön gyűlésben koronáztatott meg a királyné aszszony. Az egri káptalannak az ország Jászón designál residentiát, és az exiliumból haza bocsátja.

1613. 16 junii Lorándffy Mihálynak és Andrási Kata aszszonyának Krasznahurka várában menyegzői lakodalmok leve. Harmadnap mulva ismét Vas Gábornak lön menyegzői lakodalma Andrási Kata aszszonyának az öcsével. 22. junii halljuk, hogy a vezér basa, Szkender minden hadával megindult.

Fölérkezvén Szkender basa Havasalföldébe, lopva Erdélybe a Csiga-havason lóterében mind béereszkedék Báthori Gábor ellen. Két okát mondják, a melyekért a török császár a fejedelemre megharaguvék:

1. Hogy midőn annak előtte csauzát hozzája küldötte volt, az óralás közben a fejedelmet császár rabjának mondotta volt a legatus, kinn a fejedelem megbúsulván, az óralást félben szakasztotta, a császárt megszidalmazta egynéhányszor mind atyjáról, anyjáról (melynek nem kellett volna lenni, de nem tudott simulálni és patálni) és papucsát levetvén és a legatusnak mutatván, azt mondotta volna, hogy csak annyit sem ad a császáron mint a papucs.

2. Azt vitték volt a török császárnak, hogy a német császárhoz hajlott, mint az előtt Báthori Zsigmond; és ítélem, ugyan úgy is volt a dolog. Septembernek elein volt e dolog.

A fejedelemnek elegendő kész hada nem volt, hogy resistálhatna, hanem a palatínust (kinek szívében tövis vala) sollicitálja vala, hogy segítséget küldjön az ország oltalmára a török ellen. Vajha Báthori Gábornak eszébe jutott volna az Aesopus mythológiája a barlangban fekvő oroszlánról és a rókáról, mely a vadaknak nyomát látá, hogy csak mind bémentek, de vissza ki nem tértek; gondolkodhatott volna méltán állapotja felől, ha kelljen-e az oroszlánhoz a barlangba menni vagy nem.

1613. 17. septembris a király képe Forgács Zsigmond a palatinus akaratjából Kassáról Gönczre jöve hadával, hogy Rakamazhoz szálljon táborba, és Erdélyt a fejedelemmel megsegitse. A dolog végi mutatja meg micsodás segítség volt ez.

20. septembris török követek jövének a generalishoz Gönczre, kik azt kívánák, hogy Magyarország Erdélyt meg ne segítse, alioquin a frigy felbomol. A generalis úgy resolvála, a mint közhirrel beszélik, hogy nem lészen a töröknek ártására az ő hada és kiszállása.

Octobernek elein Báthori Gábor kijöve Erdélyből a török és tatár előtt, nem levén elég hada, és Váradba szálla. Meggyulada belől és ég vala a ház, a consiliariusok megvesztenek vala, másunnan informáltatván.

A generalis Rakamaztól a tokaji kapitánt Abaffi Miklóst hadakkal Váradra küldi a fejedelemhez, hogy segítséggel legyen; kit nagy becsülettel és tisztességgel fogad Báthori Gábor: megajándékozá és

nagy bizodalmat vőn, hogy Erdélybe bémehet és az ellenséget országából kiűzheti.

26 octobris a gyalog drabantokat — Nagy Balázs kapitánysága alatt a kik voltak — a vártól Váradon igen meszsze szállítják, gonosz tanácsból a fejedelem kék haczerit csatára küldik a várból. (Ki látta?) És mikor a praesidiariusokat mellőle elszagatták, Géczi János *) Abaffi Miklóssal bémegy a fejedelemhez. Mert ugy informálta vala Géczi Abaffit — a mint a közönséges hir tartja: „Igen „kedves ember vagy — ugymond — a fejedelem előtt és nagy hitőd „vagyon nála; menjünk bé hozzája, és csak dicsérje meg kegyelmed a „kardját: ottan kivonsza és kezébe adja. Ha kezében leszen a kardja, hiszöm könnyű mindjárt s. a. t.“ Mikor azért bémentek volna és köszöntötték volna, a fejedelem felállt és tisztességesen fogadá. Azután Abaffi dicsérni kezdé a fejedelem asztalán lévő kardját, a fejedelem is mondá hogy igen jó, és mindjárást kivoná a kardot, és Abaffinak kezébe adá mondván: „Ihon, lássa kegyelmed hogy jó kard ez!“ De a fejedelem szívében lehetett valami gondolat, mert mihelyen a kardot kezébe adá, ottan mindjárást fordula, és a szögön levő hegyös törét kivoná, és ő is kezében tartván és forgatván, dicséri vala igen: hogy az még az kardnál is jobb volna. Azonban egy inas bényítá az ajtót reájok, mert csak hárman valának a palotában, és letevő Abaffi a kardot, a fejedelem pedig helyekre tevő a fegyvereket. Tanuljatok itt nagy renden levő emberek!

1613. 27 octobris ebéd után déljest bémene Géczi András a fejedelemhez és monda: „Főlséges uram! A hadban oda ki oly hir vagy, hogy főlségöd féltében Ecsed várába ment, és a felföldi hadak mind haza akarnak menni, immár mind fölültenek; (mert álnok tanácsból tatár hirt comminiscálván, a hadakat mind fölültették volt) csak induló félben vannak — ugymond. Mely dolog ha ugy leszen, igen nagy kára következik belőle főlségednek; mert semmi had mellettünk nem leszen, és félő, hogy a török eljövén, a várat reánk ne szállja. Hanem — ugymond — ha tetszenék főlségednek, én igen javallanám, hogy főlséged menne ki a várból a hintón, hadd látnák a hadak főlségedet, hogy sehova nem ment főlséged, és ha látnának, in-

kább megmaraszthatnók őket “ A fejedelemnek tetszék a színes tanács és mondá: „Bátor ugy legyen! Készítsék a hintót, kimegyek, hadd lássanak.“ A fejedelem hintójára ülven, kiméne a várból. (A mely puskákat a hintón tokokban viselnek vala, a tokokat mind békötözték vala, mely dolgot a fejedelem nem vőn észébe.) És mikor a vártól egy kicsinnyé a hostát utcájában haladott volna, a vár kapuját mindjárást föl vonák, melyben a fejedelem semmit nem tud vala. Mikor pedig a mezőre kiment volna egy kicsinnyé, mondá a fejedelem: „Menjünk vissza immár.“ Viszsa térvén, a mely utszán bé szokott vala járni, a belső sarampo kapuját addig előtte belánczolák, és hogy a külső sarampó-kapun béhalada a hintóval, a subornatus sicariusok mintegy hatvan lóval utána nyargalának, az utcán mintegy kertbe szoriták, és Szilasi János, Ladányi Gergely és a tokaji kapitán Abaffi Miklós hadabeliek, Basa János a zászló tartója, Zámbo Balázs és többek, a fejedelmet véletlenül a déljesti concio alatt három és négy óra között a Petze vize mellett hintójában meglövdözték, és hintójából kiszökvén hogy magát oltalmazná, egy fűzfánál megölék, testét megfosztván a Petze vizébe veték. Mely dolog a hadaknál kinyilatkozván, igen megzendülének, a fejedelmet igen szánták, és Nagy Balázs a gyalogok kapitánya a testet fölvevén, szállására vitte, azután szekérre tevén, Ecsedbe vitte. Azután a felföldi hadakat mind haza bocsáták Váradról. A töröknek megvizsik, hogy megölték Báthori Gábort, és igen örül rajta Szkender hasa, mert tart vala igen bátorságától, vitézségétől és szerencsésjétől.

A sas között és a fene bestia között elesik a vigyázó és oltalmazó.

Báthori Gábor megholt teste Ecsed várában halála után sok ideig veritőzik, minden embernek csudájára és álmélkodására. Tököli Miklós és mindenek, kik mellette forgolódnak vala, ez dolognak szemökkel látott tanubizonysági, sőt keszkenőcskével sokszor ugyan letörlötték a veritéköt róla.

Talám vindictát példázott.

Bethlen Gábor tétetik erdélyi fejedelemmé.

1613. circa 22. diem decembris mivel az ifju Báthori András, a somlyai Báthori István fia, a lengyel aszszonytól való, sok injuriákkal és gyalázattal illetött vala minden rendeket Ecsed várában, a

*) Oldaljegyzés: András.

magyarokat mind egyaránt a tisztviselőkkel ebeknek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a tisztből és a várból és lengyeleket hozna belé, (Idegen nemzethől való házasságnak gyümölcse.) mert azok volnának az ő atyjafiai mind vér szerint anyjáról s mind vallásáról. Ez okáért hogy idegen nemzet ne jöne az országba, várát ne occupálná és nagy háboru ne következne belőle: a király képenek irának a testtartók; ki hadait Ecsed vára alá bocsátván, azt ízené, hogy valaki nemes ember és a várban vagyon, ha meg nem adják a várat király számára, (tanácsból vala ez) ide ki minden jószágokat király számára foglalnák. És a hadak ott levén, supplicálni kezdé Báthori András a tisztartóknak, hogy ne hagyják oly nagy szükségben; kik azt feleltek: „Nem kellettünk mi az előtt te néked, ebeknek hívtál minket, lengyeleket akartál ide a várba hozni: nem gyermeknek való Ecsed vára, királyé a ház! Andare fore! Itt nem laksz.“ És a várat király számára hit alatt ilyen három conditiokkal adák meg kiváltképpen:

1. Hogy pápista kapitánt soha Ecsedbe nem visznek.
2. Hogy a religiot meg nem háborítják, a melyben Báthori István halála után hagyatott.

3. Hogy a mely régi pontificusok reliquiáit, ugymint papi drága öltözeteket, oltári ékességeket, arany és ezüst képeket, és a maga bibliothekáját (mely marhák mindössze lettek volna harminczkét szekérrel) Báthori István az eklésianak testamentomban hagyott volt, azt a testamentom szerint az eklésia dispositiojában hagynák szabadosan. De az első és ez utolsó conditiok hamar vióllátatának.

1614. Elesvén Báthori Gábor a sok praktika által, a pápista clerus nagyobb szarvat emel és felette igen nagy szabadságot vesznek magoknak. Sőt a praktikához derékképpen hozzája kezdnek ismét, hogy a más confession lévőket extirpálhassák és ugyan deleálhassák. Ez ő intentiojoknak promoveálására in consilio imez dolgokat találák, a mint az effectuálása az ő tanácsoknak az idővel ki nyilatkoztatá.

1. Hogy a jesuita paterokat a pápista urak mellé rendeljék, kik által tanquam per corpus anima, az ő tanácsokat végbe vigyék.
2. Hogy collegiumokat építsenek, és azokban tudós jesuitát tartsanak, hogy az urak és nemes rendek fiokat azokhoz bocsássák,

kik a teneris imbibálják a pápismust és aztán Magyarországon ismét felépítsék.

3. A collegiumok építésére hogy a pápista urak valamit conferáljanak, és azokban tanító és tanuló jesuitáknak táplálására; a romai császárnak és az pápának nagy gratiájával kelljen azt az uraktól emendicálni.

4. Hogy nem olyan nyilván kelljen a dolgot, mint Jakab János idejében elkezdni, hanem praktikák által, mig előmegyen derekaszon a dolog.

5. Hogy nem a fején kell elkezdni, mint Jakab János Kassán, a locumtenens pedig Pethe Márton Lőcsén kezdették volt el, hanem az aprólékokon kell elkezdni, az apró eklésiákat kell tántorgatni; és a pápista urak az magok jószágában ha ezt véghez viszik, tehát inkább fognak nutálni az több eklésiák. Így az emberek sem venék a dolgot eszökbén, utat nyithatnának a szabad városok persecutiojára.

6. Hogy a pápista urak az ő ditiójokban sohol más confessiot ne patíáljanak, mert a jus patronatus azt meg engedné, és abból senkinek semmi injuriája is nem lehetne. E tanács nagyot árta az Isten anyaszentegyházának a többivel; de előbb előbb menván az effectuálásban, per accidens sokat használta. Mert ez lön mintegy próbakő, kik legyenek igaz keresztyének, hazánknak igaz fiai, és hazájoknak és nemzetségeknek gonosz akarói az urak közül, az mint az idő azután megmutatja a példákából.

7. Hogy a quartát és octavát sehol a pápista urak az evangelicus ministereknek a régi szokás szerint meg ne adják, hanem interminálják és az ő religiojoknak promoveálására fordítsák. Ezzel azt intendálják vala, hogy a más confession lévő ifjuság a ministeriumról meg idegenülne, látván a reditusnak defalcálását, és a ministerium lassan lassan fogyna, et contra az övéket öregbitvén.

8. Hogy a praelatus urak az ő praeabendájokon bizonyos számu tanulo ifiakat tartsanak, hogy inkább szaporodjanak. Ez dolog Ugróczi János az egri capitulumnak minor Praepositusa beszédéből nyilatkozik ki.

9. Hogy minden rendeket hitegessenek a pápistaságra a tiszteknek, dézmáknak, praeabendáknak osztogatásával, profusiojával és minden mesterséggel.

10. Hogy a hajduság avagy dissipáltassék avagy deleáltassék in totum, mert azok volnának a nagy akadályok, hogy az eklésia persecutiojában elő nem mehetnek.

E tanácsnak effectuálásához ez 1614 esztendőben lassan lassan hozza foga a clerus, és mindaddig pergála, míg a füstnek aztán szükségképpen lángot kelle vetni, az az, a keresztyén uraknak kényszerítésből és nagy szükségből a defensiohoz kellett újjonnan nyulni és kezdeni, és a persecutorokat — opponálván magokat — kelletek reprimálni, mint ide alább megtetszik.

Homonnai Györgynek aureum vellust hoznak a pápától és császártól, az arany gyapjas vitézek köziben számláltatik, mint az előtt Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem, és erős hittel kötelezik a romai hitnek oltalmazására és propagálására vagy promotiojára; mert az aureum vellust senkinek a pápa a nélkül meg nem adja.

Homonnai György Homonnán a templomot elveszi és pápista papokat viszen bele. Homonnán a jesuitáknak Collegiumot épít, igen ampliálja reditusát, jöszágot ad hozzája, igen elszaporodnak: „Collegium Drugethanum“-nak nevezék. Végre Homonnát kezdék kérni Homonnaitól, de azt nehezteli oda adni, mivel onnan neveztetnék.

1614. Ad diem 6 juni oly igen elő méne a pápista clerus az quartanak az eklésiától való elfoglalásában, hogy midőn egy uri nagy főembernek *) renddel exponálták volna, mennyi helyön foglalták el immára quartát, azt mondá rea: „Nő nem hijában mondották és mondják az emberek hogy: sir a barát sir, a kert alatt sir; sir a barát sir, ajtó megett sir; sir a barát sir, az ágyra sir. Szintén így járunk mi a pápista papokkal. Mert mikor számkivetésben volnának, addig sirának, supplicálnak az országnak, hogy recipiálna az ország, hogy az ország recipiálá és haza bocsátá. Azután ismét addig sirának, hogy az ország Jászt designálá az egri capitulum residentiájának. Mostan immár annyira vagyon — ugymond — hogy még házunkban is alig maradhatunk miattok. De hadd járjon hadd. Hadd rakjanak fel csak többet többet, bizony mind egyszer leontják és megfizet Isten nekik.“ Annyit tön az mondás: Laesa saepius patientia vertitur in furorem. Avagy: Lento pede venit divina vindicta, sed tarditatem gravitate poenae compensabit.

*) Oldalirás: Lorándfi Mihály.

1614. 7 julii hallatik, hogy a lengyelek megverték a tatárokat és muszkvákat, és levágtak nro. 16,000.

1614. Octoberben táborba akar szállani a király képe Forgács Zsigmond a hajduk ellen, hogy a praktika promoveáltassék, és csaknem rea vevék a keresztyén urakat és vármegyéket, hogy a hajduság dissipáltassék vagy deleáltassék, ez fraska és szép szín alatt:

1. Mert ismét jobbágyink lesznek belőlök.
2. Mert szolgát inkább találhatunk és tarthatunk.
3. Mert jobbágyaink közikben szöknek, ha az igát és szolgálatot nem unják. De az eszes emberek eszközbe vevék és az hajdukra nem támadának.

1614. 9 octobris tájban Ráczy Nagy Balázs, gyalog hajduknak kapitánya Komárom tájáról ide alá jöve, és az praktikásoktól subornáltatván és informáltatván, Szolnok alá mene, a szolnoki tehén-csordát hadával elhajtá. A praktikások ez dologgal azt intendálák, hogy a török a hajduságra megharagudjon, és ez felső Magyarországot és a letelepedett hajduságot kárhoztassák a császár előtt a frigy fölbontásért; és hogy ha a magyarok által nem lehetne, tehát a török által deleáltathassák a hajduságot.

26. 9-bris a nemzetes és nevezetes Lorándfi Mihály Sárospatakon éjszaka tizenkét óra tájban meghala. Eltemetteté a sárospataki templomban 4. januar. hora 11. anno 1615. A község igen szányja, mert olyan vala mint édes atyja. Két leányi maradának első feleségétől, Zeleméri Borbála aszszonytul: Susánna aszszony és Mária aszszony. Második feleségétől, Andrási Kata aszszonytul egy leánya, Kata nevű.

1615. 27 januar. Homonnai György és Rádul Vajda halon haddal akarnak az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menni, de meggátolá az Isten szándékokat. Báthori Gábort elvesztették, és immár a másik fejedelem, Bethlen Gábor ellen forralnak.

Az erdélyi fejedelem protestál levelei által a vármegyéknek és státusoknak.

1615. 1. februar. tájban a cardinal Forgács Ferencz Deregyőn Forgács Zsigmonddal a generalissal igen tanácskoznak, miképpen vihessék bé Homonnai Györgyöt az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor helyébe; mert gondoljak vala, hogy az tengeren nagy erőszakkal elindított és sebesen folyó gályájakat megtartóztatná igyold az kis

echeneis halacska, és abból szörnyű szegénység következne. Hic Rhodus, hic saltus—az mint szoktak szólni, magyarul annyit teszen: szintén ez a bökkenője.

8. febr. tájban Kendi István Bethlen Gábor fizetésével kiszökik Erdélyből, és ismét itt kevereg az országban, sokat forralván az erdélyi fejedelem, jól tett ura ellen, és a közönséges békeesség ellen.

17. febr. Zemplin vármegyének ugyan Zemplinben közönséges gyűlése lön, és az erdélyi fejedelem Protestatiojára azt végezi, (látván és értvén a praktikásoknak szándékát) hogy senki az erdélyi fejedelemre ne menjen, ha szintén a generalis az ő felsége király Mandatumával parancsolná is hogy fölüljenek. Ugyan ezen dologról a palatinushoz a vármegye követet bocsáta, és a deliberatiót megizené, instálván azon, hogy interponálja magát a palatinus, hogy a veszedelmes praktika ne procedáljon. Ezön az dologon az praktikások megtartózkodnak, az fülöket lefüggeszlik, magokat megvonszák, mintha sem töttek sem vöttek, hallgatnak, hogy az dologról az emberek elfeledkezzenek.

20. april. éjjel égbeli jelek.

23. april. a Sitva-torokban (ítélőm) a törökkel első tracta: a frigyöt megújítják húsz esztendeig. Kit a német igen bána és igekezek elbontani.

1615. 17. junii éjjel jegy.

27. julii a magyarországi keresztyén státusok megújítják a frigyot a török császárral, melyet Bocskai István fejedelmünk szerzett volt, ismét húsz esztendeig. Az egész pápistaság minden országokban ellenzötte igen ezt az békeességet, és mennyire forralák a török császár haragját reánk, imez következő írásból megláthatod, melyet Prágából küldének vala.

Nova Pragensia

Anno 1615. 19. septembris Pragae prodita,

az az

Prágából irattatott új hír.

Az itt fönn levő török követeknek, ugymint Ambát tihájának Gratianussal (olasz legatus vala ez, kit a császár a portán itt benn

tart vala) 15 die mensis 7-bris volt a mi kegyelmes urunknál császárunknál audientiájok. Az ő felsége szekerén, lován vitték fel őket a várba és az audientiára nem csak ő magokat, ugy mint követe népét, hanem mindeneket, a kik akartak, bécsoátottak.

Mikoron azért ő felsége egy setszel-székből ülén, a követ ő felsége kezét megcsókolta volna: először az ő császára nevével ő felségének köszönvén, azután maga képében ő felségének hoszsú életet és sok ideig való birodalmat, és a szent békeességnek nem csak húsz esztendeiglen a török császárral, hanem örököskeppen való megmaradását, kíváltképpen egy szép fia magzatot és ifju császárt kívánván, idvezlött volna, a mellett a menybeli Istenre esküvék, hogy valamit ő a békeességnek tractálásában mondott, nem magától, hanem mindeneket az ő hatalmas császára parancsolatjából cselekedett és cselekszik.

Hogy pedig a békeesség tökéletesen megtartassék, kérné azon ő felségét, hogy ezután ő felsége a végházakban egy magyart sem, hanem mind kapitánokat s mind vitézlő népeket németeket tartson. Mert a török a magyarnak nem hihet, mivel a magyarok miolta a békeesség végben ment, ez nyolcz esztendő alatt sok töröknek megfosztásával, levágatásával és megfogásával sokképpen megszegték a békeességet, melytől ezután sem tilódnának soha a magyarok. A mellett ő felsége se bizzék bár a magyarok tökéletes hűségében, melyet levelekkel is megbizonyíthatni, hogy a magyarok között vannak olyak, a kiknek kétfelől való ábrázatjok vagyon: egyikkel ő felségére néznek, a másikkal adományért és ajándékért hizelkedvén, török császárra néznek. Annakokáért ő felségének és az ő felsége országának sokkal hasznosb és jobb, hogy a magyarok otthon házoknál maradjanak és lakjanak, pórok legyenek és szántsának. A várak ellenben a tisztességbeli németekkel rakattassanak meg, és azoktól birattassanak. Továbbá azon kérte ő felsége, hogy nem csak az, hogy ő felsége azokat a kik békeesség ellen tanácsolnák, hogy ne hallgassa, de sokkal inkább az olyakat, kik cselekedetekkel is a békeesség ellen vétöttek, és még naponként is tusakodnak, kedvezés nélkül fenyték és büntetés által megbüntesse ő felsége, a mint török császár is cselekedett, s ezután is cselekeszik, kiről a megöletett Nazup basa egyéb törökökkel elég példák lehetnek. Ha pedig ő felségében császár urunkban e dologból valami fogyatkozás lé-

szen, hát ő protestál, hogy a békeesség állandó nem lesz. Ezt sem akarván ő eltitkolni, hogy találtatnak oly magyarok, hogy csak török császár legyen mellettük oltalmul, ők szintén olyan rebelliot szerezzenek, mint szintén Bocskai idejében volt, de azok török császártól semmi válaszszaal bocsáttatának el. Azt is kívánta a tihaja, hogy ő felsége valami oly dolgot akar végezni és forgatni, a kihez a törököknek is interessatusoknak kell lenni, ő felsége német commissariusokat küldjön arra. Utolsó kérése az volt, hogy ő felsége ő vele együtt török császárhoz főnémet követet küldjön és bocsásson. Végezetre azzal concludálta beszédét, hogy ha ő nagysága bécsi püspök uram oly nagy szíve szerént e tractában nem munkálkodott volna, a békeesség véghez nem ment volna, kiért az egész keresztyénség méltó kedvvel és gratiával tartozik.

Ő felsége az Imperium vice-cancellarius szavával azt feleltette ezekre: hogy valamit e dologból elvégeztek egyszer, vagy a mi concludáltatott közöttük, ő felsége abban hagyja, és mindenekből úgy accommodálja ő felsége ez dologhoz magát, a kinn a nagy szultán is contentáltathatik.

1615. 7. octobris hallatik, hogy a Cardinal Forgács Ferencz megholt. *) Ez az Forgács Ferencz a tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén Gyimesi Forgács Simon fia volt, ki — — — — felnevekedve pápistává lett; itélem azért, mivelhogy az Isten édes atyját több **) fiakkal is áldotta vala, és gondolja vala, hogy az atyja kevés jószaga az atyja halála után sok részre oszlana, tehát ő neki kicsiny urasága lenne a kicsiny jószágocska után...

1615. 18. octobris tájban, a kassai generalis Forgács Zsigmond Kassára országgyűlést hirdet király urunk akaratjából, és reá menvén a státusok az országgyűlésre, nagy mérészen és bátran kimondja a státusok előtt: hogy császár urunk oly conditio alatt békélt meg török császárral, hogy a hajduság palánkját elvonja és a törököknek meghódoljon, pórokká legyenek, ***) a fegyvert letegyék, és csak jobbágyok legyenek és szántsanak; mert ha nem cselekszi azt a hajduság, in totum deleáltatnak. Az ország és a coriphaeusok ezt hallván a király képétől az ország gyűlésé-

*) Oldalirás: Szent-Kereszten holt meg.

**) Szám szerént tíz gyermeke volt.

***) Oldalirás: Nem engedi a hajdu oly könnyen.

ben, mondának a generalisnak: „Megszolgáljuk nagyságodnak, hogy nagyságod minekünk ezt megjelentette és értésünkre adta, mert ez titkos dolgot sokképpen ennekölte is általláttuk, de mostan immár nagyságodtul im bizonyosan értjük. Azért ez dologról az ország solenniter protestál iterum atque iterum nagyságod előtt, és e dologról protestationalist kíván, hogy soha az ország azt senkinek és semmiképpen meg nem engedi“. Az ország a hajduságnak, (megesküvén először a hajduság az országnak és incorporáltatván a státusok közzé, hogy mindenekben az országgal egyeznek és az országtul leszen ezután mindenben dependentiájok és consensusok) protectioját igéri. Annak felette az ország Kátai Jánost a palatinushoz küldi, ugyan ezön kimondott dologról protestálni. A generalis megijed, látván és hallván az ország cselekedetét, azt kezdi állatni és mondani, hogy nem ország gyűlése az, a melyet ő hirdetett ect. De ezzel semmit nem használja, megfelelőnek reá. A gyűlés eloszolván, a generalis Kassából kimegyen, igen bánja, hogy a titkos tanácsot kimondotta és a bátyja a cardinal temetségére méne. Mig feljuta, addig Pázmány Péter a cardinal, jószágát és mindenét elfoglalá, kinn a generalis igen búsula és haraguvék.

A lynczi gyűlésben minden pápa követők azt urgeálták, hogy a törökkel vióáltassék a frigy. De a magyarországi státusok reclamálnak és protestálnak, hogy ők semmiképpen — *hosti datam fidem et confoederationem* — nem vióálnák, hanem a *confoederationem* megtartanak; reá emlékeztvén, mit cselekedett volt Eugenius pápa Julianus cardinal által: ki megszegetvén a török császár és László király között a frigyöt a királylyal 1444 esztendőben, nagy veszedelmet szerze a királynak és az országnak. Továbbá, hogy a török is a frigynek felbontásáért megharaguván, tüzzel vassal rajtunk lenne; és még nagy kissebségére a keresztyénségnek azt mondhatnák a törököknek a keresztyénség felől: „Ne higgyetek — ugymond — nekik, mert lám hogy hitetlenek és a frigyöt megszegették“. Mindazáltal hogy ne láttatnának derogálni a több legatusoknak, országoknak, ilyen optiot és libertást hagyának a magyar legatusok a lynczi gyűlésben. „Ha ki — ugymond — hadakozni akar a törökkel, ám hadakozzék, de más országról hadakoz-

zék, nem Magyarországról; mert mi senkinek azt nem engedjük, hogy Magyarországot hadakozásnak udvarává és szérűjévé csinálja."

A magyar keresztyén státusok legatusi megjelenvén Lynczben hogy Magyarország a törökkel valo confoederatit föl nem bontja, hanem megtartja, reá emlékeztvén a várnai veszedelemre: a több országok is a magyarországi voxra jövének (mert nem lehet egyéb benne) és a törökkel úgy újítá meg császár ő felsége a békességet. A békességnek módja írásban így foglaltatott, a mint következik.

Causa Pacis cum Turcis

conclusae Pragae.

Anno 1615.

Ad ineunda pacis foedera cum Othomanno impellebant suam Majestatem imprimis italica bella, quae plerique diuturniora fore censebantur, nulla spe externorum subsidiorum. Tum provinciarum Suae Majestatis protestatio, quae exhaustis ubique publicis aerariis, nihil auxilii ad suscipiendum bellum turcicum se praestare posse significabant, sed potius iniquis conditionibus pacem ineundam svaebant. Accedebat suae Majestatis aetas, subditorum ob religionem animi dissidentes, in provinciis ac regnis non ita exacte cuncta ordinata; ac demum rerum ad tantum bellum continuandum necessariorum penuria, defectus pecuniae, quae gravissima periculique plenissima consilia reddebant. Quocirca sua Majestas habito maturo consilio ac praevisis commodis omnibus, quae christianae Reipublicae exinde assequi videbantur, in pacis tractationem cum Imperatore Turcarum descendit, et quidem hanc pacificationem multo utiliorem toti orbi christiano existere, quam alias priorum Imperatorum, ex sequentibus patebit.

I.

Etenim cogeatur sua Majestas hactenus pro Hungariae Regno annuatim 60. millia tallerorum pendere, nec tamen competens titulus tribuebatur suae Majestati. Per hanc vero pacis tractationem, prius

sublatum, istud postremum suae Majestatis dignitati in titulis optime provisum.

II.

Quotiescunque pax ineunda esset cum muneribus pretiosis tam Imperatori Turcarum, quam supremis Veziriis Constantinopolim legati transmittentur, unde sumptus fiebant immensi, et pax prece et praemio mercabatur; nunc totum et universum sublatum. Ante enim annum sponte sua legatis Lyncium absque muneribus rursus redire jussis, non ita pridem cum muneribus pretiosis et Imperatori dignis Viennam legati turcici appulere.

III.

In prioribus pacis Tractationibus nulla unquam religionis fiebat mentio; nunc eo deventum, ut praeter exercitium liberum, et aedificandorum Monasteriorum concessam facultatem, defensionem catholicorum ipse Sultanus suscepit.

IV.

Non licebat mercatoribus etiam pace durante in ditionibus turcicis nisi appensis signis Anglicis et Gallicis negotiari; nunc autem ex imperio et provinciis Domus Austriacae Haereditariis, absque suae Majestatis literis patentibus et tabulis navigiis affixis, nemini conceditur.

V.

Consules Constantinopoli a sua Mejestate deputati sunt, qui litigantium mercatorum causas et summam 55. florenor. excedentem dijudicent, nec in omnibus ditionibus turcicis praeter semel—idque ex florenis centum, tres florenos—vectigal solvere tenentur.

VI.

Antea turcis licuit pagos quoscunque in Hungaria etiam pacis tempore ad solvendum tributum ferro flammaque adigere; nunc certi cancelli praescripti, quos excedere nefas.

VII.

Nullus pagus in pacificatione turcis concessus, qui non antea temporibus tam Maximiliani, quam Rudolphi Imperatorum vectigalis

fuisse; contra vero quadringenti liberati et centum quinquaginta octo, sexaginta solum concessa sunt strigoniensibus, 98. pronunciati liberi.

VIII.

Antea pagi dedititii pro arbitrio dominorum sanguinem miserae plebeculae exigentium solvebant; nunc commissarii instituti, qui utrisque rebus bene perpensis consulant.

IX.

Pax tempore Rudolphi piae memoriae inita, magno cum omnium applausu est excepta, quae tamen sicut a turcis concepta ita et accepta fuit; nunc autem in tali forma est conclusa, quam nos ipsi volumus et excogitavimus.

X.

Licet in ultima pacis Tractatione Transsylvaniae et partium Coronae Hungariae adhaerentium fuit mentio, tamen nescio qua fraude in turcica lingua est praetermissa illa particula. Nunc autem et Transsylvaniam repetere et ei annexas provincias quocumque tempore Majestati suae libuerit licebit.

1616. 3. januarii hallatik, hogy Balassi Menyhártot király urunk a maga várából kifogatá.

1616. Homonnai György hadat fogad; ajándékozással, vendégléssel igen kezdi a hajduságot magához édesíteni.

1616. 15. januar. meghalljuk, hogy a Velenczések a gréczi herczegre Ferdinándra támadtak, és két városát faágyuval megvették.

1616. 19. januar. Tarjáni Dömötör vevén eszébe az esküvésnek formájából, miben kívánja Homonnai György az ő szolgálatját: az ő hadát elosztatá és Homonnai mellé nem állá, noha egynéhány arannyal és egy dolmánval való fain landis posztóval Homonnai megajándékozta vala.

1616. Látván Homonnai György, hogy magyar hadra szert nehezen tehet, lengyel hadért küld.

1616. Rákóczi Zsigmondné meghala.

1616. 14. martii midőn a státusok látják, hogy Homonnai György így nyughatatlankodik és hadakozásra vágyódik, a palatinusnak értesére adják; kéri hogy gondot viseljen, az országot se-

ditiotól oltalmazza, és Homonnait compescálja. Mandatumot küld a palatinus, és a vármegyék Zemplin és Szabolcs inquirálnak Homonnai György felől: mit intendált, hogy hadat kiáltat, gyűjt és nyughatatlankodik? Az inquirálásból azt találják, hogy Erdélyre igyekezik Bethlen Gábor ellen, és hogy ha módját ejthetné valamiképpen, tehát Sáros-Patakot is meghágná és megvenné Czinkosokat is szerzett vala magának Patakon ajándékkal. Két okért töre Patakra: 1. Mert fél vala onnan. 2. Mert ott vala a keresztyének seminariuma — (az) egyik.

1616. 16. martii Homonnai Györgynek egy igen meghitt szolgálója Szikszai István megbeszéli, hogy a praktikás urak immár mindulat irtottak magoknak, és senki nem volt akadályul, a kítől immár tartottak volna az Erdélyre való menetelben, hanem csak Perényi Gábor. Ezient azért a generalis és Homonnai György, Perényi Gábornak (Sz. Mártonból-e Szathmárból-e) hogy várná oda őket, mert oda akarnának hozzája menni, (Igy kémlette vala meg Jakab János Báthori Istvánt Ecsed várában.) látogatni és mulatni. Perényi Gábor a dolgot egy meghitt emberének a praedicatorának megjelenté, az okos ember pedig ottan eszesen áttallatá a szándékot, és a Báthori István eszes cselekedetét suggerálá az urnak. Az ur azért eljövén az nap, udvara népét szépen fölkészíté fegyveresen és meg is szaporitá őket, úgy várván Homonnai Györgyöt a generalissal. Mikoron azért Nyaláb (?) várába jutottak volna, meglátván a fegyverős szép udvar népet, monda Homonnai a generalisnak: „Lám mondtam én kegyelmednek, hogy ez ember — ha akarja — akadályt szerezhet az erdélyi utban, minthogy ugyan kötelessége is vagyon az erdélyi fejedelemhez“. Ebben Perényi Gábor semmit nem tud vala, és jó kedvvel fogadá a hozzája ment urakat, vigan megvendéglé őket mind udvarok népével együtt. Az étel elvégezödvén, ad secretum colloquium szolliták külön magokkal és mondának neki: „Mi kegyelmedhez jó akarattal és jó szívvél, jó szándékkal vagyunk, szeretjük kegyelmedet; azért is jöttünk kegyelmedhez szeretettel meglátogatni.“ Az ur az jó akaratot megköszöné. „Ennekutána is kegyelmed ugyan ezen jó akaratot várja tőlünk; csak hogy egy dolgot kívánnánk kegyelmedtől, ha megcselekedné kegyelmed.“ Mondá az ur: „Micsoda dolog az?“ Mondának: „Ez, hogy kegyelmed állana el az erdélyi fejedelem mellől, és hajlana császár urunk ő felségéhez. Ha kegyelmed

ezt cselekszi, mi kegyelmedet a romai császárnak commendáljuk igen jó akarattal, és kegyelmed várhatja az ő felsége gratiáját és jövőendő nagy promotioját. Mi is penig ő felsége után, oly promotioval leszünk és jó akarattal kegyelmedhez, hogy kegyelmed ingyen sem reménlette volna.“ Mondá az ur erre: „Ez-e a dolog, melyet kegyelmetek akart velem privatim communicálni, és csak ezt kívánja-e kegyelmetek tőlem?“ Mondának, „hogy ezt, és hogy az erdélyi fejedelemre való menetelben contrarius ne lenne“. Monda Perényi Gábor: „Az eleim sem voltak soha árulók, én sem vagyok, nem is leszek, jól tölt uramat el nem árulom.“ És ott nagy szégyenben maradt. Meg is bának hogy titkokat megjelentek, mert e dolog értésére lön az erdélyi fejedelemnek.

1616. 28. martii tájban, Darózei Ferencz a kassai főkamrás meghala.

7. aprilis hallatik, hogy Munkácsra gyűltenek ismét a pápista urak Eszterházi Miklóshoz.

Pápista urak gyűlése

renddel megjegyeztetnek, és micsoda dolgokat tractáltak.

Első gyűlések volt Parnón a Kendi István menyegzői lakodal-mában, holott Báthori Gábor ellen végezének, hogy rea menvén, kiűzzék országából vagy degradálják vagy elűssék rajta. Noha penig szép colort adnak vala ez dolognak, hogy gonosz életü volna a fejedelem, de csak fraska vala, mert — a mint látod — az utána való fejedelem ellen is ugyan szinte ugy praktikálnak, és tartanak tőle, hogy valamiképpen megrántja a zabolát szájokban, oltalmazván magát.

Második gyűlésök lőtt Paczinban Alagi Ferencz idejében egy menyegzői lakodalomban; (Mert mind ilyen szín alatt gyűlnek vala össze, hogy az emberek eszekben ne vennék. Azt is tudják vala ők, hogy senki semmit nem tud az ő dolgokban; maga mihelyt valahova elindulnak vala, mindjárt dolgokat mind jól tudják vala az emberek, és ugyan köz hirrel mondják vala ezt rólok: Ismét most gyülekeznek a Divánra;) a hol arról végezének, mi módon menne Forgács Zsigmond Erdélybe Báthori Gáborra.

Harmadik gyűlésök volt Deregyőn, holott a cardinállal vé-

gezek, hogy a hajduk pórokká tétessenek, a töröknek meghódoljanak, avagy deleáltassanak. Ismét: Hogy Homonnai György az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menjen, és életének végét érje.

Negyedik gyűlésök Munkácsra, holott ugyan azt végezek, hogy semmit ne gondoljon Homonnai György azzal, hogy a vármegyék a palatinus Mandatumára inquirálnak elleno, és mindenek publicae pacis perturbatornak kiáltják, hanem affelől aperto marte ugyan kezdjen hozzá a dologhoz. *)

(1616. 10. aprilis éjjel égbeli jelenés lön: fejr és vörös.)

1616. 26. aprilis tájban Szent-Mártonban gyűlnek ilyen szín alatt: hogy Forgács Zsigmond akarna megbékélni Homonnai Györggyel. Az egymás között való harag penig csak comminacálás és simulálás vala e végre gondolván azt, hogy a generalis felől a státusok el ne hinnék, hogy faveálna a Homonnai causájának, hanem inkább hinnének neki a státusok, és ő is inkább elő mehetne Homonnai promoveálásában, mely dolgot az eszes ember, Szabolcs és Ugocsa vármegyének vice-ispánja Bogdányi János tréfa örvével szemére vete Kassán a generalisnak mondván: „A nagyságod jámborsága sokat árt minékünk.“ Azután eszében vevé a sarcasmust a generalis és igen igyekezék vindicálni, de nem találhata módot benne. Szent-Mártonból Szakmárba menének, és Ruber Györgyöt akarák Ecsedben kapitányságra vinni, hogy bizhatnának hozzája az erdélyi utban. De nem merék elvinni, mert igen résön vala sok coriphaeusnak a füle és a szeme.

A reliquiákat, papi öltözöket, püspök-süvegeket, mytrákat s. a. t. ekkor hozák ki titkon Ecsed várából, melyeket Báthori István Testamentomában az ecelesiának legált volt.

1616. 2. máji Homonnai György az ő hadainak — a mint mondják — tizenöt ezer forintot küldött zsoldjokra.

5. máji tájban Miskolcz városa a töröktől való féltőkben elfut. Két ember nagy summát vesztegetött volt el a török adójában, nem adhatták meg a summát, fenyegette a török — a volt oka. Azután nem sok idő mulva haza szállának ismétlen.

7. máji tájban Homonnai György húsz ezer aranyat küld

*) Oldalirás: Vide supra, Acta mensis octobris Anni 1615.

Egerbe a basának, hogy velle a török egyezzen, és hadat bocsásson velle, hogy Erdélybe bémehessen az erdélyi fejedelemségre. A török az aranyat örömet elveszi és azt mondja: „Elköltjük örömet Homonnai György eg sségéért.“ És noha először még a budai basa is faveálni kezdett volt és commendálni kezdte volt a császárnak Homonnai Györgyöt, mivel Lippát és Jenőt (Talán még Váradot is) minden tartományával töröknek ígerte vala: mindazáltal midőn eszébe vötte volna, hogy Homonnai Rádul vajdával Havasalföldet ismét el akarnák Erdélylyel együtt a császártól foglalni, és a békesség és frigy abból fölbomolván a két császár között nagy háboru támadna: szándékát és elméjét megváltoztatván, ilyen levelet küldé Budáról Homonnai Györgynek, a mint ide alá ihon következik.

Budai basa levele, melyet küldé Homonnai Györgynek Anno 1616.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelmeiből hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen lévő várainak és hadainak, és Bosznán, Tömösváron, Egrön, Kanisán és több várain szerdárja, gondviselője és főhelytartója mostan Budán.

Tekintetes és Nagyságos, nekünk becsületes vitélő ur barátunk! Isten áldja kegyelmedet sok jókkal. Ez barátodnak becsületes levele jövéen (?) Nagyságodnak szerelmes atyámfia, nagy becsülettel vöttem, és nagyságodnak állapotján s jó egészségben létén igen örvendeztem. Engedje Isten, hogy ezután is minden jóban és jó egészségben legyen.

Az Erdélyország felől ez napokban három izben az erdélyi urak közzül te Nagyságodhoz menvén, mostan is ott te Nagyságoddal lévén, és Erdély felé való indulásra is hogy ők erőltetnének — azt írja Nagyságod. Nagyságos uri barátom, és szerelmes atyámfia! Becsületes, nemzetes voltokra és jó híretekre nevetekre nézvén, nagy eszesen és okosan a dolognak végét meggondolván és a barátodnak levelet iratván, valameddig abból a hatalmas császárnak engedelme nem leszen és én hozzám becsületes parancsolatja nem jő, soha addig helyemből fel nem támadok s kelek, és Erdély felé nem indulok. És hogy az erdélyieknek ezönt

irtad, azt irta nekünk Nagyságod. Mi azért igen örvendeztünk, és a Nagyságod javára töreködtem mindenkor. Mostan bizonyosan Erdélyből és több helyekből hireim jöttek, hogy Nagyságod némely embereknek izgatásából újabban hadnak gyűléséhez kezdvén és Rádul vajda is Bécsből Nagy-Szombatba alá jövéen, ő is a hadnak egybegyűlésében volna, és Nagyságoddal az együtt való fel-támadásban volt. Hogyha azért a dolog való leszen, szerelmes nagyságos ur barátomnak azért irom, hogy a barátság ellenséggé változik; mert a hatalmas és győzhetetlen császárnak akarátja ellen, az önnön maga országira menendőknek hogy eleit vegyük, meghagyattatott és parancsoltatott; mért ha el nem mennénk, mind ez világon, s mind a másikon vétkezett bűnösök lennénk. A szerént a török haddal felkelvén, Erdélyországban szükséges leszen hogy titeket megelőzzünk. Akkor aztán az Isten a mint akarja, a leszen; de akkor a mely vér kiontatik, és a mely szegénység láb alá tapodtatik, azokon leszen bűne és büntetése, a kik abban okok lesznek. Nagyságodat minthogy szívem szerént szeretem, azért irtam Nagyságtoknak ilyen nyilván, mert az Isten akarátja szerént való dolgokat Nagyságodnak im tudtára adtam; mégis Nagyságodnak szerelmes atyjafiához az idvezült atyádfiához és nemzededhez való szetetelem szerént intem Nagyságodat, hogy a dologtul az előtt való magatok írása szerént szünjetek meg, és azonképpen a Rádul vajdával való tractálástok is szünjék meg; mert mi ő Nagyságának sokféle intéssel való fogadásokat töltünk, de szót nem fogadott. Egynéhány izben Havasalföldében császárunknak ellenébe ment és miképpen jött ki, ő maga tudja. Isten segítségével mostan, — úgy gondolom, hogy halálára fog bémenni. Nagyságodhoz azért ez illik, hogy az olyan barátoktul magatokat megvonnán, ez dolgot jó órara, és a jó Isten a mikorra akarja, arra várjatok-shagyjátok. Nagyságodtul azért az én levelem vivő ember által, jó és kedves választ várok. Isten éltsse egészségben jóban Nagyságodat. Datum Budae 7. maji secundum vetus Calendarium. Anno 1616.

Nagyságodnak jó akaró ur barátja:

Idem qui supra.

Ez levéllel Homonnai György semmit nem gondol, hanem az ő dolgában ugyan procedálni akar a munkácsi gyűlésekben való ta-

nácskozások és végeztetések szerint, mivel sok pénzét is szánja vala, melyet kordéra eltékozolt vala.

1616. 14. máji a Duna melléki hajdukat és ráczokat Rádul vajda mellé adják, és Bécsből alá jöven Rádul vajda, vele együtt Szepességen által jöven, Homonnai Györgyhez menének.

Az ország igen háborog Homonnai György tanácsán és cselekedetin, hogy erővel háboruságot akar ország akaratja ellen támasztani.

Az oláhok és ráczok Rádul vajdához mindenfelől igen gyülekeznek.

1616. 24. máji Zemplin vármegyének derék gyűlése lön Zemplinben. Ebbe a gyűlésbe Homonnai György és Rádul vajda nagy haddal menének; azt intendálják vala, hogy a hadat látván a vármegye, megijedne és féltében is azt cselekedné, a mit a Comesök Homonnai György kíván vala, hogy mellette fölüljenek, és ötöt az erdélyi székbe ültessék. De a nemes vármegye (consensusa lévén a több szomszéd vármegyékkel mindenkivel,) masculé és bátor szívvel opponálá magát, noha kevesen volnának a Homonnai hadához képest. Ebben a gyűlésben Rádul vajda először a császár Mandatumát exhibeálá, melyben ő felsége parancsol vala, hogy minden vármegye Rádul vajdát békével bocsátanak Erdélybe. Erre a nemes vármegye azt mondá: „Mi az ő felsége Mandatumát becsüljük, és a Mandatum tenora szerint békével bocsátjuk ő Nagyságát.“ Másodszor azt kíváná Homonnai, hogy Rádul vajda mellett üljenek fel és kísérik el tisztességesen Magyarország határáig, ezt császár urunk jó néven venné a nemes vármegyétől. (Nem mondja vala, hogy ő mellette üljenek fel, hogy az emberek azt vetnék, mint ha csak tisztességnek okáért akarná Rádul vajdát egy darabon elkísértetni; de ha fölültethetné őket kedvök ellen is, hadai aztán mellette és együtt lévén, oda vinné kényszerítéssel is, a hová ő akarná. Ezt az emberek pedig mind értik vala, és ezt a Homonnai nagy mély bölcsességét még csak a gyermekek is látják vala.) Ez tracta alatt három zászló-alja gyalog puskás sereg, Homonnai hada féle, a mely kertben a vármegye gyűlése vala, a kertnek kapujába mene a zászlókkal, a kaput megállák, és mindenképpen készen valának. Ezzel a nemes vármegye nem gondolván semmit, replicála és mondá: „Nincsen az ő felsége Mandatumjában, hogy fölüljünk

Rádul mellett és kísérik, hanem csak a vagyon, hogy békével bocsássuk. Azért mi elbocsátjuk, de semmiképpen föl nem ülünk, nem is kísérik. Sőt — ugymond — Nagyságodnak is nem tudjuk micsoda szandéka, miért fogadja és tartja Nagyságod a hadat — mostan békeségben vagyunk, ellenségünk nincsen.“ Erre Homonnai azt mondá, hogy Rádul vajdát akarja ő elkísértetni; mert — ugymond — vannak oly latrok és tolvajok, hogy a Rádul vajda hadán kapdosnának és fosztogatnák őket. Erre a nemes vármegye mondá: „Kicsoda volna az, a ki azt cselekedné?“ Megfelele erre a Rádul vajda kapitánya Almádi István, (Mert azt subornálták volt, hogy ő kezdje el a háboruságot, az urak akaratjából.) és mondá: „Simoni György az, a ki azt cselekeszi.“ Erre Simoni György mondá: „Protestálok a nemes vármegye előtt, és ebből törvényt várok ti kegyelmetektől. Én nem cselekedtem, bizonyítsd meg.“ És fölkelvén mondá: „Menjünk ki, legyen törvény benne.“ A Rádul vajda kapitánya mondá: „Csak próbálja vala Simoni Györgynek bátorságát és vitézségét, mivelhogy tartnak vala tőle. De vagy megyünk ki vagy nem, de te vagy az Simoni György.“ Monda Simoni György: „Nékem mondod-e azt?“ Felele amaz: „Tenéked mondom.“ Monda Simoni: „Te vagy az (Istennek tisztessék adassék) ez s ez (k--) fia! És kezét a kardra vetvén, ruháját vállára fordítván, (Mert ő neki is instructioja vala a vármegyétől, hogy ha föl kell tenni, ugyan föl tegyön, és hozzájok bizzon, valami lészen a dolognak exitusa) mondá: „Ha vitéz ember vagy, jer ki — ha merted — egy kardra. Ugyan itt a nemes vármegye előtt, ezennel választ tészek én tenéked.“ A nemes népeknek is mind fegyver vala ruhájok alatt, hogy ha mit akarnak, magokat megoltalmazták, és úgy disponálták volt a dolgot, hogy ha ő nekiek ott szenvedni kelletik, tehát a kik miatt esnék a dolog, azok se menjenek tovább onnan, hanem velök ott maradjanak, és ök is azon lévvel levezzenek. Eszében vevén a dolgot Homonnai, hogy nem cedálna a vármegye, bátorságokat látván, noha kevesen volnának, zendülésöket is látván, hallván, hogy szóval igézné magát Simoni — törvényre — és nem kellene senkinek oda háboruság támasztásáért menni; azt is vevén eszébe, hogy ott igyold nem leszen semmi személyválogatás, hanem mind húzónak-vonónak egyaránt kezd jutni: hátrább hagyá a dolgot, és csilapítani kezdé a vármegyét, hogy „ne háborodjon meg ezön

kegyelmetek, üljön kegyelmetek, minden ember legyen veszteg-ségben és csendességben. "Igy csilapodának le, és Homonnai György Rádullal dob-jok-fakadva elmenének a gyűlésből.

Midőn Homonnai György abban munkálkodik, hogy a várme-gyéket fölültesse, és azokkal menjen Erdélybe a fejedelem Bethlen Gábor ellen, a töröknek is hire lőn e dologban, és a budai basa e dolog felől ilyen levelet ír a státusoknak és vitézlő rendnek:

Budai basa levele, melyet a státusoknak és vi-tézlő rendnek küld e Homonnai és Rádul dol-gok felől.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelmeiből a hatalmas győz-hetetlen császárnak, a tengeren innen lévő várainak és hadainak, és Bosznán, Temesváron, Egren, Kanisán és több várain szer-dárja, gondviselője és helytartója mostan Budán.

Becsületes vitézlő kapitány ur barátink, hadnagyok s mind pe-nig a több vitézők fejenként kik vagytok. Köszönetünk után minden hozzánk illendő dologban barátságunkat ajánlván Istentől minden jókat kívánok megadatni.

Továbbá azt akarom kegyelmetek tudására adni, hogy mostan az erdélyi fejedelemtől, és némely helyekből is ily híreink jötte-nek: hogy kegyelmetek helyekből felkelni készülvén, a hatalmas és győzhetetlen császáruknak és a szent békességnek, a mi velünk való fogadástoknak ellene, Homonnai Györgyöt Erdélybe, Rádul vajdát Havasalföldébe való vitelére akarván, és Lippát a mostani fejedelemmel Bethlen Gáborral megadatni, sőt a benne való go-noszoknak segítséggel lenni akartok. De a kegyelmetekkel való fogadásunkra nézvén, én most is azt el nem hihetem; de hogy ha az igaz leszen, a szent békességnek és köztünk való fogadásnak ellene, a békességnek ti lesztek felbontói, és ennekutána ha valami történik, tehát mi vétkesek és bűnösök nem leszünk sem Isten előtt, sem az emberek előtt, sem pedig egyéb nemzetségek előtt. És mi-helyen kegyelmetek ez dologra feltámadand, tehát mindjárt mi is a végvárbeliekkel és hadnagyinkkal Erdélyországnak és több orszá-goknak, minthogy a hatalmas győzhetetlen császáruktól parancsol-ván vagy on, őrizésére és otalmazására, immár meg nem tartózha-tunk, hanem egyenest hadunkkal oda megyünk, és valamint a jó Isten akarja úgy leszen. De még is intem kegyelmeteket mind fe-

jenként, hogy senkinek izgatásával ez közöttünk való békességet és csendességet fölbontó dolgaitól magatokat megóttalmazzátok, mert minket mindenkor ti kegyelmetek javára és segítségére készen ta-láltok. Isten éltesse fejenként ti kegyelmeteket. Datum Budae, die 18. maji juxta vetus Calendarium, Anno D. 1616.

Nos, idem qui supra.

Közönségesen ír e levelet a basa a státusoknak és vitézlő rendnek; mert mivel a praktikás urak bírják vala az országnak majd nagyobb részét, a tiszteket is ők bírják vala: azt véli vala, hogy az ország is velök egyaránt fogná a dolgot, maga az országnak ahoz semmi kedve nem vala, sőt igen ellenzi vala; ellenben a békességet és frigyot otalmazza vala, a mint látod és érte; mert tudja vala, hogy: Dulce noīmen pacis, res autem ipsa longe dulcissima.

1616. Lónyai András kálói kapitány nyolcz zászlókat ada ki titkon, hogy Homonnai György és Rádul vajda részére és pártjára a kiket ajándékkal megcsalhatnak vala, alája és melléjük állatná; mely dolog 26 maji kinyilatkozék a státusok előtt, és mindenek megutálták és pökik vala cselekedetét, hogy ország házában lak-ván és hitese levén, azt cselekedte vala; de semmit nem gon-dolá vele.

Ez idő tájban Homonnai György Vinnai Kristófnak faluit veté zállogba tizezer aranyban, és az arannyal igen ajándékozta vala a hajdu kapitányoknak némelyikét, hadnagyokat, főlegényeket; ne-vezet szerént a szoboszlói kapitánynak Fekete Péternek száz aranyot ada ajándékon, hogy inkább az ő pártjára vonhatná őket. Fekete Péter titkon ugyan oda áll a ajándékért, és a kiket megcsalhatta, sokakat maga mellé hitete titkon. Immár jószágát vesztegeti Ho-monnai, a valót a nincsenért zállogosítja, és az árnyékon kapdos. Az ország fia a Homonnai pártjára való hadat neveltségért, a r a n y o s hadnak nevezék, mivel Homonnai György arannyal fizet vala mind nekik: Spem pretio emit, az az reménséget nagy áron vött.

1616. 13 junii hallatik, hogy Fekete Péter, ki az előtt a szo-boszlói hajduk kapitánya volt, húsz zászló-alja haddal, melyet tit-kon Homonnai György számára gyűjtött vala, Konyárdra ütött, és mi-vel a konyárdi hajduk melléje nem akarának állani, falujokat rájuk gyujtá, mind cselédestől vágta őket. Itt jelenék ki derékképpen

Homonnai György szandéka, mit forralt sokszor, imitt-amott való lappangó gyűlésekben, mely szandékát eddig sokképpen boronálta. Mikor azért Fekete Péter az ő istentelenségét vakmerő bátorsággal elkezdte volna Konyárdnál, Petneházi István a jenői kapitány, ki vigyázásban nem meszsze vala, ezt meghallván, reá üte Fekete Péter hadára, erősen harczola; a több hajduság is, mely az országgal tartja vala a dolgot, reá ére a harczra, és Fekete Pétert igen megverék, hús zászlot nyerének el tőle, maga is nehezen szalada el sebben; mert a ki másnak ás vermet, maga esik belé.

Ez fundamentomon ez egész felső Magyarországhban lévő vitézlő rend és a vármegyék megindulnak, és éjjel nappal Homonnai Györgyre sietnek mindenfelől menni—dolgának farka ki tetszett. Először Leleszhez szállának táborba ellene.

1616. 18 junii hallatik, hogy az erdélyi fejedelem nagy szükségűtől kényszerítettén (a Homonnai praktikájától, ki mind Lippát, Jenőt, talán még Váradot is töröknek ígérte volt, csak hogy ötöt vinnék erdélyi fejedelemségre.) Lippát—a vármegyék először protestálván, hogy nem ő az oka—a töröknek megadá, a vidrának okos természetét követvén ez dologban.

Homonnai György megszeppen, és a lengyel had is haza mene mellőle, mert csipdesni kezdették vala őket; reá megyen vala a hajduság, de megérzé a sáfrány illatot, előbb álla.

A pápa titkon—a mint mondják köz hírrel—ló terébben pénzt küld Homonnainak, hogy az elindított persecutiót continuálja.

Nagy szelidséget kezd Homonnai tettezni, mint verembe esett farkas, és ezzel sepia hal módjára a vizet megzavarván, oly homályt szerze az emberek elméjének, hogy megszabadula a haláltól.

1616. 20. junii Simoni György a hajduság közé ment, főemberek tanácsából, generalis kapitányságra.

1616. 2. julii a vármegyéknek Ujhelyben derék gyűlésök lön, és országul öt urat degradálnak: Homonnai Györgyöt, Eszterházi Miklóst, Dóczi Andrást, Lónyai Andrást és Móriltz Mártont.

Lelesztől Homonnai jószágára Terebesre és Vásárhelyre szálla az ország hada.

1616. 14 julii a pártos urak ellen a generalis Kassára országgyűlést hirdet, és azt fogadja hitire az országnak Kassán, hogy complanálja a dolgot; ha nem complanálja, tehát azt fogadja, hogy sístál az ország előtt.

A kassai gyűlésből az ország követeket bocsát 1) királyunkhoz, hogy őtalmazza országát seditiótól, ha él. Ketzer Andrást bocsátá el az ország és úgy informálá, hogy ugyan maga legyen szemben a királlyal ő felségével, és lássa meg ha él ő felsége, az országot is bizonyosan informálja. Mert azt vélik vala, hogy interregnumban vagyon az ország, azért volna ilyen rút zürzavar. 2) Lengyel királyhoz, hogy a confederatiót megtartván, a pártosok mellé hadat ne bocsásson. 3) Aly vezér basához, hogy a frigyhez tartsa magát, és hadát leszállítsa. 4) Az erdélyi fejedelemhez, hogy az ország a frigyet vele megtartja és mellette lészen.

1616. 20. julii tájban Rádul vajda látván, hogy az ország Homonnai Györgynek resistál az Erdélyre és Moldovába való menetelben: (Mert Homonnai György erdélyi fejedelemségre, Rádul pedig moldvai vajdaságra igyekezik vala.) Lengyelországba mene, és a lengyel király hadat adván néki, onnan mene Moldvába.

Igy végeznének egymás között, hogy Rádul vajda mennjen Moldvába lengyel haddal, a ráczokkal és oláhokkal, (még balonok is voltak vele lengyel ruhában—a mint mondják) és ha Szkender basa hadát megverheti, tehát aztán Moldvából jöjön Erdélybe, Erdélyt is occupálja, és a fejedelmet veszessze el. (Kapi András beszélé meg ez titkos tanácsot egy uton.) Ha az idő aztán nem engedné a hidegség miatt—hogy télre maradna a dolog—tehát Rádul minden hadait telepitené meg Erdélyben és telelné ott. Tavaszra kelve aztán ő Erdélyből indulna reánk hadaival, és ha ki opponálná magát nékik, mindjárt opprimálnák. Im látod, hogy elég bölcsen vetik meg emberi okosság szerént; sed non est consilium adversus dominum.

1616. 4. augusti hallatik, hogy Rádul vajda és Koreczki herczeg (lengyel nagyságos úr ez, Podolia felé vagyon nagy jószág) megverték Szkender basa hadát Moldvában.

Szkender basa hadát megújítja, és megsaporítja, az erdélyi fejedelemnek is ira, hogy segítséget küldene; mert immár mindeknél nyilván constál vala, hogy az erdélyi fejedelemnek is szintén olyan ellensége volnának mint szinten a töröknek, és hogy a török meggyőzetvén, mindjárt a fejedelmen lennének. A fejedelem gondolkodék a Szkender basa kívánságán, és in tali casu, a nagy szükségűtől kényszerítettén reá hajla, meggondolván mint bölcs, okos, eszes ember, hogy: Unita virtus fortius ibit; arról is gondol-

kován: ki tudja, talán idő jártában neki is kelletnék valami nagy szükségében a török segítsége, ótalma, barátsága és jó akaratja, és Török István kapitányját öt száz kopjás magával Szkenderbasa mellé bocsátá segítségül. Elég nehéz vala, de Istenre bízta az eventust.

A Szkender táborában a hadak béérkezvén, a harcához készüle, és hadait a harczoláshoz elrendelé. A magyarok az első harczot megkérék Szkender basától, és megengedé, imez okokra nézve: Először, hogy hadd látná meg a magyaroknak forgolódásokat, és ha vitézek-e a magyarok. Másodszor, hogy látná meg azt is, ha hivek; mert tart is vala, hogy talán valami correspondentiájok volna titkon Rádullal. Harmadszor azt is gondolá, hogy jobb a magyar hulljon fogyjon az első harczon (abban neki semmi kára nem leszen) mint a török veszszen. A magyarok azért elkezdék a harczot. Először azt kívánták, hogy a ki keresztyén, félre álljon, senki nem bántja; a ki magyar, az is félre álljon. Azután megsivalkodván, a derék lengyel kopjás hadnak öklelének öt százan, a mely seregben áll vala a derék erő, és a melyhez leginkább biznak vala, és úgy meg gázolá az öt száz magyar kopjás a Rádul és Koreczki derék kopjás hadát, tétova szaggatván, üzvé, vágván, hogy a török ugyan reá bámul vala, álmélkodik és csudálkozik vala rajta. Melyet a lengyel hadnak kétfelől való szárnya látván, megfutamék, rajta a derék nyugodt erővel lévő török tatár hadak, és oly szörnyen levágák őket és megadák nekik a kölcsönt, hogy álló-fálló szalada el benőnek—megemlegethetik. Ily könnyen szakasztá el Isten a hálót, Szkender basa Török Istvánt nagyságos urrá teszi.

1616. 10. augusztus tájban Ketzer András, kit az ország Kassáról a császárhoz küldé, Prágából haza jöve, és az országnak azt mondá, hogy szemben volt a császárral, és úgy resolvált, hogy nem volt hírével és nem tudta Homonnai szándékát.

Midőn a Rádul hadát szörnyen levágák Moldvában, új hirt költének, és igen hirdetik vala Magyarországon, hogy a prédán nem alkhattak meg a magyarok a tatárral és törökkel, és mind levágták a törökök és tatárok a magyarokat. Ezzel az erdélyi fejedelmet akarják vala ismét az országgal meggyűlöltetni, és gyanussá tenni, hogy neki ne higgyen az ország.

1616. 19. aug. tájban a császárrak ő felségének missilis Mandatum érkeznek, a melyekben parancsol minden vármegyék-

nek, hogy ezután országgyűlését ne merjenek tenni, és közönségesen ne conflualjanak ő felsége híre nélkül. Mint férjen immár a két dolog össze, a Ketzer András által való resolutio és ez Mandatum continentíája, a kárki is általláthatja. Láták az eszes emberek, és ugyan jó módot mutata Isten nekik a megmaradásra; mert úgy rendelék azután a vármegyék gyűlése napjait egy consensusból, hogy egyik vármegye gyűlése meglévén, a szomszéd vármegye gyűlésére reá érkezhethének a residentias és portionatus főemberek, és elméjeket egymásnak értvén, egy lineán tudnának járni pro conservatione Patriae.

(A kinek a császár missilis Mandatumának páriája vagyon, itt inseráltassék.)

1616. 22. septembris a generalis Forgács Zsigmond Sáros-Patakra megyen Rákóczi Györgyhöz jó akaratból képlak látogatásnak okáért. Az úr becsülettel és jóakarattal fogadá, és tisztességesen gazdálkodék. Annakutána beszédbe eredvén a generalis az urral, mondá: „Kegyelmedet, öcsém uram, igen kérem, hogy ne fáveáljon kegyelmed ez Simoni Györgynek, (ki a sáros-pataki kapitányságot mily hasznosan, vitézül és jó hírrel névvel viselte Básta György latorságakor, ez darab föld jól tudja) sőt—jóakaratomból mondom kegyelmednek—ugyan ne tartsa kegyelmed maga mellett udvarában és fizetésén. Mert Simoni Györgyre sok panasz vagyon ő felsége császár urunknál. (Bizony elhiszem, hogy sokszor panaszlották meg a Tokaj várában való éhségöket a németek császár urunknak, melyre Simoni György juttatta volt serény gyorsaságával és vitézségével; hogy továbbá sáros-patakot is ő tartotta meg Básta György ellen.) Tudja pedig kegyelmed, hogy ez sárospataki jószág, királyi jószág, noha árendában vagyon. És ha kegyelmed mellette tartja és fáveál neki, igyold kegyelmedre is nehézsége leszen ő felségének, és ki tudja mit gondol ő felsége még a jószág felől is. Azért, hogy nagy gondja ne érkezzék kegyelmednek, jobb hogy elbocsássa kegyelmed Simonit, talál kegyelmed elég szolgát.” Az úr gondolkodék, és hogy nagyobb harag ne érné, gondolá, hogy ideig jó helyet adni a szép színű beszédnek, és helyt ada kedve ellen neki, hogy ne láttatnék vagy ő felsége bosszúságára tartani, vagy a generalis kívánságát posthabeálni. Mert mindenik nehéz dolog vala.

Rádul vajda megveretvén Moldvában, a császárhoz felmegyen; a kitől elbocsáttatott volt, ahhoz tér meg, és ismét ott leszen fizetése—Lengyelországon mene által 17 septembris tájban.

1616. 2. octobris Simoni György az erdélyi fejedelemehez mene, és igen kedvesen vevé a fejedelem tőle, főkapitánságot ada ott is neki. A Simoni hada mindenfelől igen gyülekezik.

Füzi István is az erdélyi fejedelem mellé mene.

A császár ő felsége 4 octobris tájban patens Mandatumot küld a vármegyékre ismét, hogy mindenkinek békességben legyenek, és hogy minden vármegye a Mandatumra exhibitát vessenek.

Az erdélyi fejedelem nagy hadat gyűjt 12 octobr. tájban.

1616. 30. octobris tájban, midőn Fekete Péter megvereték a hajduktól, láták hogy szerencsétlen ember volna, ez okáért más gonosz embert Gombos András subornálnak. Azért Gombos András kezd ismét grassálni, hogy Erdélybe menjen a fejedelem ellen előljáróban, és ha succedálna a dolog, tehát a praktikások derekasan utána mennének. Mikor azért Gombos grassálna és a hajduságot akarná ismét magához erővel hajtani, a váradi had és Simoni György is az ő hadával vigyázni kijöve, hogy a Gombos András latoregát reprimálnak; nem kaphaták sehol Gombos András, mert bé állott volt előttök hogy reá ne akadnának. Azért a váradi had és Simoni György is vissza térének, és reájok estvéledvén, Simoni György az ő hadával Tarcsán estve megszálla. Gombos András estvére kelve az álló helyből utánok mene, és nyelvet kapván Tarcsára sietve, a Simoni György szállását megüté, melyet látván Simoni György a házból kétszer kicsapott, és erősen megharczolt a latrokkal. Neki felesedvén a sok lator, és a maga hada is Simoni Györgyöt meg nem segitvén, a házban a sok lator előtt Simoni György beállta; de az ablakokról reá lövődözvén, lövéssel lábáról leejték, azután megköltözék, és sebben kötözve Szakmárba vivék Dóczi Andrásnak. Igen örüle rajta Dóczi András, azt tudja vala, hogy immár a derék triumphusra jutott, illudálja, bosszontja vala, kinozással fenyegeti vala, (maga a nélkül is halálos sebben vala) és netalán a felől, a mint a közvélekedés vagyon, ugyan megkinozták, maga: *Parcere prostratis sit nobilis ira leonis. Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet Instant morientibus ursi.* Meghala a sebben; testét Dóczi András az ebeknek akará ki-

vettezni a várból, ugyan meg is cselekeszi vala, de felesége intercedála érette, mondván: Ne cselekedje azt kegyelmed, uram, mert a mint én hallom, igen vitéz ember volt ez, és kár volna ilyen gyalázatot halála után rajta tenni. A felesége megkérvén a testét, a várbán a templom mellett temetteté el ceremonia nélkül. Ezt érdemlé a jó vitéz ember, a ki hazájának hiven és igazán nagy szükségében sokat szolgálta — magyar úrtól.

1616. 7. nov-bris a generalis Forgács Zsigmond ismét Szent-Mártonban gyüle tanácskozni; Simoni halálából és eleséséből jó reménységet vevén, Gombos András animálják és nógatják, hogy lásson a dologhoz. 8. die Dóczi András Patakra jöve az úrhoz — itélem, kémleni.

14. 9-bris tájban Gombos András Dést megégeté; kit a fejedelem hallván, hadat bocsáta ellene, hogy az Erdélyben való meneteltől arceálják; ha pedig ugyan vakmerőül bé akarna menni, Isten segítségével reprimálnak.

20. novembris tájban Gombos András negyedfél ezer emberrel elindula, hogy Erdélybe immár ugyan bemenjen. Hírével esék a fejedelem hadának, a kit vigyázni a határ felé kibocsátott volt, és Gombos Andrásra arcezal szemben jövének Désnél. Török István és Deli Száva valának a fejedelem hadainak kapitányi. Egy malomházban a gyalog puskás hadat lesben beállaták, kit Gombos András nem tud vala. A lovas had szemben jöve Gombos András-sal és Sarmasági Zsigmonddal: (mert immar jó reménységben levén, nagyságos urat is bocsátottak vala a praktikások a hadba) és elsőben, minthogy mind a két had magyarból áll vala, a praktikás urak hada a fejedelem hadának azt mondja vala: „Vitézek! álljatok hozzánk a fejedelem mellől, és jobban leszen dolgoztok.“ Amazok ismét azt mondják vala: „Semmiképpen nem lehet, jó vitézek; mert hitesek vagyunk a fejedelmünknek! Inkább azon csudálkozunk, hogy fejedelmünk senkinek semmit nem vétvén és magyar is levén, kegyelmelek ellene törekedik; inkább hagyjon békét kegyelmelek ez ilyen gonosz szándéknak, álljon kegyelmelek is fejedelmünk mellé, jobb leszen kegyelmeleknek.“ Ez ilyen sokáig való tracta után vissza fordula a fejedelem hada, mondván: „Isten hozta titeket, jó vitézek! Menjete vissza békével ti is, mit fogytok egymást? Hiszem mindnyájan magyarok vagyunk. Jobb ha kegyelmelek is vissza megyen, és békességben élünk egymással.“ Ezzel

a fejedelem hada vissza mene. A had megtérése után Gombos András és a többi mondának: „Bizony megijedtek, azért sietnek elmenni. Jertek utánok, most vagyon immar módunk a dologban, majd szép nyereséggel járunk.“ Utánok indulának és az utolsó martaléknak néki sivalkodván, lövöldözni kezdék, amazok annál inkább nyargalnak vala előttök Ds városa piaczn által. Midőn azért a szorosba csalák őket, a hegy és viz közzé, nekik fordula arczczal a fejedelem hada: hátul is a malomházból a gyalog puskás had kiútvén reájok, mind elől mind hátul a szorosban szörnnyen lövik vala őket—ugyan omlanak vala a lövés miá. Így keríték a hálóra őket. Látván nagy veszedelmöket, megfutamék a Gombos András hada, és a ki elszaladhata elszalada. Sarmasági Zsigmondon két seb esék, ki miatt kétszer esett le lováról; el nem hozhaták a harczról, mert szoros vala a kapcza, hanem ott érek és elfogák. Ez lön a szép nyereség, a melylyel biztatak magokat. Nem jó háló előtt halat fogni.

1616. 28. novembris tájban elunván a békességes fejedelem a sok türést, nagy hadat gyűjte és Tasnádhoz táborba szálla, oly intentioval, hogy a sok praktikát reprimálja és nyakát szakaszsa.

1616. 30. novembris megszeppennek a praktikások, erősen tanácskoznak: mit kellessék cselekedni hogy megzavarták a vizet, mint őtalmazzák magokat? Azért in necessitate azt találák fel, hogy a király képe szálljon táborba, a vármegyéket ültessék fel, és az ország költsége és árnyéka alatt ők maradjanak békével. Ad diem 10 decembris Zemplin vármegyét gyűlésbe hirdetik Zemplinben (a többit is az ő szokott székök helyére) száz forint birsággal, és Mandatumot hoznak a vármegyére, hogy a király képe mellett fölüljön s Tokajhoz táborba szálljon. A kormányzók igen urgeálják a dolgot, hogy a Mandatum tenora szerént meg kell lenni és föl kell ülni. Ezt hallván Milith Vid, mondá: „Hallja meg a becsületes nemes vármegye szómat!“ És silentium lévén, azután így szóla: „Emlékezzék meg a becsületes nemes vármegye róla, hogy midőn ennekelötte Báthori Gábor fejedelemmel háboru volna, országunknak nagy kárával és nemzetségünknek s sok vitézeknek nagy kárával és elfogytasokkal, az ország a fejedelemmel és Erdélyországgal frigről és szent békességről kezde tractálni, látván a két országnak nagy romlását és nemzetségünknek fogyatását; a mely tractára kegyelmetek engemet is elbocsátott volt, és abban a tractában a frigy és a szent békesség Erdély és Magyarország között végben ment,

és mind a két ország megesküdt egymásnak, kiről hitlevelet is adtanak egymásnak. Azért ha mi a fejedelemre támadnánk és ellene fegyvert fognánk, a frigyet a mi részünkről felbontanók, és igyold a mi hitlevelünket a kopja hegyire csinálnák és ugy hoznák arczczal vissza a mi szemünk köré. Azért lássa kegyelmetek, serio deliberáljon kegyelmetek ez dologról.“ Ezt hallván a vármegye, ugy deliberála, hogy ők a szent frigyhöz tartják magokat, és a fejedelemre nem támadnak. Ezt deliberálván, senki a vármegyék közül föl nem üle, és a generalissal táborba a fejedelem ellen nem szálla, sőt mindenek aperte megmondák, hogy a fejedelemnek igaz ügye vagyon.

1616. 2 decembr. tájban a fejedelem Csehit megszállja, ágyuval löteti, megveszi—Prépostvári Zsigmondot benne megfogák. Annakutána Szécsi György intercessiojára negyvenezer forintért kegyelmeze meg neki a fejedelem.

5 decembr. a generalis látván, hogy az ország mellettök nem insurgál, Kassáról a palatinushoz mene fölpostán, szálljon-e táborba, vagy ne a fejedelem ellen? Mindenfelé kapnak.

12 decembr. tájban az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor tizenkétezer magával Debreczenbe és a körül való falukra szálla; kívánsága az, hogy Kányai András a kállai kapitány és Dóczi András az szakmári kapitány, exiliumba menjenek. A több urak pedig ország törvénye szerént megbüntettessenek: ugymint Homonnai György, Eszterházi Miklós, Kendi István etc.

23 decembr. tájban a palatinus Thurzó György meghala.

24 decembr. negyven napig való induciákat vét az ország a fejedelemmel.

1616. decemberben Szerencsen a templomon ilyen irás találattik egy papiroson:

(Eklézsiák:)

Kassa, Sepsi, Nagy-Ida, Göncz, Heycze, Szántó, Thalya, Szerencs, Szikszó, Zombor, Tarczal, Tokaj, Xur, Lyszka, Tolcsya, Bénye, Patak, Újhely, N. Mihály, Toronya. Ez specificált helyekben lakozó praedikátorok nevei ez időben:

Kassai: Petrus Alvinczi, Sepsi: Emericus Kovásznai, N. Idai: Andreas Szikszai, Gönczi: Michael Sepsi, Heyczei: Stephanns Kevi, Szántai: Georgius Tardi, Thalyai: Joh. Hellop. Szikszai, Sze-

rencsi: Joh. Visoly, Szikszai: Balth. Debreczeni, Zombori: Petrus Érsek, Tarczali: Paulus Szántai, Tokaji: Mich. Szinyerváraljai, Xuri: Steph. Várad, Lyszkai: Steph. Miskolczi, Tolcsvai: Petrus Beszerményi, Bényei: Matthaeus Sepsi, Pataki: Mich. Suri, Újhelyi: Matthaeus Tihameri, N. Mihályi: N. N. Toronyai: Christophorus Décsi.

1617. Szécsi György követségen mene a fejedelemez, és az ide által való vármegyék és urak képében kéri a fejedelmet, hogy hadait térítse meg és mennjen vissza Erdélybe hac vice, hogy az ország ne romoljon a háboruság miatt. A fej delem keresztyéni szelidséggel a kérésre meghajla, az országnak javáért hadait megtéríté, és Erdélybe vissza megyen. Az ország is azt igéri, hogy ha többé praktikálnak a fejedelem ellen, tehát országnak a fejedelem mellett lesznek, és ha a szükség úgy kívánja, készek lesznek a fejedelem mellett az ország háborítói ellen fölülni, és ellenek feyvert venni.

2 januárii tájban. Ekkor nyere kegyelmet Szécsi György Propostvári Zsigmondnak a fejedelemtől negyvenezer forintért.

13 januárii tájban téríté meg a fejedelem hadait, a vármegyék kérésére és akkor mene vissza Erdélybe.

1617. 4 febr. tájban új basa jöve Egerbe, és harmad vagy negyed nap mulva az egri török Palkonyára jöve, hogy az ottvaló hajdukat elrabolja. De vigyázásban levén és őrizkedvén a hajduság, midőn a kapujoknak úte a török, a sánczról erősen meglövődözék őket, és szégyennel vissza térének.

Homonnai György Pözsonyba megyen.

1617. 25 febr. tájban az egri török a frigy ellen Ónod alá jöve; a kiket kívül kaphata, levágá, a marhat is a melyet kaphata, elhajtá.

1617. 18 maji hallatik meg, hogy Moldvában a lengyelek Szkender basát igen megverték. Szkender basa megveretlétvén, hadát megújítja — derék török hadért és tatárért küldé.

18 maji Tököli Miklóst eltemetik, kit az ország igen szán. Csiga ételben étették meg — a mint mondják. Horváth György nevű főszolgáját is együtt étették meg urával. Ezt Horváton temeték el.

1617. 20 junii a végvárakból a drabantok mind kimennek, mert másfél esztendeje, hogy egy pénzt sem adtanak nekik meg hó-pénzökben: magok keze munkájával, és a falukon és városokon széljel való koldulásokkal táplálták magokat. A generalis 24. junii

Zemplén vármegye gyűlésébe egy levelet küldé, és a només vármegyét azon kéré, hogy Tokajba és a végvárakba bocsásson fizetett gyalogokat és continue fizessen a vármegye a várbeli gyalogoknak, kik őrizték a végvárakat, mert közel vagyon a török a szomszédságban, nem hihetni neki, és ki tudja mi történhetik. De a státusok így resolválnak e gyűlésben: Mostan igen kevesen vagyon itt ben a vármegye; másszor ha fefesebben leszünk, ő nagyságának választ adunk.

Szkender basa ismét újabban segítséget kére az erdélyi fejedelemtől a lengyelek ellen, de a fejedelem és az ország segítséget nem ada 25 junii tájban.

1617. 29 junii Ferdinánd a gréczi herczeg csehországi királylyá választaték a csehektől, ily conditioval, ha Magyarország is acceptálja.

1617. 7 julii hir jüta, hogy Szkender basa törökkel és tatárral szörnyen megverte Moldvában a lengyeleket.

24 julii a zemplini Comitatusnak ismét gyűlése lön, és a generalis kívánságára úgy resolvála, hogy a vármegye az ő költségön a végvárakban fizetett népet nem bocsát és nem tart, noha közel a török szomszédság, mert — ugymond, — vagyon az országnak jövedelme s tartson abból ő felsége a király.

26 septembr. hallaték, hogy a lengyelek megújítván hadokat Moldvában a török ellen, ismét harczolni akarnak egymással. De az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor interponálá magát, mind a két félnek igen kedve szerént, quia dubius et anceps erat exitus et eventus belli, és bizonyos conditiok alatt megbékélteté a lengyeleket a törökkel. A lengyellel is a fejedelem örök frigyvet vete, kiről a lengyelek hitlevelet adának a fejedelemnek. A törökkel is örökkévaló frigyvet vett magának, a hajduknak és az országnak, és azt mondják, hogy az azelőtti Athname-levelet, melyet a boldog emlékezetű Bocskai fejedelmünk szerzett volt a császártól, megújította. Azt is mondják, hogy a mit Nigron (a német császár követe) tíz esztendeig praktikált a Portán a magyar nemzet ellen, minden leveleket a török császár az erdélyi fejedelemnek küldé.

1617. 4 octobr. Homonnai György gyalog hadat fogad, nem nyughatik.

14 octobris tájban. amaz híres lator Gombos Andrást, a ki

Simoni Györgyöt meglövődözvén Tarcsán egy házban, fogva Dóczy Andrásnak vivé Szathmárba, a törökök elfogák. Cessante judicio humano, non dormitat iudicium divinum.

27 octobris hallatik, hogy a bécsi püspök Klezel az Athnamelevelet, melyet a török császár a frigyről a felséges Bocskai István urunknak és fejedelmünknek adott volt, megégeté.

4 novembris a regalisokat kibocsátják, és diaetára hívják Pozsonyba az országot.

4 novembr. tájban a Sitva-Torokban harmadik gyűlés lön a törökkel, az holott a német commissariusok másodszor is a hatvan magyar falukat ugyan oda ígérk és oda adják a töröknek hogy hódoljanak; és azt is urgeálják a németek, hogy a hajduk pórokká tétessenek és minden erősségek, palánkjok elvonassék. Forgács Ferencz cardinál ez veszedelmes dologban főcommissarius.

Ugyan ez idő tájban választák Pethe Lászlót is commissariusnak császár ő felsége akarattjából, hogy alá jöven Tasnádon a fejedelemmel tractáljon. Ugy gondolkodnak vala a dolog felől és oly szándékkal akarák Pethe Lászlót alá bocsátani, hogy a fejedelemnek ide ki Magyarországból igérnének szakasztva valami jószágot, és elhagyván a fejedelemséget, jöne ki Erdélyből, laknék mint privatus báró az ő jószágában.

1617. 27 novembr. tájban az erdélyi fejedelem Mármarosba jő, de Pethe László a commissarius meghalván, semmi tracta nem lön.

5. decembr. Zemplin vármegyének gyűlése lön Zemplinben; Homonnai György is bémene a gyűlésbe, hogy jelen létében az emberek megfélemlenének, és ne mernék megmondani, hogy az ország közönséges pacificatiojának turbatora. Jelen létében is zemplini esperest Tihaméri Máthé sollicitálá a vármegyét, hogy restituálna az varanai templomot, mely violenter occupáltatott, hogy a bécsi pacificatio maradna in vigore. Homonnai György erre azt mondá: „Igen nem nyughatik ugyan kegyelmetek. Immár egynehányszor jötetek az vármegyére és panaszt tőltetek reám és feleségemre; de bizony meglátjátok, inquiráltatok ellenetek, és reá hivlak a szent székre érette.”

Ez 1617. esztendőn az Isten csodálatos nagy bőséget ada mindenben: bor, búza, árpa, zab, borsó, rozs, tenkely, lencse, répa nagy bőséggel termelt. Szikszó táján húsz hordó bort adtak száz

forinton. Lyszka és Keresztur táján a bort adták fl. 9. 10. 11. 13. 15; a buzának köblit adták néhol dr. 25. néhol dr. 32. néhol dr. 40; árpának, zabnak, kölezsnek, majd ugyan semmi böcsi nem volt. E bő esztendőnek asztagai sokáig állának minden helyeken, még cséplőt sem talált az ember reája; két esztendeig is állott sok helyen, és harmadik esztendőre kelve megmuskásodott. Ez pedig Isten ostroma lön, mert böcstelenségben tartják vala az Isten ajándékát az emberek. Sokan azt mondják vala a bőségért: Ha az Isten mindenkör ily bőséget adna, és csak ilyen ára lenne a búzának, az fejében soha nem is szántanék—ugymond. Azért megboszulá az Isten a háládatlanságot, és számtalan egereket, muskákat támaszta, melyek az asztagokat emésztik vala; a szemül álló búzát is a muska vagy zsuzsok szinte ugy emésztik vala, még az búza vermőkben is. Sőt a mi nagyobb csudára méltó dolog, sok helyben Isten az asztagokban számtalan kigyókat teremt vala mind a Tiszán tul (holott a sok kigyóért még az asztagokat is megégeték vala.) s mind a Tiszán innen, mind Zemplinben és egyéb helyeken, holott a cséplők a sok kigyóktól megirtozván, az asztag cséplését félben hagyják vala. Tanulj ember, megbecsülni az Isten ajándékát és hálaadás-sal ő sz. felségének megköszönni; mert az háládatlanság haragra indítja az Istent, és könnyű elvenni Istennek — a mint a példából látod — az ő ajándékát; sőt a háládatlanságért a bőség után szükségét bocsát, mint szintén ez egy bő esztendő után igen szűk két esztendőt bocsát, mind buzából, borból. Mert a bor is szinte oly böcstelenségben vala; néhol arról is azt mondják vala a háládatlanok: Bátor—ugymond—az Isten ennyit ne adott volna, mert ugyan nem is tudjuk hova tenni. Tudják vala hova tenni annakutána 1618 és 1619 esztendőkben csak leszen vala. Mert 1618 esztendőben oly szűk lön a bor mind országul, hogy a hol azelőtt a nagy szőlőkben száz hordó bor termelt: egy vagy két hordó bor ha termelt, ugyan sok volt. Ebben a szükségben mindazáltal a lyszkai, bényei és tocsvai hegyen annyi bort ada Isten, hogy az országnak legnagyobb részében is annyi bor nem lőtt. Isten a hol akarja a szükségben is adhat.

1618. Konstánzinápolyban a törökök között pártutás lön a császárságért, a megholt császárnak fia és öcse között. Konstánzinápolyban nagy harc lött.

Ország gyűlése Pozsonyban.

1618. esztendőben 4 martii fölmenvén az ország Pozsonyba diaetára császár ő felsége hivataljára, az ország gyűlését fél esztendőnél tovább vontaták. Ebben a diaetában ő felsége császár urunk azt kíváná, hogy ugyan élteben Magyarország koronázza meg az ő felsége öcsét Ferdinándot, a gréczi herceget. Okának ezt mondá ő felsége: „Tudjátok — ugymond — jó hűeim, magyarok! hogy én „ti néktek és országtoknak eleitől fogván jóakarótok voltam, mostan „is javatokat akarom; és mivel öreg ember vagyok, azt sem tudom „mely órában meghalok. Ha pedig ti közöttetek nem disponálok és „életemben successort nem választok s nem hagyok, tehát halálom „után a successor felől nagy visszavonás és háboru következhe- „lik, kiből ti néktek is és országtoknak nagy kára és pusztulása „következhetik. Hogy azért az ne legyen és az én ti rólatok való „alyai gondviselésem meglessék, azt kívánom és azt akarom, hogy „az öcsémet Ferdinándust ez mostani ország gyűlésében választás- „tok királyotokká, és koronázzátok meg, hogy ha szintén történik „halálom is, legyen mindjárt gondviselője országtoknak“. Az ország — — — azt felelé, „hogy az ő felsége jóakaróját jó neven veszi, de ő felsége élteben nem akar mást uralni, mert az ország ő felsé- gének hűs, azért ő felsége élteig máshoz nem kötelezheti magát és hűségét; nem is akarja, hanem ő felségét akarja uralni, ő felsé- gének hűséget tartani és az ő felsége regimenével megelégedni; járulván ez is okul, hogy az ország igen megromlott, és nem érke- zhetnék el az ország két király tartására“. A császár sok disputatio után így replicála: „Jó neven veszem az országnak hozzám való hű- „ségét, és a mint az ország akarja, bátor legyen úgy, hogy az or- „szág éltemig engemet uraljon, az regimen is és a potestas én ná- „lam legyen, Ferdinánd is éltemig a regimenhez ne nyuljon; de mu- „tassa meg az ország hozzám ebben jóakaróját, hogy eltávoztat- „hassa jövődő nagy kárát is, hogy koronázza meg Ferdinándust „Magyarország királyának és jövődő successoromnak, kire aztán „halálom után mindjárt szálljon a regimen és potestas“. Erre az ország azt felelé nyilvánban szólván és elnéjét jobban declarálván, „hogy a libera electio ezzel megbántatnék“. Erről nagy hoszszu ide- iglen való disputatiojok lön a praelatusoknak a státusokkal. Továbbá

a hoszszu ideiglen való disputatio után megfogyaatkozván költsé- gökben és megunatkozván a státusok, azt urgeálják vala, „hogy a minemü gravamen az országnak volnának, ő felsége azokat tollálná, a violentiákról láttatna törvényt és mindeniket sopiálná“. Arra is azt felelé, hogy „minden gravaminákat törvény szerént sopiál, és az violentiáról, templomok elfoglalásáról, ecclesiasticus reditusoknak in- tervertálásáról törvényt és executiot szolgáltat jövődő diaetán, csak koronázzák meg Ferdinándust.“

Két conditio alatt mene reá az ország: 1.) Hogy a regimenhez nem nyul Ferdinánd az imperator élteig, 2.) Hogy a regimen kez- detin mindeneknek előtte a gravaminákat tollálja.

Ez diaetának minden actáit írásban vészik a státusok, ott min- deneket megtalál a kegyes olvasó: minemü gravaminái voltak az országnak és minemü assecuratoriát adott legyen Ferdinándus az országnak az ő megkoronázása előtt, hogy a császár élteig a ma- gyarországi regimenhez nem nyul, a regimen elkezdése előtt pedig minden gravaminákat tollál. Hogy mindazáltal ez írásban levő dol- goknak bizonyos voltában ne kételkedjék senki, némely dolgokat itt is inseráltam. *)

Az ország a gyűlésből a császár ő felsége propositiojára levél által megfelel, és a többi között a gravaminák eligazitása felől így ira a levél végében.

Praeterea cum plurimis oppressionibus hocce regnum, superio- ribus hisce praeteritis temporibus, quassatum et afflictum fuerit, de- fectusque non pauci tam contra Constitutiones Viennenses, quam et immunitates Regni irreperierint, eosquoque tollere dignetur gratiose, ut tanto alacrioribus preptioribusque animis, tam benignam prae-

*) A mik itt következnek, az 1618-ki pozsonyi országgyűlés irományai között: „Acta Diaet. Poson“ pag. 20—21 és a következő lapo- kon, valamint Katona: „Historia Critica Regum Hungariae“ Tom. 29. Stirpis Austriacae pag. 693 sat. mind feltalálható; én a fontosabbakat, részint némely apróbb variánsok, részint a korirónak ezekre vonatkozó nem érdekesség nélküli észrevételei tekintetéből láttam szükségesnek közleni.

sentem vestrae S. M. propositionem, quam alia diaetalia negotia agredi, Deoque propitio omnia, quae dignitatem et auctoritatem Majestatis vestrae cum perpetua ejusdem immortalitatis laude et honore, ac publicum bonum, statusque publici conservationem et libertatem patriae concernunt, bono modo et ratione tractare atque concludere valeant, clemens a Majestate vestra expectantes responsum. Ejusdem sacratissimae Majestatis vestrae —

Subditi humillimi et fideles perpetui :

Universi Status et Ordines Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Regni Hungariae et Partium ei subjectarum, Posonium ad Generalem Diaetam congregati.

Rescriptio Sacratissimae Caesar. atque Regiae Majestatis ad responsum Statuum et Ordinum Regni die 29. martii

Assecuratio Caesareae Majestatis de gravaminibus tollendis.

Mathias, Divina favente clementia electus Rom. Imperator. Reverendiss. Reverendi, Honorabiles, Spectabiles, Magnifici, Egregii et Nobiles, Prudentes item ac Circumspecti fideles nobis dilecti! Ea, quae fidelitates vestrae ad primam nostram propositionem per serenissimum Ferdinandum Regem Bohemiae patruelem et filium nostrum charissimum, vobis nuper tempore inchoationis Diaetae exhiberi jussimus scripto, 27. labentis mensis martii nobis representari voluerunt, per proprium ad nos destinatum cursorem intelleximus, et propensam quidem obsequendi promptitudinem, quam luculenter erga Majestatem nostram contestantur, magnopere probamus. Porro rem ipsam quod adinet: Etsi omnino nobis persvasum fuisset, vos citra longiorem moram vel difficultatem cum deputatis nostris commissariis et consiliariis primariis tractationem instituturos, et omnia pro voto nostro et communis Reipublicae commodo ad optatum finem perducturos fuisse: intelligimus tamen ex eodem scripto, nomine vestro exhibito, paternae nostrae sollicitudinis optimaque intentionis, nondum eum quem sperabamus effectum subsecutum, quin potius aequissimis postulatis nostris postpositis, id, quod rationi omniumque gentium consuetudini consentaneum est, vos in dubium pene vocare velle; Cum tamen et recentia, et antiqua tum nostrae tum prae-

decessorum nostrorum Hungariae Regum coronationis exempla, quis hac in parte ordo observandus sit, clare demonstrant, quemadmodum ex Regalibus quoque nostris, quae nos ad diaetam hanc celebrandam causa primario moverit, plenius intellexeritis. Meminimus utique tempore coronationis nostrae in quam nos sententiam resolverimus, neque necessum fuit id nobis in memoriam revocare, quod constanter tueri nunquam nobis non fuit propositum. Postquam vero statuto illo de palatini persona, nequaquam vero de tractatione successoris cavetur, adeoque ut priorem Ministri, quam Domini rationem habeamus, ne utique nos stringere posse, ipsimet intelligetis, omnino superfluum judicamus, quod constitutionis hujus nos admonendos censueritis. Caeterum quod si paternae affectionis, curae atque sollicitudinis nostrae, omniumque eorum, quae in propositione nostra plenius deducta sunt, eam, quam a vobis clementer expectamus rationem, accurate habueritis, omnino confidimus supremae auctoritatis nostrae praecminentiam convenientem apud vos locum habituram, et justissimo hac in parte desiderio nostro, quod Regni istius utilitatem primario concernit, obsequenti vos quoque studio responsuros esse. Quibus feliciter confectis, sub verbo nostro Regio securos vos esse volumus, subito et ante omnia de palatino creando et gravaminibus complanandis per serenissimum Regem Ferdinandum, filium et patruelem nostrum et ad haec comitia deputatum commissarium nostrum una vobiscum tractatum, rectificatum et resolutum iri, posteaquam nimirum is propositiones more antiquo et consveto publicaverit, in decursu reliquorum Tractatum, publica negotia concernentium etiam gravamina pari passu complanabuntur. Atque in his omnibus plene confidimus, vestrasque fidelitates denuo clementer requirimus, ne ulteriores easque non necessarias circa hoc negotium moras neclatis, quin potius ita vos benignae voluntati nostrae accommodetis, uti fideles et Reipub. amantes Status et Ordines decet, quod gratia nostra Caesar. Regiaque, quam conjunctim singulatimque vobis offerimus, benigne agnitori sumus. Caetera, si quae occurrent, a fidelibus nostris Reverendissimo in Christo patre, Domino Melchiore Sac. Rom. Eccl. Praesbytero, Cardinale Kleselio Episcopo Viennensi et Novae Civitatis, consilii nostri secreti Directore, reliquisque consiliariis nostris secretis, quibus in hoc negotio vobiscum tractando plenipotentiam dedimus, uberius intelligetis. Datum in Civitate nostra Vienna, die 28. martii, anno

1618. Regnorum nostrorum Romanorum sexto, Hungar. 10. Bohemiae vero septimo.

Erre a császár levelére megfelele a nemes ország, és megköszöné ő felségének, hogy a gravaminák eligazítását megígéré ő felsége, ezt irván: „Fideles Status et Ordines primum et ante omnia pro paterna cura et sollicitudine, qua ad bonum Regni et fidelium suorum Regnicolarum semper intenta fuit, ne scilicet in periculum et difficultates varias, quibus tempore interregni conflictari Regna solent, Status et Ordines involvantur, de successore benigne et tempestive prospicere intendit, eosdemque de electione palatini subito et ante omnia fienda et gravaminibus complanandis benigne assecurat, gratias quam maximas agunt“.

Továbbá supplicála az ország ő felségének imez dolgokért:

1.) Hogy a király választásában eleitől fogván való szabadságokat a státusoknak ő felsége illibate et firme tartsa meg, és bizonyos articulussal confirmálja meg, hogy: „Regis electio ex mera et libera Statuum et Ordinum Regni electione proficiscatur“.

2.) Hogy illendő személyeket nevezzen ő felsége a palatinus választásra, és nevöket Judex Curiae uram kezébe adja, a következő király választása előtt, kik közül mindjárt palatinus választassék, cum plena autoritate.

3.) Hogy a gravaminák complánálása felől assecurálja, hogy a következő király és palatinus választása után, mind egyéb tractálások előtt eligazítja a gravaminákat.

Ez kívánságokra a commissariusok, cardinalis Klezelius, Hanz von Molard, Ludovicus von Ulm, felelének meg. De csak a második dolgot engedék meg, a többi nem.

1618. die 9. april. a német commissariusok közül Molárd és Ludovicus ab Ulm, az urak és az ország közé küldetvén, Klesel cardinál kívánta azt, hogy nyilvánban declarálná magát az ország, hogy ha ő felsége reá menvén az országtól proponált punctumokra és conditiokra: ugyan Ferdinánd cseh királyát akarják-e választani királyoknak? Azután azok elmenvén és az ország is az uraktól helyekre menvén, sok disputálások után ezt izenték az uraknak: „Ha ő felségük reá menvén, és az országtól beadott utolsó scriptuma szerint a Diplomát és Assecuratoriát minden változás nélkül a nemes országnak megadják, az ország is procedál ad electionem

„regis Ferdinandi“. Tetszett az uraknak is ez izenet, és ezt izenték a commissariusoknak.

Nuncium Dominorum Regnicolarum ad Commiss. Sacratissimae Caesar. Regiaeque Majestatis oretenus retulerunt in hunc modum, hungarico idiomate, 9 die aprilis:

„Si sua Majestas Caesar. Diploma et Serenissimus Rex Ferdinandus juxta Statuum et Ordinum Regni postremo exhibitum scriptum, Assecurationem Statibus et Ordinibus absque omni immutatione dederint, Status et Ordines etiam procedent ad electionem regis Ferdinandi“.

Az országnak utolszor beadott scriptuma szerint Klesel cardinál hozott 21 april. ő felségétől egy diplomát, melyet az ország nem szeretett. Ezen diplomát 23. april. olvasták meg az ország előtt, kit semmiképpen az ország nem acceptált, hanem azután az urak és az ország a plenipotentarius urakkal való sok disputálások után 26. april. az election így alkudtanak meg.

A király választásának módja.

„Ad nostram benignam requisitionem et paternam recommendationem serenissimum Principem D. Ferdinandum, Bohemiae Regem, Sacri Romani Imperii Electorem, Archiducem Austriae etc. patrelem et filium nostrum charissimum ob excellentes et heroicas, quibus pollet animi ingeniique dotes, universi Status et Ordines post plures tractatus, juxta antiquam consuetudinem et libertatem eorundem semper observatam in Dominum et Regem ipsorum, paribus votis unanimique consensu rite elegerunt, proclamarunt, invocatoque demum Numinis Divini auxilio feliciter coronaverunt.“

Ezután irtanak conditiokat, melyekről ő felségétől Ferdinánd urunktól Assecuratoriát kívántak. Azoknak disputálása tartott egy hétig, kiváltképpen a templomok felől volt a vesződés; végre beadták 6. maji ő felségének. Ő felsége resolválta magát, és a resolutiont kiadta die 9. mensis maji. A conditioknak disputálása közt, némémű dolog az országnak nem tetszett, melyről protestáltak coram Judice Curiae, és ki is vették a protestatiót, mely így következik: *)

*) Ezen „Protestatiót“ lásd Katona 29—10 köt. pag. 734. A catholicusokét ugyan ott pag. 737.

1618. martiusban ismét húsz esztendeig való frigyét vét az ország a török császárral Pozsonyban, az ország gyűlésében levő követe által.

Az ország gyűl sében a hajdukat az ő szabadságokban meg-hagyják, minekutána a török császár követe előtt az ő privilegio-mokat producálák, melyet a felséges Bocskai István fejedelmünk conferált nekik, a török császár engedelmeből.

10. aprilis a hir eljuta Magyarországra, hogy a lengyel királyt szörnyen megverték a muszkák; csak balon 12,000 veszett oda a mint mondják, kik lengyel ruhában militáltak. A király harmad fél-száz magával jött haza.

9. maji Kendi Istvánnak Báthori Gábornéval Bódogkőben *) mennyegzői lakodalmok leve. Eleget csudálák ezt az emberek, hogy Kendi István Báthori Gábornak árulója volt, és halála után a felesége mégis hozzája mene.

16. maji Forgács Zsigmond palatinussá tétetik.

1618. 18. maji Ferdinandus II. magyarországi királyságra választatik.

21. junii meghalljuk, hogy a csehek a religio oltalmazásáért feltámadtanak, és Prágában a császár consiliariusiban ugyan a császár házában a tanácsháznak ablakán harmadik contignatoról harmat alá vetöttek. Az egyik megholt, másiknak keze törött el, harmadik igen megsérült. Szlavata volt egyiknek neve.

A csehországi urak, ez meglevén, össze esküsznek, táborban szállanak pro libertate religionis et patriae, a jesuitákat pedig mind exiliumba küldé és kergeté az ország. Mathias grof a Thurn gondviselő a cseh keresztyének hadában. Ez meglevén, minden országokba a csehek legatusokat küldenek a keresztyén fejedelmekhez, hogy nem valami ambitiótól indittatván cselekedték, hanem az Istenhez és az igaz religiohoz való zelusból.

2. julii a magyarországi státusok ilyen conditiók alatt Ferdinandust megkoronázzák, hogy Assecuratoriát ada az országnak. 1.) Hogy a császár éltében a Magyarország regimenéhez nem nyul. 2.) Hogy

*) Ma Boldogkő-Váralja.

az ő felsége halála után midőn a regimenhez akarna nyulni, addig hozza nem nyul, hanem először is a gravaminákat tollálja.

A Ferdinánd Assecuratoriájának pariaja. *)

Ordo Coronationis Regiae Majestatis.

Ad portas templi cathedralis S. Martini, ne tumultuarie vulgus et plebs irruat, ordinantur Magnifici Domini Nicolaus Forgács et Joannes Pogrányi, item Egregii Stephanus Herenczényi et Nicolaus Csehi; centum darabanthi seu satrapae et centum muskaterii circa templum in coemeterio pro custodia ordinandi et constituendi sunt.

Hora quinta matutina ipso die coronationis ad hospitium domini palatini infrascripti domini regnicolae convenient, ac ad levandam et deportandam coronam et alia clenodia pro coronatione necessaria, in arcem proficiscuntur.

Dominus conservatores coronae, Dominus Petrus Révai et Stephanus Pálfi, Dominus Demetrius Náprágyi Archieppus Colocensis, Dominus Demetrius Domitrovith Episcopus Zagrabiensis, Dominus Franciscus de Battyán Agazonum Magister, Dominus Andreas Dóczi cubiculariorum Magister, Dominus Georgius Homonnai Pincernarum Magister, Dominus Stanizlaus Thurzó, Dominus Apponyi, Dominus Melchior Alaghi, Dominus Nicolaus Eszterhás, Dominus Christophorus Erdődi, Dominus Comes a Zrinio, Dominus Comes Emericus Thurzó, Dominus Georgius Szécsy, Dominus Sigismundus Rákóczi, Dominus Paulus Rákóczi, Dominus Casparus Illyésházy, Dominus Stephanus Vesselényi, Dominus Michael Károlyi, Dominus Caspar Horváth de Veghla, Dominus Sigismundus Prépostvári, Dominus Benedictus Pákai, Personalis Praesentiae, Dominus Nicolaus Dallos nuncius Capituli Strigoniensis, Dominus Balthasar Napolyi Praepositus Major ecclesiae Zagrabiensis; Dominus Balthasar Parhachich, Dominus Moyses Csáki, Dominus Joannes Sándor, Dominus Franciscus Zthruetz, Dominus Martinus Révai, Dominus Martinus Szerdahelyi, Dominus Franciscus Szántóházy, Dominus Martinus Horváth, Dominus nuncius Civitatis Cassoviensis.

Thronum pro Regia Majestate in summo templo, loco idoneo

*) Lásd „Corpus Juris Hungarici“ Tyrnaviae MDCCLI. pag. 708—711.

et consveto erigendum curare debet Camera. Injungendum proinde Camerae Officialibus, ut —

In Sacristia altare praeparetur et ornetur, in quo corona et clenodia collocentur.

Majestas Regia deligat aliquos cum clavi seraturae coronae sive cistae ferreae, ubi reconditur corona, ut praesentibus iis Domini conservatores illam excipiant et deducant.

Regis currus sit, cui imponatur cista coronae cum clenodiis.

Ex magnatum numero quatuor personae constituendae, quae cistam coronae et clenodiorum tollant, et ex turri ubi asservatur, ad currum deferant, eandemque rursum ad gradus coemeterii sublatam ex curru cistam deportent in sacristiam. Nominentur autem Dominus Comes Christophorus Erdödi, Sigismundus Rákóczi, Michäel Károlyi et Sigismundus Prépostvári.

Levata corona deducetur in curru Regis ad sacristiam ecclesiae S. Martini. Mensa ad partem altaris summi praeparanda, ubi paludamentum Regis et alia indumenta ponentur.

Satrapae ex numero custodum coronae viginti hungari et viginti germani, ad latus currus comitabuntur.

Deportata cista coronae cum clenodiis, et in Sacristiam collocata, vexillla Regnorum decem convoluta ad portam ingressus in atrium ad Sacristiam parieti ordinantur.

Ad portam atrii Sacristiae castellani duo, item satraparum ex custodibus coronae sint hungari sex et germani sex.

Deposita corona, Domini Petrus Révai et Stephanus Pálfi custodes remanebunt penes coronam.

Reliqui suprascripti Domini comitabuntur palatinum ad regem in Aulam.

Accessum in ascensu ad Sanctuarium in templo majori observabunt Stephanus Dóczy, Andreas Jakossyth.

Gynecaei ordinationem in admissione ad Theatrum in summo templo praeparatum, peraget Dominus Stephanus Vesseléni.

Reserata cista, in qua reposita est corona, paludimentum Regium Dominus Révai vel quem ipse destinaret, exemptum, ad locum retro altare majus praeparatum, velo tectum deportabit. Nominat autem pro nunc Dominus Révai, Dominum Benedictum Pákai Personalem Praesentiae.

Sua Majestas commoda hora movere poterit ex Aula et domo residentiae in templum majus: censetur hora circiter 6 $\frac{1}{2}$, ut ad summum sua Majestas in puncto horae 7. possit esse in templo.

Gladium evanginatum Regi praeferet Dominus Battyáni tanquam Agazonum Magister, dum nimirum ex hospitio sua Majestas Regia in templum proficiscetur. Idque pedes faciet Dominus Battyáni.

Antecedet Dominum Battyáni Agazonum Magistrum unus Heraldus Hungariae, vestitus more caduceatorum, cum stylo seu bacillo albo. Camerae incumbit cura talis habitus.

Venientem Regem antecedit Dominus Palatinus, Magnates Regni, Status et Ordines, postquam ingressus in templum, in modica distantia ad latus sequitur serenissimus Archidux Maximilianus.

Sequuntur domum Aulici Regiae Majestatis et Serenissimi Maximiliani Archiducis pro dignitate ordinis cujusque.

In ingressu Regi obviam ibunt Dominus Bernhardinus ab Herenstein Baro, suae Majestatis Marscalchus Aulae, et Dominus Petrus Révai, usque ad atrium templi, et suam Majestatem praecedent deducuntque in Sacristiam.

Archidux autem Maximilianus directe in sanctuarium abit ad locum praeparatum.

In ipso ingressu templi dabitur sonus tympani et tubarum; dispositis tempestive Musicis in theatro pro ipsis exstructo, durare debet clangor tubarum dum sua Majestas pervenerit in Sacristiam, et tunc cessare debet.

Coronam et caetera clenodia cum vexillis secundum ordinationem Dominus Marscalchus et Dominus Révai distribuere debent.

Dominus Révai et Marschalchus proficiscuntur ad sanctuarium, deducunt duos Episcopos, quos Dominus Archiepiscopus Strigoniensis ordinabit ad sacristiam, qui suam Majestatem utrinque comitabuntur ad Aram majorem.

Expectabunt suam Majestatem ad limen januae Sacristiae et egredienti sese adjungunt, et una progredientur ordinati Episcopi.

Ex Sacristia progressus fiat cum clenodiis et vexillis juxta ordinationem praescriptam, bini et bini ante Regiam Majestatem, a dextris quinque, a sinistris totidem. Consistent postmodum utrinque ad thronum suae Majestatis erectum; vexilla sint expansa.

Vexilla portabunt:

Hungariae vexillum	D. Nicolaus Eszterhás.
Dalmatiae	„ D. Paulus Comes de Nádasd.
Croatiae	„ D. Georgius Szécsi.
Sclavoniae	„ D. Comes Christophorus Erdödi.
Ramae	„ D. Comes Emericus Thurzó.
Serviae	„ D. Comes Georgius a Zrinio.
Galliciae	„ D. Christophorus Bánfi.
Lodomeriae	„ D. Sigismundus Rákóczi.
Cumaniae	„ D. Casparus Illyésházi.
Bulgariae	„ D. Michäel Károly.

Expansa vexilla praeferentes, dum ascensus fiet, clenodia subsequenter, juxta ordinationem per Dominos hungaros factam.

Coronam portabit Dominus Regni Hungariae Palatinus.

Gladium evaginatum Dominus Franciscus de Battyán portabit.

Sceptrum Dominus Nicolaus, Sclavoniae Banus, de Frangepán.

Pomum Dominus Georgius Homonnai.

Gladium S. Stephani in vagina reconditum D. Andreas Dóczy.

Pallium Dominus Pálfi.

Crucem auream Dominus Stanislaus Thurzó.

Dominus Petrus Révai cum scipione Magistri Curiae officio fungens praecedit, prout in omnibus etiam aliis actibus pro officio suo suae Majestati Regiae adstare, et procedenti, sicut etiam clenodiis Regni anteire debet.

Heroldus Hungariae adstabit Regi ante thronum suae Majestatis, declinans parumper ad dextrum latus, in ima basi.

Domini Regnicolae clenodia sex portantes, postquam devenierint ad altare summum, tum Episcopi adstantes excipiunt ex manibus ipsorum clenodia, et collocant ad altare summum.

Quo facto antecedit Rex ad altare, et genua flectit supra pulvinar holosericum, et exosculatur crucem, quam Dominus Archiepiscopus Strigoniensis exosculandam praebet. Tale pulvinar Regis aulicorum est procurare.

Reliquas ecclesiasticas ceremonias in coronatione Regis consuetas peragit et curaturus est Dominus Archiepiscopus Strigoniensis juxta ritum in Pontificali praescriptum.

Adveniente tempore, quod indicabitur a clericis et adstantibus personis ecclesiasticis, post finitas Litanias, regis habitus ad pectus solvitur, sic etiam ad brachium dextrum, in loco ad hoc designato, fietque ea per regis supremum Cubicularium et Dominum Andream Dóczy. Idque pro unctione olei sacri.

Post unctionem adornatur habitu et paludimento Divi Stephani Regis.

Post ceremonias officii Missae introitus solenniter decantatas, post Epistolam et Graduale Cantatum, gladius S. Stephani evaginatus manibus Regis per celebrantem in Pontificalibus traditur, cum sermonibus in Pontificali contentis:

„Accipe gladium, sanctum munus a Deo, in quo concides adversarios populi Dei Izraël“. Tunc resumtus gladius et reconditus accingitur regi cum verbis etc.

Rex evaginato gladio immotus tres ictus facit antrorsum et ad latera duo, recondit gladium et flectit genua.

Postmodum accedit ad supremum gradum Altaris, ad cornu Evangelii, et accepta corona ex manu Archiepiscopi, advertit se ad Regni Status et Ordines, et quaerit tribus vicibus iteratis: Akarjá-tok-é? Respondent: Akarjuk. Tunc conclamant: Vivat rex, vivat rex!

Deinde per Archiepiscopum imponitur corona regi flectenti; attrectant Episcopi adstantes, praebetur sceptrum et pomum.

Discingitur rex gladio S. Stephani post coronationem, et traditur Domino Andreae Dóczy, utpote qui antequoque gestabat tale gladium.

Archieppus et caeteri Eppi ministrantes deducunt regem ad Altare ad solium regi paratum corona redimitum, sceptrum et pomum gestantem.

Cantatur: „Te Deum laudamus“ usque ad finem alternis vicibus, tympanis et tubis ac musico cantu. Eodem tempore prima vice sit explosio tormentorum et sclopetorum.

Peractis per celebrantem in Pontificalibus orationibus et benedictionibus, redit Archieppus celebrans ad cantandum Evangelium; interim sceptrum et pomum a rege eximitur et assignatur personis, quae ea gestarunt, quae etiam acceptis ejusmodi clenodiis, ante solium regis utrinque consistunt sustinentes clenodia.

Cantato Evangelio et Credo, deducitur a deputatis Eppis ad offertorium, flectet genua, offert aliquam quantitatem auri, exosculatur crucem, quam praebet exosculandam Archieppus. Quo facto reducitur ad thronum ab Eppis.

Sub elevatione clenodia gestantes ante thronum regium ipsa clenodia invertunt, ut superior pars terram respiciat.

Peracta elevatione eriguntur rursus clenodia a capite, perducitur Missae officium usque ad communionem, quo tempore a duobus Eppis deducitur Mattas Regia ad communicandum.

Ad voluntatem regis aliquis Dnorum coronam ex capite tollit Modernus Dnus Rex Mathias id muneris dederat Domino comiti Trauthsonio. Collocatur autem interim corona ad inclinatorium throni.

Post communionem Sua Majestas reducitur ad thronum, praeditis Eppis comitantibus a latere. Apponitur rursus corona.

Moderno Regiae Matti apposuit Dnus a Meggai.

Finita Missa totaliter, constituti custodes portae aperire facient portam inferiorem, majorem versus scholae partem, et fit processio per pontem stratum ad claustrum.

Thomas Bosnyák et Caspar Horváth regnicolas dirigunt, ut procedant sine haesitatione, plebe et vulgo ad partem relegatis.

Sequuntur vexilliferi decem, bini et bini.

Vexilliferos sequuntur Heroldi.

Heroldos sequuntur Dnus Révai et Dnus Hoffmarscalchus Regius, praefertur clenodium crucis per Dnum Stanislaum Thurzó.

Pallium gestabit Dnus Stephanus Pálfi.

Gladium S. Stephani Dnus Andreas Dóczi.

Pomum Dnus Georgius Homonnai.

Sceptrum Dnus Ban Regni Sclavoniae.

Dominus Palatinus sequitur.

Dominus Battyáni cum ense evaginato immediate ante regem.

Rex procedit.

Ad latus regiae Mattis sinistrum Archidux Maximilianus, (in exigua distantia remanens) sequitur Archieppus Strigoniensis et reliqui Eppi. Item supremi camerarii Item Regis et Archiducis aulici.

Regis praetorianorum militum Capitaneus Dnus a Mesberg, cum nonnullis satrapis, qui aulicos claudunt, procedit.

Sequuntur post aliquam distantiam Domini aulici suae Mattis equites, qui bursas ex collo pendentes habent, et numismata praeparata spargunt. Adjunctos habent primarios viros quatuor a Dno Battyáni ordinatos, qui irruentem populum amoveant, ne jactantes pecuniam impediuntur in progressu.

Post aliquam distantiam mediocrem Capitanei praescriptorum ducentorum muscateriorum, qui processionem claudunt, procedunt.

Jactatur pecunia a cathedrali templo usque ad claustrum.

Cives in armis utrinque ad latera pontis ordinabuntur. Injungendum Magistro civium, ne capiant illi pecuniam.

Custodes portarum claustrum ordinantur ex hungar. duo Magnates: Stephanus Ostrossith, Stephanus Pogrányi, Egregii Daniel Eszterhás, Stephanus Soos.

Thronus in templo in claustro pro rege exstruendus, in quo considens rex in habitu, creat equites auratos gladio S. Stephani, quo accinctus esse debet. Clenodia deposita maneat ad thronum, prout in summo templo.

Dnus Palatinus consignata in cathalogo, seriatim pronuntiabit nomina vocandorum in equites auratos.

In Equites Auratos creandi:

Sples ac Magci Domni: Comes Georgius a Zrinio

„ „ „ Comes Paulus de Nádasd.

Magn. Dnus Nicolaus Eszterhás.

Dnus Sigismundus Prépostvári.

Dnus Petrus Forgács.

Dnus Petrus Balassa.

Dnus Caspar Horváth de Veghla.

Dnus Joannes Pálffy.

Dnus Casparus Illyésházi.

Egregii Domini:

Martinus Möriz.

Stephanus Balog.

Sephanus Herencseni.

Franciscus Beniczki.

Joannes Lengyel.

Joannes Káthai.

Stephanus Soos.

Caspar Horváth de Vasonkő.

Nicolaus Csehi.

Georgius Golgitch.

Joannes Kis.

Joannes Orle.

Peracta creatione Equitum Aurator. Mattas Regia egrediatur et extra templum insidet equo, sic etiam caeteri Praelati, Barones et Magnates, eodemque ordine vexilla et clenodia praeferuntur, prouti factum fuerat pedes, et sic progressus extra portam Sancti Michaelis.

Extra portam Sancti Michaelis fit theatrum rubro panno tectum, in medio fit thronus seu statio aliquanto eminentior, tecta aureo panno; sua Mattas descendens ex equo ascendit in thronum, et stans jurat erectis duobus digitis.

Jurato rege omnes tecto capite adstant.

Peracto juramento elatis vocibus fit clamor: Vivat rex noster, vivat!

Secundario exploduntur tormenta et sclopeta. Interim sua Mattas descendit ex throno et insidet equo, cum comitiva regnicolarum equitantium, procedit ad collem, et stantibus regnicolis sua Mattas procurrit concitatiore cursu ad summitatem collis, et in crucem ictus facit, primo versus orientem unum ictum, verso equo alium ictum versus occidentem, tertium versus meridiem, quartum versus septemtrionem.

Et hoc tempore tertio exploduntur tormenta et sclopeta.

Processio continuatur eodem ordine equitando ad Arcem.

Postquam ad Arcem ventum fuerit, Rex secedet in hypocaustum praeparatum pro sua Matte.

Rex in habitu regali corona redimitus assidet mensae ad prandium, et solus considet in speciali throno aureo panno obducto.

Paulo post coronam deponit et in pelvim auream collocat regia Mattas, et ad sinistram manum ad cornu mensae ponitur.

Sessio ad mensam fit sequenti ordine. Ad dextrum latus se-

renissimus Maximilianus; penes serenissimum Archiducem adstat mensae praecisor — — — *) et panetarius; praecisor est Dnus Stanislaus Thurzó, Silber-Kämmerer est Petrus Balassa, et panetarius Comes Emericus Thurzó. A sinistris assidet Cardinalis, penes illum Archieppus Strigoniensis. Palatinus et Archieppus Colocensis.

Modus prandium sumendi.

Ad mensam Suae Regiae Mattis accumbunt:

Sua Majestas Regia.

Serenissimus Archidux Maximilianus, Illmus et Reverendiss. Dnus Melchior S. R. E. Presbyter Cardinalis, Illmus ac Reverendiss. dominus Petrus Pázmán Archieppus Strigoniensis, Illmus comes Sigismundus Forgács Regni Hungariae Palatinus, Illmus ac Reverendiss. dnus Demetrius Náprágyi Archiepiscopus Colocensis.

Prandenti Suae Matti Regiae ad mensam hi serviunt: Dnus Petrus Révai, adstabit Regiae Matti scipione.

Janitorum Magistri officio fungitur Dnus Melchior Alaghi.

Dnus Joannes Pálffy manebit a latere Suae Mattis.

Mantile subministrabit Dnus comes Palatinus, a prandio vero Dnus Petrus Révai.

Praescindet Dnus Stanislaus Thurzó.

Ad poculum ministrabit Dnus Georgius Homonnai.

Panetarius Dnus comes Emericus Thurzó.

Serenissimo Archiduci ad mensam ministrabunt:

Lavacrum porrigit Dnus Georgius Szécsi.

Mantile porrigit Dnus Sigismundus Prépostvári.

Pocillator idem Dnus Georgius Szécsi.

Dno Cardinali Klezelio lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Forgács. Pocillator idem. Mantile porrigit Dnus Sigismundus Rákóczi.

Dno Archieppo Strigoniensi:

Lavacrum porrigit Dnus Paulus Rákóczi, pocillator idem.

Mantile porrigit Caspar Ilyesházi.

*) Itt egy szó olvashatatlan.

Domino Palatino:

Lavacrum porrigit Dnus Michäel Károly, pocillator idem.

Mantile porrigit Dnus Petrus Forgács.

Domino Archieppo Colocensi:

Lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Keglevich, pocillator idem.

Mantile porrigit Dnus Petrus Keglevich.

Dapiferorum Magister Dnus Paulus Appony.

Dapiferi, qui cibos portant.

Comes Christophorus Erdödi.

„ Georgius a Zrinio.

„ Paulus de Nádasd.

„ Casparus Illyésházi.

„ Andreas Jakossith.

„ Stephanus Lyszthius.

„ Sigismundus Rákóczi.

„ Christophorus Bánffi.

„ Stephanus Nyári.

„ Sigismundus Prépostvári.

„ Nicolaus Dráskovith.

„ Andreas Zai.

„ Stephanus Ostrossith.

„ Franciscus Révai.

„ Petrus Forgács.

„ Petrus Bakith.

„ Emericus Balassa.

„ Joannes Ostrossith.

„ Joannes Pogrányi.

„ Stephanus Pogrányi.

„ Christophorus Gyulaffi.

„ Joannes et Christoph. Lyszthius

„ Nicolaus Keglevich.

„ Ladislaus Horváth de Tepla.

„ Filii Stephani Csáki duo.

„ Joannes Káthai.

Comes Sigismundus Lónyai.

„ Martinus Móricz.

„ Franciscus Ruczet.

„ Daniel Eszterhás.

„ Paulus Eszterhás.

„ Stephanus Soos.

„ Stephanus Balog.

„ Andreas Babindali.

„ Joannes Ujfalusi.

„ Franciscus Káldi.

„ Stephanus Bakos.

Finito prandio Dni Magnates et regnicolae caeteri, qui ministrabant ad mensam suae Mattis, per Dnm Magrm Curiae devocentur ad prandium.

His ministrabunt proprii famuli et servitores.

Cibos suppeditabunt ministri et servitores Suae Mattis, qui cibos ex mensa suae Mattis ablatis exceperunt, et alias fiat juxta praescribendum modum.

Status et Ordines vero per Dominum Personalem Praesentiae in peculiarem domum ad prandium invitandi et deducendi erunt. Absoluto prandio ante descensum suae Mattis Regiae ex Arce corona et reliqua clenodia in locum suum deferuntur, per priores ad id deputatos Dnos Praelatos, Barones, Magnates et Nobiles.

Reposita corona suam Mattem Regiam Status et Ordines ad proprium hospitium comitantur et deducunt.

Paria literarum Suae Mattis Caesar. Intercessionalium penes germanos Ujvárienses Statibus et Ordinibus scriptarum, ac die 10. junii in Diaeta perlectarum.

Mathias Divina favente Clementia electus Rom. Imperator etc. Reverendissimi, Reverendi, Honorabiles, Splēs, Magci, Egregii et Nobiles, Prudentes item et Circumspecti, fideles sincere dilecti. Varias in eo difficultates verti, quod germani in praesidium Ujváriense sint introducti, illorumque remotionem magno nisu et communi fidelitatum vestrarum voto efflagitari intelligimus. Caeterum si proxime superiorum annorum seriem et extrema pericula a vici-

no hoste Regno imminetia penitus introspicere libeat, dum pax adhuc dubia atque incerta fluctuaret, neque satis secunda compositionis spes effulgeret, quisque caecus rerum aestimator sollicitudini et providentiae nostrae paternae acceptum feret, quod loci illius securitati, quantum maxime fieri potuit, opportune tum temporis consulendum censuerimus. Subsunt etiam nunc gravissima rationum momenta, quominus inde germanicum praesidium hoc potissimum tempore commode educi posse videatur, tum ne graviores ea res offensam nationi germanicae communem pariat, adeoque Sacrae Romae Imperii aliarumque ditionum vicinarum opem atque subsidia difficiliora reddat; tum vero ut fortalitia locis atque confinibus hostilibus vicino, unde Regni huius reliquiis haud dubie salus et tranquillitas constat, quam optime prospiciatur. Neque dubitamus fidelitates quoque vestras hac in parte cum optimae intentionis, tum supremae dignitatis atque auctoritatis nostrae — quam subita illa eductio perstringeret — convenientem rationem habituras esse; quibus vicissim, literis hisce praesentibus in verbo nostro regio cautum esse volumus, tam in confiniis milite praesidiario probe muniendis, quam etiam in Praefectis et Capitaneis iisdem praeficiendis cum deinceps modum et ordinem, quem Regni constitutiones et Articuli Viennenses praescribunt, accurate observatum iri, modo germanos in Ujvariensi praesidio pro hac vice relinquunt, et supremum Praefectum Teuffenpachium, (cujus id virtus et praeclara merita Regno huic strenue impensa cum antecessorum et potissimum parentis sui meritis, atque interpositione hac nostra conjuncta, a fidelitatibus sibi vestris pollicentur,) etiam in Hungarorum provincialium coetum atque consortium adiscant, operam quoque daturi, ut quamprimum dictam praefecturam, quacunque tandem ratione vacare contigerit, eidem hungarus juxta supra dictos Articulos Viennenses substituatur. Gratiam nostram Caesaream Regiamque fidelitates vestrae ut re ipsa experiantur, quotiescunque occasio feret, benigne curaturi sumus. Datum in Civitate nostra Viennae, die 9. mensis junii, Anno Dni 1618 Regnor. Nostrorum Romani 6. Hungariae 10. Bohemiae 18.

Mathias m. p.

1618. A Ferdinánd király megkoronázása után a praelatusok felette igen megörülének, biznak vala a Ferdinánd elméjéhez;

ugy gondolkodnak vala, hogy ez király idejében vihetnék elő immár az ő szándékokat. Ez okért együtt levén mind a püspökök és prépostok, tanácsot tartá az érsek Pázmán Péter, és a tanácsban, azt svadeálja vala, hogy immár nem kell tovább halasztani az eretnekök kigyomlálását; mert — ugymond — jobb ha az országot a farkasok és a rókák lakják, hogynem mint az eretnekek. Hogy mindazáltal ne láttatnék praeceptorie praejudicálni, a többit is meg kérdé: mi tetszének ő nekik is? Voxot mondának mindnyájan, és renddel mind az érsek voxára hajlának vala. Midőn pedig Pethő Ferenczre az jászai püspökre jutott volna a szer, mondá: „Im, jó uraim! mind azt mondja kegyelmetek, hogy jobb ha az eretnekek lakó helyeit farkasok és rókák lakják; de bizony igen félők azon, hogy valamiképpen a mi lakó helyeink ne legyenek farkasoknak és rókáknak barlangivá.“ Ezt hallván az érsek Pázmán Péter, mondá: „La a gyermek, la! Pethő Ferencz mivel álmodozik!“ És mindnyájan csufolják és nevetik vala. Pethő Ferencz ezt hallván és látván, mondá: „Ám meglátjátok jó uraim, mit cselekesztek; de én az én eredetemre nézve is nagyságos úri nemből való vagyok, Istennek áldásából énnekem szép jószágom is vagyon. Ha mire kel a dolog, ugyan leszön énnekem mivel élélnem. De a kiknek saját jószága nincsen, akkor válik meg, mint leszén azoknak dolga, ha a praebendát az ország elveszi.“ Ezzel a jó tanácscsal semmit sem gondolának, és csak álom látásnak vélék a jó tanácsot. — — —

Ferdinánd az ő koronázásának idején, mind az urakat, a kiket az ország nem igen kedvel vala, az ország tiszteire promoveálá: Forgács Zsigmondot palatinussá tevő, Dóczi Andrást felső magyarországi generalissá, hogy Kassából gondot viseljen, Homonnai Györgyöt Judex Curiae-é, ország bírójává, Eszterházi Miklóst alsó magyarországi király képévé, Alagi Menyhártot consiliariusává etc.

1618. 22. julii tájban a csehek megverék a császár hadát.

Cardinalis Andreae Klezelii stupenda perfidia et captivatio Anno 1618.

Klezelius sublatus in altum, ut lapsu graviore ruat, inaudito suo fastu Deo et hominibus onerosus exosus, injurius, tandem et infi-

delis factus Imperatori et Regi suo, a quo honores amplissimos, opes maximas, dignitatem omnem quam habuit consecutus est, monarchiam ab augustissima domo Austriacorum clandestinis practicis in Bavariam transferre conatus, toties ex termino in terminum dilatorum, nunquam ante hac audita temporis diuturnitate, sumptuum insolita profusione, summa denique cum difficultate continuatorum motuum bohemicorum solus author exstitit; ejus artibus factum, ut bohemicus motus concitarentur, quibus tanquam instrumento ad effectum suum propositum uteretur. Interea cum Bavaro per litteras ultro citroque agitur, et certe eventu non caruisset, si turbæ bohemicæ electionem Ferdinandeam octiduum saltem præcessissent. Dicit enim nequit, quam exulceratis tunc animis Status et Ordines fuerint, usque adeo profecto, ut postulatis suis mordiciter inhaerendo, haud prius in electionem Ferdinandi consensissent, quam singulis pro placito a Rege obtentis; unde quantæ, Deus bone! turbæ, quantæ mala, quantæ calamitates emersissent! Sed misertus nostri Deus, christianoque parcere volens sanguini, consilium Architophel manifestavit, dissipavit, evertit, sibi soli regiam electionem esse reservatam, hoc ipso potenter contestatus. Saxo (uti ferunt) Klezeliana isthac perfidia subolfacta, litteras ipsius interceptit; interceptarum integrum fasciculum, manu Klezeliana proprium scriptum — quibus cum Bavaro de assequenda Monarchia Europæa egerat — Imperatori per fidum hominem transmittit; quibus cum stupore perlectis, perfidiaque inopinata deprehensa: consilium cum Rege Ferdinando, Archiduce Maximiliano, et nuncio Apostolico Viennæ hoc tempore commorantibus iniit, quidve de Klezelio statuendum esset, serio deliberatur; tandemque post multam tractationem, dispositis prius circa confiscationem omnium suorum bonorum, (quod in paratis ad 300,000 flor. solummodo Viennæ compertum est,) Venetiis 300,000 coronatos ad interesse miserat. 20. julii in consilium accersitus Klezelius, producuntur literæ ipsius proditoriae. An pro suis eas agnosceret, quaeritur? Ille non negare, non excusatione uti ausus, primus sententiam in caput suum pronunciavit. Exprobratur ipsi ab ipsismet clementissimis alioquin naturaliter benignis Principibus, non sine lachrymis tot, tantorumque beneficiorum in unicum ipsum solum coacervatio, quam non fuisset veritus tam perfide decipere. Mox per nuncium Apostolicum purpurea de-

trahitur cardinalitia, aufertur pileus ruber, induitur pallio nigro insutus, domum jubetur egredi, truditur a plerisque occulte, qui cum metuebant odioque habuerunt. Rhedæ, equis jam junctis, et sexaginta pro tutiori custodia equitibus dispositis, imponitur, festinanterque Tyropolium in Arcem munitissimam Ambras vocatam captivus deducitur, unde haud egressurus, priusquam extremum quadrantem persolverit. Ingens pecuniarum auri et argenti thesaurus confiscatur — fit vulgi fabula — nihilque prætermittitur, quod ad hujus perjury condemnationem videbatur requiri. Georgius Theusel baro, urbis Viennensis locumtenens, officio adempto ab eo, urbis clavibus privatur. Dicitur aliquot habuisse magni nominis complices perfidia conscios et fautores, quos dies et Deus revelabit. Summa: Quem prius numinis terreni loco venerabantur adorabantque — jam ad infimum detrusum, meritorum meritissimas poenas tulisse ipsimet judices ajunt et pronunciant, pedibus omnia ejus merita et beneficia, quæ unquam ab ipso fuerunt profecta, foede conculcantes. Datum 28. julii.

A csehek Bécs alol elmennek, és Fisamennél a Dunán viszsza költöznek.

Az imperator Mathias Primus a hispániai királyhoz küld, hogy mint atyjafia legyen segítséggel mind pénzzel s mind haddal. Azt felelé a hispanusok királya: néppel nem lehet, mert messze lakom; hanem im emberemet, Conte de Buquoyt bocsátom ő felségéhez, ugy tartsa, mint minden kincsemel és országomnak felét.

Haza jövé az országgyűlésből Homonnai György, a terebesi parochiához való földet elfoglalá.

Item: Alagi Menyhárt a diaetáról haza jövétele után a paczini és karcsai templomokat elfoglalá.

1618. Dóczi András az új generalis a Nyir-Báthoriakat szörnyen megdulatá, a kiket a polgárokbán és birákban kaphata, Szakmárba fogva vivé mind feleségestől.

7. novembris az új generalis Dóczi András nagy pompával bé megyen Kassába a király-képeségre. Azt kívánta nagy festumra, hogy az egész hajduság fölüljön mellette, és ugy kísérik bé Kassára. Ez alatt mindazáltal az ő sok mesterségü praktikájával azt intendálja vala, hogy ha a hajduságot fölültehetné, tehát a császár Ferdinánd segítségére küldhetné a csehek ellen. De nem te-

lék kedve benne, föl nem ülének, hanem csak a végvárbeliékkal kísérteté magát Kassába.

— 11. novembris gróf Thurzó Imre hozza veszi feleségül a nagyságos Nyári Pál leányát.

1618. 30. novembris napkelet felől nagy rettenetes üstökös csillag jő föl, melynek nagy voltán és üstökének széles hosszu voltán, ez egész világ csudálkozik vala, és úgy szollanak vala hozzája, hogy az Isten ez világot meg akarja söpreni, mivel mint egy széles és hosszu szűrő söprő az üstöke olyan vala. Egy néhány napig tartá, azután elenyészék.

— 14. decembris a császárné aszszony meghala Bécsben.

1619. 10. januarii tájban Alagi Menyhárthoz legatusokat bocsát Zemplin vármegye, kik által kéreti tőle az elfoglaltatott paczini és karcsai templomokat, de meg nem adja.

Kendi István Bodóköben az együgyű keresztyén jobbágyokon igen saevial, nyomorgatja őket, per contemptum eb hitűeknek hívja. A maga felesége is ez idő tájban pápistává lészen, ki annak előtte Báthori Gáborné volt, Palocsai Horváth György leánya.

— Pozsonyban gyűlést hirdetének, de elbomla, mert in summo templo vérontás esék. Februariusban lön ez dolog.

— Szikszón a víz nagy darabon vérré válva lagya meg.

10. martii tájban Károlyban az erdélyi fejedelem szemben lön a generalissal Dóczy Andrással. Igen szépen beszél vala Dóczy, azt tudja vala, hogy jó madarász; azonban pedig a bölcs okos fejedelem a sipolást mind érti vala, a megvetött halót tudja és látja vala, a sipolásról a madaraknak szovát is által látja vala, mint ihon eszödben vehetd. Mert ugyan ezen károlyi gyűlésre Ferdinánd király ő felsége Eszterházi Miklós commissariusát bocsátá a tractára az erdélyi fejedelemhez, és kétféle jóakarattját mutatja Ferdinánd az erdélyi fejedelemhez. Először a felséges nevezetet és titulust megadja ő felségének, Bethlen Gábornak, *) hogy ez jó akaratért ő fel-

*) Itt az eredetiben későbbi irással ezen oldaljegyzés találtatik: „26-ik martii 1619. volt a károlyi gyűlés, de Bethlen Gábor ott nem volt, csak commissariusi voltak ott, a mint kilátszik az akkori transactionból. A titulus Serenitatis-t a fejevári gyűlésre ugyan 1619 die 10 mensis maji hozák meg neki.

sége is a fejedelem inkább és könnyebben consentálna abban, hogy az ország regimene az új király kezébe adassék az imperator halála után. Másodszor az aureum vellust is megküldik ő felségének, hogy az által mint Báthori Zsigmond fejedelmet és Homonnai Györgyöt hittel kötelezhessék arra, hogy a pápa hitit minden erejével propágálja és ad ultimum usque halitum defendálja. De előtte viselvén a fejedelem Báthori Zsigmond szomorú példáját, leginkább pedig hitit és vallását, (melyet a szent Bibliának gyakran által olvasásából, és ugyan azon Isten ígéjének gyakorta való hallgatásából tanult vala) hazájához való szeretetét, azt mondá keresztyéni emlékezetre és dicséretes követésre méltó példára: „Nem kell énnekem semmire ez az aranyos örv, mert én mostan szabad ember vagyok, ott járok és nyulászok a holott én akarom; de ha ezt az örvöt az én nyakamban vethetnék, kedvem ellen is ott hurczolnának pórázon, a hol nem akarnám — vigyék vissza a honnét hozátok, énnekem nem kell.“ Dóczy András mindazáltal a fejedelemnek azt mondá: „Ihon látja felséged, mely jó akarattal vagyon Ferdinánd király ő felsége felségedhez, azért felséged is mostani szükségében ne hagyja, hanem a csehek ellen bocsásson segítséget felséged.“ Erre a fejedelem azt mondá: „Im hadat gyűjtök, és meglátom, mit kelljen cselekednem.“ Dóczy Andrást egy fő lóval minden szerszámostól megajándékozta — négy ezer forintba becsülék. Eloszolván a gyűlésből, Eszterházi Miklós kifakasztja a mérgét és azt mondá, midőn kérdeznék mint succedált a tracta: „Ám egy kis mézes madzagot vonánk által Bethlen Gábor száján, de bizony nem viszi meszszére.“ E szó nagy vigyázásra serkenté a fejedelmet.

1619. 20. martii a felséges II. Mátyás király és császár Bécsben meghala.

— 2. april. hallatik, hogy a lengyel király nagy rovást tölt, két száz ezer népet akar fogadni a török ellen, és már elkezdette a népet gyűjteni. Csak simulált, török volt a nevezetben, de a keresztyénség volt az ő töröke, a mint a Homonnai harc bizonyítja.

12. apr. egy franczia követ a portáról kijövén, Erdélybe jő, onnan Váradra, Szakmárba, a hajduság közé, Tokajba, Regeczbe, és onnan Kassára megyen 29 aprilis. Igen nagy barátságot mutat, de közönséges vélekedés, hogy az országot és a vitéző rendet kímlötte. Az idő megmutatja.

A végvárakból a fizetött katonákat a király segítségére föl-küldik a csehek ellen, ország hire és akaratja nélkül, kikben Bu-quoy sokat oda veszte.

Az erdélyi fejedelem is hadat kezd kiáltani, és mintha Ferdi-nánd segítségére készülne, úgy simulál; de a keresztyén országok elméletét legatiók által tudja vala, és azok czéljára intendál vala. Csehország is a királyságra hívjavala.

1. maji Tarjáni Dömötör hadat kiáltat király számára ország hire és akaratja ellen.

4. maji tájban a Mansfeldi gróf a csehekhez megyen haddal segítségül.

5. maji a francia követ vissza megyen Budára. Kém volt, azt mondják.

1619. 9. maji a csehek újabban a király hadában leváltak nyolcz százat. Az érsek-újváriak, szécséniek Forgács Miklóssal és többek is voltak oda, a magyarokban is sokan veszének a harczon — a király fizetett népe — kik ország hire és akaratja nélkül vi-tettek a csehekre.

Ekkor hallani, hogy a csehek más királyt választottak magok-nak, Fridericus Comes Palatinust. E nagy változás a fejedelmet föl-ültette.

— Májusban országgyűlése celebráltatik Pozsonyban, mely-ben a király ő felsége a palatinus által azt kívánja, hogy az ország a regiment és potestast adja ő felsége kezébe. Az ország pedig az Assecuratoriájában való conditiot erősen állatja, és azt kívánja, hogy personaliter compareáljon a király, és a gravaminákat foga-dása szerint tollálja és törvény szerint complanálja. A palatinus mind azt syadeálja vala, hogy más időre kelljen negotium Religio-nis halasztani, de az evangel. státusok nem assentiálnak.

22. maji hallani, hogy a csehek Morvában Olomuczot és Be-rint megvették, Carolus a Zerotint, a cardinált és a püspököket megfogák.

1619. májusnak 29 napja táján a bécs-országi nagyságos urak, comesek és egyéb státusbeliek, harmincz pecséttekkel meg-pecsételtetett levelet küldenek a vármegyékre, melyben kéri a státusokat, hogy a confoederatiót egymás között megtartván, segit-séget Ferdinandus mellé ne bocsássanak.

A levélnek páriája imez. *)

1619. a palatinus sok deliberatio után a diaetában az ország-nak azt feleli: „Semmiképpen ő felsége a király personaliter jelen nem lehet a diaetában; mert — ugymond — ő felségének az impe-rium gyűlésében kell Francfurtumba menni, és onnan magával együtt a császárt is el hozza; hanem — ugymond — engemet ha-gyott personalisnak, hogy praesideáljak.“ Ezt hallván az ország, a palatinusnak azt mondá: „Ámbátor úgy legyen, ha ő felségének oly nagy szüksége legyen; de azt kérjükna gyságodtul: ha plenipo-tentiával hagyta e nagyságodat ő felsége?“ Erre azt felelé a pala-tinus, „hogy plenipotentiaival hagyta ő felsége, úgy, hogy valamit disponál vagy conferál, ratum leszen.“ Az ország azt mondá: „Nó hát jól legyen a dolog, tudjuk immár az ország kívánságát nagyságodnak proponálni.“

— Junii 16 die hallani, hogy a csehek Bécsset megszállották Ferdinándra.

25. junii a palatinus és a praelatusok Aszalón a csehek ellen hadat kiáltanak.

A diaetából az ország a csehekhez követeket bocsáta: „hogy mennének el Bécs alól, és ha pacificatoról kellessék tractálni, úgy legyön a tracta; mert az ország azt átalságnak tartja, hogy a koro-nás király szállott helyben in aresto legyen.“ A csehek az ország kívánsága szerint Bécs alól elmenének és Fisamennél a Dunán vissza költöznének. 26. junii hallatik meg ez dolog.

1619. 6. julii hallatik, hogy a kozákok a Neszter vize mel-lett, a mely várat a török a lengyelek ellen akart csinálni, vízi erő-vel reá menének, és Szkender basa szeme láttára megégeték: nem ártala nekik a vízon. Azután a kozákok a vízon alá menének, és a frigy ellen nagy rablást és égetést tevének a császár birodalmá-ban, kinn a császár a lengyelekre igen megharaguvék, hogy fri-gyöt bontának.

— 13 julii Kassának csaknem szintén fele napnyugat felől három óraker déljest szörnyen megége.

*) Ugy látszik, korirónknak nem juthatott e levél birtokába, mert kéz-iratában az üresen hagyott hely maig betöltetlen van.

Juliusban a diaetában az ország a palatinusnak proponálja az ország gravaminait, és azt kívánja, hogy a király ő felsége Assecuratoriájának continentiaja szerint törvény szerint complánálja. Legelsőben is pedig azt kívánja az ország, hogy a mely templomokat és egyházijövedelmeket violenter occupáltak, azokat restituálja. Erre a palatinus azt mondá: „Hogy nincsen ő neki arra plenipotentiaja.“ Az ország replicála és azt mondá, hogy: „Lám nagyságod azelőtt azt mondotta, hogy cum plenipotencia hagyta nagyságodat ő felsége.“ Erre azt felelte: „Ne kívánjon az ország tőlem lelkem esmereti ellen való dolgot.“ Az ország ezt hallván, azt mondá: „Egyáltalában semmire az ország nem megyen, valamig a templomok nem restituáltak, és a regiment ő felsége kezében semmiképpen nem adják.“ Pázmán Péter az érsek azt mondá: „Bezzeg igen könnyen fogták. — — — — —“

— — — — — Azután az — — urak a diaetából egyenként haza oszlának, elvégezvén magok között, hogy a defensiohoz kell nyulni.

1619. 14. julii hallatik, hogy Ferdinánd király az imperium gyűlésébe Frankfurthba nem mehet, mert a gyűlés solváltatott, mivel az imperator választásban secessio lött az elector püspökök, és a secularis electorok között. — Ferdinánd Német-Ujhelybe megyen.

1619. 26. julii tájban Conte de Buquoy Dampyrhoz megyen segítségre Budoviczába a csehek ellen táborával. Ugyan ez idő tájban Christianus Anhaltinus princeps a csehek mellé jő segítségül.

Item: ugyan ekkor 26. julii tájban derékképpen tractál az ország de libertate religionis, de a praelatusok semmit nem engednek. Elvégre mikor a foglalt templomoknak restituálását sine relaxatione urgeálná az ország, Pázmán Péter az ország instantiájára azt feleli a gyűlésben: hogy „semmiképpen ők meg nem adják a templomokat, és senki — ugymond — abban nem piszkál.“ Az ország protestál, hogy vissza vészi, és a palatinustól protestationalist kíván ez dologról. Igen meg is háborodék az érsek mód nélkül való szaván az ország.

Az ország protestatioját ide alább megtalálod.

Paria literarum plenipotentialem Sac. Regiae Mattis Domino Comiti Regni Palatino, super tractatu Diaetali, medio a Molarth. et Hegenmüller eidem in Generali Consessu Regnicolarum exhibitarum *)

Gravamina SS. et OO. Inclyti Regni Hungar. per S. R. Mattis plenipotentiarium Ill. D. Comitem Palatinum R. Hungariae ante omnes alios diaetales tractatus tollenda et effectuanda, die 15. julii. A. 1619. summam et breviter extracta **)

Midőn a palatinus az ő plenipotentiaja szerint a praelatusoknak tanácsából az elvölt és elfoglalt templomokat semmiképpen az evangelicus státus postulatúrára nem akará restituálni: az evangelicus státus az ő postulatúrában inhaereála. Igérték in genere a gravaminak eligazítását, de in specie a templomok felől nem teljesíték. És mivel sem a császár ő felsége diplomájában, sem a Ferdinánd ő felsége Assecuratoriájában való ígéretnek semmi helyt és effectuálást nem ada és nem tön: ez okáért az evangelicus státus ismét protestála a palatinus előtt. A protestationalist is kikéri a palatinustól, melynek continentiajai mez.

Protestatio Statuum Evangelicorum.

Nos, Comes Sigismundus Forgács de Ghymes, Regni Hungar. Palatinus et Judex Cumanorum, necnon Comitatum Nogradiensis, Sárosiensis et de Zabolcs comes, ac serenissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi secundi Dei gratia Hungariae, Bohemiae, ect. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae ect. intimus consiliarius, et per Hungariam Locumtenens. Memor. commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod Egregii, Nobiles et Prudentes item et Circumspecti Dominorum Baronum, Magnatum, Comitatum et Liberar. Regiar. ac Montanar. Civitatum Status Evangelici Nuncii et Legati, die — — datorum praesentium coram nobis

*) Lásd: Acta Diaetalia Posoniensia 1618. pag. 326—28.

**) Lásd: Acta Diaetalia. Pos. 1618. pag. 332—77.

constituti, per modum solennis Protestationis nobis publice et manifeste proposuerunt et significaverunt in hunc modum: Qualiter ipsi a Principalibus suis ad praesentem generalem Regni Diaetam, per Sacram Regiam Majestatem Dominum nostrum clementissimum universis Statibus et Ordinibus Regni Hungariae, secundum Diploma septemdecim suarum conditionum, Posonii die decima quinta mensis maji Anno superiori millesimo sexcentesimo decimo octavo emanatum, pro festo sacrosanctae et individuae Trinitatis indictam et publicatam, in hanc civitatem liberam Posoniensem, certis missi venissent et comparuissent Instructionalibus et Credentialibus. A quo quidem tempore in praesenti Statuum et Ordinum Regni Diaeta, inter reliqua totius Regni gravamina, ea quoque, quae circa negotium religionis Statibus et Ordinibus evangelicis ab Anno millesimo sexcentesimo octavo contra genuinum et sincerum Viennensis pacificationis articuli primi sensum subsecutumque divi quondam Mathiae Imperatoris et Regis, Viennae, die vigesima quinta septembris Anno Domini millesimo sexcentesimo emanatum ejusdem Articuli explicatorium, inque Archivis regni approbantibus id publicis constitutionibus anni millesimi sexcentesimi decimi tertii articulo trigesimo tertio, et Anni millesimi sexcentesimi decimi octavi articulo septuagesimo quinto reconditum Diploma; item articulum publicarum Regni constitutionum anni millesimi sexcentesimi octavi ante coronationem itidem primum; dehinc contra conditionem modernae Regiae Majestatis numero sextam, usumque realem ac pacificum templorum, in quo ab initia pacificatione Viennensi perstitissent; postremo contra Protestationem eorundem coram nobis tum officio Judicatus Curiae fungentibus in praesentia Statuum et Ordinum Regni anno superiori factam, nostramque insuper ac praecipuorum ex statu romano catholico Dominorum Magnatum, super non inferendis Statui Evangelico in negotio religionis molestiis atque difficultatibus, verbalem Assecurationem, ademptione templorum et proventuum parochialium ejectioneque ministrorum verbi divini, quae pluribus illata essent et commissa in locis iis, scripto specificè enumerata exhibuissent et praesentassent, eaque a nobis tanquam plenipotentiaro praefatae Regiae Majestatis tolli et levare cum reliquis totius Regni gravaminibus taliter postulassent: ut nimirum templa oppidis et villis ablata iisdem restituerentur, ministri verbi Divini suis recollocarentur parochiis, proventus itidem eorum

parochiales redderentur; et ne in posterum quispiam praedecclaratos articulos binaque promissa Diplomata sicut sunt perse longe clarissima et evidentissima, contrario et diverso sensu interpretaari atque ita publicam regni et religionis pacem perturbare possit, Articulo sanciri et constitui petiissent: idque nullam aliam in finem, quam ut sublatis omnium simultatum causis, quae ex religionis hactenus promanassent perturbatione, periculosi etiam et perniciosi eorundem praescinderentur effectus, sicque publicae omnium Statuum et Ordinum regni concordiae, unioni et amicitiae redintegrandae consulere-tur. Qua sola de causa hoc etiam ursi sunt, ut Jesuitae, qui contra constitutiones Viennenses et publicas, in Regno collegia sibi fundassent bonaque possiderent, dissensionesque et odia inter regnicolas clam et palam excitarent, extra Regnum relegarentur. Quia tamen status Romano Catholicus potissimum vero Ecclesiasticus diversis et plane contrariis studiis, praescriptos articulos et bina Diplomata superius declarata, in aliam et praemisso eorum sensui repugnantem sententiam, inque sua tantum commoda et emolumenta pertrahere, ac inprimis Diploma non minus a sancto quam optimo Imperatore et Rege Mathia datum, modis omnibus impugnare et invalidare non dubitaret, sed neque templa occupata restituere, multo minus in articulum super vero et reali liberoque religionis exercitio oppidis et villis una cum templis relinquendo sancendum consentire velit, quin insuper scripto quodam suo sub nomine ut quidem praese ferunt „Gravaminum“ nobis exhibito, libertates publicas violare, honori, existimationi, bonisque Statuum et Ordinum Evangelicorum periculum et praejudicium creare (sicuti hoc nobis jam monstratum per ipsos fuisset) intenderent, sicque non modo reliquis diaetalibus negotiis obstaculum et remoram ponerent, sed paci et libertati publicae impedimento essent: Ideo iidem antefatorum Statuum et Ordinum Evangelicorum legati, nolentes paci et libertati religionis incommodare vel quidpiam derogare, advertentes etiam hoc, si templa villis et oppidis religionem utramcunque sponte et libere acceptare volentibus auferentur et occupentur, religionis exercitium non liberum jam, sed servum potius et angustis circumscriptum terminis foret, consentire in id nequaquam potuissent, eo, quod hoc illis concedere citra derogamen existimationis seu nominis fidelis suae legationis, in quod apud Principales suos incidere merito possent,

omnino non esset integrum. Quibus quidem gravibus adducti causis cogere ad sua pro nunc redire, actaque praesentium Comitiorum suis referre Principalibus, protestantes super eo solenniter, ne quisquam eosdem quasi vel contra auctoritatem regiae Majestatis, fidelitatemque suae Majestati debitam, vel contra pacem et publicam regni tranquillitatem id fecerint, insinuare, sed nec quominus conditiones sacrae regiae Majestatis praemissae effectutae, universaque regni gravamina intra spatium sex mensium sublata non sint, ipsis adscribere et imputare possit, etiam sese et Principales suos, semper in fidelitate suae regiae Majestatis persistere, nullam scissionem, nulla dissidia fovere, quin imo conditionibus illis septemdecim, quibus se tempore electionis ac felicitis suae coronationis sua regia Majestas Regno huic devincire dignata est, per omnia insistere, et ne in minimo quidem puncto ab iisdem, sicut nec a reliquis superius recensitis constitutionibus discedere velle, prout perstituros se, et nequaquam recessuros, publicamque regni pacem et tranquillitatem, universorum Statuum et Ordinum regni unionem et concordiam quaesituros et promoturos, suo ac Principalium suorum nomine iterum atque iterum protestati sunt, literas superinde Testimoniales sibi et Principalibus suis extradari futura pro cautela postulantes.

Instructio pro generoso Domino Emerico Lyptai, Vice-Comite Cottus Barsiensis a Statibus et Ordinibus Inelyti Regni Hungar. ad Portam Ottomannicam expedito facta.

1. Elsőben: Hogy megemlékezvén Lyptai Imre uram, a nemes Magyarországul mi végre becsátlatott legyőn a portára, hogy ott ő felsége oratorával együtt a magyarországi dolgokat úgy tractálja, hogy mind ő felségének a mi kegyelmes urunknak királyunknak méltóságának nevedésére, ez mi országunknak pedig megmaradására legyen, kiért ő kegyelme is a nemes országul méltó jutalmat várhasson.

2. Másodszor: Megindulván Isten kegyelméből és Budára érkezvén ő kegyelme, a basa helytartójával ha szemben lesz, ott egyebekről nem szükség beszélni, ha kérdezkednek tőle, hanem hogy az országul azért küldött a fényös portára, hogy az orator által megjelentse török császárnak és a vezéreknek, hogy a szom-

széd országokban levő hadak felől ne legyenek oly ítéletben és vélekedésben, hogy ő ellenök és a békeesség ellen valamit akarnának indítani; hanem sőt inkább mindenekben Magyarországgal együtt a szent békeességet velök meg akarnák tartani.

3. Harmadszor: Ha ő kegyelme vagy útában, avagy Nándor-Fejérvárban találná a Budára rendeltetett fővezért, az ő felsége levelét adja meg neki, és Magyarországnak nevével is köszöntse, s neki is a szerént jelentse meg, mint a budai helytartónak: mi járásban foglaltos, és mi végre megyön alá.

4. Negyedszor: Ha Isten Konstánczinápolyba juttatja békével, ott az oratorral szemben levén, jelentse meg, hogy őt a magyarországi státusok küldötték a portára azért, hogy az oratorral egyetértvén, egyenlő értelemből a magyarországi dolgokat mindeneknek előtte török császárnak proponálják és elis végezzék, úgy, hogy ezen ő felsége curijával ő kegyelme ismét vissza jöhessen és bizonyos választ hozhasson.

5. Ötödször: Mindeneknek előtte minden dologról az oratort elegendőképpen informálja, és minden inconvenientiákat, kik controvertáltak, neki explicálja; hogy így megértvén a dolgot, az orator is jobb módjával előmehessen a dologban. Kelletik pedig ilyen dologról informálni.

I. Ez mostani hadaknak állapotját kell eleibe adni, hogy ezek a hadak nem arra valók, hogy a szent békeesség ellen török császárnak avagy vezérének s végházainak ártani akarnának. Mert mind ő felsége király urunk, s mind a magyarországi státusok a békeességet török császárral minden részeiben meg akarják tartani; hanem indított magok között némely nyughatatlan elméjű embereknek izgatásából az a veszekedés, mely miatt mind a két felől kellett ezeket a hadakat fogadniok: bizonyos levén abban török császár, hogy király urunk ő felsége, később volna azokra arcul támadni, a kik a szent békeességet háborgatnák, hogy sem mint azt felbontani. Hogy pedig néha valami csavargók, kiknek semmi bizonyos lakó helyek nincsen, kárt tesznek mind a két részről, az sem az ő felsége, sem az ország hírével nincsen; eleget is kergetik mind a két felől őket és büntetik is. Afféle tolvajok pedig és az út állók minden országokban vannak és sok károkat is tesznek, de mindazonáltal a közönséges békeesség ugyan megmarad.

II. A hódoltság dolgát és állapotját kell declarálni, hogy az iszpahiak, basák és békek a szegény hódolt községeket a török császárnak sok rendbeli végezése ellen az ő régi szokott summájokban és adózásokban meg nem tartják, hanem naponként azokat nevelik és följobb verik, igaz dézmájokkal meg nem elégesznek; hanem sokan közülök a dézmákért nagy summa pénzeket vesznek; némelyek a dézmákat hamis mértékkel veszik bé, hogy mind feljebb megyen a dézmájok annál, a mivel tartoznának—kylát és itezét hamisat tartván hozzá. A basa és vajda ajándékja, ki annakelőtte csak akkor lőtt, mikor valamely helyben új basa szállott bé, de immár mostan azt is minden esztendőnként, sőt néha kétszer, háromszor egy esztendőben a szegénységen megveszik; a szolgálat is penig oly szüntelen nálok, hogy egyiket a másikkal ki kellessék váltani tőlök. Némelyek penig közülök nem csak magoknak szolgáltatnak velök, hanem pénzért és fizetésért kereskedvén velök, másoknak szolgáltatnak. Történik ez is gyakorta, hogy az iszpahiak egész summájokat megvevén rajtok, a falut pénzen másnak eladják, és az is a summát újabban rajtok megveszi; és így néha két s három ura megvayon egy falunak esztendeig. Hasonlóképpen a basáknak, békeknek és a jancsár agáknak gyakorta való változások miatt teljességgel elnyomorultanak azokhoz való faluk és városok; mert ha csak két avagy három hétig bírja is a tisztót, de a maga faluin a summát és egyéb jövedelmet mindjárt megveszi. Mindezeket cselekszik a bécsi capitulatioknak harmadik articulusa ellen, ki miatt sok városok és faluk a két császárnak nagy kárával elpusztulnak.

III. Azt is meg kell jelenteni, hogy a hódoltságban lakó nemességnek, kik ő felségének nem adóznak, nem hogy békességek lehetne a török részről, de sőt a sitva-toroki végezésnek tizenötödik articulusa ellen nem csak behódoltatják és adózásra erőltetik, hanem efféle nemeseknek házokra mennek és mentenek, magok közül sokakat levágtanak, marhájokat felprédálták, házokat megégettek, nagy károkat ténen; a kik penig közülök végházakba mentenek, azoknak még csak marhájokat sem engedik meg hogy jószágokban megmaradhasson, hanem adót és dézmát is vesznek rajtok; a kik fizetni nem akarnak, marhájokat is elhajtják. A kiknek penig malmok vayon, nem elégesznek meg a nekik jutandó rész jövedelemmel, hanem kit égetéssel fenyegetnek, kiktől penig minden ke-

réktől egy egy vég karasiát kívánnak, a mint Veszprim vármegyében is megtörtént.

IV. Erről is informálni kelletik, hogy a török vitézek, basák, békek és iszpahiak, nem gondolván sem a sitva-toroki capitulationak tizenötödik articulussával, sem a bécsi pacificationak harmadik articulussával, hanem a végezésnek utána egy néhány száz falukat és városokat marhájoknak elhajtásával, embereknek levágásával behódoltanak. Hogy azért efféle behódoltatott faluk és városok a végezés szerint a hódolástól felszabaduljanak, efficiálni kelletik a portán, és a basákra, békekre és iszpahiakra ezön dologról erős parancsolatokat hozni.

V. Arrul is meg kell emlékezni, hogy a mely 60. falukat a bécsi és komáromi capitulatiók szerint Barson beadtanak, a miben summájok elvégeztetlött, azok közül is egy néhány faluk megbántattanak; kívánják azt is, hogy annak büntetése effectuáltassék azon Komáromban lőtt végezés szerint.

VI. Igen serio kelletik az oratort a palánkoknak eligazítása felől informálni, mivelhogy a palánkoknak ez mostani állapotban való megmaradásával erősödik meg a békesség; azoknak penig állapotjuk így vayon: Hogy mikor a hajduság Bocskai pártja volt, Bocskai fejedelem penig török császár pártja volt, elsőbben lőtt a hajduságnak leszállítása, azután a békességnek tractálása és elvégezése. A hajduságot penig Bocskai fejedelem, különben le nem szállithatta, hanem Kállót kellett nekik adni a több városokkal együtt, kikben mostan laknak, ugymint: Szoboszlót, Hatházat, Nánást, Dorogot, Vámos-Perczet, Polyánt, Kabát, Palkonyát és Kisfaludot, a kik akkor pusztá telekek voltak; minthogy penig Kállóból az erősségből csatáztanak és nyughatatlankodtanak, és a bécsi végezés szerint is, a Kállai familiának meg kellett adni Kállót, mert jó igazságok volt hozzá. Báthori Gábor succedálván az erdélyi fejedelemségben, ugy adta Beszerményt, ki ecsedi jószág volt, a hajduságnak Kállóért. Ezeknek azért leszállítása előbb lőtt a Sytva-Torkon való végezésnél. Azért nem azokról vayon a palánkokról a pacificatióban emlékezet; hanem de Arcibus finitimis et Fortalitiis de novo extruendis. Hogy penig ne hódoljanak, hanem szabadosok legyenek, Nagy András végezte volt el Aly basával, a törökök is rea felelvén neki: „Hogyha Nád-Udvar, ki in modum Fortalitiis volt esi-

nálva, elvonatja Nagy András, tehát a több hajdu városok békével helyben maradhatnak—, kit elhánytatott Nagy András de facto. Azért így levén a hajduság lakó helyének állapotja, meg nem háboríthatják őket lakó helyökben; mert ha megháborítanák, és lakó helyökben szenvedni nem akarnák, ismét nagy háborúságot indítanának, és mind a két hatalmas fejedelem birodalmában sok károkat tennének, azért, minthogy ő felölök és lakó helyök felől semmi emlékezet nem volt, hanem csak Amhat basa a követ nagy mód nélkül indította ezt a disputatiót a Sitva-Torkon való végezés ellen, holott csak új végházak építése volt tilalmas, és a palánkoknak csak emlékezeti sincsen, ki megtetszik a Sytva-Torkon való végezésből. Tudni való dolog az is, hogy az egész hajduság Bocskai fejedelemtől megneemesítetvén, azon nemesség szabadságával élnek, így is meg nem háboríthatni őket, mert ő felsége is megtartja őket a szabadságban. Azért ha ennyi időtől fogva a hajduságot lakhelyökben mind a két hatalmas császár meghagyta, nem illik ő miattok a szent békességet felháborítani, holott azoknak nincsen semmi egyéb erősségek valami tövises ároknál és a szent-egyházak kerítésénél, melyeket ugyan bé szoktanak a keresztyének keríteni, hogy a tolvajok, latrok föl ne törjék, temető helyöket fel ne prédálják és ne defoedálják. Szükség azért, hogy a hatalmas császár is azon állapotban hagyja a hajduságot, a kiben most vannak, holott az ő lakó helyek egyik sem erősség, sem penig álgyu, taraczk és egyéb munitio nincsen benne; a törökök penig a végezés ellen—nyilván vagy—hogy efféle erősségeket építenek: a felföldön Hevest, a Dunán tul Fakot (?) a Balaton mellett, holott annakelőtte semmi erősség nem volt. Holott penig a palánkok dolgát el nem végezhetné Lyptai uram az ő felsége oratorával együtt mind ezekkel a ratiokkal is, halasztani kell és referálni a bécsi 1616 esztendőbeli conclusiónak ötödik Articulusát úgy, hogy ad certum terminum utrinque inquisitorok rendeltessenek, és abból menjen aztán végbe, mit kellessék elvonni s mit nem.

VII. Hetedszer: Mindennemű actákat és végezéseket—asytvatorokit, bécsit, komáromit és bársit ő kegyelme magával elvigyen, és azokból mindeneket megbizonyíthasson az oratorral együtt.

VIII. Nyolczadszor: Szolljon az oratorral erről is, hogy ha a szükség kívánja, a vezéreknek és mindazoknak, a kik által a fölől megírt országunk dolgait hasznoson véghez vihetni, a végezések

szerént, hogy megmaradjanak illendő ajándékokat adjon Lyptai uram hírével és jelenlétében, megalkudván egymással fölöle, ő felsége refundálja, minthogy ilyen hitetlenséggel kellett a követeknek megindulni posta módon, és nem volt az ajándéknak tisztességesen való elvitelében módja.

IX. Kilenczedszer: Nyilván vagyon török császárnál és az oratoroknál is, hogy az elmúlt esztendőben a békesség ellen Egren lakozó törökök, kiknek nevöket tudják, Homonnai György uramat ő nagyságát és jámbor szolgálait az ország gyűléséből mikor haza akart volna menni, igaz utában megtolvajlották, minden marhájokat felpredálták, mely marhákban mégis vagyon oda benne tizezer forint erő marha. Azért azt is efficiálják az oratorral, hogy a hátra maradt marha éppen megtéríttessék, és a kik cselekedték, mégis büntetessenek érdemek szerént, mert a nyilván való szent békesség ellen cselekedtenek.

X. Tizedszer: A komáromi áros embernek Fejérvári Kozma Istvánnak, hogy az esztergomi és párkányi törökök, kik most is szüntelen kijárnak és csatáznak, igaz utában Léva mellett szekerét felverték, három szolgálait levágták, öt lovát és négyezer forint erő marháját elvitték. Azért utában szemben levén ő kegyelme a vezérrel, szolljon, és azoknak az ut álló latroknak, kik a szent békesség ellen ezt cselekedték, büntetéseket urgeálja, kik között nevezetes a párkányi szöke Oszman; és hogy a szegény kárvallott áros embernek is elpredált marháját, melyeket Esztergomban és Párkányban vittének, hogy a vezér mind megadassa, diligenter instáljon; sőt ha kíváncsi még a portán is ezt a dolgot propenálja, mert ha efféle nyilván való dolgok büntetlenül maradnak, a szent békesség meg nem állhat.

XI. Tizenegedszer: A kanyasai törökök ez mult esztendőben minden hadokkal az egerszögi városra mentenek, többől mind kiégették és negyed félszáz rabnál többet vittének el, kik közzül most is háromszáz oda vagyon; a kastélyt ostromolván fő embereket is öltenek meg, és sok több insolentiákat is cselekesznek, a mint a Dunán tul való országok részének beadott signaturájából megtetszik.

XII. Tizenkettődszer: Ezeken kívül is, valamivel az elvégezett szent békességet erősítheti és leghasznosabban helyére állathatja,

minden tehetségével az oratorral együtt azon legyen, és mentül hamarabb jó válaszsza vissza jöhessen Isten segítségéből.

XIII. Tizenharmadszor: A portán és az vezér basánál instálni kell, hogy erős parancsolattal committálják a végbeli basáknak és békeknek, hogy Somogyban és Baranyában levő jobbágyságok ő felségének és az országnak a dicát és a bécsi püspöknek, és egyéb földes uraknak is a magok jobbágyságát az ő szokott adókat praestálják az 1618. esztendőbeli komáromi végezés szerént, és ne engedjék a végbeli basák és békek, hogy az iszphahiak ebben akadékoskodjanak, kik karókat állatván az faluk végére, prohibeálják a pensiot és dicát. Datum in Libera Regiaque Civitate Posoniensi, 8. julii 1616.

1619. die 13. et 14. augusti a hajduknak Beszerményben közönséges gyűlésük lőn a vármegyék akaratjából. Ebben a gyűlésben a vármegyék követeket bocsátának a hajdusághoz, hogy tractáljanak és communicáljanak velök az ország megmaradásáról. A legatusokat pedig úgy expedíálák a vármegyék, hogy ha a király képe Dóczy András oda menne a gyűlésbe, hogy jelenlétében vagy silentiumot akarna imponálni, vagy császár ő felsége autoritásával és palatinus jurisdictiojával inhibitiót tenni: tehát in hac ultima necessitate, midőn a hallgatás immár tovább ugyan nem lehet, veszedelmes is, salvo jure alieno kérdjék meg a generalist Dóczy Andrást: Micsoda volt annak az oka, hogy a hajduságot oly igen sollicitálta az ország hire és akaratja nélkül, hogy közönségesen mind fölüljenek, és a csehek ellen segítségül menjenek? Mert sok izben Mandatumokat küld vala reájok hogy fölüljenek, sokszor Szakmárba békélt vala a kapitányokat, és sok ígérettel, szép szóval kéri vala; midőn pedig látta volna, hogy az nem succedálna, és a hajduság csak mind az országra halasztaná: ha az ország mondja — ugymond — és a vármegyék is fölülnek, mi sem vonszuk ki magunkat. Mentették is magokat azzal a hajdu vitézek: (méltán és igazán) „Mi—ugymond — semmiképpen ország hire nélkül föl nem ülhetünk; mert ha fölül-nénk is, azt mondaná ilyold felölünk az ország: ám elfogyott immár a sok prédájok, és csak az prédálás kedvéért költ föl a hajduság. Így az országnak, kinek mi is hitős tagjai vagyunk, nagy nehézsége következnék reánk, mely dologra mi okot nem akarunk adni. Azu-

tán mást gondola Dóczy a dologban, és haraggal kezdé erőltetni, hogy fölüljenek, mert akasztással és fejük vételével fenyegeti vala a kapitányokat. Azt is írta vala nekik, hogy hamis hittűk és hitetlenök, mert — ugymond — a király földén lakván és hitősök levén neki, szüksége korán nem akartak neki szolgálni és a csehekre menni. Hogy mehetek volna pedig, confederatusok levén a csehországiakkal a Magyarország lakosi? Hogy violálhatták volna a confederatiót? De azzal Dóczy semmit nem gondol vala. Ilyen emberek gubernálják vala az országot: Ovem lupo commiserant. Ezelőtt egy néhány nappal ilyen fraskát is gondolt vala Dóczy András a hajduság ellen: A beszerményi kapitányt, Szöcs Györgyöt és az nánási kapitányt — — — békélt Szakmárba, és megvendégelvén őket, egy levelet hozata elő, melyet az előtt íratott vala, és tenora az vala: „hogy az egész hajduság notába esött ő felsége a császár ellen, és azért leszen nekik gratiával, hogy mellette fölüljenek és a csehekre menjenek“. Addig kéré a két kapitányt az ital közben, hogy subscribáltatá velök. Azután elküldé őket, hogy ott a levelet a hajdu városokon hordozzák el mind széljel, és a kapitányok mindennütt subscribáljanak. A két kapitány elvivé a levelet, de a több kapitányok gorombaságokért igen megdorgálák őket, és azt mondák: „Mi ő felsége ellen semmit nem vétöttünk, notába sem estünk semmi dologból; azért gratia nélkül sem szűkölködünk. Ha vétöttünk valakinek, törvényes országban lakunk, ország tagjai vagyunk, törvényt állunk mindennek. Azért vigyétek vissza generalis urunknak a levelet, mondjátok meg, hogy nem vétöttünk senkinek, gratiát sem kérünk, sem nem subscribálunk; hanem még a ti subscriptiontoknak is contradicálunk és azt is cassáljuk, mivel csak magatoktól cselekedtetek, a ti alattatok levő vitézeknek hírok, akaratjok és tanácsok nélkül“. Viszsa vivé a levelet a generalisnak, ezeket megmondák neki: erőssen dul-fula, de dobja fakadva marada. Ezeket mind tudják vala a vármegyék, azért akarják vala Dóczyt megkérdeni, ha jelen leszen vala, de nem mene oda. Továbbá oly instructionnal is bocsáttattanak vala a követek a hajdusághoz, hogy ha a generalis személy szerént ott lenne is, palam et aperte a mit akarnak megmondják, és a hajdusággal azon közönséges megmaradásról végezzenek.

14. augusti. Alaghi Menyhárt öt szolgálai (?) azt mondják, hogy

nem jó hír vagyon, és az uraknak postán éjjel nappal Pozsonyba föl kelletik menni. Alaghi mindazáltal valami okra nézve Pozsonyba el nem mene ő maga.

16. augusti Alaghi Menyhárt Regecz várában a lisztet igen takarja: veszi eszébe, hogy ha ők a praktikában igen elő mentek, más is szemes, vigyáz, a zsendölt utánok hordják, és ki tudja mint esik a dolog.

19. augusti a Diaetáról haza kezdnek érkezni, a mely re infecta solváltatott.

19. augusti Homonnai György Zemplin vármegyének főispánja, a vármegyét Terebesre gyűlésbe hívja, hogy vice-ispánt választanának. Az úr az előtt is egynéhányszor mind azt intendálta, hogy papista vice-comest tétethessön a vármegyével, de a vármegye is vevén eszébe hol tapogat és hol halász Homonnai György, semmiképpen nem engedé eszésségével magát a hálóba keríttetni, hanem mindenkor resistála, és nem acceptála magának papista vice-comest. Erre azért a terebesi gyűlésre, Homonnai a papista urakat mindenfelől reá hívá, hogy jobb módja lehetne a vármegye cogálásában, hogy ha jó akaratjuk szerint nem, tehát avagy félelemmel, avagy erőszakkal is az ő kívánságára hajtáná a nemes vármegyét, és a papista nagyságos Mileth Györgyöt tétethetné vice-comessé. Eljőve azért a gyűlésre a generalis Dóczi András mind hadastól. Midőn Szakmárból Kassára mene, és úgy simulálja vala a dolgot, mint ha nem ex consilio, hanem csak per transennam talált volna oda a gyűlésre menni. Ez idő alatt monda a vitézlő, Sáros-Patakon lakozó Füsüs Miklós az ő nemes vitézlő atyjafiainak, kikkel deambulál vala: „Én soha nem voltam Terebes várában; ha nem restelli kegyelme, tek, menjünk bé a várba, hadd láthassam meg a várat.“ Amazok elmenének véle. Midőn a várban járnának és nézelnének, azonban juta egyhirmondó, kitől Alaghi Menyhárt az ő jövetelét Homonnai Györgynek megízené; monda Homonnai a követnek: „Istennek hála, hogy jó ő kegyelme, igen várjuk, Dóczi uram is itt vagyon immár. Meszsze jön-e ő kegyelme?“ Monda a követ: „Ihon csak a hid előtt vagyon.“ Az úr kiindula eleibe, hogy excipiálja tisztességesen. Füsüs Miklós mondá: „Jerünk uram! mi is lássuk az urakat.“ Excipiálá Homonnai nagy örömmel Alaghi Menyhártot és igen üdvözlék egymást. Azután kérdé Alaghi: „Kik vannak jelen a papista urakban?“ Meg-

nevezé renddel mindöket. Kérdé azt is Alaghi: „Itt vagyon-e—ugymond—Nyári István?“ Mondá Homonnai: „Nincsen, mert nem szokott ő efféle papista gyűlésbe menni“. Azonban bemenének házba a várban. Füsüs Miklós mondá az ő comesinek: „Uram! hallátok-e „mit monda az úr Alaghinak? Papista gyűlésnek mondja ezt, nem vár „megye gyűlésének. És a dolognak valósága megmutatja hogy az, „mert a papista urak—im látják—hoggy mind bégyültek; a mieink köz „zül egy sincsen itt. Menjünk ki mi innen a várból, nem jól vagyon „itt a dolog“. Kijövének és communicálák a dolgot itt kün a vármegyében levő főemberekkel. Mely dolgot azok hallván, csak elál-mélkodának. Azután a comes a várból azt izené a vármegyének az ott benn való tanácskozás után, hogy a vármegye gyűljön össze a templomban. Eszébe vevék, hogy fraska vagyon benne, és azt izenék: „Nem jó a vármegyének a templomba gyűlni, mert a gyűlésben sok „egyenetlenség és kiáltás vagyon néha, scriptum est autem: Domus „mea domus precationis est; hanem a régi szokás szerént a várme- „gye egy kertben gyülekezik, ő nagysága menjen közikbe“. Azu- tán a várba hivatá, de oda annál inkább nem menének. Azt igen báná az ur, hogy sem a templomba, sem az várba nem veheté az várme- gyét. Azután Dóczyval együtt bémene a gyűlésbe Homonnai, pro- ponálá a dolgot és commendálá Mileth Györgyöt a vármegyének hogy acceptálja vice-comesinek. A vármegye replicála és azt mon- dá: „Semmiképpen ő nagyságát mi vice-comesünknek nem accep- „tálhatjuk; mert sokan vannak közzülünk szegény kézzel, és ha va- „lami executiora ki kellene jöni, ő nagysága hintón jár, sok szol- „gákkal jár, és az ő nagysága személyének és szolgáinak mivoltok „szerént, a szükült atyánkfiai nem gazdálkodhatnak elegendőkép- „pen, mindenökből kifogynának; hanem a kiket a vármegye neve- „zett, ő nagysága azok közzül válaszszon vice-comest“. Az úr semmiképpen a vármegye kívánságára nem hajla, hanem Dóczyval ugyan a Mileth György választását urgeálják vala. Midőn a tracta hú- zódnék-vonódnék, egy okos tréfás nemes ember, Besenyey János részeg voltát simulálván, nagy zajjal bémegy a gyűlésbe, mondja a tolyongó sokaságnak: „Adjatok utat és helyt, hadd menjek oda elő „az urak eleibe, mert én is nemes ember vagyok! énnekem is voxom „vagyon a vármegyén“. Az urak hallván kiáltozását, azt mondák: „Ne bocsássák ide a részeg embert“. Amaz annál inkább elébb men-

vén, mindenek hallására azt mondá: „Én bizony nem acceptálok Mileth Györgyöt vice-comesemnek, hanem ha ő nagysága ispán uram, azt akarja, hogy nagyságos úr legyön a vice-comes, tehát viselje, ő nagysága a vice-ispánságot is, de úgy, hogy csak kocsin járjon, csak négy ló legyön a kocsi előtt és két csatlón álló szolgálja legyen csak, hogy ha executiora jő ki, tehát ne essünk nagy költségbe“. Homonnai ezt hallván, igen megharaguvék, nagy gyalázatnak tartá, (ugyan az is vala, másokon akartak vala nagy authoritásokkal és hadakkal gyalázatot ejteni, és vissza fordul vala) a nemes embert — azt mondja vala — vessék ki, vessék ki. A nemes ember azt mondja vala: „Ne vessen senki, nem vétöttem senkinek, énnekem is szabad voxom vagyon“. Dóczi András ezt látván és hallván, mondá Homonnainak: „Azt gondolja-e kegyelmed, hogy magától szól az ember? Bizony nem magától, hanem mástól szól, —ugymond— az ember“. Hagyjon békét kegyelmed neki. Mikor mégis ugyan tovább urgeálnák a Mileth vice-ispánságát Homonnai és Dóczi, a vármegye azt felelé: „Mi semmiképpen nem acceptáljuk. Először: mert vármegyénknek szokott törvénye ellen generalis urunknak fegyverös hada itt vagyon, és láttatnánk libertasunk ellen valamit cselekedni. Másodszor: mert meghallván atyánkfiai, sokan az utban, hogy mind a generalis urunk, mind a comesünk, haddal jöttek a gyűlésbe, vissza tértenek, nem vagyunk nagy részre mindnyájan itt ben, azért semmiképpen a választás nem lehet“. A generalis azzal menté magát, hogy ő nem is tudta, hogy gyűlésök legyen, (igen is tudta pedig) és csak utában tért bé Terebesre az ő hadával, senkinek nem árt. A comes pedig azt mondja vala: „Én nagy ur vagyok, kevés magammal nem járhatok, ha ki az én hadamat bánja, járjon ő is sokad magával“. Így palástolják vala a veszedelmes tanácsot. A vármegye inhaercála az ő deliberatumban és a vice-ispán választást elhalasztá. Pomum Eridis vala ekkor a vice-ispánság választása. Így mind a pápista urak, mind a vármegye re infecta oszla el; mert mind a két fél arra néz vala, hogy az nyerné a dolgot, a ki voxa szerint a vice-comes választatnék.

A terebesi gyűlés eloszolván, a király képe Kassába megyen, és kedve szerint lakozik. Azonban Homonnai György és Eszterházi Miklós igen fogadnak vala hadat.

Rákóczi Györgytől igen tartanak a praktikások, igen tanácskoznak, miképpen vesztethetnék el, de módot nem találhatnak vala benne. Alaghi Menyhárt in consilio Terebesen azt mondá: (a mint a közönséges hír tartja) „Könnyű a Rákóczi György elvesztésében módot találni, annak módja így legyen: Én mivelhogy szomszédságában lakom, által megyek hozzája, mintha látogatásnak okáért. Agaraimat meglátja, tehát igen meg fogja dicsérni az ő agarait; én is azt fogom mondani, hogy igen jók az enyimek is és igen jelesek. Mindjárt nyulászni fog engemet ebéd után kihívni, és mikor az léssen, Hotyka felé éjszaka álljon bé együtt a sereg, és ha Patakból kijő nyulászni, üssék el rajta. Így járhatni végére Rákóczi életének“. Regula: Nem mind barátja az embernek, a ki házához megyön, barátságot tettet, és az embernek szépen szól a vagy mosolyog. E gonosz tanácsot Isten nem engedé véghez vinni, mert Rákóczi György a napokban keveset lőn Patakon, hanem széljel fáradoz vala a defensio dolgában.

1619. 25. augusztus Bethlen Gábor ő felsége kiindul Fejérvárról Magyarország felé a cseheknek segítségekre: Szécsi György Enyiskére megyen jószágába látogatni, és Rákóczi György hozzája mene, de defensione communicálni és a defensionak módjáról is tractálni titkon.

26 aug. a hajdusággal communicálván Rákóczi György, igen készül a hajduság. Egy néhány napokon sokat fáradoza, vigyáza és nyargala a nagyságos Rákóczi György, az Isten anyaszentegyházának megmaradásáért az vitélő renddel tractálván. Maga is az ur igen fogadja a hadat; de Patakon nem mennek bé, hanem hagyott helyben vagynak titkon.

Dóczi Andrásnak megírják valahonnan, hogy Rákóczi György hadat készít, és azt írja egy levelében az urnak: „Hallom kegyelmed felől, öcsém uram, hogy hadat gyűjt kegyelmed; de én semmiképpen el nem hihetöm kegyelmed felől, holott mostan semmi háboruja orszagunknak ninesen, (maga meggyújtották belől a házat, igen ég vala belől, de azt akarják vala, hogy senki eszében ne vegye és ne lássa égését, hanem akkor aztán lássák, mikor megégett, és hamuvá lőtt) és nem szükség semmire mostan a had“. Az ur a generalis levelére megfelele és azt írja: „Irja nagyságod levelében,

„hogy azt hallotta felölen, hogy mostan nagy hadat fogadnék, de „nem hinné nagyságod az hirt én felölem. Kegyelmedet uram, igen „kérem, hogy kegyelmed ezután se higgye. Ennekem mostan Pata- „kon az udvar népénél egyéb hadam nincsen.“ Igazat ira az úr, mert Patakon had nem vala, de másutt elég vala.

Homonnai György, nagy haddal Terebesen vagyon, igen gyűjti a hadat, és készül az ő tanácsok szerint Kassa megvétele. A Rákóczi életét is oda tolja vala a tanács szerint és Patak fölverését.

Lónyai András a kállai kapitány, megérti a defensorok szándékát, hogy pro vindicanda religione föl akarnak serkenni; megírja Kassára a generalisnak és két szolgájától elküldi. Istennek gondja viseléséből Bay Zsigmond megérti Tokajban, hogy Lónyai András levelét viszik Kassára Dóczinak. Utánok nyargalván a Lónyai szolgáinak, Mádon alól a Lónyai levelét elvészti, Patakra az urhoz nyargal késedelem nélkül vele, és az urnak megadja a levelet; melyben Lónyai azt írta Dóczinak: „Addig halasztá, addig huzá-voná nagyságtok a dolgot, hogy immár késő sütvé. Mert a lazsnak elfordult „és a szablya az eleivel áll föl“. Mely szóval azt jelenté, hogy: „Mi végeztük vala el egymás között, hogy s mint bánjunk az emberkel; de az Isten bizony a mi tanácsunkat elfordította, és a mi „fejünkre térítötte, és immár a fegyvert is ki kezdte vonni Isten mi ellenünk, mert immár a hajduság a defensiohoz készül vala“.

Felette igen nehéz vala pedig ez időben az eklésiának és az közönséges libertásnak defensioját elkezdni. Ezt látják vala a defensorok, és in tanta angustia, a nagy és sok hatalmasok ellen nem tudának hova folyamodni, hanem Istentől vezéreltetvén, az erdélyi fejedelmet találák meg mind követők által s mind levelők által, hogy ő felsége a következő veszedelmet látván, az eklésiát és nemzetét szánná meg Magyarországon is, és jöne segítségre a persecutorok ellen. A fejedelem is ő felsége látja vala, mely nagy hatalomnak kellene magát opponálni; de az Istenhöz, az eklésiához és magyar nemzetéhez való szeretetétől meggyőztetvén, a defensorok eligérkezék, a magyarországi keresztyén urak, Rákóczi György, Szécsi György ect. hitlevelet küldvén ő felségének a vármegyéknek akaratjából és egy consensusából. A fejedelmet pedig már an-

nakelötte a csehek is megtalálták volt régen legatusok által; *) kívánták ők is ő felsége segítségét, és az imperiumban levő keresztyén státusoknak intentumokat ő felségének intimáltak. Látja vala pedig az eszes fejedelem, hogy soha a defensio ennyi sok hatalmas ellen különben nem lehet, hanemha a törökkel a frigyöt megerősíti, mint szintén az idvezült Booskai István fejedelem. Mert ha az nem lenne, tehát nagy incommódum következne belőle. Annakokáért a török császárral örök frigyöt vete, hitlevelet ada a császárnak. A császár is ótalmat igére, és a fejedelemnek ő felségének (a mint országul immár párban hordozzák) ilyen hitlevelet ada.

A hatalmas török császár hitinek formája, melyet a felséges Bethlen Gábornak praestált a frigyben. **)

Én, Szultán Szulimán császár, Isten segítségéből törököknek győzhetetlen császára, esküszöm a nagy Istennek mindenhatóságára, szentségére, jószágára, hatalmasságára, és ő szent fölségének dicsőségére, egeknek erősségére, a napra, holdra, csillagokra, a földre és az anyámnak fejére, mindennapi kenyeremre, élős fegyveremre, életemre, lelkemre, a nagy és szentséges Matumetre, az első ősomre és nemzetségemre, az egész Buszurmányoknak környülmétkedésekre: hogy tégedet, atyámfiat, tudnia illik Gabrielt, Magyarországnak jövőndő királyát, semminemű dolgában el nem hagyom, ha szintén minden birodalmamat, országimat, és mindennemű jószágimat elveszteném is és csak én magam maradnék is; ha én velem csak három avagy négy hadnagyok maradnának, azokkal is tartoznám ha kívántatik ótalmazni. Ha fogadásomnak eleget nem teendek, a hatalmas Istennek haragja és az ő igazsága szálljon az én fejemre, és engemet elveszeszessen, és valamit az én testem megérend, a magasságheli Isten kösziklává változtassa, és engemet a földön járni ne szenvedjen, hanem a föld meghasadván, mind testestül lelkestül elnyeljen.

*) Oldaljegyzés: Zmeskal volt legatus titkon az fejedelmek között, ki eszesen és hiven szolgált.

**) Oldalirása az írónak: Transsumptum Anno Christi 1620. 21 apríl.

Második megszabadulása a magyar keresztyénségnek Istennek áldásából a felséges Bethlen Gábor által.

1619. 1. sept. Fáy Péter a Csereháton és a Hernád mellett való nemes ifjúságot és hajdukat melléje vevé, és éjszaka Jászón az egri káptalanban lévő papokat fölveré, és minden jószágokban amit kaphatának, zsákmányt vetének. Mert ők köszörülték vala a Secularis potestast a persecutiora.

A püspök Majtényi László, ágyából ugrik föl, az ajtó a hajduktól reá töretvén, megfogattaték; fogságában mondá: „Jó szerencsétek bizony, hogy ti kezdöttétek el először a dolgot, mert bizony mi akartunk ti veletek így banni.“ Azután öt száz forintban megsarczolván, elhocsáttaték. Kit igen bánának a defensorok és érette Fáy Péterre igen haraguvának annakutána.

Ugróczi János Minor Praepositus a padon rejtezik el; megtálatván, igen sír vala, és megszárván a ki reá találá, mivel esmeri vala annakelőtte, ugyan ott hagyá békével és megmondá neki, hogy jobban elrejtezzon, hogy reá ne találjanak. Egyébként is ez az Ugróczi János nem saevial vala az eklésia ellen úgy, mint a többi.

Nyári István Leleszt felveri. Habardi László elszalad.

A hajduság Szerenye várát meg akarja vala hágni, de megsarczolának és az ország hűségére megesküvének a pápisták.

Ugyan akkor 1. sept. Rákóczi György az egész jószágból az üres szekerekkel mind behirdette vala Patakra a jobbágyokat, hogy éjjel a gyalog hadat szekérre vevén, a lovas hadakkal és a hajdusággal hirtelen Terebesre mehetne, és Homonnai Györgyöt ott tapasztalhatná Terebes táján, és megfoghatná. De mivel Monaki Miklós a hagyott napra Patakra nem mene, a készület hiában marada; Homonnai György is kémet bocsátván Patakra, Somogyi Györgyöt, megérzé a sáfrány illatot és elébb állá a galambok árával.

2. sept. Majtényi László a hajduk kezéből megszabadulván, Kassára mezitláb és hajadon fővel szalad. Meglátván Fáy Ferencz a király számára való vice-porkoláb, megérti a dolgot mint vagyon. Gyorsan a király képéhez siet menni, és bėjutván mondá: „Uram! bizony nem jól vagyon a dolog; mert az ország föltamadott, és immár Jászón föl is verték az egri káptalant. Ihon jó szaladva az egri püspök Majtényi László mezitláb és hajadon fővel.“ Mondá

Dóczi mint valami nagy mély álomból fölserkent: „Hadd el, ne mondd azt; hogy volna az?“ Mondá amaz. „Higye meg nagyságod, hogy bizony nincsen különben a dolog.“ Alá indula a palotából, és a kapu között, szemben találá Majtényi László — a király képét — mezitláb és hajadon fővel. Mondá Dóczi: „Hogy vagyon ez — apám uram, hogy így jó kegyelmed hozzám?“ Mondá Majtényi: „Elég ebül vagyon. Addig huzók-halasztók a dolgot, hogy oda vagyon Jászón a káptalan, én is öt száz forintot változám meg, és ebben s így maradtam a mint kegyelmed lájja, mert az ország ellenünk föltamadott.“ Mondá király képe: „Hát megünk immár?“ Felele a püspök: „Nem tudom én, mert késő immár a tanácskozás.“ Ezön igen megijede a király képe az ő udvara népével, és a birónak és grófnak izene, hogy vigyázzon az egész város, mert nem jó hír vagyon. Ezt pedig mind a bíró, a gróf és tanács tudják vala, és a dolgot ugyan várják vala. Mert a jószágból búzát vitettek vala bé Kassára, és a szekerekön titkon fegyvert, az ifjúság pedig a szekerek mellett egyszer is, másszor is a városban beszivárga, mivel Kassának correspondentiája vala a defensorokkal. A gróf azért Rayner Menyhárt és a bíró, parancsolának a város népének, hogy mindjárást fegyverös kézzel összevegyülvén vigyázzanak, minden czéhbbeliek az ő szokott bástyájokon és vártájokra menjenek. A hir azonban mind nevededik, hogy az egész ország megháborodott, és elunván a sok mód nélkül való háborgatást, az ország áru-lóit ki akarja keresni, tovább nem akarja szenvedni, hanem megbüntetni. Gondolkodik igen Dóczi: egy eszével ki menne Kassáról, másfelől viszont igen fél, hogy ha ki jó, tehát a hajduk kezébe akad. Azoktul pedig igen retteg, mert azelőtt sokat háborgatta őket. Nem tud mit cselekedni, mert Isten elveszi eszét; inter spem et metum Kassában marad, azt tudja, hogy az ő elvégezött tanácsokat nem tudja Kassa, és ott ben megmaradhat; nem veszi eszébe, hogy annakelőtte meggyújtotta belől Kassát, és ott ben is igen ég Kassa.

3. septembr. midőn látja Dóczi a városban a bíró házában a sok fegyverös gyalog népet, melyet a tanács vitt volt bé, nagy gondba esik, eszébe veszi, hogy vissza vagyon a városával, készül, hogy kimenjen Kassából, de a bíró megizeni, hogy vesztőg legyen, mert most kell egyszer vigyázni. Annál inkább megfélelem-

lik. Estvére kelvén, Hoffman Györgyöt és Gyulai Istvánt, a király számára való főporkolábot Rayner Menyhárthoz küldé, (hogy a hűségét császárhoz tartsa meg, és a generalissal értsön egyet. Pro-missum: negyven ezer forint érő jószág. De nem assentiála Rayner. felelvén: „Sok jókat adott Isten énnekem Magyarországnak: feleséget, gyermekeket, becsületet, gazdagságot. Azért nem leszek árulója Magyarországnak.) Éjszakára a város kulcsait kéreti vala. Megértvén Rayner Menyhárt a legatit, megharaguvék, ragadá a hellebárdját kezébe és mondá: „Azt hallom, hogy Dóczi uram azt mondja, énnekem fejem véteti; pizony meghal addig két ember, míg én meghalok.“ Azután mondá: „Fiam, Melda György! állj az ajtóra, hadd esküdjön meg ez ember az ország hűségére.“ Pityör-geni kezde Gyulai István, melyet látván Melda György mondá Raynernek: „Uram, hagyjon békét neki kegyelmed ilyen éjszakának idején.“ Mondá Rayner: „Fiam, Melda! pizony elköltünk a tréfáról, ugyan pizony meg kell ennek lenni.“ Azután mondá Gyulai-nak: „Addig sususu, addig suttogátok, susogátok, peste kurafiak, hogy az ország pékeségét elpontátok, lássátok immar! Nó esküd-jél, mert pizony majd elüttetöm a fejedet, pizony addig innen ki nem mégy, míg meg nem esküszöl.“ Így a fő porkolábot ország hű-ségére megesküté és elbocsátá. Kimenvén Gyulai sirva, elől ta-lálja Fáy Ferenczet a vice-porkolábját, ki lámpással megyen vala, mondá neki: „Hamar, hamar oltsd meg a gyertyát, nem jól vagyon a dolog, bizony ezennel fejed veszik, ha reád találnak; énnekem csaknem fejem vétette Rayner. Hamar menj el haza és viselj gon-dot magadról, mert immár engemet ország hűségére megesküt-tek.“ Elrugá a papucsát Fáy Ferencz, eliramodék egy utcára, hogy reá ne találjanak. A király képéhez haza mene Gyulai, és sirva mon-dá neki: „Bátor nagyságod engem Raynerhez ne küldhetett volna, és bátor én se mehettem volna; mert engemet fejem elesésével kén-szerítének, addig el sem bocsátának, míg az ország hűségére meg nem esküvém.“ Ezön csak elálmélkodék Dóczi, és fejét csóválva, sohajt vala. Éjszaka az ágyukat a piacon Rayner megtölteté, a király képe házának forgattatá, hogy ha mit tentál Dóczi, fejére rontassa a házat. Reggel azt is meglátá Dóczi—öregbül gondja és félelme.

4. septembr. midőn Rákóczi György bizonyosan megtudta

volna Homonnai elszaladását, az ő hadait a hajdusággal Kassa alá inditá, hogy Dóczit hálóra kérithetné. Reggel azért a lesből nyar-galókat bocsátá Kassa alá, hogy megpróbálja mint lészen a dolog. A nyargalókat a vigyázók megláták, hirt tevének a király képének. A udvarnépének mondá, hogy menjenek ki és lássák mint vagyon a dolog. Kijövének egynéhány lóval Kassából, a nyargalók arc-zal szembe menének velök, és öszve lövődözének; az itt kün va-lók fejet vőnek. Kit látván a Dóczi hivei, vissza szaladának, és megmondák Dóczinak, hogy elkölt a tréfa, mert fejet vőnek oda ki.

A nyargalók vissza térvén, Rákóczi György mintegy négy ezer magával a lesből megindula, és Kassa alá megyen vala. Azt is megvivék Dóczinak: „Ihon — ugymond — nagy had jő Kassa alá.“ Gondolkodik vala mélyen; a gondolkodás után mondá az udvar népének: „Jövetek el, lássuk meg mint vagyon a dolog.“ Kijövé há-zából, a föld bástyára megyen vala. A bíró meglátá, hogy a bástyára megyen, és sokad magával fegyverös kézzel ő is oda me-gyen vala. A bástyára fölmenvén Dóczi, megnézé a hadakat, és mondá: „Nosza, igazítsátok nekik az ágyut és taraczkokat, és löjjétek őket.“ Mondá a bíró: „Senki ne lőjön, mert valaki lő, bizony mindjárást feje esik.“ Ezt hallván Dóczi, lesüté a fejét, alá-jöve mindjárást a bástyáról, látá, hogy vakot vetött a koczka, és haza indula. A bíró is utána megyön az ő seregével és igen őrizik Dóczit, vigyáznak utána, hogy el ne illantson. A had a város alá érvén, Kassát mind körül vevé, hogy valamiképpen Dóczi vala-honnan Kassából el ne szaladhatna. Harmad napig mind úgy őrizék Kassát. Egy éjszaka szürbe öltözvén, ki akar vala ereszkedni Dó-czi, de a czirkálók rajta érék, mert ismerék, és nem lőn abban is módja. Továbbá Homonnai György is izene titkon egy emberétől Kassára Dóczinak, hogy ha módját találja, tehát kimenjen Kassá-ból, és a határban megvárná addig, hogy Lengyelországba együtt mennének: üres hordóban akará magát kivitetni Kassából, de addig bebocsáták Rákóczi Györgyöt.

5. sept. az erdélyi fejedelem a tokaji kapitány Abafi Miklós-nak Egri Istvántól azt izeni, hogy a Tiszán Tokajnál hidat csinál-tasson, hogy a hadak által kelhessenek. Ezzel Abafinak hűségét próbálák meg. Ő engedelmességét és hűségét ígéré.

6. sept. sok tracta után Kassa városa Rákóczi Györgyöt bi-

zonyos számu hadával a városba bábocsátá. Dócziné kitekintvén az ablakán, mondá az urának: „Jaj elvesztünk! Ahon nyargal Rákóczi György a piacon!” Ezt hallván Dóczy, a kékeknek hitöket mindjárt felszabadítá. Azur a neki rendelt szálláson megszálla. Azulán a maga tisztartóját Csernel Györgyöt és az udvar hadnagyát Ibrányi Mihályt gyalog haddal elküldé a király képéért. Bémenvén, mondá Csernel György: „Nagyságodat urunk ő nagysága hivatja.” Mondá Dóczy: „Nincsen mostan énnekem vele semmi dolgom.” Arra mondá Csernel György: „Meg kell uрам annak lenni, mert nagyságod fogoly és rab.” Kérdi Dóczy: „Ki foglya és rabja vagyok?” Mondá Csernel: „Az országé és az erdélyi fejedeleme, hanem oldja le nagyságod az oldaláról a fegyvert.” Mondá arra Dóczy: „Nem oldom én, mert a romai császár kötötte az én oldalomra a fegyvert; azért lássa, ki oldja le az én oldalomról a kardot.” Futamék mindjárt Ibrányi Mihály, leoldá a Dóczy oldaláról a kardot, és a maga nyakába veté. Azután kedve ellen a Rákóczi György szállására kísérek és őrizet alatt tarták. A felesége látván az urának fogságra való vitelét, keservesen az urat megsíratá. Ezeknek utána Dóczinak minden marháját a Rákóczi György szállására hordák. A király fiscusában is a mit találának, mind eltakaríták. Ezlön a Dóczy sok praktikájának gyümölcse.

6. sept. Rhédei Ferencz hada Löknél által kelvén, Regecz alól az Alaghi barmát, juhát elhajlják.

8. septembr. Rákóczi György Kassáról a király képét Dóczy Andrást Patakra hozá, hogy ország rabja legyen; Patakra jutván, midőn a kapuhoz közelitnek a hintójával, a fejét csóválja Dóczy és azt mondja: „Bezzeg másképpen akartam én Patakba bójöni.” De úgy Isten nem engedte hogy menjen, a mint Dóczy akarta, hanem úgy kellett menni, a mint Isten a Dóczy büntetésére akarta. Ugy vagyon pedig, hogy Dóczy az ő felesége után, valami jussát praetendálja Patakhoz, de az ő szavával nem az jusra intendál vala, hanem az úr felől elvégezött gonosz tanácsra, mely vissza fordula magára.

Három pápista papot levágnak Kassán.

11. sept. Rákóczi György az erdélyi fejedelem eleibe megyen a Tiszán tul, ki nagy haddal jön segítségre.

12. sept. a fejedelem fizető mestere Balling János Patakra érkezik és hadat kiáltat a fejedelem számára.

Dóczy András Patakon a várban őrizet alatt levén, az őriző kékeknek azt mondja: „Valjon gondolkodik-e Rákóczi György, mit cselekedett? Bizony — ugymond — nagy dolgot próbált meg, hogy engemet király képét Kassán meg mert fogni, Kassáról ide hozni, és itt mostan is őrizet alatt tartani. Nagy dolog ez. Azt gondolja-e, hogy csak ebben marad ez dolog? Ingyen csak meg se gondolja azt.” Ingyen forgatja a nagy kokót, de elkölt arról, a mit ő gondol; semmit nem használ az a kokó, mert ugyan nem bocsátják el. Mégis az ő megvetött hálójokról álmodozik és gondolkodik: nem veszi észébe, hogy elszakasztotta Isten az ő hálójokat.

13. a pópások hirt comminiscálnak, hogy Bosnyák Tamásnak és a palatinusnak nagy hada vagyon. Ezzel akarják megtartóztatni a defensorokat az ő dolgokban.

Alaghi Menyhárt a császárhoz követeket küld, hogy ő felsége engedje meg, hogy pro tempore hadd mutasson hivsége, mert a nagy erőnek ellene nem állhatna. A császár ezt nagy jó neven vévő tőle, és pro tempore úgy engedé meg, hogy a mikor az idő hozza, ő felségének ismét hiven igazán szolgáljon.

14. Lónyai András Kállóban igen fél a fejedelemtől az ő sok praktikáiért, és avagy elsőkik vala a fejedelem hada előtt Kállóból Ecsedbe Pernyeszi Gábor ipához, avagy Kállóban bészarkozik vala; de a kállói had egyiket sem engedé, hanem megtartóztatván, megbiztaták a fejedelem kegyelmességével, és Kálló várát a fejedelemnek megadták véle. A fejedelem meg kegyelmeze neki ily okon, hogy Ecsed várát Pernyeszi Gábor ipától megkérje az országnak és a fejedelemnek, kire reá felele Lónyai.

Filék várát megadják ország számára Szécsi Györgynek és Bakos Jánosnak. Azon fölül Szecsént, Dévint, Palánkot, Érsek-Ujvárát és a többi; mert mind fizetellenök valának régtől fogván az ország házaiban a magyar vitézek.

17. sept. a fejedelem Kenyezlőnél által kelvén, Patakra jöve Rákóczi Györgyhez, ki a fejedelmet megvendéglé az erdélyi urakkal nagy örömmel és nagy tisztességesen.

18. sept. a fejedelem Szántóra megyen Patakról, Erdő-Bényén által az oldalutra szép kopjás hadakkal és a kékekkel.

18. sept. Patakon a király képét Dóczit vasba verik, nagy vasat ütnek a lábára, őrizet alatt hintón a fejedelem után Szántóra viszik, és 19. sept. a fejedelem Szántóról fogságra Fogarasba küldi. Szemben sem lőn a fejedelem fogságában Dóczival; oka, mert annakelőtte míg szabad ember volt, sokat praktikált ellene.

19. Kassára indul a fejedelem Szántóról.

Homonnai György hadait elbocsátván, Lengyelországba szalada. Az udvara népe és maga hada az ország határáig elkísérék, de el nem menének vele. Okát azt mondák neki: „Mi nekünk — ugymond — feleségünk, gyermekünk az országban vagyon, azokat et nem hagyhatjuk, idegen országra sem vihetjük, mert abban módunk nincsen. Azért nagyságod megbocsásson, minékünk szükségképpen itthon kell maradnunk.“ Elbucsuzának az uroktól, visszatérének. Homonnai kiszalada az országból. Annakelőtte más országot és nagy fejedelemséget kíván vala, másokat akar vala jószágából kivetni és számkivetésre juttatni: mostan immár, országától, nagy uraságától megválék, és magának jut dolga számkivetésre és bujdosásra mind feleségestől gyermekestől; azért igaz amaz mondás: A ki másnak ás vermöt, maga esik bele. És ő róla mondhatni: Damna parans aliis, proprio parat hepatis damna. A kövérségben mindazáltal fizetött népet hagy, hogy ő számára megtartsák és hamar való napon megsegíti őket.

Eszterházi Miklós is szinte úgy jára mint Homonnai, nagy uraságától megválék és szép jószágától elesék.

20. sept. Kassába megyen a fejedelem, kita kassaiak szívők szerépt örömmel várnak vala.

A löbb királyi szabad kulcsos városok is Kassával együtt a hivsége az országnak és fejedelemnek ex consensu unanimi meghajlanak.

20. Ungvár várát megadják a fejedelemnek — Baling Jánost bocsátá belé kapitányságra.

21. gyűlést teszen Kassán a fejedelem, mely gyűlésben Magyarország fejedelmévé választatik a felséges fejedelem, Rákóczi György pedig képévé tétetik.

Ezön gyűlésben az ország státusi articulusokat irnak, és ő felségének az ország beadja, hogy meg confirmáltassanak.

Ugyan ezön gyűlésből a fejedelem lengyel királyhoz követöt

bocsát, (Vinnai Kristófot és *) — —) és azt kívánja, hogy sem maga, sem országa Homonnait meg ne segítse, mert vindicál érte.

A császár portájára is Korlát István a szendrei kapitány választatik, hogy az ország állapotjáról informálja a portát, hogy onnan kára ne következék az országnak.

A kassai articulusok következnek Anno Christi 1619. 26. decembr.

Nos Gabriel, Dei gratia Regnorum Hungariae et Transsylvaniae Princeps et Siculorum Comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis et singulis: Quod Splēs ac Magci Dni, Generosi, Egregii et Nobiles, caeterique Status et Ordines trium Statuum Regni Hungariae superioris in Civitate nostra regia liberaque Cassoviensi in Comitibus eorum Generalibus ad 21 diem mensis septembris, Anno Domini 1619 ex edicto nostro celebratis, congregati: Exhibuerunt nobis et praesentaverunt quosdam inscriptos articulos, in eisdem Comitibus paribus ipsorum votis, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem articulos universos et singulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Regnicularum trium Statuum Regni Hungariae in Comitibus eor. Generalibus in Civitate regia et libera Cassoviensi ad 21. diem mensis septembris. Anno Domini 1619. indictis et celebratis conclusi.

Nyilván vagyon előttünk kegyelmes urunk, mind Isten s mind e világ előtt mely nehéz ítéletet viseljenek azok, kik az országnak régi szabadsága és megrögzött törvénye szerént szabadosan választott fejedelmökre, koronás királyokra ok nélkül támadnának. De viszontag mikor a subditusok is a fejedelmektől és királyoktól nagy ártatlanul külső szép szabadságokban, jó rendtartásokban, mentül inkább penig lelkesmereteknek tiszta szabadságá-

*) A másik név az eredetiben nincs kitéve.

ban megbántatnak, háborgattatnak, különben eleit nem vehetvén: igaz igyök láttatik, ha ők is az olyan előttökjáróknak nem kezdnek engedelmességet praestálni, és mind hírek s mind külső szabadságok helyére állatásáért illendő gondviseléseket mutatják hazájokhoz és posteritásukhoz; holott noha a fejedelmek közönséges tisztet viselnek, de ha az országok törvényéhez kötelességeket meg nem tartják, csak emberek és egy személyek levén, egymás után a törvények őrizése nélkül, minden jó rendtartások és az országok boldog állapotja mind fölforgattatnak.

Mi is annakokáért hogy ez mostani indulatunk miatt azok közebe ne számláltassunk, kik ok nélkül bontogatnánk hazánknak szép békességes állapotját, és ezt a terhes gondviselést csak nyughatatlanság miatt vöttük volna fel, támadozással, pártolkodással kárhoztatnánk ellenkezőinktől. Mely igyünkben, hogy vagy ő felsége, vagy közel való szomszéd országok előtt sok szóval igazítsuk dolgunkat, szükségesnek nem itéljük. Mert valaki esmérte, tudta állapotunkat; ha közöttünk járt vagy tadakozta dolgainkat, különben nem találta, szemeivel láthatta, füleivel hallhatta; nem tudjuk ha valami régen ellenünk praconceptum odiumból és boszszuállásból, avagy csak a religionak disparitása miatt, nem hogy az ő felsége tisztviselői és a romai valláson való papi rendek, a bécsi pacificatio után absque discretionem religionis egyenlő becsülettel, tiszték osztogatásával látogatták volna hazánknak lős, győkeres, érdemes fiait: de inkább sok hamis vádolásokkal terhelttén a clerustól, és velők egyetértőktől, oly veszedelmes suspiciokban, gyalázatos állapotban forgottak, hogy édes hazánkban a haza becsületes fiai nem különben mintha számkivetésben éltek volna.

Religionak dolgában pedig sok eklésiákból, többekből prédikátorinkat deturbálván, templomokat elvétetvén, a hol magokat meghagyák, jövedelmeket elcsipdesték, kikről a tavalyi országgyűlésében Judex Curiae uramtól authentice Protestatoriát is vőtünk jövőre, aperte ez elmúlt gyűlésben derekas és nyilván fegyverrel való persecutioval fenyegettettünk. Mely nyomorult és keserves állapotunkban csaknem desperálván, egyebüvé confugiálni nem tudtunk, hanem felségedet, mind magunk szerelmes nemzetéből való kegyes fejedelemnek, mind a közönséges igazságnak

szeretőjének tudván lenni, nagy bizodalommal folyamodtunk a felséged kegyelmes patrocíniumjához, és hívtuk s kívántuk ilyen igyünkben segítségünkre jöni, nem különben mint Jephthát régentén. Nem azért, hogy vagy a romai, vagy más religiokat persequáljuk, hanem hogy nekünk is, mind in exercitio religionis, mind külső előmenetekben és mindenekben szabadságunk restituáltassék.

Hívtuk pedig és obtestáltuk felségedet nem csak régen Erdélyvel való confoederationk szerént, hanem hogy mi és ennek előtte felséged, aemulusi (mint Homonnai és a több praktikások) ellen országul fegyvert fogtunk, és ótalommal voltunk, mostan ilyen igyünkben hasonló jó akaratját várhatjuk felségednek. Mely kívánságunkra és hivatalunkra hogy felséged kegyelmesen accedált, és mind maga méltóságos személyében s mind becsületes hűveivel, számos hadaival, vitézivel kifáradott, és már a magunk szép egyessége után is vér nélkül ilyen szép progressus engedtetett, Istenünknek szent nevét nagy háláadással dicsérjük érte, és felségednek minden időben alázatos hűséggel igaz háláadó szolgálatunkkal meg igyekezzük szolgálni.

Hogy pedig ilyen igaz igyünknek promoveálásában Istennek segítségéből felségeddel egyetemben jobb móddal progrediálhassunk, egyenlő szívből és szabad akaratból, szeretetből, felségedet fejünkbe, előttünkjárónkká, és főgondviselőnkévé választottuk: adván országunk teljes hatalmat felségednek mostani végezésünk szerént, végig ebben az állapotunkban előmenni; kiből hogy az úr Isten felségedet minden kíváncs jó szerencsékkel megáldja, ellenségétől megóttalmazza, azokon velünk diadalmassá tegye, megromlott szabadságunknak és édes nemzetünknek régi jó hírének nevének lehessen helyére állatója és ótalmazója: melyekért ő szent felségét szívből való ájtatos könyörgésünkkel is imádjuk.

Ez idők alatt pedig felségednek minemű módot kelljen követni, ennek a szöveget földnek, sőt egész hazánknak is gubernatiojában: ez ide alá megirt végezésünket felséged kegyelmes szemeibe praesentáltuk, kérvén felségedet alázatosan mostani közönséges akaratunkból adatott authoritáshól, méltóztassék azokat acceptálni, approbálni és confirmálni, maga is kegyelmessen azokat követni és megtartani, egyebekkel is megtartatni. Mely végezésink így következnek:

1.) Sokan vagynak a felső magyarországiak közül, kik nyughatatlan elméjük voltak, és némelyek a papi rendekkel egyetértvén, a libera religio felől való articulus s bécsi pacificatio, szomszéd országokkal való confoederatio és országunk törvényi s szabadságunk ellen vétőtenek, az országból kimentenek, s némelyek pedig az atyáinkiai közül vannak olyak, kik romai hitön levén, csak ez hirtelen indulattól megijedvén futamodtanak meg, és szomszéd országokban vannak most is, némelyek pedig végházakban és erősegekben vagynak. Azért afféle három státusok közül ha kik volnának, exceptis omnibus pacis publicae turbatoribus et Regni Hungariae rebellibus, praefigáztatik quindená, úgy, hogy intra quindenam, vel ipsa quindená, ez jelen való conventusnak utolsó napjától számlálván, vissza jöjenek országunkba, és a kit ő felsége itt Kassán generalisnak rendelt lenni, tartozzék sub poena notae infidelitatis, confiscationeque bonorum generalis uram előtt compareálni.

2.) Hogy ha kik közülök megjönének, és oly praktikások találtnának, abban jó módot szabván, sine dilatione országunk érdekes törvénye szerint megbüntettessenek; a kik büntelenők, mind személyekben, mind marhájakban, mind jószágokban békével maradjanak.

3.) Sokan vagynak a romai hitön való urak és nemes rendek, kik a bécsi pacificatio után, ipsorum autoritate, a régi mód szerint megjáró jövedelmeket hatalmasul megtartották, és a régi szentegyházaknak praedjudiciumjára új kápolnákat erigítanak: Azért a kik affélék volnának, akármely helyekben, addig a jószágok meg ne adassék, míg az időtől fogván megtartott jövedelmeket meg nem adják a megkárosított prédikátoroknak, avagy eklésiának, és reversalist tartozzanak adni magokra, successorokra és legatariusokra, hogy sem ők, sem azok ezután meg ne tarthassák, hanem éppen minden fogyatkozás nélkül minden jövedelmeket megadják, és az új kápolnákat is, kit interim építtének, de facto elvonattassanak ő magok által. Elfoglalt szentegyházakat is parochiákkal s ahoz való jószágokkal együtt a kiktől elfoglaltatott, a vice-iszánok mellettük levén, egy-egy szolgabíró és egy-egy eskütt által jövedelmeket károkkal együtt restituálják de facto. Ipsis insufficientibus generalis uram exequáljon.

4. Szomszédságunkban levén a török nemzetség, és mivel

most a portára két rendbeli magyarországi követség is expedíaltatott: ilyen nagy változással levén állapotunk, noha ő felsége elegedendőképpen megtudósította, mind assecuratiót is vött a portáról erre; de hogy bizonyosan a Pogrányi és Lippai uramék követségek helyekben most más magyarországi követség kívántatik, ki erről az állapotról mentől jobb módjával informálja a portát, hová—mivel ő felsége erdélyi követét bocsátá—azzal együtt expedíaltatik a magyarországi követ is, tudniillik a nemzetes vitézlő Korlát István urunk atyáinkia; ő kegyelme mellé adjungáltuk Gergellaki Miklóst is a török nyelvnek értelméért, kinek instructiojára ő felségének gondja leszen, a hová mostan semmi ajándék nem kelletik az ő felsége tetszése szerint.

5.) Mind az itthon való szükséges vigyázás, mind pedig a hadnak végig bódogul való prosequálásért—minthogy ő felségét már fejükké választván, maga személyében, sőt saját országabeli hivaival, ha nem szánta mi éretünk való fáradságát, s ez után sem szánja ótalmunkért, szép szabadságunkért magát minden szerencsére vetni—méltó és szükségesképpen kívántatik, hogy mi is generaliter insurgáljunk hová hamarabb a régi mód és büntetés szerint. A tizenhárom szepesi városok is erre a szükségre tartoznak hadat tartani vármegye között, a mint ezelőtt is tartott, mely hadakból ha mit vagy el kelletik vinni ő felségének, vagy itthon vigyázásra deputálni, mind most s mind ennekutána, az ország megmaradására és ótalmazására kiki készen találtassék.

6. Szécsi György uram minthogy jelenti ő felségének, hogy a végházakat a Dunán innen, inkább mind tractatus által vér nélkül vőtte kezéhez, fogyatkozott és fizetetlen állapotjokhoz képest mind úgy adták meg, hogy két-két hópénzzel contentáltassanak: ő felsége kívánja, hogy provideáljunk, ha holmi réstantiák, pénzbeli jövedelmek találtnának, ha ő felsége hadait nem segíthetjük, akár csak magyarországi végházakban megígért fizetésektől subleváltassék, vagy bányákon, vagy harminczadokon, és akármilyen formán azoknak contentálására legyen gondviselésünk. Ezekre és egyéb ország szükségére, generalis uram ő nagysága mentül hamarabb lehet a tanácsokban maga mellé convocálván, certo brevi termino certificálván, és ide Kassára behíván a kamarásokat, perceptorokat, rovókat, har-

minczadosokat és tisztviselőket, erős reversalissal országunkkal egyetérteni kötelesek legyenek.

7. Vagynak sokan affélék, kik e mostani insurrectiokor fel-fuvalkodásokból vagy boszszuságokból, ő felsége aka atja nélkül nemes atyáinkfiakra és a szegénységre, várakra, kastélyokra, nemes udvarházakra és jószágokra fegyveres kézzel rohantanak, személyekben megvertenek, minden jószágokat elfoglallák, marhájokban kárt töltenek. Azért méltó, hogy minden vármegye, e fölföldi Magyarországon afféle hatalmas prédálók ellen inquisitionban módot szabjon, et per inquisitionem, ad requisitionem laesae partis, ha kinek elvitt marhájok, jószágok találtatik, a vice-ispánok és szolgabírók által restituáltassanak, és efféle prédálásért, akár mely rend legyen is, személyekben is, ha paraszt is, comperta rei veritate, feje és jószága elvesztése alatt törvény szerént büntetessenek, abscissis quibusvis remediis. Ezután is pedig ha kik afféle prédálók történnének, azok ellen is e szerént procedáltassék. Hogy ha az executiora insufficienssek lennének a vice-ispánok, procedálhassanak a fő-ispánok a hol vagynak, illis non existentibus, generalis uram a ki leszen, exequálhasson peremptorie.

8.) Mivel szükséges hogy ez felföldön generalis legyön, a ki vigyázzon és szorgalmatos gondot viseljen ez felföldön, kitől ő felsége után minden rendek függjenek, erre a listre ő felsége a nemes országgal együtt, a nagyságos Felső-Vadászi Rákóczi György uramat ő nagyságát cum plenaria auctoritate és bizonyos elrendelt állapottal választotta az ország gyűléseig.

9.) A fiscus jövedelmére, hasonlóképpen a papi jószágokra és tisztviselésekre, ez előtt való végezésünk szerént, ő felsége méltóztassék gondot viselni.

10.) A káptalanokban ugymint Jászaiban, Szepesiben, és Lesziben, hazafiai és jószágos nemes emberek, hiteles requisitorok rendeltessenek, kik a levelekre, és az expeditiokra gondot viseljenek, és suspecta personák ne legyenek.

11. Az egri káptalanban való levelek, a jászai konventben külön ládákban legyenek, és a kinek kelletik, more solito ott találhatja meg.

12.) Könyörgünk azon ő felségének, mint kegyelmes urunknak, hogy a végházakban ő felsége suspicione carentes kapitány

személyeket, kik igaz magyarok és hazafiai és érdemesek, rendeljen a hol kívántatik, kik mind ő felségének, mind az országnak hitelesek legyenek.

13.) A végházakra is ő felsége jó gondviselést rendeljen, a többi között Ónodra, Györre, Putnokra és Szendrőre.

14.) A szabad városok is hogy az ő szabadságokban megtartassanak, országul méltónak ítéljük.

15.) A hódoltságon lakozó nemes atyáinkfiak hogy a török szomszédoktól békével maradhassanak és a szegénységnek is hogy könnyebbsége lehessen, ő felsége abban találjon módot—könyörgünk ő felségének.

16.) A kik notata personák volnának, és ő felségével s a nemes országgal egyet nem értőttenek, azoknak ő felsége sine praescitu et consensu regni gratiát ne adjon sem személyében, sem jószágában.

17.) Vagynak oly szolgák, kik az uroktól csak mostanában prédálás kedvéért elszöktének, kik föl sem mennek szolgálni. Ő felsége találjon módot benne, hogy afféle szökött szolgák a hol megtalálhatnának, vissza az előbbi uroknak adassanak.

18.) Miglen az ország bírói és requisitorok helyekre állanak, addig minden vármegyék vice-ispáni és szolgabírói előtt prokátorképviselek, fassiók, expeditoriák, per totum regnum deservialjanak. Mindenféle fölvetött rovasokról, és akármi névvel nevezendő jövedelemtől számot vegyen, és a jövedelmet is minden restantiákkal együtt mentül hamarébb lehet bészolgáltatassák, a kiből alkalmas jövedelem leszen; ezekhez accedáljon a papok jövedelme is.

19.) A sok változások—mint a monetáknak elegyes állapotja Erdélylyel s Magyarországgal—miatt, mivel látjuk, ő felsége hadainak pénzeket a mivel fizethetné, vagy el nem akarják venni, vagy károsan vennék el, pro tempore hogy difficultas ne legyen abból is, végeztük azt is: hogy a jó arany két forintban negyven pénzben, a tallér egy forintban harmincz pénzben, a három pénzes is kit Erdélyben vertenek és vernek elvétessék, a pollurák is ötödfél pénzben, az o dutka tíz pénzben, az új csak kilenczben.

20.) Nagy fogyatkozására vagyon a nemes országnak, hogy a kereskedők Lengyelországban a bort béviszik, azért ezután senki bort kereskedésre Magyarországból Lengyelországba sub poena

confiscationis vinorum, ne merjen vinni, hanem a ki borral akar kereskedni, ad loca deputationum, a mint az előtt is volt, vigye oda, és úgy a lengyelek jöjenek Magyarországra bor venni.

21.) Ő felségének könyörgünk, méltóztassék ő felsége serió megparancsolni Nyári Pálné aszszonyomnak és Nyári István uramnak, a Melith Péter és felesége várát, jószágát, minden elvott marháját de facto restituálják. Ha nem restituálják, végeztük azt, hogy generalis urunk ő nagysága sub amissione officii, manu militari cum gentibus ejusdem Comitatus, ubi bona adjacere dignoscuntur, tartozzék restituálni.

22.) Ő felségének látván hozzánk kegyelmes jó akaratját, rendeltük, igertük ő felségének minden jobbágy és zsellér porták után — nullorum bonis exemptis — loco honorarii egy-egy forintot adni, mely rovásnak a hódoltság felét szokta fizetni. Hasonlóképpen a portára és Lengyelországba menő követeknek követségekre, mind jobbágy zsellér portákra hetven öt pénzt vetöttünk fel.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Regnicolarum trium Statuum et Ordinum dicti Regni Hungariae nobis modo, quo supra porrecta, benigne admissa et exaudita, praescriptos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, et ratificavimus, nostrum illis consensum pariter et assensum benevolum prae buimus, prout acceptamus, approbamus et ratificamus, et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam observari faciemus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in Libera et Regia Civitate nostra Cassoviensi die, 26. praedicti mensis septembris, Anno 1619.

A palatinus Forgács Zsigmond a fejedelemnek ő felségének levelet ír, hűségét igen ajánlja, és hogy a mi szívében vagyok, azt inkább elpalástolhassa, először jó akaratját a fejedelemhez a korona megígéretivel tette. Másodszor a német nemzethez nagy idegenséget mutat. Hogy pedig ez ő szavában senki ne kételkedhetnék, okosan az ő szavának okát is adá. „Mert, — ugymond — annakelőtte (a jó emlékezetű felséges Bocskai István fejedelemünk és urunk idejében) Bécsben szorultam volt, semmi böcsöm, tisztességöm előttök nem volt, Selm az az áruló volt tőlök nevem, és a subám galléra alá pöktek csufolván. Azért bizony nem akarom

hogy többé oda pökjének.“ Ezzel ámitá Forgács és hiteté el az emberek, hogy hinnének az ő mézes beszédének.

A fejedelem Kassáról minden hadaival fölindul Pozsony felé.

1619. 3. octobris hallatik, hogy Homonnai György kozák haddal, melyet a lengyel király adott segítségül neki, és maga is a papok segítségével fogadott, ki készül jöni. hogy jószágát vissza vegye, és a kik Barkó és Jeszenő várai alatt vagynak, azokat elkergetse.

— 4. octobr. a generalis Rákóczi György parancsol a hajduknak, hogy sem napot, sem órát ne várjanak, hanem mindjárt újabban felüljenek, induljanak, és hagyott helyökre menjenek — Homonnai György ellen vigyázni.

Krakkóban megyen Homonnai, hogy a kijövetelnek módjáról a királytól informáltassék.

1619. 6. die octobris Rákóczi Györgynek a lengyel király egy levelet küldé, melynek continentiaja imez.

III. Zsigmond lengyel király levele.

Sigismundus Tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Massoviae, Samogitiae, Lyvoniaeque, necnon Luccorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex.

Generose, Grate, nobis Dilecte! Multorum literis ad nos perlatum est in regno Hungariae non mediocrem exercitum eo consilio esse collectum, ut Serenissimus Rex Ferdinandus legitimo suo regno exuatur, et alius quispiam pacis publicae turbator, contra omne jus fasque per vim introducatur. Exercitum autem eo in loco condisse, unde propter vicinitatem non mediocria possent ad subditos nostros damna redundare. Quae omnia significantur geri non alio magis et sollicitius, quam Generosa Dominaone Vestra stimulante atque inflammante. Ac nobis quidem id de Generosa Dominaone Vestra primis nuntiis difficulter persvaderi potuit, cujus erga nos non studium solum, sed etiam summam observantiam perspexisse nobis videmur. Caeterum cum crebris et non diversis vocibus haec eadem nobis ex diversis locis adferantur, sane denegare iis fidem nullo modo possumus. Itaque etiam atque etiam Generosam Dom. Vestram monemus, secum ipsa expendat, quid agat, et quibus se suosque

sēctatores calamitatibus involvat. Non ignorat Generosa Dom. Vestra, omnes quotquot fuerunt, qui similem telam texere aggressi sunt, Deo ipso vindice, dignas ab iis poenas sumptas esse, et repente miserime periisse. Novit praeterea, quibus quamque arctissimis necessitudinis et pactorum atque foederum vinculis, tum serenissima domus Austriaca nobiscum, tum Regnum Hungariae cum Regno nostro a priscis temporibus colligatum sit. Sic igitur Generosa Dom. Vestra apud se statuet, vincula ista laxari nullo modo posse, nisi prius universus orbis christianus vehementissimis fluctibus concutiat. Proinde mature Generosam Dominam Vestram hortamur, ut ab ejusmodi turbulentis consiliis desistat, neque se Regnumque Hungar. tam multis apertisque periculis objiciat, praesertim cum sereniss. Regem Ferdinandum certa spe Imperatoriam sedem assecuturum esse, et contra rebelles bohemos felicissimo successu aliquoties pugnasse, non obscuris ad nos nuntiis perferatur. Quae omnia si Generosa Dom. Vestra ita secum cogitet, ut rei ipsius, quam aggressa est, turpitudinem intelligat, et pericula quae immanent, tanquam praesentia ob oculos ponat, non dubitamus quin optatum nostrae monitionis fructum a Generosa Dom. Vestra sinus consecuturi. Quam quidem mentem a Deo immortalis dari Generosae Dom. Vestrae optamus eique diuturnam valetudinem precamur. Datum Varsoviae, die XV. mensis septembris, Anno MDCXIX. Regnorum Nostrorum Poloniae XXXII. Sveciae XXVI.

Sigismundus, Rex.

Ez levélre ilyen választ írt Rákóczi György lengyel királynak.

Responsum ad suae Majestatis Regiae scriptum die 9. mensis octobris, Anno 1619.

Sacra Regia Majestas, Domine Domine mihi benignissime ect.

Literas Majestatis Vestrae accepi, quibus perlectis, continentias earundem abunde intellexi. Quia vero ad sacram Majestatem Vestram Status et Ordines Regni hujus Hungar. ratione istorum negotiorum nostrorum certos ipsorum nuncios jam recens expediverunt, ex iisdem Majestas Vestra Regia omnia, quae mihi ad Majestatis Vestrae literas essent scribenda et respondenda, copiosius et lu-

culentius intelligere dignabitur. Qua re intellecta, altiorique animi sui acumine discussa, spero Vestram Majestatem animum suum supple natura propensum et benignum erga hoc Regnum Hungar. vicina jura et pacis cum Regno Poloniae olim initae foedera semper colere servareque conaturum. Quam de caetero Majestatem Vestram Regiam feliciter valere optamus. Datum in arce nostra Sáros-Patak, die 8. octobris, Anno Domini 1619.

Ejusdem Majestatis Vestrae Regiae

Servitor addictissimus

Georgius Rákóczi.

Midőn Ferdinánd is meghallá, hogy a fejedelem nagy haddal kijött, az ország ő felségét jó kedvvel szeretettel acceptálta, ő felségének mind a királyi szabad városok s mind a végházak meghajlottak; hogy továbbá ő felsége az országtól fejedelemmé tétetvén, az egész országot és az ország koronáját is akarja keresni, és immáron is Pozsony felé indult volna hadaival ő felsége, a holott az ország koronája tartatik: in consilio azt találták, hogy Dampir generalisokat az ő expeditiojával bocsássák a fejedelem ellen, Buquoy pedig a császár hadának másik részével hadakoznék a cseh király Fridericus ellen. Mivel pedig az fejedelem semmit nem késik vala, (rea emlékeztvén a Sybillától Alexandernek adatott feleletre: Nihil procrastinando) hanem mindennap Pozsony felé hadaival siet vala, azt találák Bécsben is in consilio, hogy: Melius est praevenire, quam praeveniri. Ez okáért a Dampir hadából válogatott legényeket tizenöt száz muskatérosokat és lánczosokat választának, hogy eleit vennék a fejedelemnek, és Pozsonyhoz való jutással megelőznék és Pozsonyt a koronával megtartának. Ezök a lánczok igen köpik vala a markokat, hányják vetik vala jó legénységeket — mindenik tiz tiz magyarra írja vala magát. Elkészítvén ezeket, a Dunán hajókon Bécsből Pozsony alá bocsáták, és három nagy öreg ágyukat is adának velök. Midőn Pozsonyhoz érének, kiszállának a Dunaparra, és erősen bésánczolák magokat. Pozsony városa, ki a fejedelmet jó szívvvel várja vala, látván a németeknek jövetelét, posta által megtudósítá ő felségét, hogy lássa ő felsége

mit cselekszik; mert immár a németeknek az elei elérkezett. 19. octobris vala ez dolog.

19. octobr. estve vacsora fölött megadá a posta Pozsony városára levelét ő felségének, melyet ő felsége megolvastván és a németeknek Pozsonyhoz való érkezését értvén, a vacsorát mindjárt félben hagyá Szemezen. Az urakat in consilium szollitátá, a dolgot proponálá, és azt kérdé ő felsége a tanácsos uraktól: „Reájok kell-eek mindjárást menni a németekre, avagy nem?“. Ő maga mindazáltal immár elvégezte vala magában a fejedelem mit cselekedjék; de azért proponálá csak a dolgot, és némely erdélyi urak, kik a fejedelem mellett valának, azt mondák, hogy nem kell mindjárást a németre menni. Két okát adák voxoknak: 1. Mert a hadak megfáradtanak és nem bátorságos a fáradt hadat harczra vinni. 2. Mert ha mindjárást indulnának, mivel az eső igen esnék, és annélkül is igen sáros nehéz út volna, annál inkább megfáradnának a hadak, és igen periculosum lenne az ellenségre menni. Hanem hadd nyugodnának a hadak két vagy harmad napig, az eső is hadd állana meg, és ha megkönnyebbednék az út, azután bátorságosb lenne a csatára való menetelők. Erre a fejedelem eszesen azt mondá: „Nem jó a némettel késni; mert sokára igen bésánczolja magát, és sok kárral vehetni ki őtet a sánczból. Aztán azt hallottam én, mikor a vitézségön és katonaságon forgottam — ugymond — s mostan is igaznak tartom, hogy a németnek nem szolgál esős időben a puszkája. Azért mindjárást csak üssenek dobot, és a hadak induljanak, mert ennek meg kell lenni“. Dobot ütének és a hadak megindulván, éjszaka mind menének. A dologban az eszes böles fejedelem néze Nagy Sándornak a Sybillátul adatott mondására, miképpen hódolathatná meg hamarban ez világot: Nihil procrastinando.

20. octobr. setét hajnalban Pozsonyhoz érének a fejedelem két haczeri több gyalogokkal — mint egy hétszázan. Megüték egy felől őket hajnalban, ellenköznek vala velők: a másfelől vivé a többi a fejedelem, és lovon forgolódván ő maga is, neki bátoritá őket, és Istennek segítségével által, noha szörnyen löve a sánczból a német, mindazáltal nem sok kárral a sánczot megvették hamar tőlök. Láták hogy elköltek a tréfáról, az ágyukat a Dunába taszigálák a harcz alatt, hogy kézre ne kerülnének. Nekik sivalkodának azért annál inkább a magyarok, megsegíté az Isten őket, és tizenöt száz gyalog

németben nem sok szalada el, mind rakásban vágák őket. Azután a testők közzé mene a fejedelem az urakkal, és látván a levágattatott tisztos német gyalogok testét, igen szánja vala őket, és Forgács Zsigmondnak azt mondá: „Palatinus uram! Hiszöm kár ennyi embernek egy kevés korig elveszni. Én Isten előtt állok, ezeknek veszedelmeknek oka én nem vagyok, mert keresztyén vért nem szomjuhozom; a ki ezeknek veszedelmének oka, adjon számot az Isten előtt róla.“ A kegyös tarmészetű fejedelem nem örülé ellenséginek veszedelmét, hanem szánakozék rajtok. Azután a fejedelem az ágyukat a Dunából nagy munkával fölvételé, az egyikét Thurzó Szaniszlónak adá ajándékon, a ketteit pedig Váradba küldé, a magától épített új bástyára erősségért és emlékezetért. A levágattatott lánczoknak muskater puszkáikat is Thurzó Szaniszló szekerekkel hordatja vala váraiba. E dolognak hírét meghallá Dampir az ő hadával, és nagy gondba esék, mit kelljen reménleni, hogy ilyen válogatott erős fegyverős hadát oly kevés magyar vágta volna le.

A palatinus e harcz és győzedelem után Pozsony városát megadá a fejedelemnek bánattal, nagy örömmel pedig a pozsonyiak.

24. octobr. Ibrányi Mihály postán alaküldetik Pozsonyból és örömet mond itthon Rákóczi Györgynek a szép győzedelem felől.

Dampir midőn a németeket Pozsonynál levágják, hogy félelmet ne tettetne, az ő táborával Magyarország felé közelít; azon igen mesterkedik, hogy a magyarok a cseheket meg ne segítsék. De Rhedei Ferencz a morvai hadba mene, melyet Dampir igen megszorongatott vala. Oda jutván a magyarok, mindjárást csatára menének, a Dampir hadát mindennap igen hullatják és vágják, fogyasztják. A morvaiak táborát a zsákmányozásra megszabaditák. Dampir táborát pedig a zsákmánytól elfogák, ki magát igen bésánczolá.

27. octobr. bizonynnyal hozák meg, hogy Homonnai György hat vagy hét ezer lengyel haddal készül kijöni. Egy levelet is íra Zemplin vármegyének, (Rákóczi Györgynek) melyben nagy negédesen csufolja vala, azt írván, hogy bogár után indult volna; örül vala azon is, hogy oda fel Pozsonynál a fejedelem hada megveretött volna, (maga a fejedelem verte vala meg a németeket Pozsonynál; de mind vissza hirdetik vala a dolgot, és sokszor költik vala azt, hogy

megveretött a fejedelem hada) és fenyegetőzik erősen, hogy házárt rövid nap megkeresi.

Egy néhány nap mulva Rhédei Ferencz a morvaiak táborát a csehek táborával Buquoy és Dampir ellen öszve viszi. A csehek a magyaroknak úgy örülnek, hogy a kengyelben lábokat is megcsókolják.

1619. 11 novembris ország gyűlése leszen Pozsonyban.

A palatinus Forgács Zsigmond, a fejedelem és Ferdinánd császár consensusokból az országot regalisokkal Pozsonyba Diaetára hívja, hogy törvény legyen benne: kicsoda legyen oka az ország föltámadásának és a háboruságnak?

Az helvetiai Confession levő magyarországbeli eklésiáknak tanítóinak kívánsági, melyeket a következő 1619 esztendőben II. 9-bris a pozsonyi gyűlésbe felment nemes vármegyéknek és az eklésiáknak követi az országnak beadtanak.

I.) Rendeltessék valamely alkalmas hely elegendő jövedelemmel Akademiának, az az közönséges és legfőbb nevezetes tanuló helynek, az igaz evangeliomi tudománynak és a politikának, azaz külső társaságnak helyesen igazgatására szükséges tudományoknak terjesztésére, ő felségének istenes és keresztyéni ajtatos indulatjából ez mult kassai közönséges országgyűlése alatt megjelentetett kegyelmes akaratja szerint.

II. A sáros-pataki schola, táplálására való jövedelemmel és felette szükséges épületekkel s házokkal öregbítessek, hogy minden rendeknek gyermeki abban tűrhető költséggel az Akademiában való tanulásra készíthessenek és tápláltathassanak, és abban leendő tanító mestereknek elegendő számok tisztességes fizetéssel tartathassanak.

III.) A boldog emlékezetű második Mátyás királynak koronázatjakor irattatott első articulus az religionak szabadságáról ez szükséges nyilvánban való magyarázattal elől hozattassék és megconfirmáltassék, tudniillik: hogy a földes urak is a religionak, templomnak, temetésnek, prédikátorsághoz való házoknak, scholáknak és

ezekhez tartozó örökségeknek, jövedelmeknek, és akármely névvel nevezendő jószágoknak, házasságheli causáknak és minden egyébféle dolgoknak, valamelyek néznek a helvetiai confession levő rendeknek Isten ígéje szerint való igazgatására: ezen szabadságban, azoknak seniorok és azokhoz tartozó prédikátorok, scholamesterek, tanuló deákok, és azoknak birtokában levő jobbágyságból álló hallgatók, akárminemű ok és szin alatt semmiképpen meg ne bántassanak.

IV.) A helvetiai confession levő eklésiák tanítóikkal és hallgatóikkal egyetemben, teljességgel meg mentessenek és szabadságossá tétessenek a pápista papok jurisdictiojok és birodalmok alól, mind igazgatásokra s mind fenytékre és jövedelmekre nézve.

V.) Az ugynevezett szent szék a helvetiai confession levő tanítóknak és minden renden levő hallgatóknak javokért, teljességgel eltöröltessék.

VI.) A Tiszán túl és innen a helvetiai confession levő eklésiáktól már régen bevétetett és sok időktől fogván való éléssel egyező értelemről megerősített articulusok az eklésiai fenytékről, mindeknek ellenkező igyekezetek ellen szabadosan exerceáltassanak és gyakoroltassanak a vármegyéknek tulajdon senioritul.

VII.) A boldog emlékezetű felséges Bocskai Istvántul, hazánk és a törvények szabadságának őtalmazójátul és helyben állatójátul, és a tekintetes Thurzó György urunktól is az országnak ez előbbi palatinussától, a helvetiai confession levő prédikátoroknak adattatott diplomát ő felségének és a nemes országnak egyezéséből, az ország gyűlésében confirmáltassák.

VIII.) Magyarországnak ez ideiglen közönségesen bévött, megengedtetött és szabad religion levő minden rendeknek megparancsoltassék, hogy egymás között békességben és egyességben éljenek, visszázkodások, versöngésök és azoknak minden alkalmatossága úgy el távoztassék, hogy ennekutána csak valami kicsiny alkalmatosság se adassék köztök való gyűlölségre és zenebonának indítására.

IX.) Kassán e minapi országgyűlésében kiadattatott articulusok prédikátorsághoz való házaknak el vételéről, mind egyéb helyeken s mind Zemplin vármegyében, nevezett szerint Homonnán, Paczinban, Karczán, Parnon, Varanon ect. templomoknak elvételé-

ről, elfoglalt jövedelmeknek megtérítéséről, újonnan építetett kápolnáknak elvonatásokról mindjárt effectuáltassanak.

X.) A szentírás szerint, méltó a munkás az ő fizetésére. Annakokáért a helvetiai confession levő prédikátoroknak a quartáknak hasonfele a decimából conferáltassék.

XI.) A boldog emlékezetű tekintetes Báthori Istvántul a prédikátoroknak és szegényeknek táplálásokra hagyatott jószágok, melyek Ecsedből elvitettenek, adattassanak meg, és fordítottassanak oda, a hova testamentom szerint átok alatt hagyattanak.

XII.) Hogy pedig ezek és egyéb megtartásra minden szükséges dolgok közönséges és magán való jóvokra, minden státusoknak, rendeknek és állapotban levőknek, patronusoknak, prédikátoroknak földes uraknak és jobbágyoknak éppen és minden bántás nélkül megmaradhassanak, és minden erőszakétel nélkül nemzetségről nemzetségre megtartassanak és vigeálhassanak: a confederatus cseh, morvai és silesiai uraink dicséretes példájok szerint, ez mi följebb megnevezött szabadságos religionoknak, egyházi fenytékinek s ahoz tartozó dolgoknak és arról következő articulusoknak a helvetiai confession levő urak között hazánkban rendeltessenek defensorok, kik kötelesek legyenek hittől az eklésiáknak őtalmazását törvény szerint felvenni, és a mi megbántatnék vagy sértetnék, az előbbi helyre és állapotra állatni tartozzanak.

Ez kívánságokat beadván a nemcs országnak, így resolválának a nemes országnak három státusi:

Ad primum postulatam: Relinquitur ad paciora tempora.

Békességesebb időre kell azt halasztani.

2.) A pataki scholára provisionak kell lenni.

3.) Ország articulusában is vagyon immár írva, és ez volt a derék controversia ezelőtt. Immár articulusat ír ezután az ország az ő jó tetszése szerint róla.

4.) A negyedik postulatamot articulusba írják.

5.) A szent szöveget aboleálák, a pápistákat csak szintén quoad causas matrimoniales bocsátá az ország oda, még azt is nagy limitatioval és csak a pápisták causáit, tanquam ad competentes iudices. Az evangelicusokét pedig competenter az evangelicus superinten-

densek és seniorok eleibe. A felemás confession levőknek causáikat pedig, ad aequali numero mixtos ex utraque confessione competentes iudices.

6.) A hatodik postulatam differáltatott.

7.) A hetedik a szerint.

8.) A nyolczadik, articulusba iratott ilyen igékkel articulo 2. circa finem, ubi agitur de defensoribus fidei: „Ut autem concordia et animorum conjunctio altiores radices in animum omnium statuum figere possit, nullaeque occasiones scissionibus alienationique animorum praebeantur, Status et Ordines universi decernunt, ut a modo in posterum nemo sacerdotum, concionatorum, plebanorum, cujuscunque religionis in publicis concionibus, imo neque alias in privatis colloquiis et scriptis quovis sub titulo exaratis praesumat enormibus et calumniosis criminationibus Romano-Catholicam, Augustanam et Helveticam confessionem afficere, injuriosisque et detrectatoriis verbis in scriptura sacra non comprehensis animos exulcerare, sub paena privationis beneficiorum et exilii irremissibiliter per defensores, cognita prius rei veritate, transgressori hujus statuti infligenda“.

9.) A kilenczedik postulatam is articulusba iratott.

10.) A tizedik differáltatott deliberatoria.

11.) Differáltatott.

12.) Megengedettetés effectuáltatott arról írott articulus szerint.

1619. 3. novembris a lengyel király audientiát ada a kassai gyűlésből expedáltatott ország követinek és ekkor admittálá. Midőn a legatit és az ország kívánságát megérté, hogy fejedelmünk ő felsége az országgal együtt azt kíváná, hogy Homonnai György mellé hadat az ország ellen ne adjon, hogy így Magyarország és Lengyelország között régtől fogván való kötés és sz. frigy azzal fel ne bomlana: igen háborog elméjében és haraguszik, mivel az ő szándékával ellenkezik a legatio. Haragjában a király nemzetünket igen szidalmazza és azt mondja: „A magyarok — ugymond — mint az ebek egymást mardossák“. Azután ilyen választ teszen a követeknek: „En Homonnainak segítséget nem adok, de ha pénze vagyon „és hadat akar fogadni hogy Magyarországra kimenjen, azt nem el-lenzöm, hanem engedve vagyon.

E választ Rákóczi György a fejedelemnek megírja postán és instructiot vár, ha lőtesse-e ágyuval Barkó és Jeszenő várát vagy ne?

5. novembr. Szöcs György a beszerményi kapitán étetés mián meghalván, eltemetteték. Mikor a subscriált levelet haza vivé Dóczinak, vacsorára akkor maraszták meg, akkor kostolá meg a Dóczi poharát Szakmárban.

A fejedelem Pozsonyból aztizené a generalisnak, hogy ne lőtesse a várakat, és a népét ne veszessze alatta, mert a nélkül is kényszerítettnek megadni.

14. novembris Barkó várát megadják a generalisnak.

1619. 20. novembris a Rhen vize mellett lakozó palatinus herczeg Friderik, cseh királyságra megkoronáztatik.

22. novembr. Homonnai az ő készületi szerént kijöven a lengyel haddal, megveré Rákóczi György hadát és a vármegyék hadát a Homonnai mezőn. Oka a had megveretésnek ez lön: Először, mert ez ideiglen való győzedelmes előmenetelt inkább a magok vitézségüknek és erejüknek tulajdoníták vala az emberek, hogynem mint Isten gondviselésének és áldásának. Azért így akará az Isten az ő hatalmát megesmertetni, és az embereket imádkozásra serkenteni a megszabadításért. Másodszor, mert az emberök az ellenségöt megtálták vala, semminek tartják vala, azt mondják vala: De csak jönének ki a kozákok, elég jó lovunk és drága ruhánk lenne; háló előtt — a mint szólnak — halat fognak vala, avagy inkább még meg sem fogták s immár mejesztik vala. Azért rajtok telék bé ama mondas: A ki ellenségét semminek véli, maga leszen semmivé. Harmadszor, mert bona causa male acta est, a generalist Rákóczi Györgyöt valaki nem jó akarója és tisztességének rontója a hadból vissza küldé, hogy magáról gondot viseljen. Mely dolgot látván a magyar hadak, szívök és bátorságok mindjárást meg lankada; mert a had gondviselő és előtte járó nélkül csak fejtelten láb. A lengyel penig meglátván, hogy a társzekerek is vissza indultak, nagy bátorságot vőn, és a többit bátoritván azt kiáltá: Fut a magyar, maga még az acies rendében vala. Negyedszer, mert a mint közhirrel beszél, oly emberek is voltak ez harczon, kiknek elméjük talám a másik pártra vonszott inkább, hogynem mint arra, a mely seregben ők voltak. Ilyen jegyről gondolják vala és veszik vala e dolgot eszökben az emberek: hogy midőn a harcz elkezdeték, a kevés hajdu a

ki a generalissal vala, a lengyelnek előljáró aciesével megharczola és megveré; azokat pedig midőn a több lengyel seregek megsegíték és a kevés hajdukra rohanának, senki a kétszáz hajdut meg nem segíté, sőt kivont hegyös törrel tartóztatatik vala a had, hogy senki a lengyelre ne menjen. Tisztessége vesztött árulónak is kiáltják vala a ki a lengyelre menne. Kicsinyön is mulék, hogy némelyeknek lövéssel ugyan ott meg nem fizetének ez illeténeknek. Mihelyt azért a kevés előljáró hajdut megtolják, ottan vissza fordula az egész magyar had, és a lengyel utána tódulván, sokat levága a magyar hadban, kiváltképpen a főnemes emberekben, kik subákban voltak. Oda maradának ez harczon a magyar hadból ezernél többen. Így Zsigmond király a régi frigygyel semmit nem gondolván, Homonnai mellé segítségöt ada; onnat szerzenek veszedelmet az ország fiainak contra pacta regnor. et regum antiquorum. A levágattatott testeket, nem hagyja Homonnai György eltemettetni — az égi madarakkal éteti. Azután a fejedelem parancsolatjából eltemettetének.

Az oroszok föltámadnak, és valakit kaphatnak a futó magyarokban, minden kimélés nélkül agyon verik és megölik — nagy kárt tesznek.

Alaghi Menyhártné, a horváthországi bánné, Erdödi Miklós leánya, Erdödi Anna asszony meghallja Regocz várában, hogy a keresztyének hada megveretött Homonnánál; örül, vigad, kaczag és tapsol örömben, tollas süvegét a fejébe fölteszi, és mint az Herodias leánya tánczot jára. Nem emlékezek meg a Micheás profétának mondasáról: Mich. 7. v. 3. Ne laetatur inimica mea de me, cum cecidero, surgam: quum sedero in tenebris, Jehova illucescet mihi.

Innen immár nyilván látod mire való volt a Diaetára való hívás: arra, hogy a fejedelmet in progressu késleljék, a harczhoz készülének mind kétfelől. Homonnai ide alá a kozákokkal kijöven, a hadat megveré.

1619. 23. novembris a fejedelem Isten áldásából a Ferdinánd hadát merőben igen megveri. Dampir ő maga elszalada. Volt ez harcz Hainburgnál a Dunán túl.

Meghallók e hirt 7. decembris. Mely dologról egy fő ember így ír: „Akarám kegyelmednek rövideden örvendetes hírül értésére adnom: Ő felsége a mi kegyelmes urunk, Isten segítségével, a Ferdinánd hadait mezőben úgy megverte, hogy az egész esztendőben

lábát nem kaphat bizonyosan. Dampir futva szaladott. Ha ez győzedelmet Isten nem adja vala, igen meghanyatlának vala az emberek.

Homonnai vesződelmén az ország népe igen megbódul és a várakba futnak és költözködnek, mivel a hajduság és a fizetött nép mind oda fel vagy a fejedelem mellett. Ugyan tanácsból ment vala a ki, hogy ha a fejedelem egyfelől a Ferdinánd hadával szembe száll, tehát másfelől addig a lengyel hátul vegye és két felől legyenek rajta.

28. novembr. Homonnai György a kozák haddal rablani és ország pusztítani alá jő, Baskot megégeti; onnan Szaláncz völgyén Mislére megyön, és nagy szörnyű kegyetlenséget és éktelenséget cselekesznek Szinán, Nagy-Idán égetnek, Szesztán a templomot megveszik, megégetik, a férfiakat mind levágák; Szepsi vidékét, Szendrő táját, a Cserehátat és a Hernád mellékét Enczig mind bényargalák, és szörnyű kárt tevének. Herenczeni István vala kalauzok.

Az oroszok sokan öszve gyülekeznek: Nagy-Mihály várát megostromlák a nagy-mihályi urakra és a benne való magyarokra, de az ostromon sokat kövel, gerendákkal agyon verének, és a többi rútszégnyenvallással a vár alól elfutának.

Item: Az oroszok zászlót emelnek, Homonnaihoz igen biznak, és posztból kereszteteket varván a süvegeknek elein, a magyarokra dühösséggel indulnak. Magyar had találá őket, és nyolczvanat levága bennök.

30. novembris Homonnai Kassa alá megyön az ő lengyel hadával; azt tudja, hogy már övé Magyarország, Kassát Ferdinánd számára kéri; de nem adják. A bástyákról ágyukkal, taraczkokkal igen lönek hozzájuk. Csátára Kassából kijönek Vatai István hadnagysága alatt. Vatait hitre hozzája hívá Homonnai, és addig Mesintzki lengyel nagyságos urat adá zálogul a magyarok közzé, míg Vataival tractála. Vatai Istvánt azon kéri vala, hogy Ferdinánd császárnak hajlana meg Kassa, a gratiát ő megszerzené és minden jóval lenne Ferdinánd Kassának. Vatai azt mondá: hogy nem kell más gratiája, megelégszik Kassa a fejedelem jó akaratjával és eddig megmutatott és ennekutána is megmutatandó gratiájával és kegyelmességével. A magyarok is addig Mesintzkit tractálnak fogák, és azt kérdék tőle: „Micsoda az oka, hogy nagyságod és a vitézők ide jöttek Magyarországra és ilyen nagy kárt tesznek? Lám frigye volna Magyarországnak Lengyelországgal! Azért nem kellene így a frigyt hábor-

gatni“. Erre Mesintzki azt mondá vállat vonítván: „Mi, jó vitézők, arról nem tehetünk, mert a király akaratja és parancsolatja ez. Mi szolgálak vagyunk, és azt kell cselekednünk, a mit parancsolnak; sőt ha itt jó karban állathatnók a dolgot, innen Ferdinánd segítségére kell oda felmennünk a parancsolat szerént“. Ezek után egymástól elválnak; Vatai az irtól vissza jöve, Mesintzki is Homonnaihoz vissza mene, de megvallá, hogy a lengyel király akaratjából jöttek Magyarországra.

A generalis a hadakat igen gyűjti a lengyelek ellen minden felől, hogy a lengyeleket kiindítsa az országból.

Alaghi Menyhátrné megírja Homonnainak, hogy elmenjen; mert — ugymond — a sok had mint a sok eb minden felől úgy megyön reád.

A sok eső ugyan leszakad, minden vizeket igen megárasztja. A lengyelek sok falukat meg égetnek vala, de Isten a nagy esővel óalmazza meg.

2. decembr. Homonnai Széplakról Eperjes felé indul az ő lengyel hadával. A kassai had mindjárt utána indul Kassáról Fűzi Istvánnal, és Abafi Miklós a tokai kapitán. A több hadak is mindenfelől igen mennek utánok a lengyeleknek. Felette igen nagy esős idő jár és szörnyű árvíz leszen mindenütt az egész országban.

Homonnait Kapi várában megvendéglék, örülnek diadalmának.

Abafi Miklós Szebenbe száll a lengyelek eleibe és Szebent a lengyelektől megtartja. Szeben alatt még csatázik emberül és vitézül a lengyelekkel, és ha többed magával leszen vala a lengyeleket Szebennél ugyan megveri vala; mert kevesed magával is meg-tolá és megfutamtatá. Bátor ott lőtt volna a Homonnai harczon.

Pécsi Zsigmond egy nap és egy éjjel mind puszkagolyóhist öntete a jobhagyáival Újfaluban Sáros vármegyében, és elegendő puska porral együtt mind a kozákoknak osztá.

16. decembr. a kozák had haza rándula a badak előtt Lengyelországra. Homonnai ötszáz lóval megyön Jeszenőbe. A magyar hadak vissza térnek és eloszlanak, megcsendesedik a háboru.

20. decembr. három lengyel nagyságos urak, kik közel az ország határában laknak, félvén, hogy a magyarok a kárért vindicálnak és jószágok elpusztul: a király képenek Rákóczi Györgynek azt írják, hogy ők Magyarországgal a frigyt megtartják, és készebbek

a lengyel királytól elszakadni, hogysem a frigyöt megháborítani. A leveleket Rákóczi György a fejedelemnek küldi.

1619. 20 decembris Szécsi György az ő hadával Szepsibe szálla, hogy a lengyelekre menjen. Ott mulata Karácson innepében, szörnyű kárt tőnek a városnak. A lengyel urak, a kik Rákóczinak a levelet küldötték volt, Szepsibe jövének Szécsi Györgyhöz tractára, békességet kérnek a kártétel után. Rákóczi György is oda me-
ne a tractára. Azután Kassán a vármegyéknek gyűlést tevének, és ily választ adának: „Tartsák a régi confoederatiohoz magokat“.

Megverettetvén Dampir hada, Ferdinánd megbékélés felől való tractát indit. *)

SZÉKELY ADATOK.

*) Itt még van 1624-ről egy terjedelmes okmány, melyet azonban nem láttam közölhetőknek.

I.

Egy XVI-ik századbeli töredék periromány a székely nemek és ágak birtoklása és hivatalviselése tárgyában.

Az alább következő periromány, a benne foglalt különböző pertárgyakkal kapcsolatban, érdekes magyarázatot ad a székely nemek és ágak birtoklásáról és hivatalviseléséről; költ ez alcsernátoni Bernáld Balás hátrahagyott árvái: Bernáld János és Bernáld Klára perökben, s eredetije a közlő nemzeti levéltárban létezik, a hova 1622 körül, csik-szent-tamási Lázár János elhalálozásával juthatott, ki az említett árvák egyikének Bernáld Klárának, csik-szent-tamási Lázár Farkasnének fia.

Áll ez iromány három iv papirból, egy iv külön áll, a más két selyemmel van egybe varva. Mind a három iv ugyanazon egy kéz írása. Az irományban több helyen előforduló kiigazításokból, hol egyes szavak, hol több sor kitorléséből és másként fogalmazásából látszik, hogy az maga az eredeti szerkesztés s valószínűleg a Bernáld árvák ügyvédének fogalmazása. Kelési ideje — a mint alább kitűnik — az 1563 és 1571-ik év közzé esik, tehát (Zápolya) János Zsigmond választott király idejére.

Azonban szóljon maga az okmány.

„Quantum ad sessiones Ma (daras) terrasque arabiles, sylvas et plscinas“.

Kegyelmes uram. Érti felséged a Mester uram relatiojából, hogy Cancellarius uram ő nagysága excipiált és contendált Kis Orbán felel, mivel oly házban laknék, ki falu szeribe való ház volt.

Mi is azt mondtuk, hogy ugy volt régen, de nagyon tizenhat

esztendeje, vagy húsz is, vagy az tájba, hogy kiholt az falus ember belőle, az hagyta volt egy atyjafiának Sikó Lászlónak, ez adta egy özvegy asszszonynak, ki egy vala a Kis Orbán atyjával; ez asszszony is kihala a házból; ez hagyá Kis Orbánnak a házat, maradt volt adósa ez asszszony Sikó Lászlónak az ház árába, mely adósságot Kis Orbán fizete meg, úgy mene az házba. Abból is mind az árvák atyját szolgálta, atyjok holta után az árvákat. Mert ő jobbágyok vala az atyja, az ő földökön hala meg is, az falu semmiben nem erőltették, hogy közikbe szolgáljon mert nyilván volt nálok, hogy oda való jobbágy fiu, Cancellarius uram sem szólt személyéhez.

Az tábla úgy ítélte, hogy az ház az donatariusé, az ember benne vagyon, azt az ország végezése szerint parancsolattal kérjék meg az árvák.

Ezt azért appelláltak felséged személyére, hogy az házból az falus embernek kihalása és az háznak eladása, végre az Kis Orbán kezébe jutása, volt az felségtek bódog megtérése és ez országba bójövése előtt, a.) az ő földes urát abból szolgálta, az falu semmiben ő közikbe nem számlálta, földöket, fűvöket neki nem adták, hanem az ő földes ura földét élte.

Ez veszedelmes támadásnak utána is felséged kegyelmes rendelése szerint az székelység felséged számára kapitányság alá vetették, kik meg is számláltatának. b.) Ez Kis Orbánt akkor sem adták számba, mert tudták, hogy az árvák jobbágy gyermeke és oda való szolgálta. Azért kegyelmes uram, az Decretum tartása szerint praescribált az házban, holott az a Decretum continentiaja az praescriptioról: Villanorum autem praescriptio unius anni integri duntaxat et unius diei terminum complectitur. Személye oda való jobbágy fiu, kit az falu nem tagadhat, ő nagyságánál is nyilván vagyon.

Hogy mi azt mondjuk, hogy praemissis rationibus az házához sincs Cancellarius uramnak semmi jussa, mert az segesvári articulusnak erejével ez árvák kezénél maradt, kit felséged azután az tordai articulusban is ratificált. c.) Mert nem hatalommal foglalt ház, sem valami quaesitus color alatt inscribáltatott; de ha ő nagysága valami jussát praetendálja az házhoz, ő nagyságának kell az házat keresni, nem az árváknak az ő jobbágyok fiát, kit ez árvák atyja tarta, nevelo fel udvarában, ő házastá meg is. Felségedtől saniorb deliberatiót várunk.

Mert a mely articulusra az tábla mutat munkót, az: „De fugitivis jobbagionibus“ — végeztetett, ez pedig nem afféle.

Ennyi sok esztendőtlől fogva békességgel szenvedte az falu az ház megvételt, az benne lakását, és abból az ő földes urának szolgálását.

Az Sote Lukács háza régolta az nemes házhoz való ház volt, kit Bernáld Balás békességesen birt, az fija azonképpen, annak holta után az árvák is. d.) Jollehet felelé az Actor procurator, hogy az falu perlett ez árvákkal, el is nyerte volt az falu, akkor az árvák eltöltötték az falut a restatutiotól. Erről bírót kívánánk az árvák képeben: mely bíró előtt nyerte volt az falu? és ki volt az iktató bíró? Egyiket sem adhaták.

Azt is az tábla az többivel egyetembe Ág népével való bizonyításra bocsátá, mind az régi házhelyekkel, kiknek neveket adtunk, és generaliter erdőköt, hogy Ág népével azt bizonyítsuk meg: hogy mindenek, a kiket oda az nemes házhoz, udvarhoz birtak régtől fogva, azokat az Ág népe részébe adta az háznak possessorának. Ezt is appellálnunk kellett kegyelmes urunk az felséged tulajdon személyére.

Mert Mester uramék és az Assessor uraim néztek arra ebben, a hol az Decretum (Part. 3. Tit. 4.) az székelységről szól, ez ígékkel: „Sunt praeterea Transsilvanis in partibus Scythuli privilegiati ab „scythico populo in primo eorum ingressu in Pannoniam propagati, „quos nos corrupto quodam vocabulo Siculos appellamus, dissimili „penitus lege et consuetudine gaudentes etc. qui per tribus et generationes atque lineas generationum (antiquo more) haereditates „ac officia inter sese partiuntur et dividunt“.

Ez mondást mintha úgy magyarázná ő kegyelmek, hogy minden fő embernek az Ág népe osztott volna falunként örökséget. Ez pedig nem néz oda. Mert az Ág népe soha nem osztott, sem oszt is senkinek örökséget, hanem tisztet, esztendeig való hadnagyságot, és esztendeig való bíróságot (az az) egy főhadnagyot, mást egy főbíró emeltek köztök. Ez két ember mellett lőfejek voltak, kikkel ítéltek. Ez hadnagyság és bíróság series szerint járt minden székeken, egy esztendőben az kik voltak, más esztendőben mást emeltek fel köztök az tisztre. Az hadnagynak társi voltak az hadnagysághoz, az bírónak azonképpen más rendbeli társi voltak az bírósághoz.

(Ez a lőfőtársokkal egyetemben tízen kellett lenniök minden

esztendőben, hanem ha valamely megholt közzülök, azért tudták kire száll annak tiszti. *)

Ezek az falukat elrendelték, ki mely faluknak legyen praefectussa; azokban az falukban, az melyek melyik lófőnek jutott, más lófő ott bírságot semmit nem vehetett, mint egy-egy ispán olyaténok voltak. Ezek mondtak Ág népének, a kik az ily szerbejáró tisztnben egy társaságban voltak. Ezek nem mind egy faluban laktak, hanem csak hogy egy székbén, de ki egy mélyföldön, s ki kettőn lakott egymástól; egyik sem tudta, az másiknak hány hold földé vagyon? hány ember kaszálhatja meg rétét? mennyi örököt bír? pénzön vötte-e s kitől vötte vagy mint jutott hozzá? quo titulo inscribáltatott neki? hanem consuetudo et observatio trium generum Sicularum ez volt, hogy az mely faluban fő ember szállott bé, vagy lófő, az falutól kért az is ház helyet, vagy pénzen kellett venni.

Ha ülés helyet vagy házat pénzen vött is, de szántóföldeket és réteket az falutól kért, kit nyil-földeknek hinak. Az falu kéntelen tartozott nyilat adni, kinek-kinek az ő conditioja szerint. Egy köz lófőnek is két annyit kellett az falu földében adni, mint egy parasztnak, az főembernek annál is többet.

Mert az község az ő rendi szerint adót adott, hadba pedig serialim mentek, az ország szüksége szerint és a fejedelem parancsolatja szerint, vagy ötöde, vagy harmada, de fejenként igen ritkán mentek hadba; de az löfejek minden hadba mint szinte az nemes uraim vagy háromnak vagy négynek egyikét elbocsáták (az az) egy lovagot kellett bocsátni; gyakorta mind fejenként el kellett menniek mint szinte az nemes uraim. Az főnépeknek inkább minden hadba fejenként el kellett menniek, nem illett csak egyedül menni ha főember volt, hanem az ő conditioja szerint kellett menni. Innet volt, hogy azoknak több nyil-földet adott az falu, mert többet kellett szolgálni és költeni az fejedelmek mellett az ország szükségében.

Az nyil-földeket pedig örökbe adták azoknak, de az községnél nem volt az falu földé örökbe—a nyil; hanem mikor a község megszaporodott, ha szinte idegen nemzet szállott közükbe is, ház he-

*) Ez a három rend az eredetiben ki van huzva. Ugy látszik, az előbbeni körmondattal végén levő három rend, mi oldalt volt írva, ennek pótolja helyét. Én az abban levő adatért látám közlendőnek. Közli.

lyet kellett neki adni, és minden ember kibocsátá a nyilat kezéből és újlag osztották fel, úgy pedig, hogy az új embernek is annyi jusson, mint ő rendin valóknak egyiknek, de így, ha közükbe bocsátá magát mind szolgálattal s mind fizetéssel; ha pedig a paraszt ember ki falu egyike volt, deficiált, esmét az falura szállott öröksége, kit az falu adott volt neki.

Ez a három nem az székelységben, tudni illik:

Főember,	}	Ez a kit a Decretum contineál, hogy ezek három
Lófő,		Ágban-Nemben osztják az tisztet köztök és az
Község.		örökséget is.

Hogy egy közembernek az falu nyilában mennyit adott az falu, az lófőnek két annyit, az főembernek megint juxta suam conditionem annál is többet. Ezen kívül mind szegénynek, mind gazdagnak szabad volt irtani, az a községnek is.

Mondám: csak az Isten tudja, kié volt az madarasi ház és mind a hozzá tartozó házak, házhelyek, erdők, mezőn szántóföldek és rétek legelőszere, és mint jutott kezéhez — ember ezt nem tudja; hanem a praescriptiot készek vagyunk megbizonyítani per communem vicinusokkal és commetaneusokkal, de az Ág népe minthogy semmi köze nem volt hozzá, azonképpen semmit nem tudnak ebben.

A Horvát Márton háza hogy falura szállott volt, mert egy papé volt, az pap hagyta volt az szentegyház épületire, hogy eladják, és árát az szentegyház szükségére költse, és Bernáld Balás azon szerint vötte volna meg az falutól. Ezt az Actor is ez ígén felelé, mi is azt mondók, hogy mi is úgy hallottuk, hogy úgy volt, és Bernáld Balás a nemes ülés helybeli részéért adta volt Márta aszszonynak, *) Horvát Mártonnének, mert az is Tóth Ferencz unokája. Csak ez lön differentia köztünk, hogy az Actor directe tagadá, hogy soha Bernáld Balás semmit meg nem adott az áraban.

Mi azt mondók, hogy mi úgy hallottuk, hogy megfizette az árát. Ezt az székek úgy lel: hogy mi megbizonyítsuk, mit adott az házért Bernáld Balás, az Actor azt megadja nekünk, és az ház neki maradjon. Ezt is ápellalók.

*) Lásd a Jegyzetek közt a d.) pontot.

Mert kitetszik az Actor feleletiből, hogy az ház sem plebános-sághoz, sem oltár-mesterséghez való nem volt, hanem az pap is valaki volt, pénzen szerzette volt, onnan következett, hogy tesztálhatott róla, az falu is mellé állott, senki nem contradicált; azt is felelé, hogy másnak is eladja volt az falu Böge Benedeknek, de Bernáld Balás hogy főember volt, ő állott bele az áruba, és azt mondta, hogy ő is megadja azt érette mit Böge Benedek, az falu úgy engedte neki, annakutána osztozott meg Horvát Mártonnéval; az nemes házból, udvarból Antal tötte ki, hihető dolog, hogy ha meg nem adta volna az árát, a falu contradicált volna, nem hagyták volna oda ára-fizetetlen, vagy az, hogy kitiltották volna belőle Horvát Mártonnét. Ebben semmi nem lött, ha volt pedig, hiszen vagyon bíró róla, ki erejével töttek tilalmat. Ebből tetszik ki, ha megadta volt Bernáld Balás az árát vagy nem; de hogy bono jure birta legyen Bernáld Balás és békességes örökséget adott legyen Horvát Mártonnénak, kitetszik ebből, hogy azután a Horvát Mártonné szomszédja Hegedüs Bálint egynéhány esztendővel eladóvá tevő házat, azt is megvevé Horvát Mártonné, noha az ura adta meg az árát, de felesége után öröködött ott Madarason mint szinte Bernáld Balás.

Az Móre Lukács ő maga az árvák jobbágya fia Szilágyban, a házat pedig az kiben lakik, egy varga adta volt Bernáld Balásnak kárvallásáért; valami bőrkötet adott Bernáld Balás az vargának kifejéríteni, azokat az varga elvesztette volt gondviséletlensége miatt, vagy eladta volt, nem volt marhája kiből megelégitse, úgy kötötte örökbe az házat. Ez az árváknak ösiktől maradt mind az jobbágy s mind az ház, jollehet az jobbágy.....sem mondá semmi jussát.

Ez két ház fölött is úgy deliberála az tábla, hogy egyik sem adhatóját adta, s az emptorok sem vehették, az Actornak ítélék. Mi appellálánk.

És azt mondjuk, hogy a Decretumban (Part. 3. Tit. u.) az kivel egész Magyarország és Erdély él, abban nyilván meg vagyon az megnevezett helyen, hogy ezt az székelységet az ő régi szabadságokban hagyták akkoron: mind törvényeket, módjokat, szokásokat, örökség dolgát, gyarájokat és díjakat, generaliter

semmi változtatást nem töltek dolgokban. Ergo szabadságok volt mind szegénynek, gazdagnak mind eladni míg nem deficiált s mind venni. Még ez minapi veszedelmes támadásnak utána is ő felsége országával úgy végeze, hogy mind lófőnél s mind főembernél az mi örökség igazán vagyon, az ugyan nála maradjon.

Álljon elő valaki, mondja meg: ha mit az házhoz birtak az árváknak az elei, (mert ez minapi gyermekek) kitől foglalták hatalommal és ok nélkül elő? álljon elő, a ki haeresnek mondja magát valamelyikben, és bizonyítsa meg az violentiát: ha nem akarnák is, megadatja az törvény; de hogy a donatarius ilyen simpliciter vegye el tőlünk, ez nem tetszik. Azért váruunk felségedtől saniorb deliberatiót mind az egész processusból.

Kegyelmes urunk. Ez lön oka hogy felséged tulajdon személye eleibe kellett ez dolgot appellálnunk, hogy felséged az urakkal egyetembe, ez megnyomorodott árvák dolgát exactiusban megdiscutiálván, saniorbban deliberálna az dologban.

Elsőbben a Fekete nevű praediumbeli birodalom. Mert mint megérté felséged az Mester u....relatiojából, nevet adtak vala az árvák az réteknak, kiket Bernáld Balás ez Bernáld Ferencz árváinak őssők birt, azonképpen Bernáld Ferencz, Bernáld Ferencz holta után ez árvák is birták, ennek pacificum dominiumában praescribáltak volna. Ezt Csáki Mihály uram ő nagysága prókátora által tagadá, hogy sem Bernáld Balás, sem az fia, sem az árvák nem birták, e.) hanem Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer hatalmasul kaszáltatta volt meg ezeket az peres réteket, de az három falu annak is elene állott és többször nem hagyták megkaszáltatni.

Kibocsátá az törvény, hogy mind ő nagysága s mind az árvák bizonyítsanak, ki mind juxta actionem. Az bizonyításnak napjára kihozák Mester uramat, Szigety Pál Mestert az többregiusokkal egyetembe; kimenének az peres földnek színire, modo oculatae revisionis perlustrálák az réteket, az bizonyosságok kimutatták az határát, meddig birta és kaszáltatta Bernáld Balás és az fia; az bizonyosságok pedig mind vicinusok és commetaneusok, az melyik láttatnék lenni conprovincialisnak, azok némelyik Bernáld Balás szolgálja volt, ott forgódott mikor Bernáld Balás kaszáltatta, mint az Decretumban meg vagyon írva, hogy ha ki mit meg akar bizonyítani, egyik az ki-

vántatik, hogy az bizonyság megmondja az módját: miről tudja azt ő, hogy úgy volt az mint ő vallja. Ezek megmondják, az ki szolga volt az időben, megmondja az ki akkor ott az szomszéd faluban lakott, látta akkor és bizonynyal tudja. Rövidségnek okáért im kijegyzettem azokat, az kik vallják az contradictoroknak az Fekete-beli pacificum dominiumokat. Felségednek alázatosan könyörgünk, olvastassa meg felséged.

Ebből az tábla úgy deliberála, hogy az mely Ágban-Nemben az Bernáld Balás lófőséget birt, az Ág népével bizonyítsák meg az contradictorok, hogy az Ág népe adta az eleiknek, és lófőségekhez járó rétek azok. Ez nem tetszék, úgy appellálák felséged személyére. Ez okáért:

Mert egyszer cedált ő nagysága, hogy azt meg bizonyítsák az árvák, hogy békességesen birta Bernáld Balás ez árváknak ősek, azonképpen az atyjok is.

Ő nagysága is kifoga bizonyásra e contra, hogy nem birták békességesen, hanem Bernáld Balás süvege levén mikor megkérhette az faluktól, és hogy Ferencz egyszer vagy kétszer hatalmass.... kaszáltatta volt meg, kinek annakutána resistált az falu és továbbá nem hagyták birni. Jóllehet bándiak vagy ketten vallják az Bernáld Balás kérését, de ha meg akarnák mondani, megmondhatnák az madarasiak, hogy mig Bernáld Balás magát birhatá és ott Madarason lakék, megőrizteti vala az Feketét az bándiaktól, annakutána az fia is. Még egy erdőt is szépet nevelt vala Bernáld Ferencz az Fekete szélében, kit holta után az bándiak mind levágák és elhordák, ezek mindenkor aspiráltak az Feketére. Ergo az bándiak, kik így vallnak, hogy kérve élte Bernáld Balás, azok suspectusok lehetnek.

Hogy penig Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer violenter kaszáltatta volna meg, ez non acceptatur. Ebben ő nagysága semmit meg nem bizonyított.

Hol ő nagysága azt proponálta az táblán, hogy az árvák sem bizonyították azt, hogy lófőségekre járna nekik az Fekete-beli dominium....

Felséged az igazságnak világosbban kitetszésének okáért, méltóztassék az ítélet levélt, kivel kimentenek mindkét felől bizonyság-

ra, megolvastatni, kiben az árvák az első feleletét prokátoroknak cum solito onere revocálták; meg vagyon abban írva, hogy csak az peres földnek nevét hagyták fen, arra rakták az új feleletet, az új feleletben sohol nincsen az, hogy azt is megbizonyítják, hogy lófőségekre járó volna. Mindazáltal ha Mester uram és a regiusok arra is reá kérdezték volna a bizonyságokat, hiszem hogy ha ki mit tudott volna, megvallotta volna. Másik oka kegyelmes uram appellationknak:

(e.) Mert Bernáld Balás (Kézdiven) csernátóni fiu vala, régen jött ki onnat, még akkor, mikor a mi kegyelmes megholt urunk felséged szerelmés atyja, a kisebbik tisztiben erdélyi vajdaságában volna, akkor ő nagysága szolgája lett; annakutána mikor a hatalmas Isten azon mi urunkat a királyi méltóságra felvötte, mig ő felségét elteté, mindaddig hiven szolgált mind ő felségének békességének idején s mind háboruságának idején, ki nyilván volt mind ő felségénél s mind pedig akkori hiveinél, kit én is sokszor hallottam Mikola László uramtól.

Szolgaságának idején házasult Madarásra, vötte Tóth Ferencz leányát. Ugy hallottuk régi vén emberektől, hogy Tóth Ferencz előtt az nagyságos Erdélyi Mihály lakott ott az nemes ülésen. Ez Tóth Ferencz quo jure succedált Erdélyi Mihály után ott, azt ki tudhatja? mert csak Tóth Ferencz hogy megholt, 1507 esztendőben holt meg; Tóth Ferencznek az elei Maros-Szent-Annán lakott, kit most az Polyák Ferencz árvái birnak. Ki osztóztatta meg ezeket, azt csak az egy isten tudhatja; felséged végezése szerint, az Lajos király halála után való dolgot ítél az tábla, ergo lehetetlennek tetszik nekünk, hogy mi az articuluson által mehessünk, és ilyen régi dolgot Ág népével bizonyítsuk. Ebben várunk felségedtől.

Jegyzetek az előbbeni okmányhoz.

a.) Itt a „felségtek“ többes számú czimezés alatt Izabella királyné és János Zsigmond van érteve; a „megtérése és az országba bejövése“ szavak pedig a királyi felségeknél 1556-ban Lengyelországból Erdélybe való visszatérésére céloznak.

b.) E sorok az 1562-beli székely támadást érintik, és pedig a kezdő szó: „ez“ gyanítja, hogy e periromány az 1562-beli támadáshoz közel eső időben költ.

c.) E hivatkozás van az 1562. június 20-kán Segesvárt költ Edictum Sicularum-ra és az 1563-beli tordai diaeta törvényezkeinek egyikére.

d.) Az itt és alább is előforduló jószágok a nevezett Bernárd árvákra nagyanyjokról, mező-madarasi Tóth Kláráról, a Tóth Ferencz leányáról szállván, a dolog könnyebb érthetése végett ide iglatom a kérdésben levő árváknak Tóth Ferenczről lezármazási rendét mutató táblát is, a minterről a Nemes Székely Nemzet Constitúciói című könyv 67—80 lapján is olvashatni:

Maros-Szent-Annai Tóth István, Mező-Madarasi Tóth Ferencz 1507†	Tóth Anna, Sülye Györgyné.	Sülye Mártha 1-ör Horváth Mártonné 2-ör Bernárd Miklósné 1574.
	Tóth Klára Bernárd Balás ne- je 1551.	Bernárd János 1597.† Bernárd Klára, Lázár Farkasné 1588—1597.
	Bernárd Urszula Deső Lászlóné.	Deső Ferencz Thabiassy Klára

Bernárd Balás ugyan az, a ki 1551-ben a kolozsvári diaetán Maros-Vásárhelyre a könnyű gyalogság mellé volt ki rendelve, fia a Bernárd család első alapítójának, tudniillik Czirjék Bernárdnak vagy másként Kézdi Bernárdnak, ki 1588-beli eredeti hiteles esketés szerint Kilyénből származott ki, és állítólag mint a Nyujtódi Demeter leányának maradéka lesz birtokos Kézdi-székben Alcsernátonon; a gróf Kemény József genealogiai táblája utmutatása szerint pedig mint a Nyujtódi Demeter unokájának, alcsernátoni Jánossy Magdolnának férje.

Sülye Mártha e perirományban két helytt fordul elő, egy helytt mint „Mártha aszszony“, majd első férje nevével is mint Horváth Mártonné; e szerint ez iromány akkor készült, a mikor Sülye Mártha még nem volt másodszor férjnél; második férjével Bernárd Miklóssal való házassági szövetségét 1574-beli hiteles adat mutatja.

e.) Csáki Mihályról tudjuk, hogy János Zsigmond király alatt szerepelt utoljára mint cancellár, és miután Csáki Mihály 1572-ben holt meg, (lásd: „Archiv des Vereins für Sieb. Landeskunde II. B. 1855.“ Drei Briefe des Gr. Joseph Kemény an einen Freund über Michael Csáki, den vielvermögenden Kanzler in Siebenbürgen zur Zeit des jungen Königs Johann Sigismund.“) a perirományban pedig még mint akkor előre hivatkoznak—ez is a perirománynak 1572 előtti kelését bizonyítja.

f.) E sorok éppen kétségtelenné teszik e perirománynak János Zsigmond király idejében kelését, mert at y jár a hivatkoznak mint előbb vajdára, azután mint királylyá emeltetett fejedelemre.

És így e perirományban foglalt magyarázat a székely ős birtoklásról és hivatalviselésről az előbb Engeltől (Danielis Cornides Vindiciae anonymi Belae regis Notarii, Budae 1802. 4. p. 351. 352) közlött, nem régen pedig nagy-ajtai Kovács István urtól ezen kútfő-gyűjtemény I kötetében a 261—264. lapon megigazitva kiadott székely Nemek és Ágak lajstroma kelése ideje után alig költ husz évvel később.

E periratheli magyarázat figyelmesebb történetbuvárainknak aligha nem adand némi világot a székely Nemek és Ágak ősi birtok-

kérdésben századokig sinormértőkül szolgált. A példány, melyből én kiadom, egykoru másolat, egész ivalakban van írva, azon kor sajátosságait magukon viselő betűkkel és írásmóddal; megtalálható tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.

Lássuk magát az okmányt.

Anno 1622. 8. octobr. Az székelység felől való propositioja urunknak ő felségének Beszterczén.

Nem differálhatjuk tovább a székely hiveink között való nagy abusosoknak is némely részeit hogy ne proponáljuk, mivel nyilván való injuriáját és fogyatkozását szemeinkkel látjuk azokból ő kegyelmeknek országul. Többi között azért ezt igen illetlennek, sőt az igazsággal ellenkezőnek látjuk teljességgel, hogy az egész székelységen való jobbágyság in genere (kik számmal a tiz ezeret meg fogják haladni) noha ez országban laknak ők is, és minden hasznát úgy veszik, mint egyik nemzet akármelyik: mindazáltal sem adót, sem dózmát nem adnak, hadba nem mennek, akármilyen szedés, terüh legyen a székelységen, a jobbágyság semmit affélébe nem ad, hanem egy szóval mindenféle terhet csak az kevés lófő, veres darabant, szabad székely supportál, hadba azok mennek, ha mit az ország szükségére, vagy egyébre magok között felvetnek, azok fizetik; melyből ilyen és nagy fogyatkozása vagyon az országnak, hogy a zászlók alól nagy része a jobbágyságra kötötte a székelységnek magát, látván azt, hogy sokkal könnyebb és jobb állapotja vagyon az jobbágynak közöttök hadakozásnak idején, hogysem a szabados embereknek, mivel azok közül senkit semmi közönséges szükségre nem erőltetnek, hanem az urának, vagy inkább társának többire egy héten ha egy két nap dolgozót bocsát, azzal minden egyéb szolgálattól, fizetéstől megmarad. Ez az oka, hogy a zászlók üresek, és csak szegény Bocskai fejedelem idejétől fogva is közel hat ezer székely lőtt jobbággyá, kiket a nemesek és csak nem régen jobbággyokból lett lófővek is úgy elhitegettenek, megmutogatván nekik, mely könnyen élhetnek a jobbágyságnak neve alatt; avagy sokan csak kölcsön vett kevés pénzért kötötték magokat el, azt fo-

gadván az olyanoknak, hogy pénzeket valamikor megadhatják, azon túl kibocsátják kezekből. Más fogyatkozás és injuria ebben ez, hogy noha szinte úgy élnek hazánknak földét ők is, hasznát-zsirját veszik, mindazáltal egy pénzzel sem segítik a két nemzetséget semmi szükségében. Mely abusus ő kegyelmeknek országul mine-mű nagy injuriájokra, és az igazságnak is ellene legyen, akárki megítélheti. Mely dolgot mikor eszünkbe vettünk volna, akarván tolláltni, ennekelőtte két vagy harmadfél esztendővel, ezen dolgot az mi kedves öcsénk, gubernator uram által midőn proponáltuk volna, úgy vagyon, hogy az egy portai adónak fizetésére ígérték a székely hiveink, zászlónk alól magokat elkötött jobbággyoktól valamit fizettetni, de azt is oly sokféle kigondolt mesterséges circumscriptiókkal, ki ő kegyelmeknek is nem illett volna; melyet látván, hogy minden terhet csak a hadakozó nép nyakába akarnak vetni, nem acceptáltunk, hanem azolta csak in suspenso tartottunk. Értvén annakokáért ő kegyelmek a székely hiveink között való difficultásokat, minekünk az tetszik, hogy ők is kövessék az igazságot, és ha már nagy része az hadakozó népnek közöttök jobbágyságra adta magát (kinnek a szabadságot azért adták volt ő kegyelmeknek országul, hogy az szükségnek idején, velünk együtt fegyverekkel szolgáljanak hazánknak) mindazok, és in genere mindenféle jobbággyok rőtassanak kapu számra ő köztök is, kik ha esztendőben, országunk régi szokása szerint, kétszeri adóba nem contribuálnak is, ottan csak az egy porta adójának felvetésekor kapuszámtól fizessenek ők is úgy, mint a két nemzetségben levő szegény község, ha egyéb hasznokat ő kegyelmeknek országul — ennyi ezer jobbággy-nak egyszeri fizetésénél. — *)

Ki ellen soha jó lelkiismerettel senki közülök nem szólhat, mert a békességben való csendes nyugalom nekik is csak olyan jó és hasznos, mint minékünk.

Másikat ezt kívánjuk kegyelmesen, hogy valakik az jobbágyságra magokat fizetésért kötik, azok közül magokat ha kik redimálni akarják, tartozzék az nemes vagy főember pénzét felvenni és manumittálni, megelégedvén eddig való szolgálatjokkal, az olyanoknak pénzeket is megadván. Mely két dolog ha eligazodik az igaz-

*) Itt az eredetiben hézag volt e tétel értelmében.

ság szerint, ez két jó jöhet ki belőle: Hogy ennekutána nem olyan könnyen adja a rosszsa magát jobbágságra; mert az olyakat méltán rossznak mondhatjuk, az kik az hazánknak való szolgálat elől magok szabadságát ultro leteszik és jobbágyokká lesznek örömetekben, látván, a jobbágságban sem élhet szinte olyan könnyen, mint ők elgondolták volt, és így megszorodik a szolgáló rend közöttök. Másik jó ez lehet, hogy mégis valami kevéssel segíthetik ők kegyelmeket a porta adójának megfizetésében.

Ezekre az ő felsége kegyelmes resolutioja ez: *)
„Mivel az székely uraink atyáinkiai is közöttök való jobbágságnak connumeratioját, ez országnak közönségesjavára nézve, a portai adónak contributiojára megigérték, hogy az közöttök való egynéhány rendbeli jobbágyoknak discretioja egyszer pro rato et firmo decidáltassék, és kiket connumeráljanak közöttök, és micso-da rendbeli jobbágyokat rójjanak meg, világosan constáljon: Végeztük országul, hogy az ős jobbágyok és egyéb rendbeliek megválasztassanak; melyből is, hogy valami confusio ne legyen, a kik közülök ős jobbágyoknak ítéltenek, azok legyenek, a kik Mihály vajda bėjövele előtt ős jobbágyoknak tartattanak. A kik pedig avagy Mihály vajda bėjövele előtt ős jobbágyoknak nem tartattanak, avagy Mihály vajda bėjövele után számláltattak ős jobbágyok közé, azok ős jobbágyoknak most is ne tartassanak az connumeratioiban, hanem ezeken kívül in genere mindenféle jobbágyok connumeráltassanak és kapuszámra rőtassanak.

Az kik pedig Mihály vajda bėjövele előtt ős jobbágyoknak tartattanak, azok most is ős jobbágságban tartassanak, és ne is connumeráltassanak az zsellérekkel együtt, de zsellérnek is csak azok tartassanak, az kiket az nemes ember csak az maga saját nemes ülésére szállított és telepített.“

*) Az itt következő végzés teszi némi módosítással az 1622-beli, fennidézett XIII-ik t. cikket. Azt tán fölösleges megjegyznem, hogy az itt előforduló „ős“ szó, annyit tesz mint régi; mert a székelység ősileg mind szabad és nemes.

III.

A székelység iránt 1559. sept. 12. Gyula-Fejérváratt hozatott articulusok egykoru másolata.

Mi II-ik János, Istennek kegyelmességéből Magyar, Tóth Horváth országnak választott királya. sat.

Adjuk emlékezetül ez levél által, hogy a mi eszes és gondviselő hívünk Nyerges Sebestyén, mi városunknak Székely-Vásárhelynek bírása, az ő maga, és ugyan azon város polgárinak, és a több ott valóknak nevével és személyekben mi előnkbe jöven, könyörge minékünk alázatosan, hogy mi az székely uraim könyörgéséről való articulusokat, melyek itt Fejérváratt, az 1559. esztendőben, szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyűlésben mi általunk és a megholt királyné felség, mi kegyelmes emlékezetű szerelmes aszszonyunk anyánk által végeztettenek, a mi bódog bėjövetelünknek utána közönségesen végezett articulusok között megkerestetnők, és kiíratott levélül néki kiadni méltóztatnók. Mely articulusoknak rendi tartása ez:

Az 1559 esztendőben Fejérváratt szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyűlésben, ő felségök által, az székely uraim könyörgése felől végeztetett articulusok:

Miérthogy ő felségök, az több engedelmes hivei között, az székely uraimhoz mindenkor kegyelmes és kegyes tekintetbe voltanak, és az ő szabadságok megtartásának kedveztek: mostan is beadott supplicatiojokat jó akarattal fogják, és őket régi szabadságokban — a mennyire lehetséges — az időnek mivoltaért eltökéltették megtartania. Holott penig a feleltetésnek és czirkálásnak önnen magok adtanak legyen okot aval, hogy hátra hagyván a thordai közönséges gyűlésben — az ő szokott szertartások szerint — tizenkét ezer ft ravatalról végezett articulusokat, a fő-fő székelyek az ő se lyéröket kivették belőle, és az köz rendbeli községre az egész egy forint és ötven pénzt adóul terheltek, kiért az köz rendbeli község ő felségeket gyakor panaszszal érte. Tetszett azért ő felségének tanácsival egyetemben, hogy a miképpen mind a két Maros-Udvarhely székben ahoz választatott személyek által lett a feleltetés, és

az czirkálás, azonképpen — — — — — *)
mert nem kedvezhet ebben semmiképpen ő felsége ők nokik, holott a több székeknek sem kedvezett; mindazáltal ennek a tulaján afféle feleltetés és czirkálás semmiképpen nem leszen közöttök, ha magok nem adnak okot reá, és az ő határookban maradnak és állnak meg; sőt inkább mind a fő-fő székek, azokkal a lőfejekkel egyetemben, kik tudniillik igaz gyöker szerint lőfő ősöktől származtának, és kiknek az ő elejük az Mátyás király és egyéb királyok ideibe jámborul és serényen vitézkedtenek és véreket ontották, semmiképpen ezentul meg nem rótnak, sőt a régi szabadságokban megsértés nélkül, a vitézlő dologra és hadakozásra tartatnak meg, kiket ő felségök bizonyos időkben megmustráltak és készülöket megtudatja.

Minden székre pedig alkalmas és hív személyek bocsáttatnak, kik minden faluknak számlálnak kapukat, és az ő felségök(től) nekik adott Instructio szerint, mind selyért, szolgát és az köz községet híven s igazán rónak.

A mi a hadakozásnak dolgát és a vitézlő készülöket nézi: székek úgy készülnek és mozduknak, a mint az ország urak végezték, és a mint az ország szüksége kívánja, kit akkoron az ő felségök arról küldött leveléből megértnek, és mozduknak vagy mindenestől, vagy rész szerint a levél tartása szerint.

A székek városok az egyéb székekiségtől külön szakasztatának, mert azok portái adót kényszerítettnek adnia, és nem lehet hogy két terehkel bántassanak. Azért bizonyába tetszett ő felségöknek azoknak városit az ő szabadságokban megtartatni, a mint hogy kegyelmesen kedveznek a több székek szabadságainak.

Királybirák adatnak tisztul, hogy dicséretes szokással és az ő királyi felségökhöz illendő méltósággal éljenek minden székeken; a birság büntetés nem az ispánok akarattjára engedtetik, jóllehet azokat is ő felségök nem akarja úgy hátra hagyni, hogy az ő jövedelmektől akár mint elfogattassanak, avagy egyebek között semmi nem becsültesse; mert nyilván látja ő felségök, és minden székek hit alatt költ bizonyásból veszik észekbe, hogy a királybirák a székek tisztartók között mindennél hátrább hagyattatának,

*) Itt a magyar másolatban néhány szónyi üres hely maradott.

és a birságnak is méltó része a mint kellene és illendő volna, és a mint a fejedelmek tisztartói érdemlenék, nekik úgy nem szolgáltatnák. Azért ezentul a királybirák minden székek székeken méltó tisztosságban és becsületben tartassanak, és abban legyenek a tekintetben, melylyel a fejedelmek méltósága igazán nyilván és merőn kitündökljék. Mert ő felségök az ő személyeknek és méltóságoknak akérják kiváltképpen való tekintetét állítani.

Annakokáért a királybiró, ha az ő felségök avagy az ország szolgálatjába foglaltos nem leszen, személye szerint minden köznséges törvényben jelen legyen. Ha pedig személye szerint az ő felségök avagy az ország szolgálatja, avagy egyéb bizonyos akadályok és okok miatt jelen nem leend, tehát helyébe mást valakit hagyjon.

A nyilván való bünösök és gonosz tevők törvényből megsemtentiaztattak az ország végezése és szokása szerint halállal büntetessenek, semmi sarczon meg ne menjenek, hanemha fejedelem gratiája érendi.

Az lopóknak, gyilkosoknak, paráznáknak, vérontóknak, tag szakasztóknak, hamis hitűeknek, verokedőknek és a kik kéket ejtnek, birsága minden székeken: Marus, Udvarhely, Aranyos, Csik, Gyergyó, Kézdi és Orbai széken fele részből a királybiró leszen, hasonfele ön köztök, a kapitány és a székek bírása az székek közt az ő szokások szerint osztassék.

Annak felette minden jövedelmekben t. i. appellatioknak birságában, a házra való menésben, és mindenféle hatalmak tételében, a capitalis sententiában és egyébben, ki egy forintra és feljebb megyen, a királybirónak hasonfele járjon.

A birságot vett zálogot meg becsüljék, és ha feljebb ér, mint a birság volna, ha meg nem váltják, a biró harmad nap mulva megtarthatja magának, de a mennyivel többet ér, tartozik megfordítani.

Végezetett továbbá, hogy minden restantiákat a királybiró szedje a kapitánynyal és a székek biróval.

Annak felette, hogy a királybiró az ő jövedelmét avagy birságát akár mineműt az negyedes biróval egyedül szedhesse és vehesse fel; mely biró ha királybiróval ki nem menend, a királybiró negyedes biró nélkül is az ő birságát felszedhesse.

Továbbá, valamely faluba menend a királybiró, tisztossággal

fogadtassék, és valahol akar, szabadon az ügyét követhesse; de azért az ő költségén éljen, a községnek és egyébnek akár kinek bántása nélkül.

A só dolgában azért: a só hordók maradságából és birságából a régi mód tartassék, kinek birsága csak az királybirónak jár.

Ha pedig mi törvénytelen bántást tesznek az királybirák, akarják ő felségök, hogy azon széken törvényt álljanak, a hol a bántódás lett, az egyéb vármegyék ispánja módja szerént az nemesek között, holott az ispányok ha vétkeztésnek, mindjárt ítéltetni szoktak. Azért az appellatio erejében maradjon mind a két félnek ő felségökre.

Miérthogy törvényben bizonyított meg, hogy a fő székelemek a lófejektől nem csak a Háromszékbe, de a többiben is dézmát szedtek, végeztetett az: hogy ő felségöknek is dézmával tartozzanak.

Azt is megengedik ő felségök kegyelmesen, hogy innét Moldovába menőknek, avagy Moldovából ő felségökhöz jövőknek, az ő felségök mandatura nélkül lovat ne adjanak; de a hol ő felsége levele lészén, semmiképpen abban nem kedvezhetnek; jóllehet csak igen szükséges dologba kényszerítetnek aval terhelteni.

Az görögényi tisztartó mely tiz *) vételt szerzett az ő nagy károokra, ő felségök a tisztartótul megérti, és eligazítja úgy, hogy arról ne panaszkodhassanak.

Az moldovaiakkal és az havaseljiekkel való visszavonást, a barmok hajtogatását, ökröknek lovaknak elvételit és annyi erőszakot ő felségök úgy végeztek elcsendesíteni, hogy mind Erdélyből, mind Moldovából és havaselből a visszavonások és ragadományok elcsendesedjenek.

Továbbá: minthogy a székelyek semmi privilegiumot elő nem adtak, ő felségök semmi privilegiumot sem adhatnak nékik és nem confirmálhatnak; mindazáltal ez jelen való articulásokban kegyelmesen végeztenek jó rendet szabni és nékiek pecsét alatt kiadni; és úgy rendelték a dolgot a mennyire lehetett ez, hogy ennyi nehéz dolgok között mind az közönséges szükségre és az ország megtar-

*) Értendő: tized.

tására, mind pedig az ő szabadságoknak megoltalmazására kegyelmes gondot viselnek.

Ez articulákat pedig parancsolja ő felségök minden punctjaiban és részeiben jövő időkhöz, mindenkoron minden megszegés és rontás nélkül merőn megtartatni.

Melynek nyilván való erősségére és bizonyosságára kéz írással és királyi pecséttel erősítették meg. Adatott Gyula-Fejérvárattól, kisaszszony havának 14-ik napján, az 1559-ik esztendőben.

Mi annakokáért a feljöl megirt Nyerges Sebestyénnek, az megmondott mi városunknak, Székely-Vásárhelynek birójának mind az ő maga, és a több polgárok, és egyéb ott való lakosok személyekbe mi felségünknek tölt könyörgését királyi kegyelemmel meghallgatván, az elől megirt articulákat a többi között megkerestették és megtaláltattuk, és minden rendit egyről egyre minden kevesebbités és öregbités nélkül megírtattuk, és ez mi jelenlévő leve-lünkhez szerkesztetvén, az megnevezett birónak *) és az elől meg-irt Székely-Vásárhely mező városa lakóinak jogaik védelmére kiadandóknak ítéltük. Költ Gyula-Fejérvárattól november 11-én, 1566.

(Eredetije a gr. Kemény gyűjteményében.)

*) A gróf Kemény-féle eredeti törvénycikk-gyűjteményben a magyar szöveg itt következő két sora és a szokott hitelesítés hiányzik; én tehát azt az ugyan ott meglevő, fejedelmi pecséttel és Lecta-val hitelesített latin példányból fordítva egészítettem ki. A magyar példány — úgy látszik — csak egyszerűen és azok kedvéért volt készülve, a kik számára e végzések hozattak.

EREDETI TÖRVÉNYCZIKKEK.

1569. febr. 1—9-én Medgyesen hozott törvénycikkek.

Nos Joannes Secundus, Dei Gratia electus Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae ect. Memoriae commendamus per praesentes: Quod fideles nostri Domini Regnicolae Hungari et trium Nationum Transsylvaniens. exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum Comitiis hic in Civitate nostra Medgyes ad festum Purificationis Beatae Mariae virginis *) ex mandato nostro celebratis paribus eorundem volis conclusos, supplicantes nobis humiliter, ut eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Az Erdélyországbeli három nemzetnek, magyarországbeli nemességgel való végezések ez mostani purificatio Mariae napjára részszerént való gyűlésekben urunk ő felsége parancsolatjából Medgyesben szerzettetett articulusok 1569 esztendőben.

Kegyelmes urunk! Megértettük mi felséged hivi Erdélyországbeliek mind három nemzetül és magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival, hogy minémü szükségek tekinteti mivellette felségeddel ez mostani gyűlésnek jelen voltát, a hol felséged, kegyelmes urunk, a szükségeket előszámláltatja felséged hivi előtt. Mi is felséged hivi úgy intézzük mi magunkban, hogy azt a szükségét el akarván lávoztatni, sem magunkat, sem községünket, ez mostani szükséges időt is nem tekinthetjük, hanem a megmaradásnak módját,

*) Febr. 1.

kiből mind az felséged kegyelmes személyének, s mind minékünk felséged hiveinek látjuk nyugodalmunkat és épületünket; azért a szükségnek eltávoztatásáért, az felséged kegyelmes személye nyugodalmáért, és az mieinkért ígértünk az rovás szerént minden kaputól kilenczven kilencz pénz.

A székely uraim is ígéri felségednek az ő községekől, az kik az ő birodalma alatt vannak, ugyan ezen móddal, az mint mi felséged hivi az mi községünkől ígérjük, hogy ők is az ő községekkel egyenlő terhet viseljenek azokkal, az kiket felséged kegyelmes jó akaratjából nekiok engedett.

Az szász uraim is ugyanazon ígérettel ígéri magokat felségednek, mint kegyelmes urunknak. Könyörgünk felségednek egyenlőképpen, hogy ő velek és mi velünk egyenlő terhet viseltessen.

Az magyarországi uraink és atyáinkiai is azon hivséges ígérettel ígéri magokat mind községekkel egyetembe, miképpen mi felséged hivi, kik ez országban lakunk.

Az adónak bészolgáltatásának napjáról még is könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, méltóztassék felséged kegyelmességéből megtekinteni felséged a mi könyörgésünket, községünknek is szegénységeket, az szükség miatt fogyatkozásokat: engedne felséged kegyelmességéből mátol fogva huszan ötöd napig—akkorra mindent fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk Thordára az felséged pénz szedője kezébe.

Az elmúlt megígért adónak restantiái felől felséged, kegyelmes urunk, minékünk felséged hiveinek ízen, hogy igen sok helyen volna kin az restantia; ez így láttatik minékünk felséged hiveinek jobbnak és hasznosbnak lenni, hogy felséged megparancsolná az ispánoknak, hogy erről szorgalmatosan oly gondot viselnének, hogy efféle restantiáknak kimaradásával a felséged tárházának fogyatkozása ne történhetnék. A gondviselés felől a mint az ispánok ezt jobban és hasznosbnak bészolgáltatassák, így szóltunk: hogy széket hirdettessenek, az restantiákat az székre bévigyék, kiolvassák minden ember hallettára, az kin az restantia vagyon, az második székre czéduláját bévigye, mind magát mind jobbágyát a val igazítsa; az kik elvesztették volna az czédulát, az ilyenek egy meghagyott napon az ispánnal egyetembe bemenjenek a pénz szedőhöz, az ispán előtt eligazítsa a dolgát az kin a restantia vagyon; ha eligazíthatja,

másodszor meg ne vegyék rajta, de ha el nem igazíthatja, az ispánok bészolgáltatassák a felséged pénz szedője kezébe; ha pedig megismerhetik, hogy a pénz szedőnél volna, néki beadták volna, mégis restantiába adná ki, az ilyeneket az ispán megírja, felségednek írva vigye, hogy megismerje felséged, ki miatt vagyon a felséged tárházának fogyatkozása.

A dézma dologáról minékünk felséged hiveinek úgy láttatik hasznosnak lenni, hogy felséged semmibe meg ne változtassa a felséged megírott articulussát, mely articulus iratott Kolozvártt szent Katalin aszszony napjából gyűlésben 1556-ik esztendőben. Az az articulus minden vármegyében künn vagyon, abból jól megtanulhatják mindenek, miképpen kelljen a dézma árát az felséged arendatorának bészolgáltatni; mert akkor kegyelmes urunk az felséged gyűlésén főszemélyek, egész országból hivi jelen voltak, mi sem tudjuk semmibe akkori articulust megemendálni, hanem jónak és hasznosnak ítéljük lenni az felséged tárházának.

Az egyházhelyi nemes személyek felől a hol felséged nekünk felséged hiveinek ízen, és kegyelmesen elő is számlálja felséged, minémű fogyatkozások történtek volna az elmúlt esztendőben az szolgálatnak idején, mikoron az kívánatott volna ő tőlök, hogy felségednek és az hazának szolgálnának, akkoron ők igen kevesen voltak volna jelen, a hova a szükség kívánta volna jelen léteket; kiből felséged mind felséged személyének, mind ez országnak kárát és fogyatkozását ítéli. De kegyelmes urunk, megtekintjük az mi személyünket, hogy mi és mindhárom nemzetül magyarországbeli urainkkal, atyáinkiaival egyetemben mindenkoron főképpen ezen könyörgöttünk könyörgünk is mint kegyelmes urunknak, hogy minket minden szabadságunkban megtartsa felséged.

Az egyházhelyi nemes embereknek személyeket úgy tekintjük személyekben, szabadságokban lenni, mint mi magunkat tekintjük. Miért kegyelmes urunk, hogy itt mi az felséged gyűlésében csak partialiter vagyunk, mi ő reájok semmi külön való szolgálatot, avagy szolgálatnak módját nem intézhetünk; hanem valamikor felséged kegyelmes akaratja leszen, vagy közönséges gyűlésben avagy hadának indulatjában ők is jelen lesznek, akkor végezzon felséged kegyelmes urunk ő velek, mert mi ő reájok ő hírek nélkül szabadtalanságok felől semmit nem szólhatunk.

Az gonoszul cselekedött emberek felől így szoltunk mi felséged hivei: az jámboroknak békességgel csendességgel való megmaradásoknak jobb voltáért, hogy miképpen a kolozsvári nagy gyűlésben végezett volt felséged országával egyetemben, hogy minémű mód tartassék a gonoszoknak kergetésekben és büntetésekben, mutat az articulus a Frater György idejebeli articulusra, mely iratott volt Székely-Vásárhelyen az közönséges gyűlésben. Felséged kerestetné meg akkori articulust vagy az káptalanban, vagy az szász uraim között, avagy pedig egyéb helyeken, iratná ki felséged minden vármegyékre, székes helyekre: tartatnék meg az az articulus azon móddal minden rendibe, czikkelyébe.

Az elszökött jobbágynak haza viteleknek módjához mi felséged hivei így szoltunk: hogy ugyanezen articulushoz, az ki iratattik ez mostani jelen való gyűlésben Medgyesen, hogy írják belé a módot, a minémű módot az elszökött jobbágynak megkérésébe, haza vitelére irtanak vala Kolozsvárt az feljúl mondott szent Katalin asszony napi gyűlésben 1556-ik esztendőben; mert most is nem lelünk jobb módot az elszökött jobbágnak megkérésében és haza vitelében.

A religio dolgából így szoltunk: hogy az minémű articulusok először Szebenben 1566 esztendőben szent András napi gyűlésben, és annakutána tavali esztendőben Thordán az vizkereszt napi gyűlésben végeztetnek az országbeli három nemzettől és a magyarországbeli uraink atyáncfiától, azok éppen minden czikkelyében helyén maradjanak, kiket könyörgünk felségednek hogy kegyelmesen mindenekkel megtartasson.

A terminusoknak rendéről módjáról Erdélyországnak, a két nemzetnek a nemes uraimnak és székely uraimnak, a magyarországbeli urainkkal atyáncfiaival egyetembe, így láttatik jobbnak, hasznosnak lenni: hogy a perekben több mehetne véghez, költségünket hiába ne költenők el, lenne a némességnek első terminussok szent György napja, de nyolczad napig a mesterek senkire per non venit sententiát ne adjanak, ez tartson harmincz napig; a másik terminussa nemes uraimnak legyen szent Lukács napjára, azis tartson harmincz napig ugyan azon móddal mint a szent György napi terminus.

A székely uraimé legyen vizkereszt napba ugyan azon móddal; nyolczad napig per non venit sententiát réájok ki ne adjanak, az is

tartson harmincz napig. A második terminussok ugyan a székely uraimnak legyen szent Iván havának első napján és tartson harmincz napig.

A magyarországbeli urainknak és atyáncfiainak első terminussok ez jövőendő Reminiscere vasárnapra legyen és harmincz napra íteltessenek. De miérthogy a magyarországbeli atyáncfiak, kik ez mostani gyűlésbe választattanak, olykor haza nem juthatnak, hogy a terminusnak elejére elérkezhetnének: azért végeztük, hogy az első terminussoknak napja Laetare vasárnapon legyen, de a következő időkben mindenkori Reminiscere vasárnapon kezdessék. A második terminus kezdessék szent Erzsébeth asszony napján, az is tartson harmincz napig.

A szász uraim Transmissiojok meglátása az ő kívánságok szerint minden gyűléseken, akár generalis akár partialis legyen, a gyűlés alatt láttassék meg; ha a Transmissio annyi lenne, hogy a gyűlés alatt el nem végződne, a mesterek az assessorokkal egyetembe nyolczad nappal megnyujtsák.

De mikor az erdélyi nemes uraimnak terminussok elő jő, akkor se székely uraimnak, se magyarországbeli urainknak atyáncfiainak semmi perek a miénk közibe ne egyelítettessenek; mi is sem a székely uraim terminussiba, sem az magyarországbeli uraink atyáncfiak terminussába nem elegyítjük, ezeket kivén, a mit urunk ő felsége személyére appellálnak, kit ő felsége kegyelmes kezébe vött, jelesen tisztesség dolgát, és a mely per Capitalis sententiát nézne.

A ki pedig vakmerő bátorsággal ő felsége kegyelme s kedve ellen ő felségének dézmáját bé merészkednék takarni, *) ezeket az bátor embereket minden terminusra, mind gyűlésre az fiscus reá hihassa — törvény szolgáltatassék felőlök.

Továbbá kegyelmes urunk, mint ennekelötte is felségednek minden kegyelmességéért hűséges szolgálatunkat ígértük, mostan is ugyan azon hűséges szolgálatunkat ígérjük ajánljuk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy felséged kegyelmesen megemlékezett ennekelötte való esztendőbeli kegyelmességéről: miképpen felséged tudós személyekkel megiratta vala az leveleknek árát, mivel — igaz — most az mesterek nem azon móddal szokták az levelek

*) Értendő: takarítani.

árát megvenni, de hogy az mesterek is meg ne bántassanak az ő igaz jövedelmek fölől, mi is meg ne fáradjunk az leveleknek kétszer való ára megfizetésében: ugyan azon rendölést, ki 1661-ik esztendőben felséged parancsolatjából országul erre válogatott főnépek által lött, végeztük ez mostani articulusba rendszerént bérattalni.

Limitatio redemptionis litterarum in minori Cancellaria Sacrae Regiae Majestatis pro Dominis Regni Hungariae nobilibus ex Decretis serenissimorum quondam Hungariae Regum: Sigismundi, Mathiae, et Ladislai de mandato Regio in anno Domini 1561. Thordae sub termino celebrationis Judiciorum festi beati Georgii Martyris facta:

Pro litteris, quae ad Instantiam Fiscus pertinent et emanari debent, in quibuscunque negotiis et casibus, nullam solutionem magistri Protonotarii accipere debeant.

Pro litteris Evocatorii trium litterarum Inquisitionalium vires repraesentantibus — fl. 1. —

Pro litteris Judicialibus — „ — dr. 12.

Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantis petitionem emanatis — „ — dt. 24.

Hoc addito, quod pro labore testimoniorum Capitularium, sive Nobilium, Juratorumque Notariorum ad singulum diem singulis personis — „ — dr. 12.

Praetoria victualia eisdem administrent.

Pro litteris Prorogatoriis communibus super exhibitione litterarum et super evictione, quae nunc loco trium litterarum Prorogatarum antiquitus solitarum (sunt) — „ — dr. 72.

Ex quo in prioribus Decretis ternae litterae prorogatoriae dabantur ac pro singulis solvebantur „ — dr. 24. qui insimul computati faciunt praetactum numerum.

Pro litteris Juramentalibus sola sua in persona, aut tertio, vel sexto se alicui judicatis — „ — dr. 24.

De eo, qui jurabit duodecimo, vel vigesimo quinto, aut quinquagesimo se — fl. 1. —

Pro communi Inquisitione — fl. 1. —

Pro Juramentalibus super caput nobilis — fl. 2. —

Pro litteris Fassionibus impignoratis — „ — dr. 24.

De litteris Perennalibus jure perennali — fl. 1. —

De litteris Prohibitoriis et Inhibitoriis simplicibus — „ — dr. 24.

De litteris Prohibitoriis facie ad faciem — fl. 1. —

Pro litteris Sententionalibus majoris potentiae, factum quinque casuum concernens — fl. 12. —

Pro litteris Statutoriis et Reambulatoriis simplicibus cum illa clausula: Dicitur nobis — „ — dr. 24.

Pro litteris Requisitoriis — „ — dr. 24.

Pro litteris Adjudicatoriis reobtentiois possessionum, seu aliarum rerum, juxta quantitatem sessionis seu rei obtentae, habita concordia inter causantes et protonotarios fiat solutio—in Decretis Regum ista solummodo inveniuntur:

Ex quo in Decretis Regum de litteris adjudicatoriis super bonis juribusque possessionariis reobtentis, pro quibus hodie praecipue fuit contentio inter causantes et Magistros Protonotarios, in quibus amplius nullus juridicus processus sequi potest, sed finalis decisio sequitur, nulla limitatio litterarum facta invenitur, propterea nobis conscientiose hoc modo limitari videtur, salvo Judicio Regis et dominorum Consiliariorum remanente.

Primum: de litteris Adjudicatoriis super reobtentione possessionum, honorum ac jurium possessionariorum, in qua nec inhibito, nec repulsio, nec Procuratoris revocatio, vel alius aliquis juridicus processus amplius sequi potest, de una sessione, duabus, tribus, vel quatuor usque ad decem fl. 3. —

A decem usque viginti, a viginti usque quinquaginta, a quinquaginta usque centum, si etiam centenarium numerum aliquoties excesserint, in toto solvantur — fl. 40. —

Castellum integrum cum appertinentiis — fl. 50. —

Castrum integrum cum pertinentiis — fl. 100. —

De Divisionibus bonorum, acquisitione jurium quartalitorum per non venientiam, fiat solutio juxta eandem limitationem praecedentem, ita videlicet, ut de una, duabus, tribus et quatuor sessionibus fl. 3. —

Et sic de aliis consequenter juxta modum praescriptam.

De litteris Sententialibus minoris potentiae tam ex responsione, quam per non venientiam	fl. 3.—
De litteris Sententialibus dotum, rerumque paraphernalium ac iurium impignoratitinalium, mutui ac debiti per non venientiam	— fl. 6.—
De litteris Inhibitionalibus in generali	— fl. 1.—
Pro litteris Absolutionalibus in generali	— fl. 3.—
De vice iterata executionis sententiae per non venientiam, in facto maioris potentiae, usque ad finalem decisionem semper solvantur	— fl. 6.—
De vice iterata exequutionis minoris potentiae usque finalem decisionem	— fl. 3.—
Pro vice iterata ex contradictione Statutionis per non venientiam usque ad finalem causae decisionem	— — — fl. 3.—
Finalis autem decisio et deliberatio causae intelligenda est semper, in qua nec inhibitio, repulsio, nec revocatio Procuratoris vel alius processus iudicis amplius sequi potest.	
Pro litteris Remissionalibus ex transmissione qualitercunque subsecutis prout antea quoque fuit observatum	— — fl. 3.—
Pro paribus litterarum Evocatoriarum sive excedat unum arcum, sive non	— fl. 1.—
Pro paribus Responsionum	— „ — dr. 24.
De aliis paribus attestationum Transmisionum ac causarum totius processus pro primo arcu	— fl. 1.—
Pro reliquis subsequentibus quotquot fuerint, pro singulis singuli	— „ — dr. 20.

Limitatio litterarum in Capitulis et Conventibus ex Decreto Ladislai Regis.

Pro qualibet littera Relatoria exequutionis sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur.	— „ — dr. 72.
Pro paribus earundem Relatoriarum sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur	— „ — dr. 36.
Pro qualibet littera Prohibitoria, Protestatoria et aliis similibus	— — „ — dr. 24.

Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantiam emanandis	— — „ — dr. 24.
Pro qualibet littera Fassionali privilegialiter emanata, demptis pergemena, cera et serico	— fl. 1.—
Patenter vero, hoc est simpliciter emanatae	— „ — dr. 24.
Pro paribus antiquarum litterarum in conservatorio requisitarum Custodi seu Requisitori pro se	— — fl. 1.—
Pro redemptione litterae requisitae si non habuerit multum de scriptura, et patenter confecta fuerit	— — „ — dr. 24.
Si vero labor scribentis fuerit magnus et littera privilegialiter confecta	— — fl. 1.—
De simplicibus transumptis Litteris patenter emanatis, ubi scribentis labor magnus non fuerit	— „ — dr. 24.
Ubi autem Littera proluxa fuerit privilegialiter emanata	— — fl. 1.—
De littera Statutoria ubi contradictio fuerit	— „ — dr. 24.
De litteris vero Statutoriis perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit, recipiatur redemptio litterarum secundum quantitatem possessionis et numerum sessionum modo subscripto, videlicet:	
De sessione una et 2. 3 vel 4. in toto	— fl. 1.—
Ubi autem fuerint ultra 4 sessiones usque ad decem, pro qualibet sessione	— „ — dr. 33.
Ubi vero fuerint ultra decem usque viginti, de qualibet sessione	— „ — dr. 24.
Ubi vero fuerint ultra viginti, usque ad centum, de qualibet sessione	— „ — dr. 12.
Si vero fuerint ultra centum, de qualibet sessione	— „ — dr. 8.
Contrarium facientes officio priventur.	
Felségednek az elmúlt időkben is könyörgöttünk az vezér czigányok felől; most is könyörgünk mint kegyelmes urunknak: parancsolja meg felséged a czigány vajdáknak, hogy elégedjenek meg törvény szerént való adójokkal.	
Nos itaque humili supplicatione Dominorum Regnicolarum ele-	

menter exaudita, et benigne admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta quoad omnes eorundem continentias, clausulas et puncta, ratos, gratos et accepta habentes approbamus, roboramus et ratificamus, ac confirmamus, atque tam nos observabimus, quam etiam per alios observari faciemus. Datum in Civitate nostra Medgyes, Feria quarta proxima post festum Beatae Dorotheae virginis. *) Anno Domini supra scripto.

Joannes, Electus

Rex.

(Eredetiye a gr. Kemény-féle gyűjteményben.)

II.

1573 január 1—6-n Kolozsváratt hozott törvény-czikkek.

Nos Stephanus Bathori de Somlyó, Va jvoda Transsilvaniae et Siculorum Comes. etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici, Domini et Nobiles alique Ordines trium Nationum Transsilvaniae et annexarum partium Hungariae exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitibus eorum partialibus in Civitate Kolozvár ad festum Circumcisionis Domini **) ex commissione nostra celebratis, paribus votis conclusos, petentes nos debita cum instantia et honore, ut eosdem articulos acceptare et approbare, ratificare et clementer confirmare vellemus; quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

Értjük Nagyságodnak rólunk és hazánkról való kegyelmes gondviselését, hogy Nagyságod tiszti szerént és a közönséges álla-

*) Február 9.

**) Január 1.

potnak kívánsága szerént nem régen is minden dolgokról megtaláltatta fő emberei által a hatalmas császárt. Azt is értjük, miben függ onnat kíváltképpen az mi megmaradásunk, tudniillik hozzá való hívességükből és egyességből, mely gondviselését Nagyságodnak hiven meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak.

Megemlékezünk pedig róla, hogy ezelőtt is minekutána Istennek rendeléséből Nagyságodat szeretetből választottuk fejünk, felé és az hatalmas császárnak is Nagyságodban nyugodt meg kedve akarja, mindenkor intett minket erre a hatalmas császár, hogy Nagyságodtul függjünk és egy értelemben legyünk. Látjuk pedig mi magunk is, minémű nagy birodalmok romlottak meg a visszavonás miatt; akaráván azért a veszedelmet távoztatni, kívánjuk szüből, hogy a Nagyságodhoz való engedelmesség és köztünk való egyesség megtartassék; azért nagyságod Isten segítségével ozután is viseljen oly gondot réánk és az egyenetlen elméket egyesítse úgy Nagyságod, hogy efféléből közönséges veszedelem réánk ne következze. Értvén főképpen hatalmas császár mozdulását.

Meggondolván azt is, hogy ez hazának külső gondviselése főképpen mostani időben vigyázást, néptartást, egyéb nagy fizetést, és szüntelen való költséget kíván: Végeztük egy akaratból, hogy efféle szükségre erdélyországbeli nemesség jószágokból az előbbi rovás szerént minden lakótól egy pénz híján egy egy forintot adjanak.

A székely uraink atyáinkiai is jószágokról községekről azon terhet viseljék.

A szász uraink atyáinkiai is egyenlő terehviselésre ígérk magokat.

A magyarországi nemesség is ezen terhet viselik, melynek beszolgáltatását könyörögnek mind Erdély három nemzeti, mind magyarországi uraink atyáinkiai is, hogy Nagyságod halaszsa ez jövőendő Purificatio Mária napjára. *) De miérthogy Nagyságod előnkbe adja, hogy ennekelőtte az adó beszolgáltatásba külön külön késedelmek és fogyatkozások estek, annak jó módon való beszolgáltatásáért végeztetett: hogy az ispányok minden vármegyéken, székkel hirdessenek azon az héten, melyen az beszolgáltatásnak napja esik, oda vigyék regestrumoknak restantiáját, ott exmissioval levelet

*) Febr. 2.

adjanak azokra, kik bé nem szolgáltattak a végezett napra; de tizenötöd napot hagyjanak, hogy akkorra minden beszolgáltassa. Ha ki akkoron bé nem vinné, több széket vagy terminust ne adjanak, hanem az exmissioval levéllel kibocsáttassanak az ispánok és dühassanak érette.

A Várad építését, kit az megholt kegyelmes fejedelmünk kezdetett, urunk ő Nagysága is nagy költséggel gondviseléssel continuált, miérthogy látjuk szükségesnek lenni hazánk őtalmára, hogy elvégeztessek az építés: azért annak építésére azon előbbi kapusám szerint ötven 50 pénzt ígérünk mind erdélyi három nemzetül, mind magyarországi uraink atyáinkfiától, melyet ez jövő virágvasárnap egyszersmind mind beszolgáltattjuk. Ő Nagysága az urakkal egyenlő terhet viseltessen.

A szász uraim szorgalmatosan gondot viseljenek kömivesekre, téglá vetőre, hogy fogatkozás miattok ne legyen; az apró mivések dolgából könyörgünk, hogy az előbbi articulusok tartassanak meg.

A köhordás dolgából Várad építésére, azon terhet viseljenek ennekutána is a magyarországi uraink és atyáinkfiái, mint ennekelőtte az végezés szerint viseltek. Az urak se hagyattassanak ki közülök, és az szegény népet ne verjék, se erőltessék vagy késleljék. Továbbá a végezésnek e mellett legyen oly gondviselés, rendtartás, hogy a szegény népnek ne kellessék oda híjába menni és esmét vissza jöni, mint ezelőtt történt.

Dézma dolgáról semmi újítás ne legyen, hanem mindenben régi szokás szerint observáltassék—mind plébánusok quartájába, mind egyébbe; de az arendator reá vigyázzon, hogy senki az Isten tisztességére szenteltetett jövedelmet in profanos usus ne convertálja, hanem vagy plébánusnak adják vagy egyház épületjére költsék.

Az czirkálásra és gonosztevő emberek büntetni az ispánok első székből mindenütt kimenjenek; a mit eddig az gonosztevők változásából vöttek, számot adjanak róla; ezután is a ki változik, az első székek elvegyék és beszolgáltassák.

Miérthogy a harminczad dolgából immár egy néhányszor még a megholt fejedelem idejében újonnan való limitatiók és emendálások löttek, melyekben mindenek meg is elégedtenek: tetszik, hogy most is az harminczad dolga az előbbi végzés szerint maradjon; az instructiók és vectigálok megláttassanak, és az szerint cselekedje-

nek az harminczadosok, kik ha azon kívül cselekednek, törvény szerint büntetessenek.

Továbbá az Innovatorok felől végeztetett: hogy az előbbi articulus tartassék meg, hogy az effélék a két Superintendens előtt—több tudós személyeket is melléjük vévén—ha szemközt lenne, megexamináltassanak, és ha mindeniktől különbözni találtatnak, és dogmájakat pertinaciter defendálják, excommunicáltassanak és urunktól proscribáltassanak; kivel ha nem gondolkak, authoritása legyen ő Nagyságának vagy fogsággal, vagy halállal, avagy egyéb poenával az ő káromlások érdeme szerint megbüntetni; ha ki pedig urak vagy nemesek vagy városok között affélének pártját fogná, vagy őltalmazná urunk ellen, az ilyent a Director Causarum rá hihassa, és minden octáya kívül Jure Fiscii törvény szerint procedálhasson ellene. A kik pedig proscriptusok, azokat kergesse mindenütt.

Nos igitur praemissa humili petitione et requisitione praefatorum Dominorum Regnicolarum faventer exaudita, praescriptos articulos, ac omnia et singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et accepta habentes, autoritate nostra approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praescripta Civitate Kolosváriensi, sexta die mensis januarii Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

Stephanus Báthori m. p.

de Somlyó.

Franciscus Forgács m. p.
Cancellar.

III.

1573. jun. 24. Thordán hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vajvoda Tranniensis et Siculorum Comes. etc. Memoriae commendamus per praesentes: Quod magnifici Dni Nobiles alique Ordines trium Nationum Tranniae

et Regni Hungariae, Comitatum nempe Bihar, Kraszna, Szolnok Mediocris, Maramaros et Zaránd, et Districtum Káránsebes et Lugos, exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitibus eorum partialibus in oppido Thorda, vigesima quarta die junii paribus votis conclusos, orantes nobis debita cum instantia, ut nos eisdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, benevole confirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

A nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet, és Magyar országbeli urak nemesek: Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyebeliek, Káránsebes és Lúgos tartománybeliek, kik ez mostani thordai partialis gyűlésben ő Nagysága a mi kegyelmes urunk akaratjából gyűltünk az országnak különb különb szükségeiért, melyeket Nagyságod mi előnkbe kegyelmesen proponáltatott; annakutána megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod hozzánk való kegyelmes gondviselését, vigyázását, kiért Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek mind holtig való szolgálatunkat ajánljuk.

Annakutána végeztük a három nemzettel, a magyarországi atyáinkfiaival egyetembe egy akaratból tökéletesen, hogy a mi ország ótalmát nézi, minden okvetetlen ahoz tartjuk magunkat és azon rendtartással, mint ennekelőtte articulusokban szegény megholt fejedelmünk idejében elvégeztetett volt generalis gyűlésünkben, azonképpen hadakozóul készek leszünk minden időben, a Nagyságod első avagy másik levelére parancsolatjára azon móddal tizenhatodunkkal fejenként ott az helyen lenni, a hol Nagyságod kegyelmesen parancsol lennünk. Könyörgünk alázatosan Nagyságodnak, hogy ezután is ne szűnjék reánk és az szegény hazára gondviselni, vigyázatni, hogy Isten segítségével az Nagyságod szárnya és gondviselése alatt maradhassunk csendességben meg. Ha pedig valamely nemzet, avagy kiváltképpen való személyek a Nagyságod parancsolatjára avagy levelére oda az helyre hadakozóul — módja szerint — nem menne és elmulatná valamiképpen, Nagyságodnak teljes authoritást adunk azokat megbüntetni az articulusok tartása szerint.

Továbbá másodszor végeztük azt is országu a magyarországi atyáinkfiaival egyetembe: hogy jóllehet esmerjük szegény

községünknek ez mostani időben elég fogyatkozásokat, mindazonáltal meggondolván a Nagyságod szükségét, a hatalmas török császárnak szokott adónkat megadjuk, és ez jövőendő szent-Péter napjára egy pénz hián egy frtot ígérünk Nagyságodnak az erdélyországi urak és nemzetség, rovás szerint, régi mód és rendtartás szerint bészolgáltatni az ispánok kezébe Nagyságodnak. A székely uraim is azon ígérettel ígérük magokat Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

A szász uraim is egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

A magyarországi uraink és atyáinkfia is ezen hűséges ígérettel kötelezik magokat mind községgel egyetembe, miképpen az Nagyságod alázatos szolgálai, kik Erdélyben lakunk.

Harmadszor a religio dolgát a mi illeti: miképpen azért ennek előtte elvégeztük volt generalis gyűlésünkben, Nagyságod idejében az articulusokba is beíratuk volt, Nagyságod is annak kegyelmesen censentiált és megconfirmálta, hogy senkit az ő religiojában, melyet szegény megholt urunk idejében tartott, Nagyságod meg ne haboritana, se pedig egy mást közülünk meg ne merne szokott és elvégezett terhek alatt bántani, haborítani, és senki, akár minémű renden való ember legyen, Nagyságod birodalma alatt való avagy külső ember ez országban, avagy Magyarországon a Nagyságod birodalma alatt, a religiókra valami innoválást ne merne valami szín alatt indítani. Annakokáért most is alázatosan könyörgünk kegyelmes urunknak, hogy az elvégezett articulusokat Nagyságod observáltassa meg minden czikkelében és rendiben, viseljen lelkünkre is gondot, és az afféle innovátorokat ne szenvedje mi közöttünk lenni, büntesse meg azokat; mely dologra Nagyságodnak most is mint annakelőtte teljes authoritást, hatalmat adunk.

Annakutána a szegény nép elmenések és haza hozások felől országu végeztük azt: hogy azoknak szabadulások nem ilyen jelen való partialis gyűlést, hanem generalis gyűlést illet. Annakokáért könyörgünk alázatosan Nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy Nagyságod is kegyelmesen halaszssa a jövőendő országos gyűlésünkre. Azonba Nagyságod a szegény nép meghozásában tartsa meg és egyéb rendbeli emberekkel is tartasson meg mindenekkel szabadságunkban az generalis constitutiók szerint, mig ezekről közönséges generalis gyűlésünkben Isten segítségével más-

képpen rendelhetünk és megegyezhetünk közönséges akarattól, az Nagyságod kegyelmes akaratja és engedelme szerént.

Az Monostori Konventet ítéljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, az levelek is mód és rend tartás nélkül voltak. Végeztük azért országul közönséges akarattól: hogy Nagyságod három méltó személyt válaszszon oda a Konventbe a leveleknek conservatiojára és requisitiojára, és azoknak annyi authoritást és pecsétet adjon minden exequutiokra, mint a váradi requisitoroknak, kiknek fizetések is Nagyságodra támasztottuk, miképpen Nagyságod kegyelmesen ajánlotta magát, hogy mi és az mi utánunk való is örök hálát adhassanak Nagyságodnak efféle jóvoltáért és kegyelmes cselekedetért.

A mives népeknek az ő árujok felől így szoltunk: miérthogy látjuk ezt az bőv üdőben is, mikor az Ur Isten mindeneket az ő ajándékából bővségesen réánk öntött, az ő miveknek árát nem akarják kissebbíteni, hanem inkább az ország végezése ellen naponként nevelniigyekszik, semmi jó rendtartás között nem lévén, közönséggel úgy cselekednek fejenként, és az ő árujokat árulják nyilván a bírák és egyéb magistratusok szemek láttokra minden hozzá látás nélkül:

Intjük azért a városbeli polgármestereket, bírákat, polgárokat, falnagykot s egyebeket, hogy az mives nép között rendeljék úgy az ő miveknek eladásokat a jövőendő gyűlésig, hogy ez féle panaszok és Isten ellen való eladások ne történjenek; mert ha ez mostani szertelenségből nem akarják magokat meg emendálni, és a mives népeket is nem akarják megzabolázni, tehát az jövőendő gyűlésben Isten segítségével Nagyságod kegyelmes engedelmeiből és annuentiájából reá akarunk gondolni, hogy ez féle istentelen szertelenség kivétessék közülünk, mely semmi keresztyén országban nem találhatik. Az nemes uraim pedig ha az féle előbbi vétket megtapasztalják és a tisztartók el nem igazítják, tehát a jövőendő gyűlésben proponálják az ország eleibe. Végezetre a vég várak őrzését miképpen a több megmaradásunkat Nagyságodra támasztottuk mint kegyelmes urunkra, még is könyörgünk Nagyságodnak, hogy a Nagyságod elkezdett hozzánk való kegyelmességét tőlünk meg ne vonja, hanem cselekedje és fáradjon érettünk, kiért Nagyságodnak és maradékának is örök hálát adhassunk.

Végeztetett ez is, hogy a szászvárosi harminczadosokkal semmi újítást ne engedjen ő Nagysága, és valami árukat Szászvároson kívül nem visznek, abból semmi harminczadot ne vegyenek.

Nos itaque praemissa humillima postulatione Dominorum Regnicularum faventer exaudita et admissa, praescriptos articulos et omnia ac singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et acceptos habentes approbamus, roboramus, ratificamus et confirmamus, atque tam nos ipsi inviolabiliter observamus, quam per alios quoslibet autoritate nostra, qua publice fungimur, observari faciemus. Datum in Oppido Thorda, feria quinta proxima post festum beati Urbani papae, Anno Dni millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

L. (ecta)

(Eredetije. a gr. Kemény gyűjteményében.)

IV.

1574-ben december 13—18-kán Segesváratt hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Tranniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici et Nobiles, alique Ordines trium Nationum Tranniae et partium Regni Hungariae, ditionis videlicet nostrae, in praesentibus Comitibus eorum partialibus, in Civitate Segesvariensi ad festum beatae Lucia virginis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto ex commissione nostra celebratis, exhibuerunt nobis infrascriptos articulos, communibus ipsorum omnium votis, unanimique consensu conclusos, supplicantes nobis ut eosdem articulos et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes benigne confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Magnatum et Nobilium, caeterorumque Ordinum trium Nationum Regni Transsylvaniae et partium Regni Hungariae etc. ad festum beatae Luciae virginis in Conventu eorum partiali Segesvári Anno Domini 1574 celebrato conclusi.

A tekintetes, nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet és Magyar országbeli uraink, atyáinkiai, kik ez mostani gyűlésben, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk kegyes intéséből egybegyűltünk, ő Nagyságának mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek holtig való hívséges szolgálatunkat ajánljuk. Hálát adván ő Nagyságának, hogy mindenkor szokása szerint ez mostani időben is rólunk és a mi megmaradásunkról oly szorgalmatos gondot viselt, hogy ennyi sok felé való háboru és veszedelem között minket az Ur Isten ő nagysága kegyelmes gondviselése által ez ideiglen csendesen és békével megőrizett, megtartott, most is az Ur Istennek azon kegyelmességét látjuk; könyörgünk, hogy ezután is ne szűnjék meg ő Nagysága a rólunk való vigyázástól és gondviseléstől, kiért az Ur Istent dicsérhessük és ő Nagyságának minden időben szolgálhassunk.

A mi a törvény szolgáltatását nézi: végeztük egyenlő akaratból, hogy a székely uraim törvények szolgáltatása — miért hogy ő magok is azt kívánják — mostani terminusról elmuljék bizonyos okokból, de főképpen, hogy vannak oly helyek, hol a döghalál mostani időben naponként öregbedik.

A nemes uraim terminussi pedig miérthogy ezután következnek, és az időnek állapotja Istennek kezében vagyon, támasztják ezt ő Nagysága kegyelmes gondviselésére, hogy ha a szokott terminusig meg nem szűnnék a halál, azok is haladjanak; ha pedig az Ur Isten az ő kegyelmességéből tágitja közzülünk ostorát, ő Nagysága megszolgáltassa, és a terminus előtt három héttel minden székes helyeken levele által minden nemzetet certificáljon róla, ha akarja ő Nagysága hogy meg legyen, vagy muljék a törvény, helyet is ő Nagysága kegyelmességéből rendeljen olyat, ki alkalmas lesz költség és élés dolgából, és a hol halál miá is kevesebb félelem legyen; mert Fejérvárat mind élésben s mind egyébből szűk helynek esmerjük.

A magyarországi uraim is az ő terminussok szolgáltatását azon állapotban hagyják és azon módon ő nagyságára támasztják.

Miérthogy pedig a törvény minden időben tudós emberek által szolgáltatott, kik most mind halál és mind egyéb okokból megfogyatkoztak: ő Nagyságának könyörgünk, hogy ezt is a fogyatkozást építse meg ő Nagysága, ne panaszkodhassék senki ez miatt törvénybeli fogyatkozásáról; miért pedig hogy Nagyságod minden rendbelieket esmer, kik mire és micsoda szolgálatra valók: Nagyságodnak könyörgünk, hogy Nagyságod válaszszon közzülünk és végezzen velek; a törvényben pedig a Directornak autoritása legyen, hogy a székben valami indignitas ne essék.

Értjük a Nagyságod kegyelmes intését a váradi építés felől, kit megmaradásunkra szükségesnek ítélünk: megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy Nagyságod megtekintve községünknek mostani szükségét, fogyatkozását, a uép adással nem terhel hennünket; mi is mint ilyen szükségben fogyatkozásban ígérünk Nagyságodnak kapu szám szerint Várad építésére ötven-ötven pénzt, kit ez jövőendő szent Gergely napjára bészolgáltatunk, könyörögvén, hogy a szükséghez képest vegye kegyelmesen Nagyságod.

A mi a Nagyságod segítségét nézi: szokott rovás szerint ígérnek Nagyságodnak az Erdély országbeli nemes uraim kapu szám szerint kilenczvenkilencz pénzt, kit ez jövőendő szent Pál fordulása napjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik a szász uraim is.

A székely uraim atyáinkiai is egyenlő tereh viselésre ígérk magokat.

A magyarországi nemes uraink is azon szokott rovás szerint száz-száz pénzt ígérnek Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Az orvosok és gonosztevők büntetések felől így végeztenek: hogy minden ispánok és arra választott személyek kimenjenek, új czirkálást tegyenek minden rendbeli gonoszságról — étetőktől és égítőktől megválva, kiknek semmi határok, se kegyelmek ne legyen — egyéb rendbeli gonoszságok és azoknak büntetése kezdessék az időtől fogva, hogy Isten Nagyságodat ez birodalomba vette, az előtt valóknak pedig kegyelmek legyen.

A Nagyságod jószágára miérthogy czirkálni ezelőtt az ispá-

nok ki nem mehettek — hogy ott is a gonoszoknak fészkek ne legyen — végeztetett: hogy az ispán a czirkálásra akarván kimeni, a tisztartót urunk parancsolatjával mellé hívja, ki tartozzék az ispán mellett elmenni és hiti szerént igazán eljárni; azonképpen az exequutiokor is tartozzék mellette lenni az ispánnak és egyenlő segítséggel az latrot kergetni. Ugyan ezen mód tartassék az urak jóságában is.

Az órvoknak penig ilyen büntetést szabunk: hogy a ki először száz pénznek, vagy száz pénzt érő marhának — akár mi névvel neveztessek — alatta lopott volna vagy lopna, elsőbben meg ne haljon érette, hanem marok vesszővel piaczon erősen megverjék, meg ne birságolják, se változtassák; ha penig első lopása az száz pénzt meghaladja, életével fizessen érette. Három juhért, két méhéért meghaljon; ha szőlőt lop, először megvesszőzzék, másodszor ha egy süeg szőlő felét lopná, felakasztassék; egyéb rendbeli gonoszságoknak büntetése az régi articulusok szerént legyen; másodszor avagy harmadszor is penig ha apolékot avagy kevés értő lop, azonképpen büntetessék vereséggel; de ha második lopása avagy harmadik az elsővel egyetemben az egy forintot meghaladja, meghaljon érette; a kiadáskor penig hol mit és mikor lopott, nyilván meg kérdezzék az ispánok, hogy büntelen senki meg ne haljon.

A váradi palánk építéséről ilyen rendelést szabunk: hogy minden nemes és szolgáló ember, ki Váradon lakik és házat bir, két-két szál palánkot állasson és építsen; azon kívül jóságáról is a vármegyéből minden nemes ember minden két-két kaputól egy-egy szál palánkot tartozzék építeni; a ki attól megmarad, a város építse.

A Bihar vármegyebeli uraink, atyáinkiai jóságokból rovásokról így végeztünk: hogy ő kegyelmek főnépek és nemesek fejeként a rovás szerént való adót éppen beszolgáltatassák a tárházba; hogyha penig abban foglalkozás leszen, ennekutána való gyűlésben új connumeratio végeztessék.

Az Illye kastély a dologról ekképpen végeztünk: az elmúlt vásárhelyi gyűlésben országul találtuk volt meg Nagyságodat, hogy Nagyságod azoknak possessoritól megértvén igazságokat, viselne oly gondot arra az házra, hogy az országnak abból foglalkozása ne következék; de miérthogy azon mi atyáinkiai mind ez országot és

mind Nagyságodat könyörgés által megtalálták könyörögvén, hogy állapotjokban meg ne romoljanak, és erre is felelvén az országnak, hogy oly gondot viselnek reá, hogy abból romlás nem következik: így intéztük Nagyságod kegyelmessége velek lévén, hogy a megmondott possessorok házokban, örökségekben megmaradjanak, de úgy, hogy felelések szerént gondot viseljenek, hogy gondviselenségek miatt se ő magok, se penig országul kárt ne valljunk, sub poena alias in talibus observari solita.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Baronum, Nobilium, aliorumque Ordinum, trium Nationum hujus Transilvaniae et partium Hungariae faventer admissa, praedictos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri fecimus et inscribi, eisdemque ac omnia in eisdem contenta, ratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum.

Datum in praedicta Civitate Segesvariensi, decima octava die mensis decembris, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

(Eredetije a Gr. Kemény gyűjteményében.)

V.

1575. december 6—14-keig folytatólag Beszterczén hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Transilvaniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus per prae-

sentēs: Quod Spectabiles, Magnifici Domini et Nobiles ac alii Ordines et Status trium Nationum Transilvaniae et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitibus eorum partialibus, ad festum sancti Nicolai episcopi in Civitate Bistriciensi celebratis, paribus votis conclusos, petentes a nobis humiliter, ut nos eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes gratiose confirmare dignemur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum:

A Nagyságod kegyelmes izenetét minden rendibe te Nagyságod fő emberi és írása által megértettük: kiért először az Ur Istennek hálát adunk, hogy ez időt adta békével elérhetnünk, melyben össze gyűlve ő szent felsége segítségéből szólhassunk és végezhessünk Nagyságoddal egyetemben a mi szegény hazánknak megmaradásáról és jövőiről. Annakutána pedig Nagyságodnak háládatossággal és hűséggel meg akarjuk szolgálni a te Nagyságod ránk való kegyelmes gondviselését, hogy te Nagyságod mindeneket előnkbe ad, a mit a közönséges jóra és megmaradásra valónak ítélt te Nagyságod.

Legelőször azért úgy tetszett mindnyájon ez három nemzetnek, magyarországi atyáinkkal egyetemben, hogy a minémű időbe és helyre az Ur Isten minket vetett, igen szükséges, hogy a mi tehetségünk szerint a miénkből magunkra gondot viseljünk és a kolozsvári articulusok tartása szerint lovagunkat, gyalogunkat készen tartjuk. Sőt látván az előttünk álló dolgokat, a Nagyságod kívánsága szerint szükségesnek ítéljük a késedelem nélkül való mustrát; de miérthogy ez országnak tagai helylyel egymástól távol vannak, osztottuk a helyeket a mustrára ekképpen te Nagyságod kegyelmes akaratjából: hogy legelőször te Nagyságod Fejérvár és Húnyad vármegyét lássa Fejérvárat meg, az öt vármegyét pedig Kolozsvárat; a székely uraimat pedig és szász uraimat vagy Fogarásban vagy Medgyesen; de így, hogy Aranyos-szék távol levén a több székektől, mustráljon Thordán meg Nagyságod Kolozsvárra jöttébe; Bihar vármegye mustráljon Báthori Kristóf urunk ő nagysága előtt Váradon azon nap, mikor a nemesség Kolozsvárat megmustrál; Szolnok és Kraszna azon nap Somlyón mustráljanak. Nagyságodnak

könyörgünk, hogy az előtt tized nappal ezekről minket certificáljon Nagyságod — hozzá akarunk készülni Isten segítségével.

De mindeneknek előtte szükségesnek ítéljük, hogy a határ őrzésére gondviselés legyen a te Nagyságod kegyelmes intése és tanácsa szerint, hogy valami véletlen dolog ex insperato aut temere rajtunk ne eshessék; főképpen, hogy nyilván való hírek viseljenek a szomszédságnak készületi felől, mint Nagyságod kegyelmesen értésünkre adja. Végeztük azért: hogy előle repentinus casus ellen Kolozsvár legyen a praesidiumnak helye, minthogy egyéb helyeknél alkalmasobbnak tetszik: piacza, élése és öröksége vagyon; mely helyen a nemesség ad száz lovagot, száz gyalogot, székely uraink atyáinkkal két száz lovagot, szász uraink három száz gyalogot, így, hogy a nemesség ez jövő szent Tamás napjára, a több nemzetség pedig azután mindjárt karácsonra ez szám szerint Kolozsvárra lovagjával, gyalogjával készen legyen; minden vármegyének és széknek együtt egy-egy hadnagyok legyen — tekintetes személy, azonképpen az szász uraim gyaloginak. Ezeknek egy hó pénzt adunk, annakutána ha szükséges lészen továbbra való szolgálatjuk, Nagyságod tárházából kegyelmesen fizetést rendeltessen nekik; ezt is hozzá tévén, hogy a nemesség között a Nagyságod és az urak jószága egyenlő terhet viseljenek és az ispán azokra is czédulát adjon, és kapu szám szerint előállásuk a lovagot, gyalogot. Könyörgünk Nagyságodnak, vegye ezt kegyelmesen, és te Nagyságod is udvara népe vagy fungáló szolgálai között ereszszen két száz lovagot és száz darabantot, kik ugyan mostan innét menjenek a hagyott helyre Kolozsvárra. Azoknak előtte rendeljen te Nagyságod oly hadnagyot, ki mind hűséggel és gondviseléssel szolgáljon, és kóborlást, ragadozást mind városban, mind városban kívül megtiltsa és szeretettel egy értelemben legyen ez ország népe előtt való hadnagyokkal. Ez Nagyságod hadnagya legyen fő hadnagy és parancsoljon mindennek. Mi, és szomszéd vármegye élés dolgából a mennyire lehet megfoghatkozni nem hagyjuk, csak hogy képes és igaz árát megadják.

Továbbá értjük azt is kegyelmes urunk, a mit az építés dolgából előnkbe ad Nagyságod. Mely dolgot mint Nagyságod egyéb tanácsát jónak és hasznosnak ítéljük, de Nagyságodat követjük mint kegyelmes urunkat, nem tagadhatjuk meg az Ur Istennek rajtunk és közöttünk való keserves kezeit

melyet kétség nélkül eresztett ránk a mi bűneinkért: mind fegyver, belső és külső éhség és döghalál egy időbe és egyszermind úgy szállott közünkbe, hogy ha az Ur Isten kegyelmes kezét reánk nem fordítja, félő, hogy az Ur Isten végső romlást reánk ne hozzon. Más az, hogy ilyen részszerént való gyűlésben végső deliberatit most mi nem tudunk mit tenni. Könyörgünk, hogy ez dolgot mostan tehát Nagyságod kegyelmesen halaszssa. Ha az Ur Isten ostorát közzülünk és látogató kezeit tágitja, a mire az Ur Isten eléggé teszen, semmi-ben hazánknek megfogytatkozni nem akarunk.

E mellett könyörgünk Nagyságodnak, hogy a váradi elkezdett mivet a mi költségünkkel szorgalmatosan continuáltassa Nagyságod, és nem csak a szomszéd nemesség jószágát, hanem az urakét is személy válogatás nélkül az Nagyságodéval egyetembe réája erőltesse a közönséges teret viselésre és haszonra; mert ezen állapottal a mint ekkéig volt, félő hoszsza késedelemtől és hogy jó módon véghez ne menjen, kiből sok fogyatkozás, a földnek is romlása eshetik, kit Isten eltávoztasson.

Miért pediglen tudjuk azt, hogy te Nagyságod a mi gondviselésünkre a miénkből és mi segítségünkből lehet elég: annakokáért szokásnak szerént erdélyi nemes uraink atyánkfiai ígérnek Nagyságodnak régi rovás szerént kilenczvenkilencz pénzt, a székely uraink is az ő rovások szerént azonképpen ajánlják Nagyságodnak magokat; a szász uraink is egyenlő terhet viselnek; a magyarországi uraink atyánkfiai is azon régi rovások szerént egy-egy forintot ígérnek. Ezt pedig az Ur Isten segítségével a jövődö gyertyaszentelő Boldog-Aszszony napjára beszolgáltatják te Nagyságodnak.

Azonképpen a váradi ház építésére adunk országul, az három nemzet, magyarországi atyánkfiaival, rovás szerént ötven-ötven pénzt, kit ez jövődö Szent Gergely pápa napjára az ispánok beszolgáltatassanak, és az adó beszolgáltatásban az irt articulusokat observálják, különben ne cselekedjenek.

Tetszett ez is országul: minthogy a szomszédságok nélkül semmi rendbeli országok és népek nem lehetnek, látván a két szomszéd Oláhországnak éhség miatt fogyatkozásokat, hogy a három belső székbeli székely nemes uraink, atyánkfiai Csikkal, Gyergyóval egyetembe mind községestől ez jövődö Gergely pápa napig búzájokat eladhassák, de így, hogy e szín alatt másunnat búzá-

erre ne vigyenek, se egyébképpen se az országnak egyéb tagai semmiképpen búzáat el ne adhassanak, ki miatt ez ország megfogytatkozzék, hanem csak tulajdon tarlóján termett majorságokat adhas-sák el az napig.

Végeztük az hadakozó szerszámokról is polgár mesterekkel és birákkal, hogy szorgalmatosan csinálják, jó miet miveljenek és képes áron is adják.

Tetszett ez is az ő Nagysága személyére vött appellatiok dol-gáról: hogy minden nemzetségnek az ő appellatioja az ő terminussán láttassék meg, gyűléseken penig continue minden nemzetség appel-latioját meglássa ő Nagysága.

Az ispánok és vice-ispánok minden helyeken és vármegyén kergessék a gonosztévő népeket nagyobb szorgalmatossággal, hogy-nem mint az előtt.

Nos itaque praemissa humili supplicatione Dominorum Regni-colarum trium Nationum Transsilvaniae, et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum clementer exaudita et admissa, prae-scriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmanus, ac tam nos ipsi observabi-mus, quam per alios quoslibet ac cujuscunque ordinis et status ho-mines ditioni nostrae subjectos observari faciemus. Datum in Civi-tate Bistriciensis, sabbatho proximo post festum Conceptionis beatis-simae semper Mariae virginis, Anno Domini millesimo quingentesi-mo septuagesimo quinto.

Stephanus Báthori m. p.

Vayvoda Transsilvanien.

(Eredetiye a gr. Kemény-féle gyűjteményben.)

VI.

1577. 21—27 aprilisben Thordán hozott törvényczikkek.

Nos Christophorus Báthori de Somlyó, Vayvoda Trans-silvaniae et Sicularum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Spectabi-

les, Magnifici Domini Nobiles caeterique Status et Ordines trium Nationum Regni Transsilvaniae et partium Regni Hungariae, ditionis scilicet nostrae, in partialibus eorum Comitibus pro die Dominica Misericordiae i: e: ad vigesimum primum diem aprilis proxime elapsam, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo, Thordae ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem Comitibus paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut universos et singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebentes, benevole acceptare, approbare ac confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios ubique per ditionem nostram firmiter observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Kegyelmes urunk. Megértettük a te Nagyságod közünkbe küldött propositioit és a mellett való izenetit, tanácsbeli főszemélyek által előnkbe adván a mi békességes megmaradásunknak régtől fogva előnkbe vött módját t. i. a hatalmas császárnak engedelmességünkkel és adományunkkal való megelégitését, mely esztendőnként ennekelőtte szokott adónknak és a portai szükségeknek megnevekedésit lajstrom szerint, írva közünkbe béküldvén, előnkbe adta. Mi is a sok szükségeket megtekintvén, és azt is, hogy mennyi sokfelé való fizetések, (kikben te Nagyságod a mi hazánk jóváért meg nem fogyatkozhatott) Nagyságod előtt állottak, mitől fogva az Ur Isten te Nagyságodat közünkbe a birodalomba helyhezette, és hogy különb különfelé is te Nagyságod magát adóztatni kényszerítette: ígérünk Nagyságodnak a hatalmas császárnak szokott adója felét — mely rovás szerint kilenczvenkilencz pénz — segítségül, három nemzetbeli rovás szerint, magyarországi atyáinkfiaival egyetembe ötven pénzt.

Könyörgünk Nagyságodnak, hogy azt vegye elég névvel tölünk, és ezt személy válogatás nélkül urak és nemesek, minden rendbeli embereknek jószágából hiven és minden fogyatkozás nélkül az ispánok szolgáltatassák az ő tisztök szerint per remedia solita, senkinek ebben nem kedvezvén. Mert ez nézi a közönséges jót és megmaradást, ki mindennek köz, mert mi tovább az ő terheket viselni nem akarjuk.

E mellett kívánjuk Nagyságodtól és könyörgünk, hogy valamely jövedelmek az országnak tárházából elidegenítettettek, kit idegen kézhez és ad proprios usus convertáltattak, ezekre viseljente Nagyságod oly gondot, hogy incorporáltassanak az országnak és tárházának derék jövedelméhez, kiből ennekutána teljesítse és építse meg a porta szükségét, hogy mindörökké ne kényszerítettünk ennyi közönséges terek viselésre; mert elégtelen és elviselhetetlen terének ítéljük a szegény községnek, holott ennekutána szokásul felvenni semmiképpen nem esmerjük elégnek lenni magunkat.

Mely kilenczvenkilencz pénznek bészolgáltatását ígérjük Nagyságodnak fogyatkozás nélkül ez jövődő pünkösöd napjára, ennekelőtte való mód és végezésünk tartása szerint, az ötven pénznek pedig Sz. János napjára.

Adja annakutána te Nagyságod a te Nagyságod tisztai és vigyázása szerint előnkbe a szomszéd ellenségnek szüntelen való nyughatatlanságokat, kik noha mostan látjuk hogy aperte semmit nem tentálnak, de mindazonáltal a miképpen ennekelőtte is gyakorta — occasiojok lévén — kimutatták minden ügyekezeteiket és veszedelmünkre való tanácsokat, a te Nagyságod jó intését és gondjaviséletét háladatossággal meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak s fejedelmünknek.

Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy azonképpen gondviselésében ennekutána is semmit hátra ne hagyjon, vigyázásába is meg ne szűnjék; mi is az Ur Isten velünk lévén, mi magunknak és hazánkunknak ótalmára olyképpen igyekezzünk és akarunk készen lenni ennekelőtte való rendelése szerint való büntetés alatt, hogy valahova és valamikor a szükség és Nagyságod parancsolatja kívánja, ott lévén, hazánkunk és Nagyságodnak szolgálunk.

Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és a letévő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni; de juhot, herbécsöt és eszlét se ez országi, se idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni és kivinni ez országból idegen országba; egyébféle marhák pedig kiket idegen emberek az országba behoznak, bizonyos és szokott letévő helyeken tétessenek le: kik Havasalföldből, Moldovából Brassó felé kelnek ki, az hostátba; kik Szében felől jönnek, Talmácson; kik pedig Káransebes, Lugas és Lippa felől, mind Szász-Sebüsben.

A kiknek pedig a birodalomban örökségek zálogok vagyon, ez mellett ennekeltte való fejedelmektől is annuentiájok, azok egyéb helyekről is békéssenek az annuentia szerént; *contrarium facientes vero marhájuk elvétessék, és ő magok is büntetessenek meg mint violatores publicae Constitutionis.*

Miérthogy az oláh község közzül is vannak sokan, kiket az Ur Isten megvilágosítván, a görög professiotól elszakadtak, és az Istennek ígését tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelőtt való Superintendensek megholt, végeztük: hogy ők is válasszanak közzülök igaz értelmén való tudós és alkalmas személyt, hogy az élő Istennek ígésének hirdetése közölök is meg ne szünjék, hanem meghessen elő.

Vannak sok régi fenn álló perek, kik immár appellatióban vannak; ezeknek mind most, mind ennekutána való gyűléseknek idején való meglátását hogy Nagyságod continuálja, könyörgünk, ne maradjanak vég nélkül inexecute a törvényeknek szolgáltatása.

Az elszökött jobbágyok felől pedig végeztük: hogy az előbbi articulusok tartása szerént mind kamara-helyekről és városokból, urak jószágából megadassanak, kiknek exequálására minden helyek, bírák, ispánok és vajvodalisok szabadon mehessenek és residentiajokra meghozathassanak.

Miérthogy sok külön különféle postaságok találják a szegény községet ez országnak minden szegletében, mely immár annyira ment, hogy urunk ő Nagysága levele nélkül is magok dolgokba járván sokan, főképpen a szegény Szászságon lovakat szednek és a községet terhelik költséggel, végeztük: hogy valakiknél urunk ő Nagysága levele nem léssen, semmi rendeknek sehol lovak ne adassanak, és ha ki violenter mit tentálna, resistáljanak; ha ki mit talál magának, elszenvedje—nobilitatis libertate non obstante, kivel szünjenek meg a községek között való sok szertelenség és istentelenség.

Az orvosok és gonosztevő emberek felől végeztük: hogy minden vármegyében, székes helységről is az ispánok, királybírák czirkálásra kiinduljanak és a gonosztevőket büntessék; és mikoron ki akarnak indulni, az indulásról certificálják a szomszéd vármegyét és székes helyeket is, hogy egyszersmind levén a kiindulás, jobb módon legyen járások és büntetések a gonosz embereknek.

A kik pedig afféle gonosztevő embereket ótalmaznának vagy

pártjokat fognák, vagy ur vagy nemes ember, vagy ispán, vagy egyéb tisztebeli személyek, ennekeltte való régi statutiok szerént büntetések legyen.

A kiadott gonosztevő nemes emberek felől is azelőtt való statutiok tartassanak meg.

Magyarországban pedig Bihar vármegyében az ispánok Váradra gyűljenek, ott bizonyos tartományokat és falukat behívassanak és falunként a bírót heted magával megeskessék; a hol gonosz embereket tudnak, kiknek neveket földesuroknak czédulában kiadjanak, kiknek büntetéseknek napot hagyván, ha meg nem büntetnék, és ez szántszándékkal való gondviseletlenség miatt elhallgatják, a főispán azaz a kapitány adjon segítséget az vice-ispánok mellé, kiknek erejével megfoghassák minden ember jószágában, személy válogatás nélkül urakéban és mind a Váradhoz való jószágban mindenütt.

Kraszna, Közép-Szolnok és Máramarosban is ezen mód observáltassék, kiknek büntetések után marhájaiból felesége és gyermeki részét kiadván, az ispán magának vegye a megbüntetett embernek részét.

Nos igitur praemissa supplicatione Dominorum Nobilium caeterorumque Statuum et Ordinum trium Nationum ditionis nostrae faventer admissa, praedictos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabiliter observabimus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Datum in praedicto Oppido Thorda, die vigesima sexta mensis aprilis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo.

Christophorus Báthori,
de Somlyó. m. pr.

(A birtokomban levő eredetiből.)

hatalmas, hogy az országban, melynek minden
személyi szabadsága, szabadsága van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Megjegyzés: Az országban minden szabadság van,
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

Az országban minden szabadság van, az országban
szabadság van.

EREDETI OKIRATOK.

I.

**Nádasdi Anna, Mayláth Istvánné levele, a
szebeniekhez 1546-ról.**

Köszönetemnek és magam ajánlásának utána. Én megértetem a ti kegyelmetek levelit, mely felől én üzentem az fogarasi porkoláboknak, hogy az embert megfognak és törvény láttassik reá. Továbbá Morgondai János uramtul üzentem, kinek szavát tük megbigyje. Isten tartsa meg k. Fejérvárból. 1546.

Anna Nádasdy m. pr.

Czimezés: Ez levél adassik szebeni polgármester uramnak, és az király birájának, és az több eskütt biráknak, nekem szomszéd uraimnak.

(Az eredetiből közli idősb báró Bedeus József.)

II.

A szász-sebesi várat érdeklő okirat 1567-ről.

Mi, második János, Istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmáciának és Horváthországnak választott királya, etc. Mi hiveinknek, vitézlő és gyors férfiaknak, Udvarhelyszéken lakozó főnépeknek és löfejeknek köszönetünket és szokott kegyelmességünket írjuk. Nyilván vagyon nálatok, miképpen ez Erdélyországbeli hiveink, három nemzetül ez minapi részszerént való gyűlésekben, melyet mi nekik Szent-András napjára Szebenbe hirdettünk vala, egyenlő akarattal végezék: hogy az nemesség az előbbeni rovás szerént Szász-Sebesnek építésére az ő jószágokból minden kaputól huszonöt-öt pénzt, az mely nemes embernek penig jobbágyi rováson nem volnának, azok ötven-ötven pénzt, az egyházhelyi nemesek pe-

nig huszonöt-öt pénzt adjanak, kikkel az székelység is egyenlő terhet vön magára. Miért pedig hogy ez dolog haladékat nem szenvedhet, parancsolunk nektek, hogy vevén az mi levelünket, az főnépek közületek, kiknek földön lakójok az rováson nincsenek, az ötven pénzt, az egyházhelyi lófejek pedig az huszonöt-öt pénzt Szász-Sebesnek építésére minden haladék nélkül, szokott terhek és bírságok alatt az mi hívünknek viléző Kornis Mihálynak, ez dologra választott személynek kezébe szolgáltatassátok. Ebben egyebet semmiképpen ne cselekedjete. Költ ez levél az mi városunkban, Medgyesben, Kús-Karácson nap után való szombaton, Ur születése után ezer ötszáz hatvanhét esztendőben.

Joannes, Electus
Rex.

(A kezeimnél levő eredetiből.)

III.

Somlyói Báthori Kristóf levele Gavay Miklóshoz 1577-ből.

Egregie, nobis Dilecte. Salutem et favorem.

A várnak resignálása felől a mint cselekedtél, megértettük; mi ugyan annakelőtte is a mi hozzánk való hűségedben a mint meg is irtuk, semmit nem kételkedtünk, és most sem kételkedünk erről; megbizonyítottad pedig, hogy a te hűségedhez tartottad magadat; de mindazáltal vagynak, kik sokat szólnak, mondják: hogy sok aprólék volt ott. Azért kegyelmed mindent fogyatozás nélkül exhibeáljon és adja elő, hogy se nekünk kárunk ne következék, se pedig kegyelmedre suspicio ne mehessen. Azok meglevén, az ott való dolgot a mi embereink, kiket oda bocsátottunk, jó módon hagyván, jöjenek mi hozzánk, mi nekünk gondunk leszen, az oda való gondviselésre kit bocsássunk; kegyelmed is ide jövéen hozzánk, válaszul leszünk, hogy az kegyelmed állapotjára gondunk lehessen.

Secus non factur. Datum ex Civitate nostra Kolosvár, die 29. aprilis Anno Domini 1577.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.

Külczim: Egregio Nicolao Gavay etc. nobis dilecto.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös Ágoston.)

IV.

Báthori István lengyel király levele Kocsárdi Gálfi Jánoshoz 1582-ben.

Stephanus, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Massoviae etc. Princeps Transsilvaniae.

Magnifice Fidelis, nobis sincere Dilecte. Salutem et gratiam nostram regiam. Megadá nekünk a te kegyelmed szolgálja a kegyelmed levelét, melyből igen örömet értettük a mi atyánkfiának *) jó egészségét, erkölcsét és tanuságában való diligentiáját; kik hogy ez után is úgy legyenek, legyen kegyelmednek szorgalmatos gondja reá, kinél kegyelmed nekünk kedvesb dolgot nem mivelhet. A lovakat szintén jókor küldötte kegyelmed, kiket kegyelmedtől igen jó neven vettünk; még meg nem próbáltuk őket, de reményljük, hogy nem lesznek gonoszok. Akarnók, ha ezután is szerezhette kegyelmed efféléket, főképpen a mi magunk kocsijába igen kellene egy gyeplos. A debreczeniek szerét tehetik, csak hagyja meg kegyelmed nekik. A mely falut mostan kegyelmed tőlünk kér — írja kegyelmed hogy a szegény uram bátyám **) testamentumában is kegyelmednek hagyta volna — nincs kétségünk benne, hogy eleitől fogva szegénynek jó akaratja nem volt volna kegyelmedhez a te kegyelmed szolgálataért, kire tekintve testamentumában is nem feledkezett el kegyelmedről. De miérthogy egyik új aknát *3) csak mellette értjük annak a falunak, Fejérvárhoz is pedig közel vagy, kár nélkül önnét

*) Báthori Zsigmondnak, kinek Gálfi János nevelője volt, és a kit ő mint fejedelem 1593-ban Huszton megöletett. K.

**) Báthori Kristóf fejedelem. K.

*3) Maros-Ujvár van érte. K.

el nem szakaszthatnók; hanem vagynak egyéb accidentiák, kik iminen-amonnan per defectum seminis reánk néznek, kikből nem hagyjuk kegyelmedet. Tartsa meg Isten kegyelmedet. Datum in Arce nostra Regia Varsoviensi, die 24 mensis augusti, Anno Domini 1582. Regni vero nostri Anno septimo.

Stephanus Rex, m. p.

Külczim: Magnifico Joanni Gálffi de Kocsyárd, Consiliario nostro et Fideli nobis sincere dilecto.

(Károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

V.

Somlyói Báthori István, lengyel király és erdélyi fejedelem végrendelete.

(Közli és jegyzetekkel kíséri tanár Vajcs József.)

A szóban levő végrendelet Lengyelország legjeleseb királyai, Erdély legeszeleyesebb fejedelmei egyikének utolsó akaratnyilvánítása; melyben a míg a derék koronás fő és nagy hazafi vallásos, honpolgári és emberies érzülete és magasztos lélekbelyegei, tehát legfényesb erkölcsi oldalai egybe olvadva mutatkoznak: addig mint történelmi adatban, maga a hazai történet néhány hű és szükséges vonást nyer. Illő, hogy azt a jelenkor figyelemre méltassa. S nekem örömemre van, hogy a nevezetes s eddigelő — tudtomra — egész, vagy legalább mostani terjedelmében nem ismertetett emléket hazai történelmünk barátival én közölhetem; hozzá csatolván egyszersmind némely kiadási példányomban levő s a végrendelező királyra vonatkozó egykoru följegyzéseket is.

Példányom a néhai Aranka György s illetőleg az erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iromány- és könyvmaradványainak „Gyűjtemények” név alatt létező s vegyes irodalomtörténeti adatokat tartalmazó egyik kötetében lőn általam fölfedezve. Alakja kis 8-adrét; áll négy levélből; kelési ideje valószínűleg a XVII század másod fele, minthogy e végrendelethez a másolótól toldott jegyzésekben — melyeknek azonban éppen ezen pont-

ját, mint czélomhoz nem tartozót, kihagyandónak láttam — I. Leopold király is említve van; a másoló nevét nem írta alá, kiléte tehát nincsen tudva; hogy az akkortájtban számüzött protestáns papok egyike lehetett, következtethetni im e szavaiból: „Haec paucula honoris, observantiae et charitatis ergo, senex septuagenarius peregrinans, exul pro veritate Christi, pauper amicus et servitor antiquus, vestrae perlubens apposui Claritati et Reverentiae. Exiguum ergo hocce munusculum dat Tibi, Patrone! pauper amicus. Accipito placide, et memor illius sis.”

A papir régies színe, a szélek szakadozottsága, valamint a betűk és írály mutatják e végrendeleti példány közel koruságát; tartalmának belső valósága, valamint az ahhoz csatolt adatoknak hitelessége mellett pedig szól a másoló ezen öt magát illető értesítése: Pater meus — si liceat haec notare — servivit famulabaturque huic pio Regi (érti Báthorit) usque ad mortem, retulit haec nobis. Tehát másolónk a király szolgálatában állott atyjától értette a miket följegyzett, attól fogott valószínűleg azon végrendeleti példánynak is birtokába jutni, a melyből saját másolatát holmi jegyzetekkel bővítve készítette, s a melyet én — írályi hibáit zárjel közt kiigazítva — gondosan leírtam.

Másik és talán bővebb példányát e végrendeletnek irodalmunk — ha nem csalódom — nem bírja; pedig hogy léteznie kellett, bizonyítja részint Páriz-Pápainak Rudus Redivivumában. *) ezen végrendeletnek kivonatossan közölt s Névtelenünkétől sokban eltérő szakasza, az t. i. a hol a hagyakozó király Báthori Zsigmond unokaöcséhez különösen intézi szavait **); valamint azon másik hely is, mely így hangzik: Testamentum (írja a király) aliud alio tempore, si dabitur, fusiis faciendi habemus animum.

Sajnálni lehet, hogy azon kérdésre: ha vajjon ezen, szándékában meg volt bővebb végrendeletet megírta-e Báthori, vagy csak az előbbi mellett maradt? és hogy bármelyik esetben Páriz-Pápai merített-e eredeti külfölből, vagy az én Névtelenem? határozott feleletet adni nem lehet.

*) Rudus Redivivum. Cibinii 1684. lapozás nélkül, számításom szerint a 74—75 és 76 lapokon.

**) Lásd ugyan Páriz-Pápai most idézett könyvében, a 76-ik lapon.

Ezek iránt legbizonyosabban lengyel írónál lehetne és kelene a magyar történetnyomozónak utasítást találni, miután egyik, mint — feltéve hogy létezett — a másik, Lengyelországban költ, a hol a nagy király végórát érte.

Azonban a míg felfedezhetnők az ohajtottat, ismerjük meg a mit Névtelenünk fenhagyott, annak latin szövege szerint, mely im itt következik:

Serenissimi olim Stephani Báthorei Hungari, Regis Poloniae, Principis Transsylvaniae Testamenti seu Extremae Voluntatis verum et genuinum exemplar.

Stephanus Báthory, Dei Gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae (Masoviae) etc. etc. sanus mente et corpore existens.

Dum incertitudinem horae extremae recogito, ne inopinatos aliquos meos casus (inopinatus aliquis meus casus) cuiquam fraudi esse possit, tale ex tempore manu mea conscribo Testamentum, valiturum semper et ubique, si non fuerit aliud posthac subsecutum; quod quidem aliud alio tempore si dabitur, fusius faciendi habemus animum.

Thesaurum Ticocinense (Ticocinense), *) etiam inter tot et tam arduas necessitates meas fideliter conservatum, Reipublicae reddo. Ex quibus si quae paucula et viliora erogata, aut in usum Serenissimae Reginae (Jagyełł Anna) extradita sint, in chartis diligenter signavimus.

Rogo autem, aequi bonique consulant hanc meam parsimoniam, nec quemquam eo nomine vexent, aut fidem in dubium vocent; nam in mea propria cura fuere, nec ullus sine mea potestate contrectavit.

Ad contentationem meorum Aulicorum omnes restantias, tam in Regno Poloniae, quam in Magno Ducatu Lithvaniae habitas, jure ad nos pertinentes, assigno et committo.

Patriae charisque Propinquis quantum debeam, scio. Ipsa non (modo) me aluit, genuit, sed etiam atque etiam auxit, in huncque gradum post Deum extulit atque evexit, plurimumque sanguinis pro

*) Gr. Keménynél: Thejauros Licocienses.

mea gloria in omnibus difficillimis arduisque bellis ultro alacriter fudit.

Quae talia tantaque licet sint, ut nulla compensatione sarciri per me queant: in signum tamen mutui amoris, ex pecunia mea propria, quam post aliquot septimanas percepturi sumus pro redemptione captivorum Moschoviticorum, summam videlicet 20. millia (millium) florenorum, in usum communem Reipublicae Transsylvaniensis do, dono 60. millia Talerorum, ex reposito vero et proventibus arcis nostrae Fogaras 40. millia Talerorum, ea tamen conditione, ne unquam haec pecunia erogetur, nisi summa et inevitabili necessitate urgente, in communem defensionem Regni; reponatur autem in arcem Kővár sub fideli custodia.

Et quoniam Potentia Turcica tanta talisque sit divino permissu (prout sentimus,) adeo, ut etiam viribus (itt a szövegből egypár szó elevődött,*) ad conciliandam reconciliandamque imperatoris (itt is egy szó olvashatlan) benevolentiam: Unicornu illud a Palatino Lubloviensi, propria nostra pecunia reemptum, instituta solemniter legatione in nomine Transsylvanorum nostrorum, imperatori Turcarum pro nunc constituto praesentandum committo. Quod eo facilius Regni Poloniae Status et Ordines concedent, si illud tritum in mentem illis obvenerit:

„Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.“

Verum, si tamen tanta esset aliquorum ingratitude, quod non credo, ut illud exequi recusent et adversentur, saltem pecuniam, 30. millia Talerorum, pro Unicornu Palatino Lubloviensi erogatos (tudniillik Taleros) reddant restituantque.

Unde donativum Transsylvani amplum meo nomine curabunt. At, nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilant, qui custodiunt eam; proinde ipsum Sigismundum Principem, omnes denique Senatores, Status et Ordines Regni Transsylvaniae oro et obtestor pro salute animarum suarum, (ut) sanctam catholicam fidem recolant, aut saltem per me fratremque meum introductam post liminis (post liminibus) aequo ferant animo. (a jézsuiták újonnan Erdélybe telepített társodáit érheti.)

*) Gróf Kemény évekkel ezelőtt e két szót még kiolvashatta, így: viribus sufficere nequeant.

Collegium in Colosvár et Colos-Monaster (Kolos-Monostor) fundatum, bonisque dotatum partim jure regio, partim pecunia, et aliorum bonorum permutatione bono jure acquisitas (acquisitis), tueantur et conservent, sed et augeant, ad eorumque incrementum aliquid adjiciant; alioquin, si violentas injiciant manus, implebunt irae divinae modios, quae retribuet talibus secundum malitiam cordis ipsorum.

Palatino Transsylvaniae, nepoti nostro, Sigismundo Báthory, do, dono ornamenta equorum et frameas, auro et gemmis distinctas et ornatas.

Item 6. annulos. in parva ladula mea repositos, quorum unus adamas turbinatus magnus, pedi aquilino simili structura insitus. Secundus smaragdus, incisus cum figuris. Tertius et quartus adamas. Quintus rubinus, smaragdus, adamas in uno eodemque annulo. Sextus rubinus (itt egy szó elenyészett), a. (autem) Báthori, Cardinali, et Balthazaro Báthori ibus (nepotibus) argentum omne elaboratum do, tum illud, quod in mea mensa habui, tum quod pecunia mea propria a variis creditoribus redemi, et apud manus Vice-Thesaurarii existunt; praeterea quod adhuc restat ex Transsylvanico argento apud manus Weselini.

Item arcem Fogaras do, dono Balthazaro nepoti, ut omnibus juribus suis in bonis paternis aut postea acquisitis (in bona paterna aut postea acquisita) cedat et abrenunciet aliis fratribus suis, nec sortem suam ab eis requirat, nisi si forte similiter eos decederet; contingeret, tunc namque legitima eorum successio locum habere debet suum.

Quodsi forte dictus Balthazar Báthori steriliter decederet, arcem Fogaras (ad neminem alium, nisi Sigismundum Báthorem Principem, ejusque haeredes derivetur devolvaturque. Quodsi contingeret ipsum quoque Sigismundum steriliter decedere, ad Gabrielem Majláth ejusque haeredes, descendentes in virilem sexum, devolvatur.

Et quoniam Terra Fogaras a contributionibus (est) libera: obligamus et oneramus Possessores ejusdem arcis Fogaras, pro tempore existentes, ut in omnem expeditionem generalem 200. equites et 100. pedites strenuos, bonos milites, non Bojares (a Bojaro s. szó itt világos ugyan, de értelményére nézve aligha nem oláhokat akar jelenteni), ducant; aut obstante legitimo impedimento, si ipsi

in persona sua ire non possent, sub certo strenuo Praefecto (hadnagy) mittant suis sumptibus, et durante expeditione alant.

Equos omnes, exceptis currulibus, vestes etiam omnes, servitoribus et pueris (apród) Camerae meae ex aequo dividenda committo.

Ex pecunia redemptionis captivorum Moschovitiorum aliorumque restabunt 30,000. fl. Ex quibus 10,000. lego in aedificationem templi Collegii Grodnensis, 20,000. a. (autem) lego in emptionem bonorum pro hospitali Warsaviensi (est metropolis regni, regum Poloniae sedes, ubi comitia regni generalia celebrantur, — hihetöleg a másoló jegyzése) per me locato atque reformato.

Ad manus Stephanovszky restant 30,000. fl. vel paulo minus prout ratio monstrabit per meipsum emendata, nihil rationibus ipsorum nocere debet.

Ex eadem pecunia do, dono Francisco Weselini 10,000. fl., Stephano Lepseni 5,000., Gabrieli Majláth 30,00. Deinde apud manus, apud Magnum Procuratorem propriae pecuniae meae restant 8,000. fl., qui exponantur tempore sepulturae in elemosynam pauperum et sepulchri praeparationem, quod simile fiat sepulchro fratris mei, nu (per) per me erecto Albae Juliae.

Bona mea Condinensia (Coninensia) *) in usum Grodnensis Collegii perpetuo jure adjicimus donamusque.

Bona per Palatinum Kyoviae nobis (Moschus bello et armis pro tunc occupavit,) donata, dicta Susa (Sussa), Symeoni Moscho damus donamusque, ea tamen conditione, ut eum una cum bonis illius in tutelam et protectionem recipiat Cardinalis Andreas Báthory, ad aetatem legitimam. Quodsi eum Symeonem mori contingeret, Dominus Cardinalis habeat, obtineat, possideat bona, quibus suo utatur arbitrio.

Omnes Ordines et Status Regni, Magnique Ducatus Lithvaniae oro et obtestor pro salute Reipublicae, quatenus hocce Testamentum meum ratum firmumque esse velint, nec ulla in parte impendant, saltem memores laborum et aerumnarum mearum.

Cum enim neglecta Patria, Posteritate, Cognatis, Propinquis, Amicis, florem aetatis meae ad eorum servitia impendi, exposui; tum hostem potentem Moschum, populosum, pecuniosum, armis ferocem et potentem cervicibus ipsorum, Deo ita favente, removi, compescui;

*) Gr. Keményne: Concinensia.

fines amissos recuperavi, Livoniamque in ditionem et potestatem redegi; pristinam dignitatem Reipublicae restitui: hancce profecto gratitudinem, quam nullam unquam viventi regnanti praestitere, saltem mortuo tandem rependere non graventur.

Jamjamque Executores hujus Ultimae Voluntatis meae constituendos duxi Magnificos Joannem a Zamoscie, magnum virum dictum a magnis et praeclaris facinoribus; Zamosky Cancellarium, insimul Ducem, supremum exercituum regni Generalem; Thomam Opalinsky, supremum regni Marschalcum Christophorum Radzivil, Palatinum Vilmensem, de quorum singulari fide, candore, dexterritate ut vivens ita mor (iens) conquiesco.

In quorum omnium indubitata fide certioreque firmitate hanc nostram Ultimae Voluntatis ordinationem secreto sigillo munivimus, et manu nostra regali subscripsimus.

Datum Nicopolomitiis ad Cracoviam, uno milliari ab illa distante (Notandum: in vivario ibidem magna copia ferarum, animalium referto, non circumsepto, sub poena 100. Marcarum nobili, et sub poena colli rustico, plebejo vel valacho aliquod ex animalibus illis occidere nefas et morte piandum, — hasonlólag a másoló gyerekes megjegyzése), die Dominica Jubilate.

Eddig a királyi végrendelet. Az időt, melyben az szerkesztve volt, pontosan eltalálni példányunk után lehetetlen. Annyi áll, hogy Báthory Kristóf fejedelem halála után (†. 1582. máj. 27.) készült. Ezt bizonyítja azon hagyakozás, hogy saját sir-émléke hasonló legyen testvérbátyjához, melyet neki ő állított Gyula-Fehérvárra. Ezt tanúsítja továbbá az is, hogy a végrendeletben Kristóf nem, de Zsigmond (annak fia, illetőleg Istvánnak unokája) többször említetik. Gr. Kemény egy 1676-ik évi styliariumbeli példány után 1585-re teszi a végrendelet kelési idejét, melyben — a mint írja — a Báthory Zsigmondhoz intézett Párizs-Pápainál látható kölönös hagyakozás nem foglaltatik, azért én is kihagyandónak láttam.

Kézirati példányom utó részéből, mely vegyes tárgyú jegyzetekből áll, csak a Báthory István-ra vonatkozó történelmi részleteket látom ide iktatandóknak. Így következnek azok:

Memorabilia quaedam, in laudem pii et laudatissimi hujus haerolis Regis Stephani Báthorei.

Praecipu(us) in Comitibus Regni generalibus ad Oratores et Nuncios terrestres sermo regalis:

„Non in caula, inquit, sed in aula homo liber natus sum. Neque in hasce oras veni, ut Mihi aliquid victus et amictus deesset. Libertatem meam ego amo et conservabo, Deo ita favente. Per vosmet ipsos in regnum, in Regem vestrum electus sum. Cupientibus vobis huc veni et urgentibus.

A vobismet diadema capiti meo impositum. Sum igitur Rex vester non fictus necque pictus. Imperare et regere, non regi volo, necque feram, ut Mihi quisquam imperet. *)

Custodes libertatis vestrae estis; non igitur vos volo paedagogos fieri (néhány szó kiszakadt) meorum. Custodes ergo sitis libertatis vestrae (innét is hiányzik néhány szó) ne haec vestra libertas quondam aurea, in effraenam vertatur licentiam, quod metuendum“.

Testamenti extrema Ejusden pii Regis verba.

„Abbreviati sunt dies mei. Sensus et animus officium suum exequi non valent. Multa verba pronunciare non valeo. Regnum ecce integrum et inviolatum, pristinam illam auream libertatem restitutam, leges bene emendatas vestrae ecce relinquo Reipublicae. Huic et nepotes diligenter commendo“.

Obiit pius Rex Grodnae Lithvanorum.

Elogium Ejusdem Regis memorabile.

In templo plus quam sacerdos. In Republica plus quam Rex. In sententia dicenda plus quam Senator. In judiciis plus quam juris-

*) Ehez hasonló olvasható Benkőnél: Transsylvania Generalis. Pars prior. Tom. I. Editio secunda, Claudiopoli, Typis Lycei Regii, anno 1834. in 8-o. pag. 229. — Oratione in Conventu Poloniae habita, haec et similia fatus est: „Neque antequam a vobis invitatus in has terras venissem, victus et amictus mihi defuit unquam: honesto loco natus, libertatem meam semper amavi, quam nunc etiam tueri est animus; volo itaque regnare, volo esse Rex non fictus, pictus; sed verus, bonis bonus, malis malus“.

consultus. In exercitu plus quam imperator. In acie et conflictu plus quam miles. In adversis perferendis plus quam vir. In amicitia colenda plus quam amicus. In libertate publica tuenda plus quam civis. In convivio plus quam familiaris. In venatione ferisque domandis plus quam leo. Ceterum in reliqua vita plus quam philosophus.

VI.

Báthori Zsigmond levele Gavay Miklós konstán-czinápolyi ügynökéhez 1589-ben.

Egregie, nobis sincere Dilecte. Salutem et favorem.

A minémü híreket Lengyelország felől a minap értettünk volt, azokat Ováry István déáktól, mi szolgáunktól a fényes portára megírtuk; most újabb híreink juthatnak onnét, hogy a lengyelek és a németek között a békesség immár meglőtt volna, kit mindjárt a hatalmas császárnak és a basának megírtuk, és a leveleket is hozzád küldöttük. Azért akarok értésedre adni, hogy ezeket is a leveleket mindjárt hozzád vevén, István déákkal együtt adjátok be, és válaszi szerevén mind az előbbienekre s mind ezekre, István déákokat ne kösleld, hanem bocsásd vissza hozzám. Bene valete. Datum Albae Juliae, die 8. aprilis Anno Domini 1589.

Sigismundus Báthory m. p.

Külczim: Egregio Nicolao Gavay oratori nostro in excelsa porta potentissimi Imperator. Turcar. nobis sincere dilecto.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VII.

Báthori Zsigmond levele, Gyulaffi Eustach, titoknokához 1592-ben.

Egregie, nobis Dilecte. Salutem et favorem.

Elvettük leveledet, kiből értjük, mint jártál el ott minden dologban Cancellarius uramnál, a kit reád bízunk volt. Abban eddig semmi vétkeket nem ismertünk; a mint látjuk: mindenben úgy procedáltál, a mint kívántatott tőled és a mint instructio tartotta. Akartuk volna, ha Cancellarius uram ugyan most resolválhatta volna ma-

gát; de mivelhogy értjük, hogy az ő követének haza menését várta, hisszük, hogy attól immár ekkéig mindeneket megértvén, jobban gondolkodott róla, és ezután jobban megjelentetheti minden akaratját. Im most is irtunk neki, mint megérted a neki küldött levelek mássából; a minémü válaszzsal Gorniczkit is bocsátottuk volt el innen hozzája, annak is oda küldtük páriáját ez okon, hogy mind ezelőttvaló válaszungat, s mind ez mostanit megértvén, ezekhez képest tudhassad te is formálnod minden vele való tractálásodat, végezésedet, azt előtted viselvén, hogy a mennyire nehézsége és kedvetlensége nélkül lehet, minden dolgaink a szerént a mint értened adtuk, és a mit te is immár elindítottál benne, mehessenek véghez. Azért a mikor ismét szembe lépsz vele, azon légy, hogy minden vele való szolálásodban úgy hordozzad és moderáljad magadat, hogy valamire kelletik menni, magátul menjen, jó akarathól, nem erőltetésből, és minden úton azt elkerüljed, hogy semmin meg ne induljon és meg ne háborodjék, hanem megesmerje azt, hogy ezután is mindenkor meg akarjuk az atyafiságot tartani vele.

A több dolgokban is mint kellessék eljárnod, érted instructio-dat, ahoz tartsd magadat. Most is a mint kívántad, több credentia-leveleket is küldöttünk; azokkal, mindenekkel a kikkel kelletik, szemben lehetsz, és mind a királylyal való dolgokat s mind a többit, úgy a mint az idő és a szükség kívánja, tractálhatod úgy, hogy ha lehetséges leszen, mindenben mennél hamarabb lehet, jó véget érness.

De mindaddig ott légy, a mig kívántatik, hogy többé ezért gondunknak ne kellessék lenni. Vale. Datum Albae Juliae die 16. mensis januarii, Anno 1592.

Sigismundus Báthori m. p.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VIII.

Lippay Balázs levele Sebessy Ferenczhez 1604-ről.

Szolgálatom és magam ajánlása után kívánok kegyelmednek Istentől minden jó szerenését, hosszú életet és jó egészséget megadatni.

Érteltem a kegyelmed felső táborból való hazajövetelét, melyen — hogy kegyelmed jó egészségben megjött — szívem szerint örülök. Mivel pedig az oda fel való állapot felől igen bizonytalan vagyok, kívánnám a kegyelmed jelenlétét. Kérem azért kegyelmedet mint vitéz barátomat, e levelet látván, mindjárt jöjön hozzám bizonyos dologról való beszélgetésemnek okáért. Kapi János uramnak — a kegyelmed törődését és becsületes voltát nézvé — én tőlem az ő vétkeinek engedelmissége és bocsánatja légyen, de ő kegyelme se restelje a keresztyénség és magyar hazája mellett felkelni, és a mi hadunkat az ő jelenlétével ékesíteni. Isten éltesse kedves jó egészséggel. Datum in Capitulo Scepusiensi, die 11. nov. Anno 1604.

Aláírás: A Tekintetes és Nagyságos Bocskay István uramnak, ki az igaz keresztyén hitért és Magyarország szabadulásáért fegyvert fogott, a hozzá tartozó vitézeinek kapitánya, Lippai Balázs szeretettel szolgál kegyelmednek. *)

Hátczimezés: Generoso ac Egregio Domino Francisco Sebessy de Eadem, Domino et Amico meo observandissimo.

Jegyzés: E czimezés alatt az eredeti levélben valószínűleg Sebessy által ez állt írva:

Kapi János uram nézze meg ezt a levelet. Legalól pedig e sorok olvashatók:

Lippay uramtól én most szerzettem e levelet magam és Sebessy uram törekvéseire. Annakutána szóval is megmondta, hogy kegyelmetek közül egyiket sem bántja, kire énnékem kezét is adta. Azért én is bizonyosan reá felelhetek, hogy bizvást haza jöhet mind hárman kegyelmetek és házánál bátorságosan lehet minden vélekedés nélkül. Sebessy uramat Bocskay uram hívatta hamarsággal, nem találtam otthon. 11. nov.

Kegyelmed szolgálja s atyjafia
Hetthjey András. *)

(Eredetije a k. fejérvári könyvtárban, hiteles másolata gyűjteményemben.)

*) Ez aláírás szó szerint így van az eredetiben is.

*) Azon időről és napról, de mástentával és kézzel — kétséggel az aláíróéval — költ írás.

Memhet basa levele Nagy-Szeben városához intézve 1604-ről.

Egy
nyomtatott
bélyeg helye

(Itt egy török kézvonás.)

Mi, Memhet basa, a győzhetetlen hatalmas török császárnak fővezére és minden országának főgondviselője, köszönetünket és reménységünket ajánljuk. Akarók értésekre adni, hogy a tekintetes és nagyságos Bocskai Istvánt, az itt benn való magyar főembereknek választásokból — látván az hatalmas császárhoz való hűségét — Erdélyországnak fejedelmének engedjük lenni. De nem csak hogy Erdélyországnak fejedelmének ne engedjük volna, hanem valamennyi magyar birodalom és város vagy vár a hatalmas császárnak fejet hajtván, a nagyságos Bocskai Istvánt uralja, s hiti mellett, nemzetsége mellett hazájáért kardot vonzon a hatalmas császár és a nagyságos Bocskai István ellensége ellen; sőt akarunk és a jó Isten segítségével velünk levén, megtekintvén a magyar nemzetnek az Istenben elnyugodt szultán Szulimánnal való kötését és ez ideig a német igája alatt való nyomoruságát, hogy minden országokból a magyar nemzetet össze gyűjtvén, a tekintetes és nagyságos urat, Bocskai Istvánt urokká és királyokká tegyük, meg akarván azt mutatni, hogy minden nemzetek felett hozzánk akarjuk őket kapcsolni, és minden ótalmunkkal, hadainkkal, pénzünkkel úgy akarjuk megóttalmazni, hogy egyéb nemzetet nem engedünk rajtuk uralkodni. Intünk azért tüteket, szebeniek, szeretettel, megtekintvén hazátoknak ennyi sok romlását, kinek mind ti voltatok az okai; de a mint az mi Istenben elnyugodt atyánk, a bódog emlékezetű szultán Szulimán császár kegyelmes volt minden rendekhez, valakik ő hozzá tértek, ez mostani győzhetetlen hatalmas császárnak is olyan kegyelmes fejedeleme, a ki ő hozzá tér. Mi is pedig ő hatalmassága után, mind nektek és egyéb rendeknek is eddig való cselekedeteiről kegyelmesen meg nem emlékezünk; de most az ideje, a tekintetes és nagyságos urnak szárnya alá álljatok, a hatalmas császárnak fejet hajtván, mert ha ezt nem cselekszitek, a tekintetes urat, Bocskai Istvánt

rátok ereszttem minden rátok készített hadakkal és ahhoz való szer-
számokkal, és megparancsolom, hogy ti veletek úgy cselekedjék,
hogy városotoknak egyik köve a másikon ne meradjon. Ezt akarám
értésteekre adni a ti megmaradástokért.

Datum in Castris ad Rákos positis Anno 1604. 19 octobr.

Jegyzés: Ezen közönséges papiroson irt levél Nagy-Szeben vá-
rosához volt intézve. Közlő.

(Az eredetiből közli idűsb b. Bedeus József m. p.)

X.

Bocskai fejedelem levele Balassy Ferenczhez a székelyek támadása felől 1605-ről.

Stephanus Bocskai de Kis-Marja, miseratione Divina Transsylv-
vaniae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum
Comes etc.

Generose Domine, fidelis nobis honorande. Salutem et benevo-
lentiae nostrae commendationem etc.

A kegyelmed levelét elvettük, és azokat a dolgokat, a kiről
kegyelmed irt, megértettük—a mi az első dolgot nézi—hogy a mi-
némű hadak oda bé az ellenséghez közelben voltak, azok kik elosz-
lottak, kik hátrább szállottanak. Tudja penig kegyelmed azt, hogy ef-
féle cselekedet az ellenségnek szívét csak neveli és bizodalmat sze-
rez; mikor egyéb lehetett volna benne, nem kellett volna lenni. Mind-
azáltal ha lehetséges, mindjárást kegyelmetek a hadat gyűjtse össze
minden felől, és Gyulaffi urammal, kit reménlünk hogy immár ott
ben vagyon, mindenben egyetértvén, az ellenség szép szavának
semmit kegyelmetek ne higgyen, hanem erős vigyázásban legyen, és
a mire az Ur Isten segíti kegyelmeteket, ellenek mindent próbáljon,
mivelhogy most vagyon annak is ideje, és kegyelmetek mennél
jobban s hasznosbban tudja, nyuljon úgy a dologhoz. Gyulaffi uram-
nak tőlünk minden oda bé való dologról tanúsága vagyon. A mi az
ágyukat és falkonokat nézi: azok felől immár irtunk Szathmárba,
hiszszük is, hogy ez ideig megindították elegendő porral, golobissal

Gyulaffi urammal levő hadunkkal együtt, kegyelmeteknek abból fo-
gyatkozása nem leszen.

Irtunk immár a moldovai vajdának is, hogy kegyelmetekre
vigyázzon, s hadát készen tartsa, hogy ha a szükség úgy kívánja,
a segítséget mindjárást kegyelmetek mellé bocsáthassa; kit remén-
lünk hogy meg is cselekszik, holott mind maga ajánlása, s mind a
hatalmas császár parancsolatja arra viszi. De azt kegyelmetek csak
akkor vigye bé az országba, mikor egyéb nem lehet benne, mert a
had kártétel nélkül nem járhat. Atyámfia, Ferencz uram! Intjük ke-
gyelmeteket szeretettel, hogy az egyességet és a közönséges jó-
ban való egy értelmetigen megtartsa kegyelmetek; ki ha meg leszen,
hiszszük Istent, hogy minden dolog boldogul és jó szerencsésen
megyen véghez. Bene valeat. Datum ex arce Szerencs, die 15 apri-
lis, Anno 1605.

Stephanus Bocskai m. p.

A mely levelet formált volt kegyelmetek mi szónkkal a vité-
zeknek intésére és bátorítására, azt szükségesnek nem itéljük hogy
lőtt volna; egyikért, mert mi is egy néhányszor irtunk immár azok-
nak szép intő s fenytő leveleket is; másért, hogy (csak) nem minden
tizenötöd napra jó s megyen embere kegyelmeteknek, kik által
mi tőlünk is ugyan mint magunk kézírása és pecséti alatt ment volna
mindjárást azokhoz való levelünk; most is mindazonáltal im irtunk
a More János hadának és Kun Istvánnak. Minket kegyelmed certi-
ficáljon voltaképpen minden ott benn való dolgok felől.

M. Káthay m. pr.

Jegyzés: Az utóírás, az eredeti parancs-fogalom és cancelláriusi
alírási közötti üres helyre, a fejedelem saját kezével van írva.

(Eredetije a gróf Lázár Miklós gyűjteményében.)

XI.

Bocskai István fejedelem levele Kapy János-, Zsigmond- és Lászlóhoz.

Stephanus, Dei gratia Hungariae, Transsylvaniaeque Prin-
ceps et Siculorum Comes etc.

Generose Fidelis, nobis syncere Dilecte. Salutem et propensam
gratiam nostram. Noha kegyelmeteket tudván a vármegyének egyik

fő membrumának lenni, a mostani közönséges expeditiora hívó levelünkre is hiszszük hazánknak ilyen nagy és szükséges szolgálatjában magunk személye mellett jelen lenni. De mindazáltal azért, hogy a dolog éjjeli és nappali szorgalmatosságot kíván, privatim is akarók levelünk által megtalálni kegyelmeteket. A fővezér Esztergomot megvötte, onnat merre felé induljon, nem tudhatjuk; ha sietséggel oda fel nem érkezünk, hazánknak s nemzetünknek ártalma következhetik belőle; de hogyha tartózkodás nélkül feljuthatunk, bizonyos reménységünk vagyon benne, hogy hazánknak, nemzetiségünknek felette sok haszonnal szolgálhatunk. Magunkon nem akarjuk hogy semmi dolog elmuljék, mert hazánknak, nemzetünknek közönséges jóváért s megmaradásáért sem fáradságunkat, sem költségünket nem kiméljük, sőt vérünk hullását és halálunkat is — ha az idő úgy hozza — édes nemzetünkért nem szánjuk. Kegyelmetekbe is kívánjuk hogy hasonló indulat legyen, minthogy nemzetünk között kegyelmeteknek becsületes híre-neve és hazánkban való szép zálogja is azt kívánja, hogy mint optimi Patriae cives, közönséges megmaradásunkért ne csak meg ne vonná magát a szolgálatból, hanem egyebeknek is igyekezzék jó példaadással, sietséggel indulni, és mást is szorgalmaztatni. Azért intjük kegyelmeteket szeretettel, hogy vagy együtt vármegyével, vagy külön, se órát se napot nem mulatván, mennél jobb szerrel és készüllettel lehet, mindjárt a hadban mellénk siessen, és az országnak régi szokott törvényével is (ha magát ilyen generalis expeditiotól — magunk személye jelen levén — kegyelmetek abszentálná) se az hazától, se mi tőlünk ne vádoltathassék; sőt az mely nehézségünk azért kegyelmetekre következhetnék, a helyett inkább várhassa kegyelmetek minden időbeli jó akaratunkat. Secus non factur. Datum ex arce nostra Sárospatak, 14. octobris Anno 1605.

Stephanus m. p.

Martinus Madochány m. p.
Secret.

(Eredetije a Károly-Fejérvárt levő gr. Batthyáni-könyvtárban.)

XII.

Básta György, német hadvezér levele ugyan- csak a Kapi-testvérekhez 1605-ről.

Generosi et Egregii Domini et Amici observandissimi. Salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Postquam insignis illa petulantia, invasio et depraedatio inclyti hujus regni Hungariae per perfidos istos Hajdones praeter omnem opinionem et spem facta Sacratissimae Caesar. Regiaeque Majestati Domino nostro clementissimo innotuit: Eadem pro sua vere paterna cura nos ad liberandam Patriam hanc a tot et tantis illi a nefariis istis hominibus imminentibus periculis cum valido exercitu et plenaria autoritate *) ablegavit et expedit. Cum vero divina mediante gratia, profligatis aliquoties iis, qui nobis occurrerunt Hajdonibus, castrisque vicinioribus Caesareo praesidio iterum munitis, jam huc Eperjesinum pervenimus — Generosis et Egregiis Dominationibus Vestris hoc significandum duximus, Eosdem nomine praedictae Sacratissimae Regiae Majestatis requirentes et hortantes: ut penes priorem suam in altesatam suam Caes. Reg. Majestatem fidelitatem eo quo possunt majori numero et apparatu huc, vel ubicunque praesentiam nostram audiverint, personaliter **) ad castra nostra sub Caes. Reg. Majestatis vexillum quamprimum veniant, quo conjunctis viribus perfidis istis Hajdonibus (qui dies noctesque nihil aliud curant, quam ut Patriae huic vestrae, quae pro libertate sua retinenda tot annis in armis fuit, tandem durum illud et intolerabile turcicum jugum imponant, ***) occurrere et resistere possimus. Generosae itaque et Egregiae Dominationes vestrae eliberaturae dulcissimam hanc Patriam suam, seque et conjuges et liberos suos a dira et immani illa servitute vindicatorum, non secus faciant. Nos iterum Sacrae Caes. Reg. que Majestatis nomine fide nostra mediante sancte

*) Ezek a megosztott szók pótlólag tétettek a szövegbe.

**) Ezen szók is pótlólag szövettek a levélbe.

***) Ez a közbevetett mondat az eredeti levélben gyengén, de láthatólag oly tentával, minő a Básta névalkírása és az oldalon levő s általam idézett pótló sorok, át meg át van húzva.

promittimus, quod Generosas et Egregias Dominat. Vestras non solum in suis antiquis libertatibus et privilegiis conservabimus, sed et unicuique liberum religionis suae usum et exercitium permittimus. Insuper ea, quae hactenus ex insolentia militum irrepserunt gravamina, pro posse levare studebimus. In quorum maiorem fidem ac testimonium hasce litteras manu et sigillo nostro roboratas ad Easdem dandas duximus. Easdem hisce bene et feliciter valere optamus. Datum Eperjesini 9. die decembris 1604.

Sacrae Caesareo Regiae Majestatis Gubernator per Transsylvaniam et Locumtenens in Hungaria.

G. Basta m. pr.

Hátczim: Generosis et Egregiis Dominis Joanni, Sigismundo, Ladislao Andrea (?), Nicolao Sondrino (?) Kapy de Eadem, Dominis Amicis observandissimis.

(Az eredeti K. Főjérvárt a könyvtárban, hiteles másolata saját gyűjteményemben.)

XIII.

A hatalmas és győzhetetlen császárhoz, a tekintetes és nagyságos Rákóczi Zsigmondnak, erdélyi fejedelemnek, országával egyetemben való könyörgése. *)

Hatalmas, győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk!

Értvén hatalmasságod a mi hatalmasságodhoz való hívségünket, melyet nagy veszedelmünkkel is megtartottunk hatalmasságodhoz mind ez ideig, melytől mind ennyi sok változó háborúság sem idegeníthetett el, hanem ez óráig hűségesen megmaradtunk, valakik az hatalmasságod köntöséhez ragaszkodtunk volt, és ez után is hűségesen meg akarunk tartani: Könyörgünk azért hatalmaságodnak, mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy a mi

igaz hűségünket eleibe vevén, és sok nyomorúságunkat, kiket a hatalmasságodhoz való hűségünkért szenvedtünk, kegyelmesen megtekintvén, hatalmasságod méltó kívánságinkra adjon kegyelmes választ.

Miérthogy a régi, Istenben elnyugodt hatalmasságodnak elei, minket az Istenben elnyugodt győzhetetlen és hatalmas szultán Szulimán császártól adatott szabadságunknak minden részeiben igazán és békességesen megtartottanak, és újonnan a hatalmaságod boldog emlékezetű Istenben elnyugodt édes atya a hatalmas Mehmet császár megtartott és erősített Athnamé-levelével: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy hatalmasságod is fejedelmünknek szabad választásában tartson és meg is őtalmazzon.

Ha ki pedig oly találatnék, ki a hatalmasságod fényes portáját az ország hire és akaratja ellen futná az fejedelemségért, vagy maga személyében vagy szolgája által: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy helye ne legyen, sőt megbüntettessék érte.

Ha pedig oly találatnék, ki erővel fejedelemségét az országnak, magának akarná venni, vagy el is vőtte volna, míg hatalmaságodat megtalálnók fölöle: hatalmasságod azt botjával, szabályával meg ne erősítse, hanem a több Istenben elnyugodt hatalmas császárok példáját követvén, pénzével, népével, megsegítsen minket annak kiűzésében.

Minthogy történt olyan dolog is rajtunk, hogy csalárdul Mihály vajda reánk jöven, fejedelmünket kiűzé székéből, a fényes portát megtalálván, botot, zászlót nyert magának, kívül hamisan éle s az ország nagy megromlására és a német királynak hűségére:

Ezen is könyörgünk hatalmasságodnak, hogy ország hire és akaratja ellen senkinek hatalmasságod botot, szabályát ne adasson; hanem a fejedelem választása után az országtól béküldött követek által erősítse hatalmasságod bottal, szablyával az országtól választott fejedelmet.

Azon is könyörgünk hatalmasságodnak: hogy semmi új dolgokkal szokatlan ne bántasson hatalmasságod, hanem elégedjék meg hatalmasságod is, a régi Istenben elnyugodt hatalmas császároknak rendeltetett adományunkkal.

Miérthogy a hatalmasságod Istenben elnyugodt édes atya a

*) Készült az 1607. Kolozsvárt tartott országgyűlésen a Rákóczi Zsigmond megválasztása alkalmával. Közli.

hatalmas szultán Mehmet császár kegyelmességéből megtekintette volt a mi romlott állapotunkat, és adónkat tizezer aranyra szállította volt, mint szultán Szolimán idejében: hatalmasságodnak is könyörgünk mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod is a mi hűségünket megtekintvén, arra engedje, és semmi egyéb ajándékkal ne bántassunk, a mint a hatalmasságod Athnamé-levele tartja, kit a magyaroknak itt léteben adott volt hatalmasságod. Annak felette ő hatalmassága kegyelmességéből országunknak romlott állapotját megértvén, mely a németek miá esett országunkon, ő hatalmassága könyörülvén az országbeli szegénységen, tiz esztendeig engedte vala meg adónkat.

De miérthogy mostan kétszerte inkább elromlott országunk, a Székely Mózes megverése után, (Itt a lap szélén más kéz által írva ezen jegyzés is áll: „ki mellett egész országul a németre támadtunk volt, és ez miatt a nagy romlás van rajtunk.“ *Közlő*) ugy annyira, hogy sok éhel haló embervagyon benne: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy először hatalmasságod tekintse az Istent, az után a mi nagy romlásunkat és hűségünket, és engedje meg adónkat hűsz esztendeig, hadd épü'hessünk a hatalmasságod szárnya alatt.

Hatalmas győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk! Nem kételkedünk abban, hogy hatalmasságod a mi határinkban, melyben az Istenben elnyugodt hatalmasságodnak édes atyja minket meghagya, és Athnamé-levelel meg is erősített, hogy hatalmasságod is meg ne hagyja, noha hatalmas császár valami hitvány kastélyokat a békesség alatt, kit elfoglaltanak akkor, mikor a hatalmasságod ellenségére a németre ment hadával Bocskai István király, kit ugyan magunk adtunk volt kézhez, hogy német kezébe ne essék: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy kegyelmesen eleibe vevén, mind a hatalmas Istenben elnyugodt Mehmet császár hozzánk való kegyelmességét, mind pedig a mi hűségünket, hatalmasságod is adja meg azon határral és kastélyokkal, melyeket — hatalmas császár — meg is ígerte volt Bocskai István királynak a hatalmasságod fő vezére, miérthogy az hatalmasságodnak nem káros, de nekünk kárunkra vagyon felette, miérthogy pusztítják a szegény-

séget belőle, el is pusztították, hogy pusztán áll a föld, ember nem lakja miattok.

Miháld, ki csak egy palánk, kit csak vigyázásnak okáért csinaltak volt a magyarok, benne vagyon a mi határinkban, kit soha a hatalmasságod elei sem birtak: könyörgünk hatalmasságodnak, parancsoljon, hogy kimenjenek belőle, mert mi ott palánkot nem akarunk tartani.

Bokiát, hatalmas császár, magunk adattuk a temesvári Hason basa kezébe hit alatt, hogy nekünk ismét megadja, mikor Isten bé viszen Erdélybe; cselekedtük azért, hogy német kezébe ne essék. Könyörgünk hatalmasságodnak, hogy a végezés szerint hatalmasságod parancsolja megadatni.

Világosvár, kit valami ráczok adtak kézbe — hatalmas császár — csak egyedül magának vagyon, a többi miénk kerülete. Miért hogy a hatalmasságod Istenben elnyugodt atyja nekünk Athnamé-levelel adta mindezeket, hatalmasságod is kegyelmességéből adja meg, kit hatalmasságodnak teljes életünkben hiven megszolgálhassunk, mint kegyelmes urunknak császárunknak.

Hatalmas, győzhetetlen császár! Miérthogy találkoznak a végekben oly basák, bégek, kik a hatalmasságod országát pusztítják: hatalmasságodnak könyörgünk, hogy mikor megtaláljuk hatalmasságodat felőle, vagy a hatalmasságod fényes portáját, hatalmasságod kivitesse és meg is büntettesse őket érte. (Itt a levél szélére egy más kéz még ezeket toldotta hozzá: „A hódoltság miá sok pusztulásunk és nyughatatlanságunk vagyon. Hatalmas császár! Könyörgünk hatalmasságodnak, mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod parancsoljon erős parancsolatjával a temesvári basának, gyulai, szolnoki bégeknek, hogy ne hódoltsanak, hanem maradjanak a hatalmasságod üdvözült édes atyjától adatott határon meg.“ *Közlő*)

A két Oláhország, miérthogy szomszédságunkban vagyon, könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy ha mikor kívántatnék, hatalmasságod parancsolja meg, hogy az erdélyi fejedelem levelét látván, mindjárt se fejek vesztése alatt a hatalmasságod híveit Erdélyt megsegítsék személyek szerint hadokkal.

A rabokat, hatalmas császár, a mint hatalmasságod Athnamé-levelében megigérte volt, mostan is könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császáruknak, hogy hatalmasságod parancsolja megadatni; mert hatalmas császár, a sok pándurság teljességgel elpusztította a földet; lopva is által hozták a szegénységet nagy rabságban tartván őket. Könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császáruknak, hogy parancsolja meg erős parancsolatjával basáknak, bégeknek, hogy bocsássák szabadon őket, hadd üljék meg a földet, ne legyen pusztán, mert hatalmas császár, mind ez óráig sem szüntenek meg a rablástól a törökök, tatárok, pándurok.

A hatalmasságod fényes portáján a fejedelemtől vagy országunkból jövő követeket becsülettel lássák, a dolgokért a hatalmaságod fényes arcúja eleibe vigyék, hogy érthesse hatalmasságod a mi szükségünket és könyörgésünket.

A kapitihajának a hatalmasságod rendelése szerint táplálására való megadassék, mint Bocskai király idejében.

A mi az áros emberek dolgát illeti, hatalmas császár, miérthogy hasznos a hatalmasságod jóvedelmének is: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császáruknak, hogy a régi szabadság szerint engedje szabadon járniok, és ha hol a hatalmasságod országában károk esnek, vagy faluk határán, vagy város határán, azon városbeliek, vagy falubeliek tartozzanak a kárról megelégiteni a kárvallott embereket.

Mind ezekre könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császáruknak, hogy hatalmasságod kegyelmes szemei eleibe vevén a mi hűségünket és nagy romlásunkat, hatalmasságod mindezekre a mi könyörgésünkre és kívánságinkra méltóztassék kegyelmes választ adni, hogy a több szomszéd országok is a hatalmaságod velünk tölt kegyelmességéből jó példát vehessenek, és a hatalmaságod kegyelmes szárnya alá kíváncsozzanak és fussanak, kit hatalmaságodnak mint kegyelmes urunknak, császáruknak biven megszolgálhassunk.

(A k.-fejérvári gr. Batthyáni-könyvtárban levő eredeti fogalmazásból leírta Dr. Ötvös.)

XIII.

Báthori Gábor levele a szebeniekhez és az ott egybegyűlt szász nemzeti Egyetemhez. 1610-ről.

Gabriel, Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hung. Dominus et Siculorum Comes etc.

Egregii, Prudent. ac Circumspecti, Fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram. A kegyelmek hozzánk bocsátott atyjafiái s követi által szóval való izenetit bőségesen megértettük; de kegyelmektől Plenipotentiával bocsátottak nem voltak, semmit velek nem végezhetünk. Kegyelemnek annakokáért a szász embereket minden helyeken bégyűjtven, egyenlő akaratból bizonyos meghitt tanácsbeli atyjafiát választván, bocsássa oly Plenipotentiával az egész Universitástul hozzánk mindjárást, kikkel haladék nélkül minden dolgokru végezhesünk. Ezen hozzánk küldött atyjokfiái által szóval is izentünk kegyelmeknek bőségesen mindenekről. Bene valeant, nec secus faciant. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 5 mensis maji, Anno Domini 1610.

D. V. Benevolus

Gabriel, Princeps m. p.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József.)

XIV.

Báthori Gábortól Schirmer Antal szebeni polgárnak adott mentségesítő levél 1611-ről.

Gabriel, Dei gratia Transilvaniae, Valachiae, Transalpinacque Princeps, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Fidelibus nostris universis et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus, Capitaneis, Vice-Capitaneis, Ductoribus, Vice-Ductoribus, Centurionibus, Decurionibus, Distributoribusque hospitiorum ac universorum tam equestris quam pedestris ordinis, Aulicisque et campestribus Militibus, cunctis etiam aliis cujus-

cunque status, dignitatis, honoris, ordinis, conditionis et praeeminent. hominibus praestes nras Visuris Salutem et Grtarnam. Mivel-hogy szebeni Syrmer Antalnak ugyan itt Szebenben levő házát szállásul Kornis Jánosnak és Kanasy Istvánnak, pohárnokinknak conferáltuk, sőt asztalunkra való fejér ruhát is ott mosatnak: Hagyjuk és serio parancsoljuk minden rendeknek, ez levelünk látván, hogy senki a megnevezett házra, akár honn s akár tául léteken akarja s kedve ellen szállani avagy gazdájoknak marhájában dulást, prédálást, kóborlást és valami erőszak szerént való hatalmaskodást cselekedni ne merészeljen, avagy valakinek szállásul ne adja. Secus sub gravi indignationis nostrae poena non factur. Praesentibus perlectis exhiben. restitutis. Datum in Civitate nostra Cibinien. die decima secunda mensis junii, Anno Domini millesimo sexcentesimo undecimo.

Gabriel, Princeps.

(Az eredetiből közli idűsb b. Bedeus József.)

XV.

Bethlen Gábor levele Szent-Páli Kornis Ferencz udvarhelyszéki királybiróhoz 1614-ről.

Gabriel Bethlen, Dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, etc.

Generose fidelis, nobis Dilecte! Salutem et favorem nostrum. Kiváncatott volna, hogyha kegyelmedék egynéhányan, kik Bornemisza Zsigmondnak ilyen atyafiuságának szövetségével köteleztetett, ha azt a szép sógorságot, atyafiuságot szemel előtt viselvén, ennek előtte szükségének idején vele jól cselekedvén, nem jószágára, hanem jószága kívül adott volna valami kevés költséget neki feje szabadítására és egyéb szükséges dolgaira, és mint eddig is, jószága kezében levén, annak hasznát vevén, élhetett volna be-

Jegyzés: A fennnevezett Schirmer Antal egy nevezetes és tehetős szebeni polgár és kereskedő volt. Közlő.

lőle; holott pedig arra kegyelmednek semmi tekinteti nem lévén mind ez ideig is, sem a maga jóakaróinak törekedésekre, sem pedig a mi intésünkre, a disznói jószágot kezéből ki nem bocsátotta. Mi fejedelmi kegyelmességünket szemünk előtt viselvén, nem akarjuk, hogy tovább jószága kívül periclitáljon, hanem a mely módot magad a megváltásában találtál, megengedtük, hogy ott a szentpáli határon *) négy száz forint érő sőt vágatván, abból a Bornemisza disznói jószágának válttságát leválhassad, de így, hogy a sőt öregebben szokásánál ne vágassa, milyennel (?) darabokkal, a közel való tartományt meg ne bővítse s le is ne töltsse, és a négy száz forint kitelvén, többet azután ne vágasson; sőt megparancsoltuk a sófalvi gondviselőnknek Koncz Boldizsárnak, hogy erre reá vigyázzván, kegyelmeddel számot vetvén, hites embereket hagyjon és rendeljen annak a sónak vágatására és kiteljesítésének vigyázására. Kegyelmedet azért intjük sőt hagyjuk is: tovább már kezénél a Bornemisza jószágát semmiképpen nem tartván, mindjárt magának, vagy arra rendeltetett emberének adja kezébe. Bene valeat, nec secus faciat. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 2. septembris, Anno 1614.

**) Kegyelmedet intjük szeretettel, tovább ezt ne halogassa, hanem mindjárt ereszszé kezébe, kegyelmedtől jó neven vesszük, és több kegyelmességünket várja annál.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Bölöny m. p.

(Tunyogi József tanár ur gyűjteményéből, az eredeti szerint.)

XVI.

Mehemet basa levele Bethlen Istvánhoz. 1616-ról.

Mi, Mehemet basa, Isten kegyelmességéből tömösvári beglerbég, a Dunán innen a hatalmas győzhetetlen császár végvárainak gondviselője és szomszéd országainak vigyázója etc.

(Itt a basa ezimere és holmi török vonások vannak.)

*) Ez adat szerint a Homoród-Szent-Pál határan 1614. még szokásban volt a darabos só vágása.

**) A mi itt következik, a fejedelem saját kezével van írva.

Tekintetes és nagyságos ur, neküm régi jóakaró ismeretes szomszéd vitéz úr barátom! Istentől sok jókat, jó szerencsés egészséget kívánok megadatni, mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakaróival egyetemben etc. Továbbá —

Megadák minekünk a Nagyságod becsületes levelét, melyet nagy szeretettel elolvastattam, melyben Nagyságod panaszkodik a lippai bégre és a lippai vitézekre, hogy némü-nemü dolgokban mód nélkül indultanak volna, ki kegyelmeteknek ellene volna. Azért azt Nagyságod bizonyosan elhiggye, hogy ha történt is afféle dolog, nem az én akaratomból, sem az én tanácsomból lőtt. Mert nem hogy a jó szomszédságnak bontója lennék, sőt inkább építője akarok lenni, és nagy atyafiúi szeretettel igyekezem és kívánok a szomszédságban Nagyságoddal élni, csak Nagyságod valami idegenséget ne mutasson hozzánk. Én a dologról igen megfenyítöttem a lippai béget és az alattavaló lippai vitézeket erősképpen; ezután más különben is megzabolázom őket, kit Nagyságod is meghallja.

A mi pedig a huszti paraszt embereknek izenetit és feleletit nézi: Bizonyosan elhiggye azt Nagyságod, hogy nem az én parancsolatomból, sem én izenésemből vették azt a választ a Nagyságod kezökben küldte emberének; mert nem én parancsolatom, sem én izenése, hogy a magyar iszpahiáknak ispánjokat kötve hozzák bő Lippára, és hogy én tiltanám a szegénységet az erdélyi fejedelemnek ő Nagyságának adójának bészolgáltatásától, és szolgálatról — azt elhiggye Nagyságod, hogy ő magok költötték. Nem hogy én ellene járnék ő Nagyságának, az én szerelmes atyámfiának, az erdélyi fejedelemnek; sőt inkább igyekezöm ennekutána is szívem szerint szolgálni ő Nagyságának mint ennek előtte is. A mi pedig nézi az ő Nagysága a hatalmas győzhetetlen császárukhoz való megmutatott hűségét és igaz szolgálatját: tudja azt ő Nagysága jól, hogy mindenütt és minden szükségének idején mellette voltam ő Nagyságának, és egyiránt szolgáltam ő Nagyságával ő hatalmasságának császárukknak, kit jól tudom és meg is hiszem, ő Nagysága kedvesen is vette tőlem minden törekedésemest és igazán való atyafiságot. Most is ha én nem mentem volna ő Nagyságához Lippa alá, ki tudja miképpen lőtt volna a dolog; nétalán Nagyságod is jórészt tud benne, hogy elég fáradságom és főtörésem volt, kedvibe ejt-hessem a hatalmas császárukknak ő Nagyságát. A mi pedig a határ

dolgát illeti: az nyilván vagyon Nagyságodnál tudva, hogy Nagyságod hozta az Athnamét ő hatalmasságától. Én—Isten őltalmazzon—hogy én abból kihágnék sem kilebb, sem beljebb, mert nincsen is hatalmam reá. Én azt a Nagyságod jó lelkiismeretire hagyom, Nagyságod azt jobban tudja nálamnál, régentén törökök ideiben miképpen volt és meddig volt: régi mód és szokás szerint most is én annak helyt adok, hogy azon kívül se a török, se a magyar ki ne hágjon. Itt is jámbor vén törökök vannak, jó lelkiismeretük, kik jól tudják és emlékeznek reá. Azért Nagyságod lássa: régentén törökök idejében hogy hogy volt és meddig volt, Nagyságod küldjen hozzám Lippára egy meghitt szolgáját levelével és végezek minden jót. Én is Isten akaratjából Lippára indulok.

Azon kívül is Nagyságod parancsoljon, a szomszédságban a mivel tudok Nagyságodnak kedveskedni, nagy örömet én Nagyságodnak régi jóakaró barátja vagyok. Mostan készítettem oda öt száz kopjas vitéz törököt, kiket utána küldök ő Nagyságának a moldovai segítségre az ő Nagysága írása és parancsolatja szerint. Azért Nagyságodat kérem mint vitéz szomszéd ur barátomat: Nagyságod viseljen gondot a török vitézekre és küldje utána ő Nagyságának szép módjával. Isten tartsa Nagyságodat sokáig jó egészségben mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakaróival egyetemben.

Datum ex arce Temesvár, die 6 augusti, Anno 1616.

Idem qui supra,
vicinus, amicus et frater benevolus.

P. S. Én immár a határ dolgát Nagyságodra bízom—ezután a mint Nagyságod jobban tudja, igazság szerint a mint eleintén volt—Nagyságod parancsoljon abból, hogy a törököt se bocsássa Nagyságod azon beljebb, se a magyart azon alul, hanem a mint régen volt, igazítsa el Nagyságod jó lelkiismereti szerint.

(Tanár Tunyogi József ur eredeti kézirat-gyűjteményéből.)

XVII.

Mehemet basa levele Bethlen Gábor erdélyi fejedelemhez 1619-ről.

Mi, vezér Mehemet, hatalmas és győzhetetlen császárukknak a tengeren innen való várainak s hadainak szerdárja, gondviselője és főhelytartója mostan Budán. etc.

Felséges fejedelem, nékem becsületes szerelmes barátom! Minden hozzám illendő tisztességes barátságom ajánlásának utána Istentől minden jóknak megadását kívánom. etc. Továbbá a barátságos levelemmel erről kelle ez barátomat megtalálnom: Ennekelőtte is egy vagy két izben barátságos leveleimet küldöttem felségednek, sok ideje, hogy semmi hírom, sem pedig válaszom nem jött azokra; nem tudom okát, mire vélni: ha réánk neheztel-e felséged vagy mitől vagyon? Mostan azért felségedet látni és állapotját megérteközni s tudakozni a felséged barátját Muharrem béget küldöttem oda. Jó barátom! Némely emberi és hada felségednek a szegény községre, jóbágyásra eloszladozván, ez némely szokatlan dolgokkal való bántásokért, háborgatásokért panaszkodás lött; de mindazáltal reméljük, hogy a szent békességnek ellene való dolgoktól magát felséged mególtalmazván, és emböridnek hadaidnak is parancsolja vastagon meg, hogy a szent békesség ellen való semmi oly ok ne adattassék, mert annak óltalmára kell igyekeznünk.

Minden dolga és állapotja felől írjon azért Nagyságod és Muharrem béget minden haladék és késedelem nélkül hozzánk küldeni méltóztassék.

És a felséged mellett lévő nagyságos urakat is mindnyáját igen köszöntjük. Nyelvvel is pedig minden dolgok felől izentem felségednek Muharrem bégtől, és szavának hitelt adjon felséged. etc. Isten tartsa és éltesse jó egészségben felségedet.

Datae sunt Budae 11. die novembris secundum vetus Calend. anno 1619.

Felséged jóakaró ur barátja.

Idem qui supra.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.)

XVIII.

Ibraim basa levele Nagy Pál, Sebes és Lugas várak bánjához 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje, Ibraim basa, a Dunán innét az ő végházainak fő gondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm ma szombaton a Gubernator ő nagysága levelével. Én az ő Nagysága levelére választ irtam, kéröm kegyelmedet, minden kesedelöm nélkül küldjétek fel, mert ő Nagysága panaszkodik levelében, hogy az ő leveleire *) — — nem küldöm. Még eddig a mely levelei jöttek, mindenkor **) — — küldtem, hanem ott kegyelmednél lött fogatkozás a levél dolgában. A minapi levelében irta vala kegyelmed, az erdélyi hadnak egy része Váradhoz szállana: mi legyen az oka, hogy vissza térítették? Talám az erdélyi urak nem akarnak ő felségének segítségire menni? Hol Kolozsvárra gyűlnek, hol Beszterczére, hol Váradra akarnak menni; itélöm azt, hogy nem akarnak egyet érteni. Hallom, hogy német császár Prágát elfoglalta, a csehok a romai pápa mellé állottak. Kegyelmed arra is kér engem, hogy én kegyelmednek minden jó választ adnék. Az én jó válaszom az kegyelmednek: A mi jobbágyinkat bé ne fogadjátok, a melyek oda mentenek, azokat is vissza küldjétek; mert a portára hírré adom, (hogy) a hatalmas császárnak jobbágyokat oda csalogatjátok, annak fölötté hadat gyűjtettek és hirdették. Mindeneknek példa lehet Gáspár vajda. Ha szép csendességgel vesztog nem lesztök, az utolját jól meggondoljátok, mert a császárnak sok gyermeke vagyon; Erdélyország igen kicsin ország, ha valamelyik itt a mi határunkban kezemben akad és kárt teszen, elhiggye nem jó álmát lát. Isten tartsa kegyelmedet. Datum in Temesvár 4 die januarii Anno Domini 1620.

A levél czime ez volt: Adassék ez levél Sebes és Lugas várának fő bánjának Nagy Pálnak, neköm mindenkor jóakaró szomszéd vitéz barátomnak, szeretöttil.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyűjteményében.)

*) Egy szó az eredetiben kiszakadt.

**) Itt is egy szó ki van szakadva.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi Gubernatorhoz 1620-ról.

En, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselője és vigyázója Temesvárbán.

Tekintetős és nagyságos ur, neköm mindenben jóakaró szomszédom! Isten adjon sok jót, jó szerencsét a hatalmas császárnak hívségében. A Nagyságod levelét megadák nekem, a melyben panaszkodik Nagyságod, hogy az ide alá való dolgok felől énnekem leveledet irtad volna, és semmi választ nem adtam. Azon is panaszkodik Nagyságod: a végbeli vitézek, főképpen a lippai Alaj bég és a lippai bég oly falukat hódoltatnának, a melyek soha ide mi nekünk hódoltak nem voltak, és a nemesek is sok panaszkodást tennének Nagyságodnak. Én senkinek arra szabadságot nem adtam, nem is adok, hogy Erdély határában lévő falukat hódoltatná, sem az erdélyi nemeseket innen a mi határunkból, hanem mindenkinek a hatalmas császár Athnaméját tartsák. A gyulaiak a mit cselekedtek a gyulai bég akaratajából, nekem ez dolgot mihelyt értesemre adák, a gyulai béget mazullá tevém és másik béget küldém helyébe. Ez dolog meg levén, nekem úgy adák értesemre: azok a Belénes vidéki jobbágyságok a császár adóját nem akarták beadni, sem a császár vára épületire nem akartak bérjőni, ez okon cselekedték. Én előmbé is mindennap jönnek a főispaiak, szajmok és ugyan sok busulásom is vagyok miattok, hogy az erdélyi nemesek a mi határunkban lévő falukat hívatják és dúlással fenyegetik, némi szegény jobbágyot ugyan vásba is vernek, úgy sánczoltatják. Szintén a Nagyságod levele is jött én hozzám, hogy a Maros két fele bérhódolnának a magyar nemeseknek (a melyet a portára is elküldöttem) és Körös-Maros közli várak épületire bérjárnának a kapitányokhoz a mikor kívántatnéjok. Ezek peniglen a hatalmas császár Athnaméja ellen vannak. Mindenkinek abban tartsák magokat, a mit ő felsége császárnak fogadott; mert én innen jobbágyot senkihez bé nem bocsátok sánczolni a mi határunkból, sem Erdély ha-

tárából senkinek nem hagyok jobbágyot hódoltatni; hanem mindenkinek a szent békeséghez tartsák magokat. Ő hatalmassága szárnya alatt most szép békeségben vagytok.

A végbeli kapitányoknak, nemeseknek megparancsolja Nagyságod, a mi jobbágyinkat bé ne fogadják, se ne esalogassák, mert semmi jó nem következik belőle; mert a mi iszpaiaink azt kiáltják panaszkodván: a háborúság idején tatár rabságátul Isten után ők szabadították meg azokat a jobbágyokat, a melyek most oda futnak, és drága étellel táplálták őket. A hatalmas császárnak kijövelele vagyon, és valami kevés életet kívánnak tőlök, az elől is büdösnek. Azt is halljuk, hogy hét esztendeig való szabadságot kiáltatnak erdélyi nemesek. Mind az ilyen dologból lesz a háborúság. Istennek hálá most senki csatát nem jár, sem oly dologban nem jár, a mi a szent békeség ellen volna. A Bocskai István idejében való dolog letételölt, a Maros kétfelé nem adózik erdélyi nemeseknek; más országokat látván, Erdélyországa igen szép békeségben és csendességben vagyon. Én mindenkoron Erdélyországnak javát igyekezőm. Éltesse Isten Nagyságodat sok jó szerencsékkel jó egészségben. Datum in Temesvár 5 die januarii, anno Domini 1620.

Nagyságodnak mindenkör jó akarattal és szeretettel szolgálok nekünk jó akaró szomszédunknak.

XXI.

Ibrahim basa levele Sebös és Lugas várak főbányájához 1620-ról.

En, ki vagyok a győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm gubernator ő Nagysága levelével együtt. Irja kegyelmed is levelében, hogy az országnak egy rész hada Várad felé ment volna vigyázásnak okáért és egy rész Lugasba. Én nem bánom, sőt még inkább akarom, csak hogy mindenkinek tartsák jó szomszédsághoz magokat, és a mi határunkból futott jobbágyot bé ne fogadjátok; mert ha befogadjátok, semmi jó nem következik belőle. Tudja kegyelmed, ezeknek is a hatal-

mas császár vérök hullásáért adta a jobbágyot; semmiképpen nem engedik hogy oda befogadjatok, tudom, gubernator ő nagysága arra senkinek szabadságot nem ad, hogy a mi jobbágyinkat felujában befogadja és vissza ne adja. Mindenek az ő felsége fogadásában tartásuk magokat, mert én senkinek innen a háborúságra okot nem hagyok adni, nem is adnak. Én peniglen az erdélyi hadaknak Lugosba jövésekből semmi gonoszt nem ítélok, mert a ki gonosz szándékkal jár császár ellen, látjátok mint jártak—példa lehet mindeneknek, kegyelmednek is. Én penig az áros renden levőket eddig is meg nem tartottam, ezután is nem tartom, a piaczkokon kiáltatám mindeneknek: az áros renden levők mennének, a ki mit akar vinni vigyen, csak hogy én tőlem uti levelet vegyenek; onnan kegyelmedtől is mindenek szabadon jöhetnek. Istennek hálá eddig is senkit nem háborgattanak, mindenek felől felelek, valaki igazságban jár, senkitől nem bántatik; mert én a gonoszoknak büntetője vagyok, a latrot nem szeretöm, nem is kedvezek nekik.

Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Íratott ez levél ma, szombaton *) Temesvárbán, anno Domini 1620.

Kegyelmednek minden jót akaró szomszédja és barátja.

Külczim ez volt. Ez levél adassék Sebös és Lugos várának fő bánjának, **) nekünk mindenkoron jóakaró szomszéd vitéz barátunknak.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.)

XXII.

Bethlen István levele Balassi Ferenczhez 1620-ról.

Stephanus Bethlen de Iktár, Comitatum Hunyadiens. et Marmarosiens. Supremus ac perpetuus Comes, Sacrae Regiae Mattis Consiliarius, et per Tranniam Locumtenens. Generosis, Egregiis, Nobilibus, Comitibus, Vice-Comitibus et Judicibus Nobilium quorumcun-

*) A kelés napja az eredetiben is csak ennyire van meghatározva.

**) A név nincs kitéve.

que Comitatum, Capitaneis, Vice-Capitaneis, Judicibus, Vice-Judicibusque Regiis quorumcunque sedium siculicalium, Prudent. item et Circumspectis quarumrumque Civitatum Judicibus et juratis Civibus, ac alterius cujuscunque status, ordinis, conditionis, dignitatis, honoris et praeeminentiae hominibus, ubivis in hoc regno Transsylvaniae constitutis et commorantibus praesentes visuris, Dominis amicis honorem, salutem et omnem prosperitatem.

A miképpen ennekelötte király urunk ő felsége parancsolt nekem, általam Székely Miklós uramnak, hogy bizonyos számú jó szerszámos lovas katonákat gyűjtven, mostani szükségében ő felségének azokkal ő felsége mellé kimenni, és mind ő kegyelmének, mind penig a vele kimenő vitézeknek illendő fizetések, és böcsületek ő felségétől meg lenne; melyről annak előtte is Székely Miklós uramnak salvus conductus levelemet adván, hogy az ő felsége kegyes parancsolatja szerint a dologban procedálhatna, de minek bizonyos okokból ez ideig annak haladni kellett. Most ismét denuo ezen levelemben assécúrálom kegyelmeteket, hogy valakik oda fel ő felsége mellé kimennek, itthon minden causájok (míg az ő felsége szolgálatjában lesznek foglaltatosok) dilatióban lészen, és házok is minden szédéstől, vevéstől, hadi expeditiotul eximáltatik. Valakik penig erre rá hagyják és ajánlják magokat, mindenestől Székely Miklós uramtól hallgatva és szavának mindenekben hitelt adva ahoz tartsa magát. A hol penig ösvegyülekezzék kegyelmeitek, rendeltem Köhalomszéket; ottvaló mulatásában kegyelmeiteknek, hogy illendő gazdálkodással legyenek, mind magának mind lovainak; irtam köhalmi királybíró uramnak is felőle, Székely Miklós uramnak instructiot is adván, ahoz tartsa kegyelmeitek magát.

Bene valeant, nec secus faciant, praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Da'um Albae Juliae, die vigesima quinta mensis septembris, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

(A gr. Lázár Miklós urnál levő eredetiből.)

A levél hátán való czim: Gröso Dno Francisco Balassi de Véczke, Judici Regio Sedis siculicalis Udvarhely, ac Praefecto arcis nostrae Radnóth etc. Fideli nobis honorando.

XXIII.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi gubernatorhoz 1620-ról.

En, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje Ibrahim basa, a Dunán innét a végházainak főgondviselője és vigyázója. Isten Nagyságodat minden jó ügyekezetedben minden dolgaiban tegye szerencsésé.

A Nagyságod levelét megadák neköm, a melyből megértém: a mostani oda fel való állapothoz képest az országnak egy rész hadával vigyázásnak okáért Váradhoz táborban kelletik kiszállanak. Az oda fel való dolgoknak állapotja nálam is nyilván vagyon, sőt még ha kíváncsiak, mi is készek vagyunk ő felségének minden előmenetelére a hatalmas császár vitézivel veletők lenni. Istennek hála most nincsen oly dolog köztünk, a mely a szent békeség ellen volna; mert mi azt tudjuk, hogy Erdélyországa ő hatalmasságának igaz hive, ellenségeknek mindenkor ellenségi leszünk. Azt is írja Nagyságod, hogy Lugashan egynéhány száz lovast küldöttetek. En azt nem bánom, semmi idegen gondolatot abból nem magyarázok, sőt még inkább akarom, csak hogy velem tartsák meg a jó szomszédságot, én ő nekik gonoszakarójok nem leszek. Azt is tudom értesire adták Nagyságodnak: a temesvári iszpaiák valami szökött jobbagyokat az uton elértek, a melyek innét az ő falujokból futnak volt, marhájakat és gyermekeket visszahoztak beennök, minthogy vött jobbagyok és vérök hullásáért adta császár nekik. A szegénységnek is az ő helyökből kibúdosások semmi nem egyéb, mint hogy a hatalmas császár személye szerént kijő, valami kevés élel rendeltének a szegénységre—azt nehezellik. Istennek hála egyéb bántások senkitől nincsen. A jobbagy valahová megyen, mindenütt szolgálattal és adóval tartozik. Azért Nagyságod parancsolja meg a sebősi és lugasi nemeseknek: a mi határunkból futott jobbag, ot bé ne fogadják és ne csalogassák, én is felelők felőle—csak bé ne fogadják—senki az erdélyi határban kárt nem teszen; mert ő hatalmassága senkinek rablásra és csatázni szabadságot nem adott, nem is ad. A

jó szomszédsághoz és a szent békeséghez tartjuk magunkat. Tartsa meg Isten Nagyságodat sok jó egészségben. Datum in Temesvár, 30 die decembr. anno Domini 1620.

Nagyságodnak minden elkezdött dolgaiban jóakarója és szomszédja. etc.

Külső czimezés: A tekintetős és nagyságos urnak, Erdélyországnak gubernatorja Bethlen István, nekünk mindenkoron jóakaró szomszédunk- és barátunknak adassék.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyűjteményében.)

XXIV.

Eghri István tábori jelentése Bethlen Gábor fejdelemhez 1621-ről.

Serenissime Domine Dne mihi semper Clementissime. Post humillimum servitii mei Commendationem.

Kegyelmes uram, a szent Istentől kívánok felségednek boldog szerencsés hosszú életet megadatni. Kegyelmes Uram! A tegnapi napon Veszéről nem tudom hogy ha megvitték-e felségednek avagy nem, ott kegyelmes uram a minémű híreket hallottam a pártosok felől, egyenesen kellett mennem Zolyomra a nyomon után; a zolyomi kapitánynak György Benedeknek az elől járótól izentem felséged nevével: mindjárt ő kegyelme engedelmes volt a felséged szóval izent nevével való parancsolatnak, jó száz gyalogot adott mellém; a mennyi lovasnak szerit lehettem itt neki válogatván Zolyom alatt a hadakat—minthogy igen bádjadt erővel is voltunk, ugymint tizenkét zászlóval, egynéhány lovassal több kegyelmes uram, a kik a harcra készültünk, azt a tizenkétszáz lovast különös seregben rendeltm, mind elől járóval együtt—Istennek szent hírével reájok indulván oly közel voltanak, csak hogy egy hegy volt köztünk, a kilegközelebb falu vagy Zolyomhoz Szent-Benedek felől; ott mindjárt, kegyelmes uram, elérém rendelt seregével, lovasával, gyalogával: egy nagy erős szorosat meg állatott a gyalogjával; hét órakor reggel állottunk velök szemben, azt nagy erős

ostrommal—kegyelmes uram—a szorosat, a hol csak két-két lovas mehetett el, egyfelől a víz volt, másfelől a hegy, tartott egy puska-lövésnit a szorosa, Istennek kegyelmességéből elvevők tőlük a szorosat; csak egy puskás sereget, egy kopjást bocsátottam által a szorosan: azok nagy vitézül forgolódtanak, kegyelmes uram, mert az ellenségnek nagy mezeje volt, minden mezőt elvőtt volt tőlünk; mikor a több rendelt seregekkel is által költözném, mind hátrább hátrább kezde állani a gyalogja; volt kegyelmes uram — öszve gyalogja, mint magok sem tagadják, lovassal gyaloggal voltanak — négy ezeren, a mint intézhettem, de ő magok többnek mondták magokat. A hegyekről nem vehettem eszembe, kegyelmes uram, a gyalogját egy fűzésbe állatta bé; oly szoros helyen kellett kegyelmes uram a sereget vinnem, hogy két seregnél több el nem mehetett egymás mellett, ott a hova ők állottak, tiz sereget is rendelhettek egy szőliben. Egyéb nem lehetett benne kegyelmes uram, Ferenczi Albertet, Kovács Pétert reá bocsátam, hogy harczot adjon, talám valahogy kicsalhatja, (meg hagyám,) a gyalog háta megül előttök eljöjének, szintén azon szerént kegyelmes uram hátat adván nekik. Neki édesedék az ellenség, mindjárt minden rendelt seregét kihozta a gyalog mellől nagy bátran; mi is innét Istennek segítségével neki indulván, a mint olyan szoros földön mehettünk, nagy bátran, nagy vitézül: Pálfi István a sereg előtt jó távol földön jött előtte, úgy öszve kellett mennünk, — a mint meg is látszik kegyelmes uram — két száz szál kopját el nem hoztak, mind eltörtek, úgy annyira kardra kellett aztán kelnünk. Kegyelmes uram, nem állhatta az ellenség meg, meg futamók mihelyt Pálfi István elesék közülök, ő magok eltapodtatták a gyalogot: fél egész mélyföldre, a hol lesbe állatta volt a német gyalogot, valóban hánytak, lövődöztek mind kopjával, puskával, vágta ott is, nem állhaták el, minthogy rendelt sereggel utána voltunk. A németek sem állhaták, legutól esének, aztán kevés mene el benne, kegyelmes uram, azokban is. Szarukó alatt ott még egy szorosan hagyott volt három száz gyalogot, kegyelmes uram, kihez nagy bizodalmok volt; úgy annyira is megállák azok a gyalogok, hogy a ki túl szaladhatott a lovasával, két egész óránál többet kellett velök veszekednünk a szorosan, mert szekereket toltak előnkbe, hanem a Garánon révet kellett keresztetnem; mihelyt azt meglátta a gyalog, mindjárt megfutamék, utána innét

is a vizen, (innét is két serege volt, meg ezer lovas, a mint megláthatám): két száz lovas elment benne, három zászlót láttam hogy elvittek, a többi kit erdőn, kit mezőn mind elhányták—számát nem tudom kegyelmes uram, magam is irtódom annyi keresztyén vérnek kiontásán. Adjon Isten előtt számot az, ki miatt hazánkban ilyen nagy romlás esett. Itélem kegyelmes uram: a ki elszaladt benne is — Horváth István uram Verebélynél volt, lesték — tudom ő kegyelmek is gondot viseltek reá. Pálfi Istvánt, kegyelmes uram, elevenen fogták el, noha a fején valami húsznyi seb vagyon rajta, felséged rabja; német zászlótartót is fogtanak el. Ferenczi Ferencz uram irt egy levelet az itt való kapitánynak, melyben ő kegyelmek azt írja, hogy Buko minden társzekereit megindította volt: a magyaroknak hirté esett, sokat elszakasztottanak benne, a többi mind vissza szalasztotta. Itt kegyelmes uram a vitézekkel a Bányavárosok — a mit felséged parancsolt volt — azokkal végeztek most; reménlem kegyelmes uram, hogy felségednek meghódolnak. Valami kevés pénzt készítettek volt ezeknek a pártosoknak, úgy mint tizenegyszer forintot; ha lehetne kegyelmes uram, elvinném magammal felségednek. Ezeket felségednek, kegyelmes uram, merem commendálni a tisztviselőket: Kerekes Pétert, Veres Mártont, Kovács Pétert, Császár Jánost, Kozma Balást, egy Kis Márton nevű hadnagyom is vagyon; a szegény Rácz Mihály igen megsebesedett, őt golyóbissal találták löni. Kerekes Pétert is két golyóbissal találták meglöni a lábát. A hadakozás nem lehet a nélkül, kegyelmes uram. Tartsa meg Isten felségedet kegyelmes uram jó egészségben. Datum in castris circa Zolyom positis anno 1621. die 3. julii.

Felségednek alázatos
szolgája:
Eghri István.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.)

Bethlen Gábor levele Sáros vármegyéhez 1621-ről.

Gabriel, Dei gratia electus Rex Hung. Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae, Princeps Transsylvaniae et Siculor Comēs.

Generosi et Egregii, fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. A felséges Ur Isten ingyenvoló nagy kegyelmességéből minémű jó szerencsével látogatott tegnapi napon bennünket, akartuk kegyelme-teknek értékre adnunk. Szép rendeltettséggel Buquoi táborából az elmúlt szombaton, ugymint tegnap, egy néhány főkapitányt kibocsátván, hogy a mi mezei hadainkban ha kiket elővehetnének, megtréfálják, hogy csak fűért sem járnak immár ki miattok, hanem seregeket kell kibocsátani a szakmányosok őrizésére. Kijövn a szakmányosok hogy búzát arathassanak, kapáljanak és a harcz alatt bevigyék—a generalis ur vigyázván a bástyáról—maga vette észben a seregek kijövését, és azonnal hirt adván a kapitányoknak, igen hirtelen valami tizenhétszáz lóval felülván kimenének az ellenséghez: a harczra készült igen válogatott vitézek seregével reájok indulnak, szembe mentenek készen, előljáróban Horváth István nevű kapitánynyal mintegy négyszáz lóval, utána a több seregek; ott azokkal vitézül megharczolván az igen szép sik mezőn, az Ur Isten a győzedelmet minékünk adta, és sokáig üzvéen őket, háromszáz muskatérosra akadtak, kiket meglövődözvén azokban meg sem tartóztanak, hanem eltapotván a szép franczia, spanyol, német kornétákat, a tábor széléig vágják; melyet Buquoi látván igen hamar a fő-főkapitány s hadnagy emberekkel, mind háromszáz fő-főszemélyekkel felült, kijött segítségire; de a miénk ezektől is semmit nem tartván, vitézül reájok mentenek, és azok is a nagy tisztviselő urak megfutamodtanak: Buquoit elevenen az isten adta volt kézbe, de az egész tábor (mivel a tábor szélén volt azon harcz) mind gyalog, lovas kiállván rendelt seregekben, reájok indultanak, a mely két — — *) katona fogva volt, félvén attól hogy elszalad, levágták, és vele együtt sok fő-főkapitányokat, hadnagyokat. Három **) —

*) Itt valami hiány látszik lenni.

**) Itt egy szó értelme kivehetlen.

kapitányt elevenen fogtanak, legalább ötszáz lovas vágta le, kik a jovai voltak a hadnak. Tegnap is a harcz tíz órakor kezdődvén, tizenegy óra után végződött el, és a miénk szép győzelemmel két katona elvesztésével, nyolcz katona megsebesültével jöttek bé Ujvárra. Ezt oly bizonyosan higgyék el kegyelmeitek, a mint a leve-
lünket olvassa. Engedje a felséges mindenható Ur Isten ennél is ör-
vendetesebb híreket hallhassanak kegyelmeitek felőlünk. Eszébe tart-
hatja azt is, hogy a magyar generalist Pálfit az elmúlt estén szomba-
ton fogták el és megverték a hadát, a főgeneralist tegnap szombaton
fogták volt el és levágták. Oly nagy éhség vagyon immár közöttök,
hogy a közönséges nép öt s hat nap alatt sem ehetik kenyeret; hús-
pénz áru kenyeret az ember egyszer megehetik, a bornak itezéje
ötven s halvan pénzen jár; ha az Ur Isten oda vezérel, tudom meg-
szorulnak. Mi bizony soha magyar hadat annyit nem láttunk mint a
mostani, ha össze mehetünk a három táborral, az Ujvár alatt való-
kal és Thurzó Imre urammal valóval; kedvek is vagyon, csak a vár-
megyék félnek igen, kiket én eddig nem győztem eleget biztatni:
mindennap zsinatokat (gyűlést) tartanak és deliberálnak is, csak nem
annuálhatunk az ő kegyelmek végezésének—tegnapelőtt fejenként
haza kéredzének vala tőlem. *) KeGYelmeiteknek csak azt akaránk ér-
tesítésére adnunk, pénteken — Isten velünk lévén — Ujvárhoz érke-
zünk, a török had is a héten a Rákos mezőre száll; de rettenetes rút
idő támad réánk, négy naptól fogva szüntelen esik az eső réánk éj-
jel és nappal. El kell szenvednünk azt is. Generalis ur főkomor-
nyikja Plathy Ferencz maga hozá a hirt, ma indult Ujvárból hajnal
előtt, éjszél után egy órakor itt volt, hat órakor délután a rabokat is
elhozta, kiket a törökök a harcz után estve felé fogtak a tábor szé-
lén, szemekkel látták, mikor a főkomornyik maga a több főemberek-
kel Buquoi testét kinyujtották a sátorba—ma vitték el, Bécsbe vi-
szik. Valeant. Quibus de reliquo gratia nostra Regia benigne pro-
pensi manemus. Datum ex castris nostris ad Gyarmath positis, die
11. julii anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

Gabriel m. pr.

(Székely Sámuel gyűjteményéből, melybe egykoru másolat után vettetett fel.)

*) Itt valami kimaradottnak látszik.

Mogyorosdi László privilegiumának Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsánnától való megerősítése. 1621-ről.

Susanna, Dei gratia Electa Regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae ect. Regina, Principissa Transsilvaniae et Siculorum Comitissa ect. Fidelibus nostris, Egregiis et nobilibus Valentino Litterato Maros-Ujvári, provisor arcis nostrae et Districtus Hunyadiensis, modernis scilicet et futuris quoque pro tempore constituendis eorumque vices gerentibus; cunctis etiam aliis, quorum interest sen intererit, praesentium notitiam habituris, nobis dilectis. Salutem et gratiam nostram. Mogyorosdi László nevű, Húnyad várunkhoz tartozó szabadosunk találta meg minket alázatos könyörgése által, hogy a boldog emlékezetű Mátyás királytól az ősinék adatott privilegium szerint, melyet in specie nekünk praesentált is, őtet is úgy mint az ősinék successorát azon szabadságban megtartanók és megtartatnók: Kegyelmességünkben azért megtartván, hagyjuk kegyelmednek, parancsoljuk is a provocált Mátyás királytól nekik adatott privilegiumok szerint, ez meg irt supplicánszt szabadságban megtartsa, és azzal éltesse fiuról fiura. Secus non factur. praesentibus perlectis exhibenti restitulis. Datum in arce nostra Vajda-Hunyd, die quinta mensis augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo ect.

Susanna m. p.

Jegyzés: A pecséten Magyarország és Erdély czimere egyesülve látszik; körirata ez: Susanna D. G. Reg. Hung. Transsilvaniae Principissa et Siculorum Comitissa.

(A kezemről levő eredetiből.)

Juszup basa levele Bethlen István erdélyi gubernatorhoz 1621-ről.

Tekintetes és nagyságos ur, nekem jóakaró szemszédom. Megadák nekem a Nagyságod levelét, melyből értem, kívánsága szerint jó választ nem adnak, hanem inkább az olyanok szavának adnak hiel, kik a magok tulajdon hasznókért a szent békességet igyekeznek bontani. Azt is írja Nagyságod: a lugasiaknak, káránsebősieknék és a több végbelieknek megparancsoltad, hogy a hatalmas császár földjéről való szegénységnek helyt ne adnának, és oltalmok alá ne fogadnájak és semmi nemű eszvesztésre, háborúságra a jó szomszéd-ság ellen okot ne adjanak. Elhittem és ugyan nyilván vagyon nálam a Nagyságod parancsolatja; de a végbeli gondviselőtök a magok hasznáért semmit abban meg nem tartnak, hogy az hatalmas császár jobbágyit be ne fogadnájak. A Káránsebes és Lugas jó fű vidékén levő faluk rakva az ő hatalmassága jobbágyival. Én a Nagyságod kedvéért és a jó szomszéd-ság megtartásáért sem falut nem rablaltam, sem gyermeket nem hozattam, sem marhát ezután sem hozatok; de ez dolgok így lévén, ő hatalmasságának kezdik értésére adni, hogy az ő hatalmassága jobbágyi mind Erdélyben vannak. Ebből semmi jó nem következik, ha bizonyosan végére megyen. Eddig is a tömösvári rendtartó bizonyos embörit egynehányszor elküldte volna a fényes portára; de én a jó szomszéd-ságot meggondolván — ő hatalmasságának Erdélyországra gonosz tekinteti ne legyen — ellentartó voltam benne. Tömösvár és Veresa vidékén a mennyi jobbágyot megszámláltak, több ezer ház jobbágnál, a kik mind Erdélyben vannak, minden esztendőben húsz ezer forint kár vagyon, a kiről a kincstartó számot nem adhat ő hatalmasságának. Ennyi kára lévén Erdélyországtul, gondolkozhatik Nagyságod felőle, mire megyen a vége. Ez ideig nem voltam én Erdélynek kárará. Isten tartsa és éltesse Nagyságodat.

Datum in Tömösvár 1. die octobris, anno 1621.

XXVIII.

Ibraim aga diák levele Bethlen István kormányzóhoz 1621-ről.

Az isten a Nagyságod szerencsáját naponként nevelje az hatalmas győzhetetlen császárnak minden jóra való igyekezetében.

A Nagyságod levelét neköm megadák, a melyből mindeneket megértettem. Isten bizonyságom, mindenkor én azon igyekezem és ugyan intöm is, hogy ő Nagysága jóra igyekezzék, sonki szavát elő ne vegye, tudja Nagyságod, az sokmód nélkül valók sok dologra intik. Én Nagyságodnak és Erdélyországnak mindenben örömet szolgálók, a mennyire az én értéköm vagyon. Ez pedig igen nagyra tartja magát. Tudom, megtudják mondani a Nagyságod emberei; mindazonáltal Nagyságod néha barátságos levelét írja nekik; akármelyik jöjen Tömösvárba, én ezeket mind egyaránt itélöm lenni, egyik is nem jobb a másiknál. A végbeli gondviselőknak megparancsolja Nagyságod, fölötté igen vigyázásban legyenek. A mely ötszáz sőt irt Nagyságod a basának, jó neven vette Nagyságodtul mint jó szomszédjától. Én is megszolgálom Nagyságodnak az mit én számomra küldött Nagyságod. A miből nekem parancsol Nagyságod, örömet szolgálók. Isten éltesse Nagyságodat sok jókkal, jó szerencsékkel. Datum in Tömösvár 1 die octobris anno Domini 1621.

Nagyságodnak örömet igazán és hiven szolgál:

Ibraim aga, diák.

(Tanár Tunyogi urnát levő eredetiből.)

XXIX.

Juszup basa levele Bethlen István kormányzóhoz 1621-ről.

Az hatalmas, győzhetetlen török császár beg¹er-bégje Juszup basa, a Dunán innét az ő végvárainak főgondviselője és vigyázója.

Tekintetes és nagyságos ur, nekünk jóakaró szomszédunk. Megadák neköm a Nagyságod levelét, a melyből értem sok panaszolkodását, hogy álmélkodik és csodálkozik Nagyságod a tömösvári

iszpiaiák és szajmok szován. Azon ne álmélkodjék, se csodálkozzék Nagyságod, mert az ő hatalmassága kincstartója tudja, és ugyan nyilván vagyon náluk, ő hatalmasságának mennyi kárára vagyon esztendőn által, ő tőle kérnek számot abból a dologból. Annak fölötté az hódoltatás felől is ír Nagyságod. Én előmbé mindenik az ő nemcs levelét hozza, a mely falunak a neve fel vagyon i va, a szerint adtam hozzájuk hivató levelem — én azt nem tagadom. Isten oltalmazzon, hogy én raboltatnék avagy csatát jártatnék. Én az ő hatalmassága szent békeségét megtartom és őrizem, sőt még ha kezemben akad afféle csavargó kapdosó, erős büntetéssel megbüntetöm. Mint-hogy ő hatalmassága most szomszédságokban levén, tudom és ugyan nyilván vagyon nálam, sok drága ajándékot és sok élést, életökre való barmot adtatok és sok szolgálattal vagytok, a tömösváriak sok esztendeig annyit nem szolgálnak; de ők is azt kiáltják én előttem: hatvan esztendőtlől fogván ők is az ő hatalmassága várait sok vérhullások és sok fáradságokkal tartották, és annak fölötté Erdélyországnak is sokat szolgáltanak, de ezek mind el vannak az erdélyieknek felejtve; most is király ő felsége mellett hiven szolgálnak, nem igyekezik senki a szent békeség ellen járni. Én az ő hatalmassága udvarában negyvenhét esztendeig szolgáltam, ott nőttem és nevedtem, nem illik én hozzám, hogy az ő parancsolatja ellen járnék; én mindenkor Nagyságod jó szomszédságát tekintvén, mindeneknek megparancsoltam: az útonjárókat is meg ne háborítsák. Most is szintén Debreczen felől is, Jenőből is a Maros két felén leveleket jártatnak, hivatják szintén Tömösvár mellől is a falukat, ha bé nem mennek és bé nem hódolnak, feldulatnájak: kezek írása, pecsétes levelök kezemben vagyon — sem egy, sem kettő — ezek mind a szent békeség ellen vannak. Mi is az ilyen hódoltató leveleket az ő hatalmassága portájára küldenők avagy küldöttük volna, a mi szónkat is meghallgatják, azt tudjuk bizonyosan, semmi jó nem következne belőle. De én azt gondolván, ő hatalmasságát haragra ne indítsam, még ez ideig nem küldtem, nem is akarom, hogy Erdélyországnak én miattam valami nyavalyája legyen, sőt inkább a Nagyságod jó hírét és nevét magasztalom mindenkor. Isten éltesse Nagyságodat sok jó szerencsékkel.

Datum in Tömösvár 16. die octobris anno Domini 1621,

Nagyságodnak mindenben jóakaró szomszédja és barátja.

XXX.

Bethlen István levele a szebeni királybiróhoz és esküdt községhez sat. 1621-ről.

Generosi, Prudentes ac Circumspecti Domini, Amici mihi honorand. Salutem et servit. commendat. etc.

Most adák énnekem a kegyelmelek levelét, melyben kegyelmelek menti magát és okát adja, hogy ez mostani állapothoz képest, az Universitásról való gyalogokat semmiképpen ide nem bocsáthatná; mely kegyelmelek méltó okát és mentségét látván, én is annak annuáltam. Intem kegyelmeleket szeretettel, hogy mindazáltal helyben oly készen legyenek, hogy valamikor és valahová szegény hazánknak mostani közönséges szüksége kívánja, arról való parancsolatom érkeztén, minden foglyatkozás és késedelem nélkül, elégséges készülettel oda mehessenek. Bene valeant, nec secus faciant. Datum Claudiopoli, ultima octobris, an. D. 1622. Gen. Pruden. ac Cir. D. Vrum. Amicus benevolus,

servire paratus:

Stephanus Bethlen m. p.

Kivül: Gener. Prudentibus ac Circumspectis Dominis Magro Civium, Regis ac Sedis Judicibus, caeterisque Jur. Civib. Civittis Cibi. D. Amicis mihi observan.

(Az eredetiből közli id. báró Bedeus József.)

XXXI.

Péchy Simon, Bethlen István erdélyi gubernátorhoz irt levele 1621-ről.

Illustrissime Comes, Domine Domine Affinis mihi semper summis et humillimis obsequiis colende!

Ilyen nyomoruságos és keserves rabságomban hogy Nagyságod csak egyedül találkozik, buzgósgos indulatját és kegyes gondviselését hozzám ennyiből megmutatni, hogy nem csak alá bocsátotta öreg aszszonyomékat Kornis Ferencz urammal együtt királyné

aszszonyunkhoz ő felségéhez Dévára, hanem törekedő levelet is adván mellettem, neköm is—azoknak értöttem s gyermekimért való fáradozásokat, az idő alatt kegyesen irt levelével, kivel eddig szomorú rabságomban vigasztaljam magamat—értésömre adni méltóztalt: kérem az én Istenemet tiszta szivemből, ilyen hozzám való kegyes indulatjáért, hosszú élettel, jó egészséggel, minden szerelme-sével sőt mindenféle kívánta bódogságokkal Nagyságodat áldja meg, szomorúságtul, keserűségtul oltalmazza, legnagyobb szükségében fohászkodását meghallgassa, és az örök dicsőségben is ennek jutalmát Nagyságodnak bőségesen adja meg.

Hogy pedig Nagyságod ez idő alatt neköm való írástul a Csomaközi uramra király urunktól jött erős parancsolatra nézve tartózt meg—noha a Nagyságod méltóságos állapotja és az ő kegyelme személye között nagy különbség vagy—de én úgy tudtam, hogy csak én tölem tiltotta ő felsége, király urunk, hogy másuvá ne írassak, másoktól jövő leveleket hogy bé nem adott, maga industriájából fogta cselekedni. Én azért nagyságos uram, mindazolta mivel ilyen erős fogságban mindenekül elrekesztetvén tartatom, magam állapotjában csak azt tudom, hogy még vagyok ez árnyék világon, ily szörnyű és keserves nyomoruságban, nem tudván csak óráját is, mire tartatom.

Töltöm szomorú napjaimat sok sirással, ohajtással, Istenhez való imádságokkal, és közbe-közbe írások olvasásával, senkitől, semmiben, Nagyságodon kívül, eddig vigasztalásomat és könnyebbégemet nem látván. Holott mióta az írás tölem megtiltatott, szől-e valahol valaki és törekedik-e szabadulásomban, avagy nem, ennél különben nem értöttem, hanem csak most a Nagyságod kegyes jelentése által. Mert noha az én nyomoruságomat, igen bűnös férgé lévén a mindenható Istennek, régi szentek példájához nem illenek vetnem semmiképpen, jól tudván és ismervén magamban gyarlóságim miatt a mindenható Isten ellen mindennapi vétkeim oly számlálhatatlanok, mint a tengernek fővénye — — —

De szent Jóhhoz baráti még is vigasztalni hozzá mentenek, én tölem azok is elrekesztetlennék. Ha magam nehéz fekélyekben nem fetrengék, nehéz vas gyöttri lábaimat, és abból ártalmasb nyavalyátul félek, mivel már lábaim fölötté eldagadoztak. Gyermekimet Isten megtartotta, a helyett édes anyjokat örökké való keserűségömre el-

vötte. A mi nagyobb, szent Jóbót hírében, nevében nem gyalázták: rajtam az is szörnyen forog—ugy értöm—mely az is halál, és annál is keservesb. Jószág, marha, az mind kússebb volna: meztelen jötünk ez világra, úgy menyünk ki belőle is, az Ur adta volt, ő vette el is, legyen áldott az ő szent neve érőtte mind örökké!

Szabadulásomnak módjáról Nagyságod jó tetszését, tanácsát, akarom vala minap érteni Zolyomi János uram által: kiben hogy procedálhassak, okait is fogságomnak és az ép kegyelmes uramnak reám ilyen nagy nehézségének, tudakozván, semmit abban is akkor nem értheték. Járván azért gondolatom csak a generalitásságon: efféle súlyos haragok valami titkos ártalmas praktikákért, király és fejedelmi méltóságok és országok megháborításáért, vagy arra való ügyeközetért szoktanak indultatni; mely alól valakinek megszabadulni két út lehet: egyik, ha megvallja vétjét — a megvallónak mind Isten s mind az emberek inkább megbocsátnak; másik, ha vétke nem talál lenni, megtapasztaltatván, hogy illetlen vádolásokkal terheltetett, illik, hogy azok alól mentül hamarabb ártatlanságáért kimenekedjék.

Magamról azért mivel vallásom is azt tartja, hogy valaki fejedelme, magistratusa ellen támadozna, Isten ellen támad egy-szersmind, és örök kárhozatos dolog—legyen áldott az én Istenem-nek neve, abból lelki ismeretemben tiszta vagyok s nem vádoltatom, hogy sem én velem mások, még az ellenség is, kikre ő felsége gyanakodnék, sem pedig közel, messze s akár hol levő subditus, sőt semmi nemzet, sem teremtetett állat; sem pedig én másokkal senki-vel ő felsége ellen és országai ellen ártalmas praktikát nem forraltam.

Soha senki ez világon arra való embert nem találhat, ki engömet azzal igazán tudjon vádolni; azért való adomány, vagy ígéret is soha bizony egy fillérig is sem adatott, sem ígértetett énneköm, sőt afféle dolog én fülem hallására, sem másra, én tudásommal, senki előtt csak emlékezőtben és említésben sem volt. Kit oly bátorsággal írok és vallok mindenek előtt, hogy király urunkat ő felségét és királyné asszszonyunkat, és ő felségeknek vérszerént való szerelmesöket és magistratusinkat kivéven, ama mondás szerint: *Diis non detrahes et Principibus populi tui non maledices*—ha én afféle kincsben, adományban ő felségek és országok ellen való dologért részes vagyok, avagy hogy engömet oly dolog-

gal mások vádoltanak ő felségek előtt hamisan, bizvást az Ur Istennek ítéletit én köztem és vádolóim között letétni kívánom, hogy a mely exitusa volt Ananiásnak és Záphyrának az elragadott pénzért, és a mely büntetés szállott Gehazyra az Elyseus szolgájára a Naman, Cyrustól vissza hozott kincseért, én reám szálljon az, ha én bűnös vagyok, ha pedig büntelen vagyok, vegyék magokra az én hamisan vádolóim. Viszont a pártolkodó árultatásért valaminemű végek lött Achytophelnek, Absolonnak, vagy Judás Iskariotesnek, ha én affélében részes vagyok, maradjon az Urnak olyan ítéleti rajtam; ha pedig ártatlan vagyok, szálljon és maradjon azon sententia az engömet hamisan vádolókon.

Avagy ha az én vádolóimnak könnyebbítenék annyiból dolgokat, bátor a büntetésnek talioja ne maradjon rajtok, ítélje Isten őket igaz ítéleti szerént; csak hogy a melyik részen találta az igazság és ártatlanság, azt az Ur Isten isteni hatalmával őrizze, szabaddítsa és vigasztalja.

Efféle vétkekből azért tudván ártatlanságomat, ilyen bátorságos lelkiismerettel vagyok Isten és emberek előtt. És hogy historiát arról ne írjak, a mely ígéretet a pozsoni tractának véghez viteléért tölt volt nekem a némöt, legelső jelentéseket is akkor ő felségének értésére adtam, és azoknak is tudtára, hogy magamnak ő felsége híre nélkül nem veszek semmit. És noha azt az ígéretet és csalárdságot tudtuk mind ő felsége s mind én, de egy szerencsére ő felsége annuált az elvételének; én pedig azt ígértem, hogy egy fillérig ő felségének adom, magamnak semmit benne nem tartok, ő felsége kegyelmességére hagyván, ha mi jóval leszen magamnak vagy gyermekimnek érőtte. De a mely napra az ígéret volt, Kassáig is alig jutottam, vagy ottan hamar kifogott telní és füstben menvén, (?) a meg nem adásnak bizonyosága a levélnek jelen léte. Mert ha valamit valaha adtak volna, én is fogadásomnak nyilván azon órában megfelelttem volna, el sem vöttem volna semmit ő felsége híre nélkül. Más az, hogy akkor véghez vitt munkáért, fáradságért volt ígértetve, hogy Magyarország is a Fátiráig ő felsége kezénél maradjon, mely akkor idegen dolognak nem tetszett. De én a pozsoni tracta után, mind az induciák alatt és azután, szóval, írással és minden cselekedetemmel, mely hiven és okvetetlen szolgáltam a

nómet ellen, ő felségénél nyilván vagyok, és a mikor nem szolgálhattam is akaratom szerint, nem én rajtam mult, jól tudja ő felsége.

A haimburgi tracta mely nagy kevélységgel és keménységgel vettetik meg a német császártul, hogy a szegény magyar nemzetet mind szabadságában, vallásában megrontván, éppen a hispániai iga alá vesse, jól látta ő felsége és értette; ki ellen egyéb orvosság nem volt a hadakozásnál: Isten és a fegyver választhatja el ő felségek között. Én ott is Haimburgban, hivatalomban mind kemény válasz tételekkel és protestatickkal eljártam igazán; bátor az ellenség informálná ő felségét lelkiismereti szerint róla, avagy adná az Ur Isten, hogy Jakosith András uram, ki ott volt és én is a többenél bizvasban szólhattam ő kegyelmével, ennyi győzedelmes szerencsái között kerülne ő felségéhez ott fönn és lelke szerint mondaná meg: mikor gyanakodni kezdettem palatinushoz, ha külön velem együtt nem hittam ő kegyelmét király urunk ő felsége hűségére. Sőt palatinust és Apony Pált is hittam publice az elváláskor; akkor magok is titubáltak, melyiket válaszzák: ha eljöjének-e ő felségéhez, nem-e. Az én eljövetelem után mentenek Bécsbe, úgy löttek ellenségekké.

A Chanaán földé kiállítására tizenkét főrendeket bocsáttak volt az Izrael fiai: a tize hamissá, pártossá lött; a kettei Josue és Chaleb megmaradván a hűségben, Istennek áldása szállott reájok, nem büntetnének egyiránt a pártosokkal. Én is Isten előtt jó lelkiismerettel dicsekedhetem azzal: soha én az ő pártoskodó akaratjokat nyilván nem tudtam, neköm nem jelentették, sem közölték velem; homályosan, vagy hallásbul, vagy conjecturákból a mit eszemben vehettem, király urunknak megmondottam. Ezeket ő felsége akár mikor és hol tudakozza is, különben nem találja. És ezután is életöm fogyáig, lelke üdvössége kötelessége alá, vallásom szerint, ha hűtlen, esküvéssel nem volnék köteles is fejedelmemhez, hanem csak simpliciter subditusa, ezt követem a hűséget és tökéletességet fejedelmemhez az Istennek parancsolatjáért. Ezeken kívül ha erkölcsömben, darabos természetemben, valami nehéz írásimban vagy miben, ha király urunkat ő felségét megbántottam volna tanácsadásomban, tanácsadásomban: arról is írhatom, hogy soha semmit ex studiosa malitia (mely soha én bennem ő felségéhez nem volt, hanem inkább buzgósságos szeretet, féltés és vigyázás) nem cselekedtem;

hanem vagy azokat tudtam és hittem én ő felségének nagyobb javára, a mit én olyan zélussal persvadeáltam, és ha megcsalatkoztam abba is, hominis est errare — —

Vagy mint ennyi időtől fogva ő felségéhez szokott szolgál, bátorságom miatt excedáltam, jó zélussal és jó affectussal, amaz mondas szerint: Jurgia amantium dulciora sunt magis, quam oscula blandientium.

És ha ő felsége én bennem ilyen excessusokat emendálni akar, az is véghez ment eddig éppen.

De mindezeket én Nagyságodnak igen confidenter, csak conjecturából írom, nem tudván semmi bizonyos okát az ő felsége reám való haragjának; ha ilyen és ehhez hasonló okok lehetnek annak indulatjának, ahhoz képest kellene módját is keresni annak engesztelésének és ez fogságomból szabadulásomnak.

Mely dologban való szüntelen igaz szüből való törekedésére Nagyságodnak én egyéb okot nem támaszthatok, hanem csak az élő Istent és az én hallhatatlan nyomoruságos és keserves állapotomat. Annélkül is jól tudja Nagyságod, már engömet az Urnak keze megsújtván, igen keserves özvegyiséggel és feles árvájával látogatott volt. Mit mond az írás róla, a kik azokat nyomorgatják, kiket annélkül is az Ur megkeserített, jól tudja Nagyságod—az okon is halálos keserűségem lévén—édes anyjokért való könyhullatások le sem száradhatott orcájokról gyermekimnek, most anyjokat siratják, magam erős fogságban csak látnom sem szabad őket; mind tőlök s mind jó akaróimtul elrekesztettem, kicsin hiremnek nevemnek gyalázatját keserves szüvel hallom.

De mind ilyen siralmas állapotomban is, Nagyságodat igen sokkal nem akarom mostan fárasztani, mivel semmi állapotomat sem érthetöm.

Ha király urunknak ő felségének ez kegyelmes akaratja, mivel ő felségének ez országban az ő felsége bódog fejedelemségében én voltam egyik creaturája, hogy a mit eddig én rajtam épített volt, azt ő felsége elbontsa, és azokra ő felsége engömet érdemetlennek ítélvén, méltónak találta hogy tőlem és gyermekimtől elvegye, látván ez világnak és minden állapotoknak bizonytalanságát, azokat ő felsége kegyelmes akaratjára hagyhatni: ha azokért Nagyságod untatja-e ő felségét avagy nem, Nagyságod bölcs ítéletire és az ő

felsőge nagy kegyelmességére támasztom. Én csak azon kéröm Nagyságodat: mivel a vas miatt lábaim igen dagadoznak, már szintén a térdemig feljött dagadása, ki miatt igen félők vagy örökös nyavalyátul — kit másokon is efféléből láttam — vagy ugyan veszedelműt, ha hydrops talál indulni ez dagadásból már öreg ember voltomra. Nagyságodat ezen kéröm s könyörgök, az Istenért vegyen ki először csak maga kezességére, vasamat levágatván, vitessen el innét Nagyságod maga mellé. Én csak egy inasommal vagyok, Nagyságod valamint parancsolja, ójja nappal ott és úgy tarthat, reversalist minden magam viseléséről olyant adok, valamineműt Nagyságod parancsol; azonban főuraimat, atyámfiait is, ha kelletik, bőségesen, elögendő kezességre kötelezván: felőlem bizony igen bátorságos lehet, mivel ez a föld nevelt engömet ez állapotra, soha nyilván szerelmes gyermekimet el nem hagyom, inkább azt akarom, ez a föld fogja be testömet, emitt temetődjem mint hazámban. Ez alatt Nagyságod jó módok alatt szerelmes gyermekim látnia házamhoz hocsátván, valamint parancsolja visszajöveletemet, minden engödelmességgel és hűséggel az tevő leszek.

Azonban király urunk ő felségének is szívét az Ur Isten mire erősítse Nagyságod jó töreködése által, ő maga kegyelmes indulatja után is, Isten és az idő megmutatja; énneköm akármely foglalkozással kelletik gyermekimet tartanom, csak azokra szabadosan való gondviselésömet kívánom, láthassam őket, és szegény aprócskáimat nevelhessem: a többit Istenre ő szent felségére, király urunk kegyelmességére és Nagyságod jó gondviselésére támasztom.

Ez írásomra pedig Nagyságodnak főképpen a lábaim dagadása miatt a vasnak levételét akármicsoda jó kötés alatt, kegyes gondviselését és választételét ohajtván várom; lám oda föl ugyan nem szokták vasazni a foglyokat, affelől megőrizhetik; itt pedig afféléről is bizony gondolkodni sem kell.

Végezetre, mivel Göty István is, ki én szolgám volt, és itt tartatik fogva, okát fogságának nem ertöm, tudásomra sem publice sem privatim ő felségének és országunknak nem vétett: Nagyságod annak is szabadulására viseljen kegyelmesen gondot mentül hamarabb és ne jusson feledékenységre.

Most pedig Nagyságodtól hosszú írásomról bocsánatot várván, kéröm ezután is méltóztassék parancsolni, ha Nagyságodnak

nyomoruságos állapotom felől írnom kelletik: adjanak ismét tentát, papirosat; lám Sarmasági más állapotban lévén, szabadosan irrásból neköm is szüntelen. Hiszem az írásokra reá vigyázhatnak mint szintén mostan.

Mindezekben Nagyságod reánk való kegyes gondviseléséért, ha én gyermekimmel elégséges haládatossággal nem lehetnénk, ama minden jutalmoknak igaz megfizetője, a hol és a mikor leginkább kívánná Nagyságod ő szent felségének segítségét, ott és akkor kedvezzen és bőségesen fizesse irgalmasságából meg Nagyságodnak. És ozzel éltesse sokáig az Ur Isten Nagyságodat bódog jó szerencsés egésségben. Ex arce Szamos-Ujvariensi die 30. julii, 1621.

Illusmae Dominaonis Vestrae

Captivus — —

Aff — —

Simon Péchy m. p.

Hát-czim: Illustrissimo Comiti et Domino Domino Stephano Bethlen de Iktár, Comitatum Marmarosiens. et Hunyadiens. perpetuo Comiti, Sacrae Regiae Matt. intimo ac supremo Consiliar. Regnique ejusdem Transilvaniae Gubernatori etc. Domino Domino Affini, perpetuis humillimis obsequiis colendo.

(A tanár Tunyogi József urnál levő eredetiből.)

TARTALOM.

	Lap.
Előszó	I—II.
I. Sepsí Laczkó Máté, Lorándfi Mihály udvari concionátora KRÓNIKÁJA 1521—1624-ig	1—246
II. Székely adatok:	
1. Egy XVI századbéli töredék perioromány a székely Nemek és Ágak birtoklása és hi- vatal viselése tárgyában János Zsigmond korából (Közli gr. Lázár Miklós)	247—261
2. A székely jobbágyságot és zsellérséget tár- gyazó okmány 1622-ről	261—264
3. A székelység iránt 1559 sept. 12. Gyula-Fe- jérváron hozott articulások egykoru má- solata	265—269
III. Eredeti törvényczikkek:	
1. 1569. febr. 1—9-én Medgyesen hozott tör- vényczikkek	270—282
2. 1573. januar. 1—6-án Kolozsváratt hozott törvényczikkek	282—285
3. 1573. jun. 24. Thordán hozott t. czikkek	285—289
4. 1574-ben dec. 13—18-án Segesváratt ho- zott törvényczikkek	289—293
5. 1575-n dec. 6—14-én Beszterczén hozott törvényczikkek	293—297
6. 1577. april 21—27 Thordán hozott t. czikkek	297—301
IV. Eredeti okiratok:	
1. Nádasdy Anna, Mayláth Istvánné levele a sze- beniekhez 1546-ról (közli id. báró Bede- us József.)	305
2. A szász-sebesi várat érdeklő okirat 1567-ről	305
3. Somlyói Báthori Kristóf levele Gavay Miklós- hoz (Közli Dr. Ötvös Ágoston.)	306
4. Báthori István lengyel király levele Kocsárdi Gálfii Jánoshoz 1582-n (Közli Dr. Ötvös Ágoston.)	307

	Lap.
5. Somlyó Báthori István, lengyel király és erdélyi fejedelem végrendelete. (Közli tanár Wass József.)	308—316
6. Báthori Zsigmond levele Gavay Miklós konstanzezinápolyi ügynökéhez 1589-n (Közli Dr. Ötvös Ágoston.)	316
7. Báthori Zsigmond levele Gyulai Eustach, titoknokához 1592-ről (Közli Dr. Ötvös.)	316—317
8. Lippai Balázs levele Sebessy Ferenczhez 1604.	317—318
9. Memhet basa levele Nagy-Szeben városához intézve 1604-ről (K. id. b. Bedeus József.)	319—320
10. Bocskai fejedelem levele Balassy Ferenczhez a székelyek támadása felől 1605-ről (Közli gróf Lázár Miklós.)	320—321
11. Bocskai István fejedelem levele Kapy János, Zsigmond- és Lászlóhoz 1605-ről	321—322
12. Básta György német hadvezér levele ugyancsak a Kapy-testvérekhez 1605-ről	323—324
13. Rákóczi Zsigmondnak és az országnak a török szultánhoz való kérése 1607-ről (Közli Dr. Ötvös.)	324—328
14. Báthori Gábor levele a szebeniekhez és az ott egybegyűlt szász Egyetemhez 1610-ről (Közli id. báró Bedeus József.)	329
15. Báthori Gábortól Schirmer Antal szebeni polgárnak adott mentségesítő levél 1611-ről (Közli id. báró Bedeus József.)	329—330
16. Bethlen Gábor levele szent-páli Kornis Ferencz udvarhelyszéki királybíróhoz 1614. (Közli tanár Tunyogi József.)	330—334
17. Mehemet basa levele Bethlen Istvánhoz 1616-ról (Közli tanár Tunyogi József.)	331—333
18. Mehemet basa levele Bethlen Gábor erdélyi fejedelemhez 1619-ről (K. t. Tunyogi J.)	334
19. Ibrahim basa levele Nagy Pál, Sebös és Lugas várak bánjához 1620-ról (K. t. Tunyogi J.)	335
20. Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi gubernátorhoz 1620-ról (K. t. Tunyogi J.)	336
21. Ibrahim basa levele Sebös és Lugas várak főbányájához 1620-ról (K. t. Tunyogi J.)	337—338
22. Bethlen István levele Balassy Ferenczhez 1620-ról (Közli gr. Lázár Miklós.)	338—339

	Lap
23. Ibrahim basa levele Bethlen Istvánhoz 1620. (Közli tanár Tunyogi József.)	340
24. Eghri István tábori jelentése Bethlen Gábor fejedelemhez (K. t. Tunyogi József.)	341—343
25. Bethlen Gábor levele Sáros vármegyéhez 1621-ről	344—345
26. Károlyi Zsuzsánna (Bethlen Gáborné) kiváltságlevele Mogyorosdi László részére 1621-ről	346
27. Juszup basa levele Bethlen Istvánhoz 1621-ről	347
28. Ibrahim aga diák levele Bethlen Istvánhoz 1621.	348
29. Juszup basa levele Bethlen Istvánhoz 1621.	348—349
30. Bethlen István levele a szebeni királybíróhoz sat. 1621-ről (K. id. b. Bedeus József.)	350
31. Péchy Simon Bethlen Istvánhoz írott könyörgő levele 1621-ről (A t. Tunyogi urnál levő eredetiből.)	350—357

Értelemzavaró sajtóhibák.

7 lap	20 sor	1575	helyett: 1675 olvasandó.
16 „	21 „	interfuit	„ interfuerit.
31 „	alulról 7 „	keresztesnél	„ Keresztesnél.
84 „	alulról 13 „	men	„ nem.
97 „	alulról 11 „	lassan	„ Kassán.
113 „	15 „	Trencsine	„ Trencsino.

A 143 és 144-dik lapszám tévedésből a 9-ik iv két utolsó és a 10-ik iv két első lapja, tehát négy egész lap jelölésére használtván: e hiba a 12-ik iv elején lön észrevéve és kijavítva 177-re.

150 lap	5 sor	utrisque	helyett: utriusque.
154 „	4 „	eg sségeért	„ egésségeért.
196 „	15 „	Bodókőben	„ Bódogkőben.
209 „	3 „	néhány példányban hitetlenséggel helyett hirtelenséggel.	
216 „	18 „	eleivel	helyett: élivel.
283 „	7 „	fejünk, felé	„ fejünk felé.

329 „ Az okiratok közzül XIII. számmal kettő jelöltetvén, a második (XIII.) XIV-nek, a XIV. XV-nek, a XV. XVI-nak, a XVI. XVII-nek, a XVII. XVIII-nak, a XVIII. XIX-nek, a XIX. XX-nak olvasandó; itt a hiba észrevétetvén, a többi czimszám helyesen következik.
